

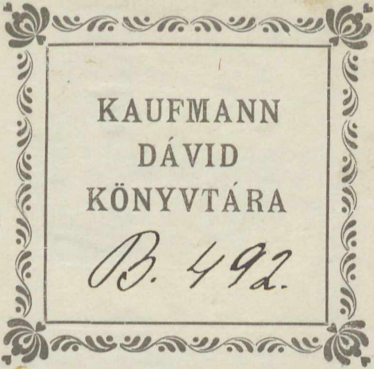
B

492.



大正十一年





KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 492.



ספר

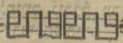
מליון דרבנן

אשר אסף ולקט, איש חי ר"פ, המנוח המאה"ג מוהר"ר
ישראל מ"ש מנ"ש, שישב בב"מ המנוח הקצין המפורסם
מוהר"ר משה חלפן ז"ל.

בק"ק בערלין



תועלת הספר מבוואר בהקדמה.



הקדמת המחבר

גרסינן (כתובות דף ק"ג) אמר רב הונא לשון חכמים ברכה, לשון חכמים עושר, לשון חכמים מרפא. (פירש"י) שהכל נשמע מלשון חכמים, כיצד שיבוא לברכה, וכיצד שיבוא לעושר, ובמה יתרפא. ומפרש בגמרא הברכה כיצד יעשה שהברכה יבוא לביטוי של אדם וכו'. העושר דהנן המוכר פירות לחבירו, משך קנה מדד לא קנה, ואם היה פקה שוכר את מקומו. (פירש"י) כיון דמשיבסה קונה. ומדד אע"פ שנתן לו המעות לא קנה, והוא רוצה שלא יחזור המוכר, כיון דהלירו קונה לו אע"פ שלא משך, הרי אהה למד מכאן כיצד יעשה שלא יוכל המוכר לחזור, דשוכר מקומו). מרפא, דהנן לא ילעום אדם הטוין ויניח ע"ג מכה בפסח מפני שהיא מהמנח, (פירש"י) הרי אהה למד מכאן שהטוין הלעוסין יספין למכה). והנה יותר שכתוב כאן, אהבוב בספר דאמרו חכמים בכמה דוכתי, ולאז מכללא אלא בפירוש איהמר, כיצד יתנהג האדם במשא ומתן כדי שירויח, ושא"י בוא לידו הססד. וגם אמרו הרוגה לפרעושר וכו', וכדומה. ולאיע לפניך כספר הזה אלף וארבע מאות דברים, מהם אמרו דרך רפואה. וכיצד יתנהג האדם במאכל ובמשחה ובכל עסקיו לבריאת הגוף, ומהם דרך סגולה, וכיצד יעשה שלא יבא לידו חולי, ומהם אמרו להשתמר מדברים שיש בהן משום סכנה, ומהם להשתמר מעין הרע, דאמר רב ז"ע מהים בעה"ר ואחד בדרך ארץ, ומהם אמרו דרך חוכמה ומוסר, ומהם אמרו דרך דרך ארץ, ואף גם אמרו שלמדה תורה דרך ארץ, ומהם אמרו דרך חכמה בלשון חכמה שלא יבינו השומעים, ומהם אמרו דרך ענוה, ללמד שיניח אדם אפי' מדבר מנוה כדי שלא יבא מיהואז כיוסר, ומהם אמרו דרך משל לדמות מילהא למילהא, ומהם אמרו דרך מליצה בחרו ענין, ומענין לענין, ומהם אמרו דרך נחות ובדיחותא, שיבדחו רבנן, שילמדו מהון שמחה ולא מהון עצבות, ומהם אמרו דרך ענה, ואף אמרו ענה טובה השיאן הכתוב, ומהם אמרו דרך קצרה דלעולם ילמד אדם לתלמידיו דרך קצרה, ומהם אמרו דרך לשון נקיה, כדאמרינן (בפסחים דף ג') תני דבי רבי ישמעאל לעולם יספר אדם בלשון נקיה שחיי החורה בזב קראו מרכב ובונה קראו מושב, ואומר והבחר לשון ערומים, ואומר ודעת שפתי ברור מללו, מאי ואומר וכ"ת הני מיילי בדאורייתא אבל בדרבנן לא, ת"ש והבחר לשון ערומים, וכ"ת הני מיילי בדאורייתא ורבין בדרבנן אכל בניילי דעלמא לא, ת"ש ודעת שפתי ברור מללו וכו', הרי בין דבני אורייתא ובין דבבני רבנן ורבין בדברי מיילי דעלמא נרין לשון נקיה, וגם מהם אמרו ומביאין ראייה מהיינו דאמרי אינשי ללמד מהן דין איסור והיתר טהור ועמא. כשר וטריפה, ואפילו באיסור אשה איש החמור סמכו על היינו דאמרי אינשי, ועל כולן הן אמרו בעלמאן שיחה חולוין של ת"ת נריבין לימוד. והיינו דתורה היא וללמוד אנו נריבין, ומעשה כיון דגם אמרו גימטריאות ומוטריקון מן התורה מנין "אנא" "פשו" "כהבית" "הבית", אנכי אלך הלקט באמרי"ם אמירה נעימה בכל הש"ס, הן במשנה והיכות ואגדות, אגיד לך הרשום כהנן מפורש בכל אלה הדברים אשר דברו וסיבן דברו ומני דברו ועל מה דברו, לידע ולהודיע גדול התועלת, ואפילו לגורבא מרבנן, ויודע ספר לספר בלשון נח בפה ולשון למודים, למוד יהיה בכך באמירה נעימה, ובכתיבה יהיבא לכתוב כהנן מפורש וזו שכל טוב ומטיב לאהרינא, אהרנייתא עדיפא מקמיתא, קמא קמא דמטי, מענון לענין ומה שיעשה אכתריה בדברי חכמים והידועה, ולידע בלשונם, ולהיות בקי בהן ובשמותיהן, אלף וארבע מאות במספר ערכיבן, ערך אדם כזה עליו לתלמוד חכם ויחשב, שידוע להשיב בכל מקום ששאלוין לו, ויכול לדבר בפני חכם, מר נוטפות שפתויו, שפתי חן למטה, ולמעלה הנני אליהם בזה, בזה ראה דבר חדש, הוא הדבר אשר כהבתי לך שלישים, בדאורייתא, ובדרבנן, ובמיילי דעלמא אמרינן מקום הניחו לו אבותי להסגוד גבר וסוגה בשוכטים, כוודא סומקא לסוכיא חיוורא, חוורין ריש, ראש דור בייתי בארני, כד הוינא זוערא לגברא, והשתא דקשינא לדרדקי דבי רב זיל קרי ביה, ומניה חסתיים שמעתא סיעתא דשמיה לאוקמי גירסא ושרי למומר נורבא מרבנן אנא. באחרת דלא ידעינן בידיעה בתומ' אני הולך, הלוך ודבר, עמא דאיבא דבור של תורה, דברי חכמים בזהו במלון דרבנן מיילי מיילי קאמרי



קאמרו כל דבר ודבר על אופניו, אופן המועיל, והואיל דאחי לידי אמרתי בו מו"ח שחידשתי בו, וזה אשר יעירוני בסיועהא דשמיא כפי קשגה ערכי המועט, לפעמים דרך חידוד, ולפעמים דרך דרש דרשוני כל כי האי מילתא משמני ישראל אשר בו התפאר בתפארת לעושיהם, עשייה לשמה לשם גירוסין, נפשי לתאוב היא לעינים לעיני כל ישראל עשיתי זאת, ועוד אחרת, אחרונים מכלל דאויכא ראוניס מה ניוו, הלא זה ספרי אשר כתבתי פירוש וחידושי הלכות ואגדות על העין יעקב דכל הש"ס כולו, כולל הספר קראתי בית ישראל, והלקתיו לשני חלקים, בית ראשון, ובית שני, והבדתיס יחד בחיבור הגוד"ש האי גודשא תילתא כולגה במקרא, אגדה, הלכה, אדם מישראל אשר הוה בדרך רחוקה לעשות פת"ח שני, שניות מדברי סופרים, ובמלין דרבנן קראתי בקריאה של מינס יהירס, ויתר ממה שכתוב כאן נמצא וכאן הוה, תהיסי הקורא בספר, סופר ומונה אותיות מאל"ף עד תי"ו, כסדר סדורין לו למחול, ולעיין בסדר למשנה, שונה והוגה באותיותיו, אוח היא לעולם המבקשים דבר. קבל יכול מבוקשו למצוא, מציאה דאחי לידי בדיסה הדעה בלי עמל ויגיגס, ולידע מקומה, באיזה מסכת, ובאיזה דף, ומי האומרו, ועל מה נאמרה, נאמרה וכתיב לישראל נאמרה, אמירה הן דברים שהתושיבם בישוב הדעת סובלתן, סובל הכל, מילי דשמיא, ומילי דעלמא, וכל מילי מטיב הוא ויטיב עמדי הקורא בו לקרות בקריאה של חיבה, ואין חיון לאדם שלא בפניו, ואומרים כולו שבחו בשבח המנוע לכהני"ס, אל ידעה אוחן במרוצה כי אס אחר העיון, עיני ישראל אליך ישברו לדונו לכף זכות, כי אין דני"ן למי"ו ממקומו, בעלעולא דגברא דכוותי קא ממעט, במיעוט אחר מיעוט לרבות, רבות רעות וזרות זו לזו כזיבורא ועקרבא, מקרוב בלא כל בני ארפתקאות דעדו עלי להצדיק דין בדיני דגרמי, וגרמא דיטסקון אסקוי שמעתהא אליבא דהלכתא, הלכה אדם מישראל המבטל תורה מעושר, סופס לקיימה מעוני, ויאי עניותה לישראל כוודא סומקא דאזיל ואחי חיוורא בחיוורן אפוי. ומתנה מועטה והרפה מרובה, רובא דלא מנכרן ולא ידע בכבודו של ישראל שגלה ממקומו, מקום שבהו ונתחין עליו חומרי מקום שהלך לשם, שם שם לי חק ומשפט לישראל, הוה לחם חקי הטריפני, עד מתי אערורף הדין הרף ממני, כי רב לי אל אוסיף דבר, דבר קשות, מכלל דאויכא רבות, שלמקום תורה גליתי, ובכורן ה' אשר הנחתי בדרך טובים, טוב למיחב אקיקלי דהאי מתא מחזי"א, וראיתי בני עליה והמה מרובים, אפילו רקניס שבהס מלאים כל טוב, זו תורה עם דרך ארץ וכל אשר בה אנשי מדות ומעלות, עולין ומסתכלין, ויורדין לעומק, וגם בני ענק ראיתי גבורי חיל, הילא לאורייתא, מופלגי תורה, הריפא פכינא, עוקרי היריס וטוחנין בסברא דנפשיה, נפישו גברא, וגר והושב אנכי עמיס, ובתוך עמי אנכי יושב, בישיבה שיש בה סמיכה, סמוך וגרסה נידון ככרך, כרכא דכולא ביה, ומנהי סתמיס הליות בבורת ה' תפני, חסן ה' בדי יללות. הוה לחם חקי מכל עמלי ויגיעות אשר יגעהי ומלאחי, בעברי דרכי דרך ים, סתלמוד, אשרי מי שבא לכאן וסתלמודו נידו, יד הכל ממשמשין בו, בשיומשי דאורייתא. ובמלין דרבנן ומילי דעלמא, עולם כמנהגו נוהג, בחקדם אשר עשו עמדי, יישר כהס והילס, להמעוריס לאמנני, ואס חכמה אין כאן, זקנה יש כאן, כי נער הייתי וגם זקנתי, בזקנה ושיבה אל העובני, ואזכה לגבורות כגבור אזור חלניו, במלחמתה של תורה יעירוני, ובמדה שאדם מודד מודדין לו, להמתחיקיס אחי להאריך ימיסה כמוני, כמוני כמון ירבה בישראל, כל זמן שמזקינין מוסיפין חכמה, ותהכמוני. גמרתי ושלמתי זה הספר בתדס מנחס תחמוני :

לפרט תשיב שבות ישראל וית"צ"ב"ח קרנו לפ"ק .



מלין אבות א דרבנן

אבא קיים, א"ל אמא קיימת, אמא קיימת, א"ל אבא קיים. (פי' רש"י רב היה בן אחיו של ר' חייה, וגם בן אחותו של ר' חייה, שנשא אביו של ר' חייה אשה, והיה לו כבר בן, אביו של רב, והיא היתה לה בת, אמו של רב, ואח"כ היה להן בן שהוא ר' חייה, ובן אביו שהיה לו כבר ובת אמו שהיתה לה כבר נשאו זה לזו וילדו לרב. נמלא רב היה בן אחיו ובן אחותו של ר' חייה, ע"ש) (פסחים ד', מועד קטן כ') :

אבותינו אמרו נשינו טובה ואנו אפי' בעינינו לא ראינו וכו'. (פירוש דאמרינן שם ההוא גברא דהייב עבדא לחבריה לאגמוריה חלף מיני לפדי. (שעשה עמו בשכירות שילמד לעבד שלו לעשות חלף מיני חבשיל). אנמריה שמנה מאות. אזמניה לדינא לקמיה דרבי. (על שעשה והתנה עמו ללמדו חלף מיניס והוא לא ידע חלף שמנה מאות). אמר רבי אבותינו אמרו נשינו טובה. דכתיב נשיתי טובה וגו'. ואנו אפי' בעינינו לא ראינו. כלו' שגזר עלינו להשתכח. ושלח נהיה יודעים למלאות כל טוב. לכך פטור הוא) (גדרים כ'): **אגרא** דפירקא רהיטא. (פי' השכר של הבאים לשמוע הדרשה בכל שבת שהיה הת"ח דורש, הרהיטא, לרוץ לשם. ויש לו שרר הליכה) (ברכות ז') :

אגרא דכלה דוחקא. (פי' דכלה הוא שבת שלפני הרגל. שדורשין הלכות חג בחג וגאספס כולי עלמא לשמוע הדרשה. ופירש"י שאין הכל מצינים הדרשה ואין להם שכר רק הדוחקא של בני אדם המרובים) (שם) :

אגרא דשמעתחא סברא. (פי' הלומד גמרא. לריך לידע טעמו של דבר וליגע להבין להקשות ולפרק. ולא לומר דברים ככתבן) (שם) :

אגרא דבי טמיא (בית אצל) שתיקותא. (פי' דגבי אצל לא ירצה בדברים. רק דברי הנחומים. שלא יבא לידי שחוק) (שם) :

אגרא דתעניתא דדקתא. (פי' שזריך ליתן דקה ציוס התענית. שלא יריות מה שהיה לריך להוניה לפרנסתו). (וג"ל לפרש. דכיון דאי' פלוגתא דשמואל סבר היושב בתענית נקרא חוטא. ואתי לאשמועין כיון דנותן דקה הרי שכר הדקה בידו. ואפי' שמואל מודה דנקרא קדוש. דאל"כ נקרא חוטא. וק"ל) (שם) :

אגרא דהספידא דלוייה. (פי' גבי הספד וזכיה. לריך להרים קול בעגמת נפש כדי שיזכו השומעים וימס לבצט. כדאמרינן אחיס הספדאי) (ברכות ו') :

אגרא דבי הלולא מילי. (פי' בבית החתונה. לריכין לשמח חתן וכלה בדברים). (ואמרתו אני בזה דה"פ. דאמרינן במס' כתובות (דף י"ז) כי"ד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלה כמות שהיא, ב"ה אומרים כלה נאה וחסודה. אמרו להן ב"ש לב"ה הרי שהיתה חגיגת או סומא אומרים כלה נאה והתורה אמרה מדבר שקר תרחק וכו'. כתב החוס'. דהכי קאמרי ב"ש. כלה כמות שהיא. ואס היא בעלת מוס או מכושרת ישחוק אצל

אבל לא יאמר שהיא נאה. דה"ל שקר חלה ישחוק. וה"כ אם הוא מרקד ומשורר. (ולא שקר).
 ע"כ מוכח שהיא נאה. ומשורר ומדבר בשבחה. דה"ל"כ יהא שותק. וזהו דאמרו אגרא דבי
 הלולא מילי. שהוא ממליל ולא שקר. ע"כ למעלותה דה"ל"כ צריך לשחוק. וק"ל (שם) :
אגב אורחך לבעל דבבך אישחמע. פי' כשהולך להזדקק לשונאו במקום רחוק. גם בעצמו
 דרכו. כשהגיע לשונא שלו. אגב זה גב לזה השונא ילקה. דאמרינן שם כשהכה
 הקב"ה מחנה השור וסנהריב. אוהו פרק זמן ביטול פירות היה. ואמר הקב"ה לגבריא
 (שהוא השר לבשל פירות) לא לבשל פירות ואגב אורחך הזקק להם. שנת' מדי עברו יקה
 חתכס וגו'. ולא שלח לו משום כך. חלה אגב אורחו. מדי עברו וגו' (סנהדרין ל"ה) :
אדם קרוב לעצמו. וכן (*). חלל אשתו. ולא חלל ממונו. פי' דאמרינן שם אם הוא אומר
 פלוני רבעני לרצוני. ועוד עד אחר עמו. הרי הוא נאמן להעיד על חבירו לחייבו
 מיתה. והוא פטור. שהוא קרוב לעצמו ופסול להעיד. ולא הוי חלל עד אחד. ואם אומר
 פלוני בא על אשתו ויש עוד עד אחד. הרי בבעל גהרג. אבל אשתו אינה נהרגת. דאישו נאמן
 על אשתו משום דאדם קרוב חלל אשתו להיות פסול להעיד. אבל אם אומר פלוני רבע שורי.
 ויש עוד עד אחר עמו. הרי השור יסקל. ולא אמרינן אדם קרוב חלל ממונו (סנהדרין י') :
אדלא חבידנא בחיטנא. (פי' שהזקן אומר. שהולך שחוח ורואה תמיד לארץ. כאלו
 מחפש דבר. ואומר אדלא חבידנא (שלא נאכד ממני דבר) ואפ"ה בחיטנא
 (אני מחפש) (שבה ק"ב) :

אדחלא אכרעך זבינך זבין. כשבחם מן הדרך עם סחורכה. מיד בעוד החול על
 רגליך. תמכור סחורכה. ואל תאמר המתין ויהיה לי ריוח יותר. חלה תמכור
 מיד. כדי שיוכל לחזור לילך ולקנות. והבא ותמכור. דאמרינן שם דאמר ליה רב לאיבו
 בנו. טרחי כך בשמעתי. (היינו לומד עמך תורה) ולא מסכייע מילתא (דלאו בר הכי את)
 סא אגמך מילי דעלמא (ענייני מו"מ) וזה אחד מהם דאמר לו אדחלא אכרעך וכו' .
 (פסחים ק"ב) (ועוד דברים כאלו תמלא כ"א בחותיותיו) :

אדירך על גוארתי דברך השיאו אשה. (פי' לומר בעוד שידך תקיפה על בגך. השיאו
 אשה. שאל יבעט ח"כ כך ולא יקבל תוכחתך. ואמרינן שם דהוא מבין ע"ז
 עד כ"ב. תנא דבי ר' ישמעאל עד עשרים שנה הקב"ה מנפה לאדם מתי ישא אשה .
 הגיע לעשרים ולא נשא. אומר תיפה עלמותיו. אמר רב הונא בן עשרים ולא נשא. כל
 ימיו בעבירה. כלומר בהרהורי עבירה. חף שנושא ח"כ אשה חפ"ה כל ימיו בהרהורי
 עבירה. ואמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר והי הוה נסיבנא
 בחרביסר

(* בכל הפסוקים הקודמים, היו הדברים כאלו כהיפך מן הדין ופשטא דהלמודא, ואנכי בעוה"ת תקנת
 הדברים. וכן ימלא המעיין תקונים רבים כאלה בכמה מקומות בספר זה, הו"ל יצחק ג"מ.

בארצות, הוה אמינא לשטן גירא צעיק (ואמרתו אני רמו בזה מה דאמר הקב"ה על זה שלא נשא בן פשרים תיפח עצמותיו, למה דוקא עצמותיו, דאמרין במס' נדה (דף ל"א) שלשה שותפים באלה, הקב"ה ואביו ואמו, אביו וותן העצמות ואמו הכשר ודם והקב"ה הנשמה, ולזה כיון שהוא אינו נובא אשה וממעט הפלמות שנותן, אמר הקב"ה תיפח עצמותיו, וק"ל (קדושין ל') :

אהבה מצטלת השורה, ושנאה מצטלת השורה, (פי' מפני שהנח הדבר אדם מצטלת השורה לבנות עצמו חף שהוא נגד כבודו, וכן מחמת השנאה הוא מצטלת השורה ומנזה עצמו, ואמרין שם אהבה מצטלת השורה של גדולה, דכתיב וישכם אברהם בצוקר ויחבוש את חמורו, וכן השנאה, דכתיב ויקס בלעם בצוקר ויחבוש חמורו, (פירש"י שאברהם חבש חמורו בעצמו מפני אהבה, וכן בלעם חבש חמורו בעצמו מפני השנאה לישראל). (סנהדרין ק"ה) :

אהבו זה את זה (פי' דאמרין שם חמשה דברים לזה כנען את בניו, אהבו זא"ז, אהבו את הגזל, אהבו את הזימה, ושנאו לאדוניכם, ואל תדברו אמת, (פירש"י לזה כנען לאו דוקא, אלא כלומר דמנהגם כך במדות אלו, כאלו לזה להם אהבה, וק"מ שצריכין ליזהר מהן (פסחים ק"ב) :

אהבה שתלויה בדבר, בטל דבר בטלה אהבה. (פי' אם הוא אוהב לחבירו משום איזה דבר טוב שעושה עמו, הרי אם נתבטל אותו דבר, גם האהבה בטלה ממילא, אבל אהבה שאינה תלויה בדבר, אלא מחוץ מדותיו האהובים, מתקיים) (אבות פ"ה) :

אריבי איש אנשי ביתו. (פי' כיון דאמרין לעיל, שאנשים אדונייהם, ואע"פ שיש לאדם שארי שונאים נמי, כיון שאנשי ביתו יודעים מעסקיו ומעשיו, הם צריים יותר מכל שארי שונאיו, ואינו יכול להשתמר מהם (סיפא מ"ט) :

ארי לי מיוצרי אוי לי מיוצרי. (פירש"י אם אלך אחר היצ"ר, הרי לי אוי מיוצרי, שהקב"ה מעניש אותי, ואוי לי מיוצרי שקשה לכבוש אותו, והוא מיענני בהרהורים רעים) וא"כ תמיד אוי לי, וכדאמרין דלפני דברים אין אדם ניזול בכל יום מהרהורי עצירה וכו' (ברכות פ"א) :

ארי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר. (פי' דאמרין שם גבי משקולות ומדות דיש בהן רמאות, אם עושה משקולות של עץ לח ונעשה יבש וכדומה, וכן במאזנים, וכן במדות, וא"ר יוחנן בן זכאי אני יודע מכל דרמאות שיכולין הרמאים לעשות כדי לרמות לכל אדם, ואוי לי אם אומר, היינו שאפרסם כיצד עושין, ונמצא אני מלמד אותן שעדיין לא יודעין אותו, ואוי לי אם לא אומר, לא ילמדו צ"א הכשרים להשתמר מהם, (ומסקינן בגמרא אמרה או לא אמרה, והדר שפטיה דאמרה, דכתיב ישרים דרכי ה' ודניקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם) (בבא בתרא פ"ט) :

אוי לרשע ואוי לשכנו, טוב ללדיק טיב לשכנו. (פירש"י דתניא בחורא כהנים כתיב וחללו את האבנים (בנגפי בחים) וחללו הוא ושכנו, אע"פ שהנגע אינו נראה אלא בלד הכהן של זה, לוקה זה בשבילו, מכאן אמרו אוי לרשע אוי לשכנו, וממילא טוב ללדיק טוב לש"נו), ומקשים המפרשים האיד מוכח מזה טוב ללדיק טוב לשכנו, דכיון דהאי קרא דוחננו רק ברעפים כתיב, (וג"ל לפרש דלכאורה קשה מהא דאמרינן בגמ' והביאו רש"י בחומש פ' מורע, ונחתי נגע לר"ח, בשורה טובה היא להם שהנגעים באים לבתיהם, לפי שהסמינו אמוריים מסמנות של זהב בקירות בתיהם וכו' ופ"י הנגע שהיה נוהג בבית מולאו, וא"כ יקשה האיד קורא אותו רשע לזה דהנגע בביתו, אלא דלק"מ דודאי למי שהיה מולא המטמון היה לטיבחו ונקרא לדיק, אלא שהיה ב"כ נגעי בתיים בבית רשעים ושלא מלאו מטמונות, ושפיר אוי לרשע אוי לשכנו, שהיה צריך לסייע לחלוץ, אבל אם היה לדיק ומולא מטמון, וזה שכנו המסייע לחלוץ, וע"כ יחלוקו, וזה שפירש"י דממילא טוב ללדיק טוב לשכנו וק"ל, (סוכה ג"ו):

אומרים מקנת שבחו של אדם צפניו וכולו שלא צפניו, פירש"י טעמא דדבר דצפניו הוי כמחניף. (עירובין י"ח):

אורח ארעה למיטרח צי חתלא טפי מצי כלהא. (פי' שהיה מנהגן בסעודות החמוסות הו עושין סעודות משני ללדים, ואחי לאשמועינן דדרך ארץ לעשות סעודות בבית כחתן יותר מנבית הכלה. דאמרינן שם המוכר את האם לחתן והבנה לכלה לריך להודיע, שלא יבאו לשחוט אותו ואת בנו, ונקט האם לחתן והבנה לכלה מבום אורח ארעה וכו' (חולין פ"ג):

אורח ארעה למשדי אומלא לכלנא. (פירש"י כיון שהקפיד הקב"ה על מזונותיו שאין מקפה שטר כל בריה, ואם אינו רוצה בלחם, לריכין ליתן לו בשר עלי וכו'). (ספ):

אווזא בוזא וריאה שלה גד'. (פי' דריאה של אווזא היא מאורה עינים, ולכך נקרא ריאה, לפיכך אם קונים באווזא בוזא אחד הריאה שלה שוויה ד' זוז, ומסקינן היינו ע"י הפרובת סממין, דא"כ יקח אווזא בוזא א' ממילא יהיה לו ריאה שלה השוה ד' אלא פ"י תערובת סממין) (חולין מ"ח):

ארכל קרביים לאו בר נש הוא. (דאמרינן האוכל קרבים לאו בר נש הוא, דלאו אכילת אדם הוא, ופריך עליה בתמיה, ומשני לענין זבינה קאמר, שהקונה קרביים צדמי בשר לאו בר נש הוא דטוב לו ליקח בשר) (כדריס כ"ד):

ארכמא פ"י שור שחור (למשכיה) פ"י עירו, טוב יותר העור של שור שחור משל שור לבן. (סומקא) שור אדום (לבישרא) בשרו טוב יותר למאכל מבשר של שור שחור ולבן, (וחיורא) ושור לבן (לדיא) לחרישה, שששור לבן הוא יותר חזק למלאכה משור אדום או שחור (ב"ב):

אורייתין כשרה. צנתין לא כשרין. (פי' דאמריין שם דא"י עיסה לבבל לענין יוחסין. והיה זעירי מישתמט מניה דר"י דאמר ליה נסוב צרתי. (וזעירי לא רצה לישא אחיה. משום שזעירי היה מבבל שהיו מיוחסים. ור' יוחנן מא"י שאינו בדוק, יומא חד הוי קאלזו באורחא מטו לעורקמא דמיא ארכביה זעירי לר' יוחנן אכתפיה והוי קא מעבר ליה. ואל"ל ר' יוחנן אורייתין כשרה (פירש"י דאחה תלמודי) צנתין לא כשרין (שאיןך רוצה צנתי) (קדושין ע"א):

אורישה (שם עוף אחד) חי לעולם. דאמריין שם דשאל אליעזר עבד אברהם לשם בן נח. אחון היכן הויסון צביה. אל"ל עבר גדול היה לנו צביה. שחיה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום. שדרכה לאכול בלילה האכלנוה בלילה וכו'. האי עוף דשמה אורשיה. אשכחיה אבא דהוי גני בספנא דצביה. אמר ליה אבי. לא בעית מזוני. אל"ל חזיתי דהוית טרוד מאד אמונא מוטב שאמות ברעב ולא אצערך. אל"ל יהב רעוה דלא תמות (ובמדרש איתא דאותו עוף חול שמו. ולא מצרכו של נח חי לעולם. אלא שחיה אכלה מפרי עץ הדעת ונתנה לכל הברואים ואכלו. שנאמר ותקח מפריו ותאכל. ואותו עוף לא שמע לה ולא אכל. הה"ד וכחול ארבה ימים. אלה שנים הוא חי ובסוף אלה שנים גופו כלה וחוזר ומגדל איבריו וחי. (ע"כ) (סנהדרין ק"ח):

או חברותא או מיתותא. (פי' חס אין לאדם חברותא. טוב לו שימות. דאמריין שם במעשה דחוני המעגל. דהוה נייס ע' שנין. לאחר ע' שנין חזר לציתו ואמר אנא הוא חוני המעגל. ולא הימנוהו. אזל לבי מדרשא ושמע לרבנן דאמרי יהירין לן הא שמעיתא כבשתי דחוני המעגל. אמר להו אנא הוא ולא הימנוהו. (אלא היה בר הכי. בעל מעשה וחסם במקדס. ולא נהגו בו יקרא. ובעי רחמי דלימות. ונח נפשיה. וע"ז אמר רבא היינו דאמרי חוני או חברותא או מיתותא) (תענית כ"ג):

או חברי כחברי דחייב. או מיתותא. (פי' שיהיו לו חברים נאמנים ליעול עצה מהם. כמו דאנה בלב אישישיתנה לאחרים. ולא ראי זה כמו חברותא דחוני המעגל. דהתם חייבי בלימוד חבירים. והכא חייבי במילי דעלמא ודשמיה) (בבא בתרא ע"ו):

אחיו אנכי ברמאות (פי' דאמריין שם. דאמר יעקב לרחל מניסבת לי אמרה לו אין מניסבת לך. אלא אבי רמאי הוא וירמה אותך. אמר לה אחיו אנכי ברמאות וכו' (מגילה י"ג):

אחי והוא בעל אמי. ואנא בת אשתו. (פי' היכי תמצא. שאשה אחת אומרת בן). כגון יעקב אנס אשה והוליד בת. ונשא ראובן בן יעקב אנוסת אביו (דמוחרת לו) ואמרה אותה בת של יעקב על ראובן. הוא אחי (שהוא בן יעקב ואני בת יעקב) הוא בעל אמי שנשא אנוסת יעקב שהיא אמי ואני בת אשתו (האנוסה). (ועוד שם היכי תמצא כהנה ולא ראייתו להעתיקם מפני שהמה באיבור) (בימות ל"ו):

אחד מצני חבורה שמת . ידאגו כל החבורה . מפרש בגמרא . איכא דאמרי דמית גדול . ואיכא דאמרי דמית קטן . (פירש"י משום הכי ידאגו כל בני החבורה . למ"ד דמית גדול . הואיל ושלטה מדת הדין בראש החבורה . ולמ"ד דמית קטן . משום דבקללה מתחילין מן הקטן . וא"כ לפירש"י דוקא היכי דמת הגדול שבחבורה או הקטן שבחבורה . אבל אם מת אחד מהאמלעים אין לחוש) (שבת ק"ו) :

אחים לי הספדתי . (פי' דרב אמר לרב שמואל בר שילת כשאתה תעשה הספד לאחר מותי . תחמם עלמך להרים קולך כדי שיתחממו כל השומעים בבכיה . כדאמרינן אגרא דהספידא דלוייה . להרים קול הבכי שיתעוררו כל השומעים לבכות ומהרהרים בתשובה . כדאמרינן אם בארזים נפלה שלהבת . מה יעשו איזובי קיר . ואם לויחן בחכה הועלה . מה יעשו דגי רקק כו') (שבת ק"ג) :

אמו ברשיעי עסקין . דאמרינן שם שני אחים שנשאו שתי נשים והחליפו . ופריך אטו ברשיעי כו' (יבמות ל"ג) :

אמו בשופטי עסקין . (פי' דאמרינן שם ח"י נחלקה לפי ממון . בית סאה יפה נגד בית כור רע . דאי במדה . לשופרא וסניא . אטו בשופטי עסקין) (שופטים) (ב"ב קל"ב) :

אמו מאן דלא ידע האי לכו גברא רבה הוא . (פי' אע"פ ששואלין מהת"ח דבר ולא ידע לפרשו . אפ"ה גברא רבה הוא ונריך לנהוג בו כבוד כדיון ת"ח . ואין זה ראיה שלא ידע בדבר אחר (מ"ק ט"ו . גיטין ו')) :

אמו תנא כי רוכלא ליחשב וליזול . (פי' דהתנא חימר הלכה בחדא מילתא ואתה לריך להבין מסברא בדדומה לו . ולא לריך התנא לפרש כל מילי כדוכל הזה המוכר כל מיני בשמים ומכריו ומפרש כל אחד בפני עצמו . ואטו כי רוכלא ליחשוב וליזול (גיטין ל"ג) :

אמו בקבא דקירא דבקתי בכס . (פי' דאמרינן שם בקרוב ונתרחק פליגי ר' יהודה ור' יוסי . ר' יהודה סבר דפסול . ור' יוסי סבר כשר להעיד ולדון . בני חמוהי דמר עוקבא אתו לקמיה דמר עוקבא לדינא . וקרוב ונתרחק היה , שמתה כבר אשת מר עוקבא לחותם) . אמר להם פסילגא לכו לדינא . אמרו ליה מה דעתך הלכה כר' יהודה . דפוסל בקרוב ונתרחק . הן מייחזין לך אינרתא ממערבא דאין הלכה כר' יהודה אלא כר' יוסי דכשר . אמר להם חף אני סבר דאין הלכה כר' יהודה . ודקרוב ונתרחק כשר . אלא אטו בקבא דקירא (בקב מלא טעופ) דבקתי בכס . וכי אני מדובק בכס בשעוה שלא אזוז ממנו בשמיה . אלא להכי אמרתי פסילגא לכו לדינא משום דאנשים אלמים אחס דלא לייחו לדינא . ולא משום קורבא) (סנהדרין כ"ט) :

אי דלא נסיבנא כהנתא . לא איעתראו . (פי' אם לא הייתי נושא בת כהן לא העשרתי) . (כחב המהרש"א דהיינו טעמא דכהונה מעשרת . משום דעבודה הכהנים בקטורת . והקטורת מעשרת . כדאמרינן ביומא פ' בראשונה עכ"ל) . (פסחים מ"ט) :

אי דלא נסיבנא כהנחא לא גלוי. (פי' דרב כהנא גלה מצבל לא"י. כדאיחא במסכת
 (ב"ק דף קי"ו) ע"י מפשה דאימת המלכות (שם):

אי בר אחתוך דיילא. חזית בשוקא קמיה לא תחליף (פי' אם בר אחתך כלומר הקרוב
 עמך. הוא דיילא (שומר העיר). הוא יודע מעשיך ומעמונים שגך. לא תפזיר
 קמיה בשוקא. כלומר שלא יראה אותך ויזכור אותך. מפני שהיא צקי בעישרך לגבות
 ממון ממך בעלילה. משא"כ אם השומר איש נכרי ולא מכירך אין דורש רעה אחרוך
 (יומא י"ח):

אידרו בי קרא ואחמיה בי בזינא. (פי' אם הוא נושא אשתו היא מנאפת. ופי' אם
 הולך למקום בי קרא (דלועים) מקום מונע. אחמיה הולכת למקום בי בזינא
 (דלועים קטנים). כן היה באחזרוש וזמאי. הוא היה מתכוין להראות את יופיה. והיא
 היכה מתכונת להיות הכל מסתכלין בה. וחוספיה פירשו דה"ק איכו בי קרא. כלומר
 בין דלועים גדולים שיש להן עלין גדולים. ומזנה תחתיהן שלא לראות אוחו. ואחמיה בי
 בזינא. היא שוכנת החח דלועין קטנים במקום גלוי. שהיא גרופה יותר ממנו (מגילה
 י"ב, סוטה י')

אי חגריה ליה פיך עמרה. (פי' אם אתה מושכר לאדם לפשות לו מלאכה ואומר לך
 פוך עמרה. נפוך אמר שהיא מלאכה גרופה. צריך אתה לעשות לו. דאמרינן שם
 דרב איקלע לאחריה דר' שילא ולא היה לו לר' שילא מתורגמן (דהיו נוהגין כשדרש הרב
 להיות לו מתורגמן. קם רב עליה להיות לו מתורגמן. ודרש ר' שילא מאי קריאת הגבר.
 קרא חרגיל. וקא מפרש רב קריאת הגבר קרא גברא (גביני כוז). א"ל ר' שילא
 לימא מר קרא חרגול. א"ל כי הוי קאמינא עליה דר' חייא ומפרשינא קרא גברא ולא
 אמר לי ולא מידי. א"ל מר ניהו רב (דמעיקרא לא הכיר אותו פד באמר לו שהיה
 מפרש לר' חייא) נינח מר. כלומר תנוח בכבודך שאני איני כדאי שיהיה מתורגמן
 שלי. אמר ליה אי חגרת ליה פוך עמרה. ר"ל כיון שהחלמתי להיות מתורגמן שגך.
 אני צריך לגמור כל מה שהאמר) (יומא כ')

אי אמר מלכא עקרינא קורא, עקר קורא ולא הדר ביה. (פי' אם המלך יאמר לפרק
 הרים אף שהוא דבר קשה מאד. אפ"ה לא יחזור בו. דאמרינן שם גבי הורדוס שסתר
 בהמ"ק. ואח"כ צנה בהמ"ק חדש. ופרוך הגמרא האף החירו לו החכמים לסתור
 בהמ"ק. הא אמרינן אסור לסתור בהמ"ק עד שיבנה בהכ"ז אחר. ומשני שאני מלך
 דודאי לא יחזור בו. דאמרי אינשי אי אמר מלכא עקרינא קורא. עקר קורא ולא הדר
 ביה) (ב"ב ג')

אי דלית דלינא ואי לא דלית לא דלינא. (פי' אם אתה חסייע עמי לדלות (לשעון המשה)
 דלינא. אף אני אשעון. ואם לא חסייע אתה לשעון. אף אני לא אשעון). דאמרי'

שם דאמר רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי . אי דליא דלינא וכו' .
 ח"ל דכתיב ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך וכו'
 : (ב"ק ז"ב) :

אי לא תורה כמה נחמן איכא בשוקא . (פי' רב נחמן היה חתן הנשיא . והיה ראש ב"ד
 ובר וחשוב . ואמרינן שם דמכבדין אפילו לזקן ארמאי . רבי יוחנן קם מקמייבו ,
 רבא לא קם מקמייבו אבל הידור עביד לבו . אבוי יהיב לבו ידו , רב משלח שלוחו ,
 לפסוק לכן יד . אבל הוא פלמו לא . רב נחמן משדר גוזלי . סריסיס . שפיו לו חמיד
 סריסיס העומדים עליו . ושלח סריסיו לשאל בשלומם ולפסוק לכן יד . אבל הוא פלמו
 לא . דאמר שלא לזלזל בתורה . דאי לאו תורה כמה נחמן איכא) (קידושין ל"ג) :

אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא (דרב יוסף עביד ליה עגלא תילתא ביומא
 דעלמא . צהג השבועות עביד סעודה מרובה, ושמה ואמר אי לאו האי יומא (דניחנה
 התורה) כמה יוסף איכא בשוקא וכל אפי' שוין) . וכיון שניחנה התורה . אני בעל תורה .
 וגדול שבהם) , (פסחים ס"ט) :

אי לאו דדלאי לך חספא מי אשכחא מרגינתא מתותיה . (פי' אם לא הייתי מראה
 לך מקוב לא מלאת לומר דין זה . כלומר אני נשאתי החספא מן הארץ . וחסת
 החספא היתה מרגלית . ואם שלא נשאתי אני החספא לא מלאת המרגלית . דאמרינן
 שם דאמר רבי ינאי אין קדושין חוססין ביבמה . וח"ל ר' יוחנן רבי לא משנחנו היא זו .
 דחנן האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שהחלוץ וכו' אינה מקודשת , ח"ל
 רבי ינאי אי לאו דדלאי לך חספא (ללמוד עמך המשנה) לא מלאת מרגינתא חתיה
 : (יבמות ז"ב) :

אי ספרא לאו סייפא . ואי סייפא לא ספרא . (פי' אם אני ספרא (ת"ח) לאו סייפא .
 אין אני יכול להיות סייפא (עוסק בכלי זיין) היינו גנבי . ואם אני גנב ועוסק בכלי
 זיין . אין אני יכול להיות למדן ועוסק בתורה . דשנייה יחד אינם יכולים להיות דסחרי
 אהדי . דאמרינן שם דנתפס ר' אליעזר בן פרטא בשעת הבזירה (שלא ללמוד תורה)
 ואמרו לו מ"ט הניח ומ"ט גנבת . אמר להן . אי ספרא לאו סייפא וכו' . ומדכא ליחא
 הא נמי ליחא וכו' ופטרוהו) (פ"ז י"ב) :

אי אפטר לטולס בלא בשא ובלא בורסקי . אלא אוי לו למי שאומנחו בורסקי . ואשרי
 למי שאומנחו בשם . (פי' שהקב"ה ברא עולמו ולריך בפולה להיות בורסקי וגם
 מוכרי בשמים . אלא שזה מזלו גרוע להיות בורסקי . וזה מזלו להיות בשם ומתבשם
 באומנחו שמוכר ועוסק חמיד במיני בשמים וטוב לו . ואף שגם הבורסקי מהפרנס
 בהאומנות שלו . אלא שזה פרנסתו בשפלות ובכזיון וזה פרנסתו בנחת ובכבוד) ,
 : (ב"ב ס"ו) :

אוי אפשר לעולם בלא זכרים ואי אפשר בלא נקבות . אלא אשרי מי שבגיו זכרים . ואוי לו למי שבגיו נקבות . לכאורה יש להקשות מהא דאמרינן במסכת ב"ב . וה' בך את אברהם בכל . אמר ר' יהודה בתי היתה כו' . וא"כ בהדיא דהוי ברכה שהיה לו בתי . ואמרינן נמי בתי תחלה סימן יפה לבנים . אלא דה"פ דהוי לו למי שבגיו נקבות [לשון רבים] משא"כ אם אין לו אלא חדא היא ברכה . ופשיטא דבתי תחילה . היינו אותה בתי יחידה נולדה בתחלה . הוא סימן יפה לבנים הזכרים . ור"ל כשהשאר הם כולם זכרים . כן ל"ל דרך הלכה וק"ל . (שם שם) :

אוי שתיקו שתיקו . ואי לא מגלינא עליכו . [פי' דרב יהודה חילקע לנהרדעא והיה אומר שהיו שם כמה משפחות פסולין והוא ידע מי הן . וכשינא ילאו אנשי העיר למירגמיה באבנים . אמר להו אי שתיקו [הרי טוב] ואי לא מגלינא עליכו הא דאמר שמואל תרתי זרעיתא [משפחות] הויין בנהרדעא חדא מהקרייה דבי יונה . וחדא מהקרייה עורבא . וסימנך עהור עהור עמא עמא וכו'] [קידושין ע'] :

אוי שתיקי לך נפיק מניה חורבא . [פי' דאמרינן שם ר' אבין לפוראיה היה מגרר ספסלא ע"ג רפסה של שיש בשבת . לומר דעל אבנים של שיש לא עביד חריץ . ועשה כן לפני ר' יצחק בן אליעזר . וא"ל ר' יצחק אי שתיקי לך יהא סברי כ"ע דמוחר וגפיק מניה חורבא . דהלכה כר' יהודה דדבר שאין מתכוון אסור . וגזרינן בשיש דלא עביד חריץ חוץ רפסה דעלמא דעביד חריץ [בבב כ"ע] :

אוי לאו דקלסך גברא רבה הוי אמינא לך . [פי' אי לאו דקלסך גברא רבה רבי ינאי שהיה משבח לר' יוחנן . ה"א שטעית . דאמרינן שם גבי האומר הרי את מקודשת לי לאחר שימות בעלך וכו' . דאינה מקודשת . וה"א דאת סבר דמתני' ר' עקיבא היא . דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין וכו'] (יבמות ל"ב) :

אוי בר אוריין הוא יאי . ואי בר אוריין ובר אבהן הוא יאי ויאי . בר אבהן ולאו בר אוריין הוא . אשא תיכליה . [פי' אם בר אוריין [ת"ת] הוא יאי . ואם בר אוריין ה"א וגם בר אבהן מיוחס הוא . יאי ויאי טוב יותר . ואם בר אבהן מיוחס הוא . ולאו בר אוריין . שאינו ת"ת . אש יאכלנו היינו לאו כלום הוא] (מנחות ל"ג) :

אוי מר רבא אנת תלמידו . ואי מר רבא אנת תלמידו . [פי' דאמרינן שם און בן פלתי אשתו הולתו . מומיתת עדת קרח . שאמרה לבעלה מה לך להחזיק במחלוקת . אם יגבר משה ויהיה רבן של כל ישראל . אנת תלמידו . ואם יגבר קרח להיות רבן . אנת תלמידו . ומה לך יתרון בזה . ומוטב שתנוה והשאר בחומך . תלמידו של משה .] (והיונא מזה שלא להכניס ראשו בין שני גברי רבבדי דאי מר רבא כו') (סנהדרין ק"ט) :

אוי מן חייא . כגון רבינו הקדוש . ואי מן מתא . כגון דניאל איש סמודות . [פי' דאמרינן שם בענינא דמשיח . דכל שעסא ושעסא זמנו . ואמר רב אי מן חייא הוא ,

מאלו



מאלו שעדיין חיים בעולם. ודאי רבינו הקדוש הוא. ואי מן מתיה. אותן שכבר מתו, דניחל איש תמורות הוא (שם ל"ח):

איזה ת"ח כל ששולטין אותו הלכה בכל מקום ואומרה. למאי נפקא מניה למנויה פרנס על הזבור. אי בחדא מסכת באתריה. ואי בכליה תנויה בריש מתיבתא. ואיזה ת"ח שמחזירין לו אבידה בטביעות עין ואין לריך סימן, כדאמרינן בב"מ (דף כ"ג) ות"ח אם אמר אנו מכיר בה. מחזירין לו. כל שמקפיד על חלוקו שלא להפכו. (פי' שמקפיד אפילו על דבר קטן), ואיזה ת"ח שצני עירו ומזוין לעשות מלאכתו. זה שמניח חפציו ועוסק בחפצי שמים (שבת קי"ד):

איזהו יחיד ואיזהו תלמיד (פי' יחיד היינו ת"ח. ותלמיד אינו עדיין ת"ח ואינו יכול להתנהג עמו כת"ח). יחיד שיודע בכל מקום ששולטין אותו. ממנין אותו פרנס על הזבור. תלמיד כל ששולטין אותו בלימודו. ולא כל הרוצה לעשות עמו יחיד עושה. ולא כל הרוצה לעשות עמו תלמיד עושה. וכן תלמיד לא רשאי לעשות עמו יחיד. דברי ר' שמעון בן אלעזר. רשב"ג אומר כמה דברים אמורים לשבת. היינו דלא יכול להתנהג עמו בלבושי ת"ח. ולטול את השם. דלא כל הרוצה לטול את השם יכול. אבל לצער שפיר דמי. כגון להטעות ושאר סיגופים יכול להתנהג כת"ח. ואין בו משום גסות הרוח (תענית י'):

איזהו עשיר. כל שיש לו נחת רוח בעשרו. (פירש"י זה השמח בחלקו אם רב אם מעט) דברי ר' מאיר. ר' טרפון אומר כל שיש לו ק' כרמים וק' שדות וק' עבדים. רבי עקיבא אומר כל שיש לו אשה נאה במעשיה. רבי יוסי אומר כל שיש לו בית הכסא סמוך לשולחנו. (עיינן מהרש"א). (ולי נראה בזה דודאי כל בני תנאי. דר"מ האומר השמח בחלקו. וכן ר' עקיבא. וכן ר' יוסי כולן לש"ש נכונו. דאיזהו עשיר זה שכוונתו לשמים. מר כדאית ליה. ומר כד"ל. משא"כ ר' טרפון דאמר מי שיש לו ק' כרמים ק' שדות וכו'. מה טעם יש בו. ולמה דוקא ק' כו' וה"ל למימר מי שיש לו חלף חלפים דינרי זהב. וכל משום דמזינו ברכת השם גבי יחזק דברכו במאה שערים. דזהו ברכת עושר. ולזה כיון נמי יעקב באמר וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך. ר"ל עשרה אעשרנו לך ויהיה מאה. שהמעשר שלו יהיה עשרה. ואיהו עשיר. וזהו נמי הכוונה דאמר חז"ל דכתיב עשר תעשר. עשר בשביל שתתעשר. ר"ל כיון שהמעשר שלך יהיה עשר. והווי לך מאה. תהיה עשיר. ובפירוש אמרה תורה בחנוני נא בואת. (בנתיבות מעשר). אם לא אתן לכם ברכה עד בלי די. עד שיבולו שפתותיכם לומר די. וזהו השמח בחלקו. שהרי אומר די. ור' טרפון לא פליג אדר' מאיר, דמי שיש לו ק' כרמים וק' שדות והמעשר שלו עשרה הרי זה עשיר ושמח בחלקו. שיאמר די.

וק"ל (שבת כ"ה):

איירי דחביבה עליו חקדמה. (פי' דתנא דמפנין חף ע"פ שיש לו למיחני המשנה שניה בתחלה. איירי דחידוש הוא וחביבה עליו חקדמה ברישא. דכל דבר החביב הוא בתחלה. (ו"ל משום דכן הדין בצרכות דחביב קודם) (יבמות ל"ב) :

איורה היא ישנה. (כ"ל עד מתי הוי כדבר חדש דמדכרי אינשי. ואי זה הוא ישן דבר שנתישן) עד ששים שנה. דאמרינן התם ש"מ מדר' מאיר האי סהדותא אם יאמר אדם עדות על דבר. עד ששים שנה מדכרי ספי לא מדכרי. והוי מילי היכי דלא רמי עליה. אבל היכי דרמיא עליה שעשאו לו עד בדבר. אפילו יותר מס' שנה נמי (כתובות כ')

אימא מילתא כי היכי דתתחוב דעתיה. (פי' דאמרינן שם לוי צריה דרב הונא בר חייה. ורבה צריה דרב הונא היו רוכבין בדרך. קדמיה חמרא דלוי לחמריה דרבה (שהיה רוכב לפניו) חלש דעתיה דרבה. שהיה רבה גדול מלוי ואמר ר' לוי אימא מילתא כי היכי דתתחוב דעתיה (שאפיסנו) ואמר ליה חמור שעסקוי רעים כגון זה חמור שלי שעסקוי רעים ורן שלא מדעתי מהו ללאת בצרומביא בשבת. (שפריך פרומביא). ובה נתיישבה דעתו דרבה. דשלא מדעה עשה לוי לרכוב לפניו. אלא שהחמור עשה ממילא מפני שעסקוי רעים ולא יכול הרכוב לעכבו) (שבת נ"ב) :

אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו. (פי' דאמרינן שם. כתיב המאכילך את המן. וכתיב ויערך וגו'. (פירש"י כיון דהיה להם מן כל מ"ס שנה במדבר. מאי ויערך דמשמע שהיה להם עינוי. אלא אינו דומה מי שיש לו פת בסלו. למי שאין לו פת בסלו. ואף שיודע שמחר יתנו לו מ"מ דואג על למחר. אבל מי שיש לו פת בסלו אינו דואג כלל) (יומא ע"ד) :

אינו דומה מי שרואה ואוכל. למי שאינו רואה ואוכל. פי' אף שהמן היה לו טעם מכל מה שהיה רואה לאכול. מ"מ אינו דומה אם רואה אותו מאכל. לאינו רואה אלא כל פעם הוא רואה מן. אף שדעתו על דבר אחר אין לו הנאה כ"כ) (יומא ע"ד) :

אינו דומה שונה שרקו ק' פעמים. לשונה מאה פעמים ואחד. (פי' דאמרי' שם דמי ששונה שרקו ק' פעמים ואחד. נקרא עובד ה' ואינו משבח. ופריך הגמ' משום חד זימנא לא יהא נקרא עובד ה'. ואל' אין. לא ולמד משוק של חמרים שעומדים שם החמרים להשכיר חמוריהן לרכוב עשרה פרסה בזוזא. אחד עשר פרסה בתרתי. פירש"י דמנהגן להשכיר על עשר פרסאות. ואם תרצה לשכור על אחד עשר יבקש ממך כפול. ולא לפי ערך. כן הדבר הזה אם חשנה פעם אחד יותר מק' פעמים. ה"ל כמו כפול. (חגיגה ע')

אינו דומה הבל שיש בו חטא. להבל שאין בו חטא (פי' דאמרינן שם אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל של חינוקות של בית רבן. אמר רב פפא לאבבי דידי ודיך מאי. אגו

שאלו לדיקים ועסקין בחורה תמיד . אמר ליה אביי אינו דומה להבל שאין בו חטא
שהימנקות אין בהן עדיין הבל של חטא . משא"כ אנו שיש בנו הבל של חטא) :
(שבת קי"ט) :

איברו זממא נפל בפומי . ולא אמר כי הא מילתא . (פי' מי יתן והיה צפי רפן עד שלא
חמתיו דבר זה של בחנני ונכני . דאמרין ההס אמר רב לעולם אל יביא
אדם עצמו לידי נסיון . שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל ע"ש)
(סנהדרין ק')

איך אדם משים עצמו רשע . (פי' רש"י שאדם קרוב לעצמו . ופסול להעיד על עצמו)
(יבמות כ"ה) :

איך הבור מתמלא מחוליותו . (פי' רש"י העוקר חול מן הבור . וחוזר ומשליך כל החול
להבור . אינו מתמלא) . דאמרין דנכנסו חכמי ישראל לפני דוד המלך עליו השלום .
ואמרו עמך ישראל לריבין פרנסה . ואמר להם לכו והתפרנסו זה מזה . אמרו לו אין
הבור מתמלא מחוליותו וכו' . מקשים חוס' לפי' רש"י הא אינו דומה הנדון לראיה
שהרי לא אמר להם חלף לעול מהעשירים ויתן להעניים . ואם היה אומר ליעול
מהעשירים ויתן להעשירים היה דומה למשל . ור"ח מפרש דה"פ דאין הבור מתמלא
מנביעתו אלא אם כן מושכין לו מים מלד אחר . ור"י פירש דאין הבור מתמלא מחוליותו .
היינו שאם תהפוך מלד אחד ותניח מלד זה . אם כן אינו מתמלא . שמה שנתון כאן חסר
כאן . כמו כן אם תטול מן העשירים ותתן לעניים . תחסר להעשירים ע"כ (ברכות ג') :
איך הקומץ משביע את הארי . (פי' הקומץ מלא כף דכתיב מלא קומצו . וי"ל הקומץ
הוא מין חגב . וכיון שפרנסת הארי הוא שטורף ואוכל . ואם שטורף לקומץ חגב
הקטן כזה אינו משביע עצמו . כן הנמשל בישראל . דעמך ישראל לריבין הרבה . ואין
מספיקים להיות להם פרנסה זה מזה . לזה אמר להם דוד לכו ופשעו ידוכס בגדוד .
מיד יועטים באחיטופל ונמלכין באורים ותומים , ואחר כך ושר לבא מלמך יורא . לנחם

מלחמה . (ברכות ג') :

איך ארי נוהס מתוך קופה של תבן . אלא משל בשר . פי' שאין שמה ומשתגע אם אין לו
כל תאותו . שאין אוכל תבן אלא כשהוא רעב מאד . אבל כשיש לו בשר לאכול .
הוא בועט ומשתגע . כן הנמשל אם האדם אין לו תאותו אינו שמת ולא משתגע לעשות
עבירות . אבל כשיש לו כל תאותו . שמת ומשתגע לבעוט ולעשות עבירות . וכך אמר
משה לפני הקב"ה רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די . גרס
שעשו את העגל וכו' (ברכות ל"ב) :

איך קטיגור נעשה קטיגור . פי' קטיגור לשון קורא תגר ומלשין . וקטיגור לשון שונא
אדם ויש מי שנקרא קטיגור דלא תיזכר עמו . ואם יתעורר יתעורר עמו .
אדם יתעורר עמו . ויש מי שנקרא קטיגור דלא תיזכר עמו . ואם יתעורר יתעורר עמו .
אדם יתעורר עמו . ויש מי שנקרא קטיגור דלא תיזכר עמו . ואם יתעורר יתעורר עמו .
אדם יתעורר עמו . ויש מי שנקרא קטיגור דלא תיזכר עמו . ואם יתעורר יתעורר עמו .

אדם יתעורר עמו . ויש מי שנקרא קטיגור דלא תיזכר עמו . ואם יתעורר יתעורר עמו .
אדם יתעורר עמו . ויש מי שנקרא קטיגור דלא תיזכר עמו . ואם יתעורר יתעורר עמו .
אדם יתעורר עמו . ויש מי שנקרא קטיגור דלא תיזכר עמו . ואם יתעורר יתעורר עמו .
אדם יתעורר עמו . ויש מי שנקרא קטיגור דלא תיזכר עמו . ואם יתעורר יתעורר עמו .
אדם יתעורר עמו . ויש מי שנקרא קטיגור דלא תיזכר עמו . ואם יתעורר יתעורר עמו .

תגר. ששונה המחלוקת והוא שלום. ומשתדל בטוב. ונמצא סותרין זה את זה תמיד ואין קטיגור זה יכול להיות סטיגור להשתדל בטוב. ואף שמבטיח על הטובה אין לבו שלם ומבקש רעתו (ברכות ירושלמי):

אין אדם נחמד בדבר אלא אם כן עשאו. ואם לא עשה כולו עשאו מקמתו (מועד קטן י"ח):

אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. (פי' אין אדם יכול להציל את עצמו מבית האסורים. וצריך לאחר להשתדל עבורו. דאמרינן ר' יוחנן חלש עאל לגביה ר' חנינא. ח"ל הב לי ידך יהיב ליה ידיה ואוקמיה [נחשתא]. ופריך הגמ' וליקום איהו לכפשיה. דהא רב חייא בר אבא חלש ועאל לגבי ר' יוחנן וח"ל הב לי ידך. ויהיב ליה ידיה ואוקמיה. וח"ל ע"כ היה ר' יוחנן יודע זה להקים וה"ל למיקם נפשיה (כשחלה) ומשני אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים (ברכות ה')):

אין אדם נחפש על לערו. פי' אין אדם מתחייב על שהוא מדבר קשות מחמת לער ויסורין. דכחויב כחויב לא בדעת ידבר. ולא כחויב ברשע ידבר. אלא שלא בדעת מחמת יסורין. ומשום הכי אינו מתחייב על דיבורו שהוא שלא מדעת (בבא בתרא ט"ז):

אין מראין לו לאדם בשעת כעסו. פי' שאריך להמתין עד שיעבור זעם שנה' פני ילכו והנחותי לך. ח"ל הקב"ה למשה המתן לי עד שיעבור פנים של זעם ואניח לך (ברכות ז'):

אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו. (פירש"י לא ידאג אדם לומר פלוני יקפח פרנסתי. אלא משלך יחנו לך. מה שנקבץ לך ע"כ יבוא לך. יש מפרשים לפעמים יש מציאה או ריוח גדול. ובני אדם עוזרים ושצים עליהם. ואינם מגיעים להם עד שבה זה שמוכן לו ונגזר לו מן השמים ומנאל. או ירויח אותו בקל (יומא ל"ח)):

אין משיחין בסעודה. שמה יקדים קנה לוושט. כדאמרינן שם רב נחמן זכ"ל יחחק הוא יתבי בסעודה. ח"ל רב נחמן לר' יחחק יומא מר מילתא (ד"ת) ח"ל הכי אמר ר' יוחנן אין מסיחין בסעודה שמה יקדים קנה לוושט (תענית ה')):

אין מערבין שמחה בשמחה. פי' דאמרינן שם אין נושאים נשים במועד. דהוי כמערב שתי שמחות ביום אחד (מועד קטן ט):

אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה. וכן לדבר הלכה. וכן לחלוט טוב. מפרש בגמרא דאין שכינה שורה וכו'. שנה' ועתה קחו לי מגנן וגו'. ולדבר הלכה. כי הא דרבא הוה פתח להו לרבנן במילתא דדליותותא ודחיי רבנן. והדר תנא וכו'. ולחלוט טוב פירש"י אם בא לישן מתוך שמחה מראין לו חלוט טוב (ברכות למ"ד):

אין חלוט בלא דברים בטלים. אמר ר' יוחנן משום רשב"י. כשם שאי אפשר לבר בלא שכן כך אי אפשר לחלוט בלא דברים בטלים. ח"ל ברביה חלוט אע"פ שאין כולו מחקיים

תקיים . רובו מתקיים . מגלן מיוסף . דכהיב הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך
 ארצה . ואלו אמו לא הוית קיימת וכו' (ברכות כ"ה) :

אין אדם מוצא קורת רוח (נחת) בעולם אלא מהשמו ראשונה . פי' שנא' יהי מקורך
 ברוך ושמה מאשת ועוררך , (וג"ל דכיון דאמרין בסמוך דאין אשה מהה אלא לבעלה .
 ח"כ ע"כ מהשניה אינו מוצא כ"כ קורת רוח . דאל"כ אפילו לבעלה לא מהה הראשונה .
 והרי יש מהשניה קורת רוח כמו מראשונה . אלא ע"כ אינו מוצא קורת רוח משניה כמו
 מראשונה וק"ל) , (סנהדרין כ"ב) :

אין אשה מהה אלא לבעלה . ואין איש מה אלא לאשתו . ומפרש אין אשה מהה אלא
 לבעלה . שנא' מהה עלי רחל . משמע עלי לבד . ואין איש מה אלא לאשתו . שנא' וימת
 אלימך איש נעמי וכו' . (לכאורה הוי תרתי דסתרי אהדדי דכיון דאמר בסמוך דאין אדם
 מוצא קורת רוח אלא מהשמו ראשונה דוקא . והכא דמייתי ראייה מיעקב דאמר מהה עלי
 רחל דהוית אשה שניה . ושהיה לו עוד שלש נשים . אלא דיש ליישב . דרחל הוית אשתו
 ראשונה שהיה דעתו עליה וכל עבודתו שעבד ז' שנים היה ברחל (שם) :

אין אשה אלא ליופי . ואין אשה אלא לבנים . פי' דאמרין שם אלו המלאכות שאשה
 עושה לבעלה . טוחנת ברחים של יד . ואופה ומכבסת . ומצלת וכו' . ואחי ר'
 חייה למימר שאינה טוחנת וכו' . ולא כל דבר המכתיב יופיה שאין אשה אלא ליופי
 ולבנים . (כתובות נ"ט) :

אין חכמה לאשה אלא בפלך . דאמרין שם שאלה אשה חכמה מר' אליעזר מאחר
 דבמעשה עגל היו שווין . ולמה אין מיתתן שוה . פי' שהיו שם שלשה מיני מיתות .
 שייף ומגפה והדרוקן . אמר לה (דרך קינחור) . אין חכמה לאשה אלא בפלך . (דטוה
 בפלך והיא אומנתה שמכרת בו ותו לא) שנא' וכל אשה חכמת לב בדיה טוה (יומא ס"ו) :
 אין אדם דר עם נחש בצפיפה . פי' דאמרין שם אם האשה אומרת שהיא משונה .
 כגון מוכה שחין או פוליסום (ריח הפה) כופין אותה להוליך , אע"ג שגולד לו קודם
 נישואין . יכולה לומר סבורה הייתי שאוכל לקבל ולאחר נישואין אומרת אין אדם דר עם
 נחש בצפיפה (כתובות ע"ז) :

אין אפוקרופוס לעריות (פי' דאמרין שם דאזלין בחד רובא . משום דמכה אביו חייב
 מיחה ודלמא לאו אביו הוא . אלא דאזלין בחד רובא . ורוב בעילות אחר הבעל .
 וסריך הגמרא ודלמא כשאביו ואמו חבושין בזית האסורים (לא הוא לבדו והיא לבדה
 אלא שניהם יחד) . וע"כ ממנו נהעברה . ומשני אפ"ה אין אפוקרופוס לעריות ואפשר
 דמאיס אחר נהעברה . ועל כרחך אזלין בחד רובא וכו' (חולין י"ד) :

אין עני אלא בדעה . (פי' דלא נקרא עני . אלא מי שאין לו דעה) . (לכאורה הוא
 תמוה דהרי ראינו אע"פ שהוא חכם נקרא עני והשוב כמה . וילפינן מדתן ואבירם

מלין ארת א דרבנן

שירדו מנכסיהן . וחשובים כמתים . שנאמר כי מתו כל האנשים כו' . (אלא נ"ל לפרש מהא דאמרין ליהוה שופה . זה המאבד מה שנותנין לו . וה"כ העני זה שאין לו מ"מ לא בקרא עני משום שנותנין לו די פרנסתו ואפשר יוכל להיות עשיר . דאם אין לו מאתים זוז והוי עני . ויכול לקבל בנדקה אפי' אלף זוז . וה"ל עשיר . אבל אם אין בו דעה ומאבד כל מה שנותנין לו נריך להיות עני לעולם . וה"ס אין עני (שיהיה עני לעולם) אלא בדעה שהוא שופה ומאבד כל מה שנותנין לו ומוכרח להיות עני לעולם . ובדרך הפשוט כיון דכתיב החכמה תחיה בעליה . ולא תמלא חכם עני אלא כיון שהוא עני בדעה . ולא יכול להחיות גפשו . ועוד דרך אחר כיון דכתיב וחכמת המסכן בזויה . ולא יחשב לו לחכמה . וזהו אין עני אלא בדעה . שאף הדעה נישלת ממנו שחכמתו בזויה וק"ל . ופיין מ"ס בלות דא ביה כולי ביה (גדרים מ"א) :

איך משיבין את הארי לאחר מותו . (פי' אם היה ת"ח שאמר דבר . והיה זה בדורו מוכס לרב וחכם ועכשיו מת . ורואין שדבריו אינן נכונים אפ"כ אין משיבין עליו . דאלו היה חי היה נוהן טעם לדבריו) (ביטין פ"ג) :

איך הברכה מזויה אלא בדבר הסמוי מן העין . (פירש"י שאינו יודע הסכום) שאין הברכה באה לא בדבר המנוי ולא בדבר המדוד . ולא בדבר השקול . שנא' יו' ה' אתך את הברכה באסמיק . שמהא בומא בדבר (תענית ח') :

איך מעמידין פרנס על הצבור אלא א"כ קופה של שרצים תלוי לו מאחריו . (פי' שיהיה בו דופי משפחה . שאם תזוז דעתו עליו חומרים לו חזור לאחורך . ואמרין אם דלקך לא נמשכה מלכות של שאול . משום שלא היה בו שום דופי . משא"כ דוד דאחי מרוח המואביה) (יומא כ"ב) :

איך אורחים יכולים ליתן ממה שלפניהם לבניו של בבל הבית . (פי' מה שנותן הבעה"ב להאורח . אין האורח רשאי ליתן מחלקו לבניו של בעה"ב) מפני מעשה שהיה . ע"ש (חולין ז"ד) :

איך אומרים בפני המת אלה דבריו של מת . (פי' כשהמת מוטל לפניכם אין אומרים אלא מה שהוא היה אומר בדברי תורה בזמנו) . ואמרין אם דווקא בדברי תורה . שגנאי הוא לו שיאמרו דברים בשם אחרים . אבל במילי דעלמא לית לן בה . דהמת אינו משגיח ואין גנאי לו . ואיכא דאמרי כ"ש במילי דעלמא הוי לופג לרש . שהוא מחרים ואינו יכול לדבר . ויש מפרשים דאין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת . היינו בדברים דפסקי חכריבין וקבורה והספד כו' . (ברכות ג')

איך אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ . (פי' אם מתאוה ללמוד מסכת זו אין לו לבדו רשות ללמוד עמו מסכת אחרת . וכן במקרא ושאר דברי תורה שנאמר כי אם בתורת ה' חפשו (ע"ז י"ט) :

אין

אין ולא והסיח בידים (פירש"י מי שלא ידע להשיב כהונן . זימנין אמר הן זימנין אמר לאו . משום שהדבר רפה בידו דלא ידע לומר הן או לאו ומסופק בדבר . ולכך אמר פעמים הן ופעמים לאו . דנשמע מינה שהוא מסופק בדבר . (שבת ק"ג) :
אין נכנסין לחורבה מפני החשד . ומפני המסולת . ומפני מזיקין . (פ"ו דכל הכי שלשה דברים שייכים בו . חשד . שזאמרו זונה הכין לו שכ . ומסולת שזאמרו חטול החומה . ומזיקין ששכיחין בחורבה . ומאי כ"מ . דלא חזיל בשנים דליכא חשדא . אפ"ה איכא מן המזיקין . וחי חזיל בשלשה דליכא מני חשד ומזיקין . אפ"ה משום מפולת איכא (ברכות ג') :
אין אדם רואה חובה לפגמו . (פ"ו כיון דתמיד מהכרה ומעיין בזכותיה . אי אפשר לו לפלות לפגמו חובה . ועליה אמר מה ברב אשי פסילנא לזורבא מרבנן לדינא . דחביב עלי כנופי ואין אדם רואה חובה לפגמו (שבת ק"ט) :

אין אדם טורח בטעודה ומפסודה . (פ"ו טעודה נטוואין . דלמרינן הסא בש"א אין ממאניס וכו' . וטעמיה דב"ה דלא חיישינן למיזאין . וטעמיה דב"ש דדוקא בנטוואין י"ט מיזאין ולא באלרוסה . דאין אדם טורח בטעודה ומפסודה) (יבמות ק"ז) :
אין אדם עושה בעילתו זנות . שם רבא אמר טעמיה דב"ש דאין אדם עושה בעילתו זנות וכו' (ס"ג) :

אין בן דוד בא עד שתכלה טרופה מן הכיס . (פ"ו שיהיו כולם עניים . כ"ז פשוט דהיינו טעמא . דכיון דלמדינן לא מלא הקב"ה מדה טובה לישראל אלא עניות . שיהיו נכנעים מלפניהו רע) . ויחי ענוותא לישראל וא"כ יהיו כולו זכאי (סנהדרין ל"ו) :
אין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הנאולה . שנאמר ואפס עזרו ועזבו . אין סומך ואין עוזר לישראל . כי הא דב' זירא כי הוה משבח רבנן דעסקי ביה (בענייני משיח) אמר להו' במשותא מנייכו לא תרחקוהו . דתנינא שלשה באין בהיסח הדעת . משיח . מליאה . ועקרבו . (ב"ס) :

אין בן דוד בא עד שיבקש דב לחולה ולא ימלא . כתב המהרש"א דבה ז"ה הוא קמיה ויש ליישב משום דליחא במדרש שגלו הדגים מא"י לח"ל . ובעת הנאולה יחזרו הדגים לא"י . ולא ימלאו במזרים ובח"ל דגים (ס"ג) :
אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או שכולו חייב . שכולו זכאי וזכאי בכל ועמד כולם דריקים לפולס יירשו ארץ . שכולו חייב שנאמר וירא כי אין איש וגו' . וכתב למעני טעמיה (ס"ג) :

אישתא דמיתווא קשה מקייטא . (וסימנך תזכר קהירא) . פ"ו אישתא חולי אש . זימות החורף המחממת להחולה בידוע שהיא קשה יותר מקדחת המבעירו זימות הקיץ . וסימנך טורח קריא . לריף עמים מרובים להסיקו יותר מהחמור שכבר חס . אף זה צ"ח שהאוויר זונן והסגוף זונן והחולי מבערתו . וע"כ קשה הוא יותר

מימות הקיץ שהאיר חם והגוף חם . ולא נריך אם הרבה להבעירו (יומא כ"ט) :
ארתא בהדי שוחא פילכא . פי' בעוד שהיא טוה מדברת . (ופשוט הוא משום
 דנשים דברניות . ותשעה קבין שיחה ניתן להם . וכל מה שעוסקין המה
 מדברים בו . כדי שיחמלא סאתן התשעה קבין שיחה) (מגילה י"ד) :

איתתך גזלא גחין ותלחוש לה . פי' איתתך גזלא (קטנה) עד שתצטרך לשחות לה לדבר
 עמה . גחין תשחה לה לדבר עמה ולשמוע בקולה . ופריך בגמרא והאמר רב
 כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם שנא' רק לא היה כאחאב אשר הסתה אותו איזבל
 אשתו . ומשני הא במילי דעלמא (ויית לה) והא במילי דשמיא (אם מנעה אותו מנדקה
 ומנות) לא ישמע לה . ליבנא אחרינא הא במילי דעלמא, דוקא במילי דבית שהיא יודעת
 יוחר בהנהגת הבית (ב"מ נ"ט) :

איסתרא בלנינא קיש קיש קריא . פירש"י אם יש דינר אחד בלנין (כלי מחכת) הוא
 משמיע קול כמו קיש קיש . אבל אם הכלי מלא דינרין אינו משמיע קול . ותו'
 פירשו אם הוא בלנינא בכלי מהכות משמיע קול אבל אם הוא צכים או בארנקי כמנהגו
 אינו משמיע קול . והנמשל אמרינן שם אם יש לע"ה בן ת"ח . הוא משמיע קול ומתפאר
 בו . משא"כ ת"ח בן ת"ח אינו מתפאר בו . וזה שאמר הכתוב (משלי י"ד) בלב נבון
 תנוח חכמה . ובקרב כסילים תודע . ר"ל בלב נבון ת"ח תנוח חכמה . שאינו משמיע
 קול שאין מתפאר בו . אבל בקרב כסילים (במשפחת עמי הארלים) תודע . שמתפארים
 אם יש ביניהם ת"ח אחד (ב"מ פ"ה) :

אימסר עלמא צידי דטפשי . (פי' דאמרינן שם רב חמא היה קרוב למלכות (שבור
 מלכה) ח"ל שבור מלכה (מלך פרס) מנין לקבורה מן התורה . אישחק ולא
 ידע להשיב. אמר רב אחא בר יעקב. אימסור עלמא כו' . כלומר דזה רב חמא הוא תקיף
 וקרוב למלכות . והוא טיפש . דהיה לו להשיב דכתיב כי קבור תקברו וכו' (סנהדרין מ"ו) :
אתיקורי דקא מתייקרי צי (פי' דאמרינן שם ר' אליעזר כי הווי משדרי ליה מתנות
 מצי נשיאה . לא הווי שקיל מניה . וכי הווי מומנין ליה (לשעודה) לא חזיל .
 אמר להו לא ניחא לכו דאחיה . דכתיב שונא מתנות יחיה . אבל ר' זירא כי הווי משדרי
 ליה מתנות לא שקיל אבל כי הווי מומנין ליה לשעודה חזיל . דאמר אתיקורי דקא מתייקרי
 צי . ר"ל שהן מתכבדין עמי שהלכתי אלנן לסעוד . וא"כ הוי מנוה (מגילה כ"ח) :

איין אדם יודע כמה משחכר . (פי' דלפעמים אדם עושה מו"מ קל ומרויח בו יותר
 ממה שמטריח בו מאד . ולכך לא ירדוף דוקא אחר מו"מ רחוקים וכסבור להרויח
 הרבה . דאיין אדם יודע כמה משחכר . כיון שגזר לו מן השמים להרויח כך וכך בקל
 יבוא לו (פסחים נ"ד) :
אכול בצל (בגלים) ושז בצל . ולא תיכול אוזין ותרנגולין . ויהיה לך רודף עליך .

פי' אכול בכלים ושאר ירקות שהמה בזול ותוכל לישב בכל ביתך בלי דאגה. ולא תאכל חזוין ותרנגולין. ויהיה לך רודף עליך. שחאה מתאווה ורגיל בך. ותאסרך למכור ביתך. ולא תשב בכל ביתך (פסחים ק"ד):

אכל ולא שחה אכילתו דס. פי' שהוא מסוכן לגוף כדס והוא תחילת חולי מעיים (שבת מ"ח):

אכל ולא הלך הרבע אמות. אכילתו מרקבה. (פי' שאינה מתעכלת) וזה תחלת ריח הפה. ריח רע היוצא מגופו ונתמסמם והולך (סס):

אכל ונרך לנקביו דומה לתנור שהסיקוהו על גבי אפרו. וזהו תחלת ריח זוהמא. שכל גופו מזוהם. ונתמסמם והולך (סס):

אכל מעומד. שחה מעומד. ישן מעומד. הקיז דס מעומד. שימש מטחו מעומד. הרי הן קרובים למיתה יותר מלחיים. פירש"י דאכל מעומד אפי' יושב ואוכל וממחר לעמוד מיד אחר אכילה ולא שהה מעט. הוי נמי קשה לגוף כו' (סס קכ"ט):

אל יפחה אדם פיו לשטן. פי' להוציא דבר רע מפיו. שמזכירין למעלה שהוא ראוי לכך. (וג"ל דפירושו דלא יפחה פה לשטן. פתיחות פה דהשטן שיקטרג עליו בזה שהוציא הרעה מפיו שהוא ראוי לכך) (ברכות י"ט):

אל תעשה מוס בעמך. מפרש בגמרא מאי היא דלא ניהו לך דינא בהדי תלמי. דחד הוי בעל דינך וחד הוי סהדיך. שיעשו עליך קטוניה לתבוע ממך ממון. ויהיה אחד עומד עמך למשפט ושנים יעידו לך לחייבך ויחלוקו ביניהם (פסחים ק"ג):

אל תרבה בישיבה. ואל תרבה בעמידה. ואל תרבה בהליכה. אלא שליש בישיבה. שליש בעמידה. שליש בהליכה. שהישיבה קשה לתחמויות. והעמידה קשה ללב. וההליכה קשה לעינים. אלא שליש בישיבה שליש בעמידה שליש בהליכה. ואמרינן שם דאחיהי של רבה כתבו לרבה. שהיה לומד בבבל והס היו בארץ ישראל. שיבא לא"י. וא"ת אין לך רב כאן. יש לך רב כאן ר' יוחנן. ואם אין אחה עולה לכאן הזהר בשלשה דברים אלו (וכו') (כתובות ק"א):

אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך. שהרי ב' גדולי הדור שזכרום ב' הדיוטות ונתקיים בהן. ואלו הן דוד שזכרו ארונה היבוס. דיאל שזכרו דריוס וכו' (מגילה ט"ו ב"ק ל"ד):

אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך. שהרי אבימלך קילל את שרה הגה הוא לך כמות עינים. ונתקיים בזרעה שנא' והי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות וכו'. מקשה המהרש"א. הא דקילל אבימלך לשרה אמרינן משום שלא גילתה לו שהיא אשתו ושארמה שהיא אחותו. ולמה לא קילל לאברהם. שהרי פשיטא אברהם אמר אחותי היא. ומתוך דבשלתא אברהם עשה להגיל את נפשו כמו שאמר והרגוני על דבר אשתי עכ"ל. ולי

נראה דלא ק"מ. ולא נריך לשנויא דחיקא. דכיון דאבימלך קילל לשרה ושיחקיים בזרעם (וכן הוה ביחמק) ולכך קילל לשרה. דלא יסיה לה זרע אלא מאברהם. וממילא נתקללו שניהם משא"כ אם יקלל לאברהם ויחקיים בזרעו. ואפשר שיחקיים בזרעו ולא בזרעה. כמו ביטמטאל וכו'. לכך קילל לשרה בזרעה. וממילא נתקללו שניהם (שם):

אל יספר אדם עם אשה בשוק. (ומפרש בנמ' אפי' היא אשמו. אפי' היא בתו. אפי' היא אחותו. דאין הכל בקיאי בקרובותיו. וחושרין אותו משום חשדא דזנות. בברכות מ"ג):

אל תרבה שיחה עם אשה. שסופך לבא לידי ניאוף. (ומפרש בגמרא דאשמוזאמרו ק"ו באשת חזירו) (נדרים כ'): **אל** תרבה בגנות. משום מפשה שהיה. (פי' שלא תעשה מעשיך בפרהסיא אלא בגנפה) דדוד עלה על הגג וראה מרחוק אשה רוחפת וגו'. וי"מ בגנות שמעשה שהיה על הגג הוה.

(והיוצא מזה שיפשה אדם עסקיו בגנפה ולא בפרהסיא כמה עממים) (פסחים שם): **אל** תשב בגובהה של פיר וחשנה. (פי' אע"פ שהתורה דוקא בפרהסיא, שנא' חכמות בחוף תרונה. מ"מ בגובהה של פיר שמבטלין לו העוברים ושבים. לא ישבו וישנה. וכדומה לו בכל מקום שיבא לידי ביטול.) (פסחים ק"ג):

אל תדור בעיר שראשית ת"ח. משום דקרירי בנירסא. ואין פוסקין בצורכי צבור (פסחים ק"ג): **אל** תדור בעיר דלא לטף בה סוס. ולא נבא בה לבא. (פי' במתא דאין בה סוסים אם באים בגדים או אויבים לעיר. ואין להם סוסים לרדוף אחריהן. זכא אם אין בה כלבים. אם באו אויבים או גנבים הכלבים מנבחים ויכולין בני העיר להשמר מהם.

הוי נפירותא) (פסחים שם): **אל** יבזו אדם יותר מחומש. (פי' שאינו חייב ליתן דק מעשר מכל אשר לו ומכל מה שמרויח. ואם רוצה ליתן יותר רשאי דק לא יבזו יותר מחומש וילפיך מיתקב דאמר עשה לעשרנו לך. שני פעמים מעשר הוא חומש (וכתבו התוס' זו"ל. בירושלמי מפרש. פעם ראשון יתן חומש מכל אשר לו מכאן ואילך יתן בכל שנה ושנה חומש מהריוח עכ"ל.) (תעובות ג'):

אל ישנה אדם בן בין הגנבים. (פי' שלא יתן או ילביש לאחד מנביו יותר משאריו בניו. מנלן מיוסף שהלביבו אביו כחונת פסים. ועי' תנולגל הדבר שידוד בניו למנרים וכו'. והיינו אפי' בחיי אביהם לא יתן לאחד יותר מחבירו דאלו לאחר מיתו ה"ל עבדיו אחסנתא דאסור אפילו מברא בישא לברא טבא) (שבת י'): **אל** תכנוס לביחך פחאוס. כ"ש לבית חבירך. (פירש"י אלא השמע קולך קודם בואך. דילמא עבדי מילתא דלניעתא. והא דאמר כ"ש לבית חבירך. ד"ל כיון דמלינו בכל מקום שהדרך איך הוא בחמז"ל. שהיו שואלין תחילה ונעטלין רשות ליכנוס. חלא סני בשמעת קול. דדוקא לביתו דלא נריך נעילת רשות. ונריך השמעת קול בבווא ואל יכנוס

סחאס . דדילמא עבדי כתיבו מילתא דלניעותא . אבל לביית חבירו . אפילו ללא עבדי
 הכנה"ב מילי דלניעותא אלא שאין לו פנאי . או שלא רוצה שיראה חבירו עסקיו . נריך
 ליכול רשות מצעה"ב ע"י משרתו או שומר הסתח . וה"ק כ"ש לביית חבירו ללא סגי
 בהשמעת קול אלא אפי' נפילת רשות צפי (שבת י') :

אל תפסי פסיעה גסה . שפסיעה גסה נוספת א' מת"ק ממאור עיניו של אדם . ואמרין
 עליה שמה שאמר יוסף לאחיו אל תרגזו בדרך , שלא יפסיעו פסיעה גסה . (כתב
 המהרש"א דכיון דאמר להם יוסף מהרו ועלו אל אבי וגו' וה"א שילכו במהירות בפסיעה
 גסה . לכך היה מזהיר אותן דאפ"ה לא יפסיעו פסיעה גסה . אלא שלא יעכזו עצמן
 בדרך בשום דבר . וילכו וימהרו אל אביו) (תענית י') :

אל תתסקו בדבר הלכה . (פי' שלא יעסקו בתורה על הדרך . ופריך הגמ' איני והא
 אמר ר' אילפי בן ברכיה שני תלמידי חכמים הסולכין בדרך ואין צנייהם דברי תורה
 ראויין לישרף שנאמר ויהי המה סולכים בדרך (אליהו ואלישע) הלוך ודבר והנה רכב
 אש וקוסי אש וגו' קטמא דאיכא דיבור של חורה הא ליכא דיבור ראויין לישרף , ומשני
 הא למיגמר הא לפיוני . (פי' למיגמר הלכה פסוקה מותר ואפי' נריך ואם לאו ראויין
 לישרף . והא לפיוני בפילולא אסור , דאחא לידי כעס וישרדו בדרך (תענית י') :

אל יהלך אדם בערב שבת יותר משלש פרסאות . (פי' כדי שיוכל להכין לו סעודת
 שבת . אמר רב כהנא לא אמרן אלא דהולך לביתו . אבל לאושפיזא . שלא מגיע
 לביתו . אמאי דנקיט סמיך (מה שיש אצלו לאכול ע"ז סמך) ולא נריך הכנה . ויכול לילך
 יותר . איכא דאמרי אמר רב כהנא אפי' לביתו . ללא זו על הדרך שהולך לאושפיזא ונריך
 ודאי הכנה . אלא אף שהולך לביתו נריך לזרז עצמו דמה שמואל הן רב או מעט שלו , כ"ש
 באושפיזא שלא ימנא כלום (סוכה מ"ה) :

אל יסב אדם במסינות עמי הארעים . מפרש בגמרא דאחי לאמשוכי במרייהו וילמוד
 ממעשיהם . (וג"ל ששם דאפי' באותו מסיבה ילמוד ממעשיהם . דשגשג שאכלו על
 שלחן אחד ואין צנייהם ד"ת כאלו אכלו מזבחי מתים וכו' . ואלו ודאי לא יעסקו בתורה .
 דע"ה הן ואף הוא אין יכול לעסוק בדברי תורה) (ברכות מ"ג) :

אל ישנה אדם עצמו מן הרבנות אפי' בשעת הסכנה . (פי' אדם חשוב אל יבזה עצמו
 אפי' בשעת הסכנה . שהרי חנייה מישאל ועזריה כשהושלכו לתוך כבשן האש , כתב
 גובריא אלין כפתו במרבליהון פטישיהון וכרבליהון (במלבושים חשובים שלהם) , ונלמד
 מניה דת"ח לא יבזה עצמו אפי' בשעת סכנה . ומכ"ש משום הגאון ממון או שארי הגאון .
 אלא יתנהג עצמו לפי כבודו . דהוא כבוד החורה (סנהדרין ק"ז) :

אל תקברוני לא בצנדים לבנים ולא בצנדים שחורים . בצנדים לא . שמה לא אזכה ואהיה
 כחתן בין האבלים . ובשחורים לא . שמה אזכה ואהיה כאבל בין החתנים . אלא
 בצנדים ממועטים (שבת קי"ד) :

אל תזר זרת מחר כי לא תדע מה יולד יום. שמא מחר צה ואינו. נמאז מנטער על עולם שאינו שלו. פירש"י שמא ימות היום נמאז מנטער בננס. (וג"ל לפרש דאמרינן שוב יום אחד לפני מיתתך וגו' ונמאז כל ימיו בתשובה. דשמא ימות היום. וזהו דאמר בן סירא אל תזר זרת מחר. ר"ל לעוה"ב. (מחר) הוא עוה"ב עד"ש מחר לקבל שכר. כי לא תדע מה יולד יום. דשוב יום אחד לפני מיתתך. ושמא תמות היום. וע"כ כל ימך בתשובה. ולא תטרוך לעזר זרת מחר. על עוה"ב) (יבמות מ"ג):

אל תאמינו ברע. ואל תבטחו באלוף (פסוק הוא במיכה ז'). ומפרש בגמ' אל תאמינו ברע. זה היזה"ר שאומר לך חטא והקב"ה הוא רחמן וימחול לך. אל תאמין לו. ואל תבטח באלוף זה הקב"ה שנא' אלוף נעורי אהה. שאינו מוחל אה"כ שטושה תשובה. (וג"ל דה"ס דע"כ אין לבטוח על הקב"ה שימחול דאמרינן האומר חטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. וא"כ אי אפשר למחול לו אפי' ע"י תשובה. דכיון דבטוח שהקב"ה ימחול לו והיינו ע"י שיעשה תשובה. ה"ל חטא ואשוב ואין מספיקין בידו לעשות תשובה. וק"ל) (חגיגה ט"ז):

אל תבשל בקדירה שזיבל בה חכרך. (מפרש בגמרא מאי היא. אמר רב פפא בנושא גרושה בחיי בעלה. דאמר מר גרוש שנושא גרושה. ארבע דעות במטה. (שהוא זוכר שתי נשים. והיא זוכרת שני אנשים) ואב"א אפי' באלמנה. דהוי נמי שזיבל בה חכירו. ואם אפשר לו לא ישא אלמנה (פסחים ק"ב):

אל ישאל אדם לרכיו בלשון ארמי. שאין מה"ש מכירין בו. (פירש"י שהמלאכים מוליכין התפלה לפני הקב"ה). (כתבו החוס' לבד מנבריאלי. דאמרינן בסוטה (דף ל"ג) שצא נבריאלי ולמדו ליוסף ע' לשונות) (שבת י"ב):

אלו כל הימים דיו. ואגמים קולמסין. ושמים יריעות. וכל בני אדם לבלרין. אין מספיקין לכתוב חללה של רשות. (פי' אלו כל הימים וכו'). והיינו לשון גזמא הרבה מאד. לא יכולין לכתוב חללה של רשות. עומק הלב של מלכות. שהוא נרין להיות לו לב לכמה מדינות. למש הקצוב. ולמלחמות. ולכמה דינין ומשפטים. והכל ביום אחד). (שבת י"א):

אלו היית יודע דפותחין פנקסך וממשמטין בעובדך. מי נדרת. פי' דהוי פתח חרטה. דאמרינן שם בר ברתיה דר' ינאי עשה נדר. ואתא לקמיה דר' ינאי להמיר לו. פתח לו ר' ינאי בחרטה. אילו היית יודע דפותחין לך (בשמים) פנקסך. דבשעה שאדם נודר. חושבין למעלה חשבונן של זכות ועבירות וממשמטין במעשיו. שמתוך שהוא נודר נראה שמחזיק עלמנו כחסיד. ולכך ממשמטין במעשיו. וא"כ אלו היית יודע כן מי נדרת והוי חרטה (נדרים כ"ב):

אלו הרגו את דוסתאי. מי נתן לאבא בר כמותי. (פירוש דאמרינן הסר ר' דוסתאי

בריה דר' ינאי החזיר פקדון וכו', שהיה שלא כדון חלא שאותן בעלי פקדון היו אנשים אלמים וחוקים והיה ירא מהם. וא"ל ר' יוסי בן קיסר למה עבדיה הכי שלא כדון. וא"ל אלו הרגו את דוסתאי מי נתן לינאי חבי בן אחר כמותי. (כלומר כיון שהם אלמים מותר) (גיטין י"ד):

אלמלא שמרו ישראל שמי שבתות כהלכתן מיד נגאלין. (שבת קי"ח):
אלמלי ג' מקראות הללו נתמועטו רגליהם של שונאי ישראל. פירש"י השלשה מקראות הללו מעידין דאף הזכיות והעונות ביד הקב"ה. (שהוא בוחן לבבות). חד דכתיב ואשר הרעותי (משמע שהוא הרע לנו). וחד כי הכה כחומר ביד היוזר וגו'. ואידך והסירותי את לב האזן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר (סוכה נ"ב):

אליה וקוץ זה. דאמרינן שם נושא עון ועובר על פשע לשארות נחלתו. למי נושא עון. למי שהוא עובר על פשע (שמעביר על מדותיו). לשארות נחלתו. למי שעושה עגמו כשירים (שהוא עניו מאד). ואמר רב אחא בר חיננא אליה וקוץ זה. פירש"י אליה הוא שמן מאד. אלא שיש קוץ בה וקשה להוציאו. כן הדבר הזה. שהוא דבר טוב מאד להיות נשוא עון וכו'. אלא שקשה להיות מעביר על מדותיו ולהיות עניו מאד (ר"ה י"ז):

אלקפתא (משנה למלך. דוכס. בערוך) נקטין ריחו. אחי ליה ביד. (פי' כיון דהרית ריחו של הדוכס. אחי ליה ביד. סבור אהה שהוא בידך כאלו אהה הדוכס עגמו. דאמרינן שם רב יצחק היה רגיל קמיה דרמי בר חמא. שהיה תלמידו ומשמשו. שבקיה ואזיל לגביה רב ששה. יומא חד פגע רמי בר חמא ברב יצחק. א"ל אלקפתא נקטן ריחו. דהרחת ברב ששה. ואהה מתגאה. כאלו אחי ליה בידך. שאתה אוחז אוחז ביד. כאלו אהה כמוהו) (זבחים ל"ו):

אם חכמה אין כאן. זקנה אין כאן. (פי' דאמרינן שם דהוו סרי תלמידי דיטבי קמיה דבר קפרא. והיו מציאים לפניהם פרגיות. עופות קטנים וכו'. וקפץ האחד ובירך על הפרגיות. והיה תלמיד השני מלגלג עליו וכו'. וכעס בר קפרא על המצרך. שהיה לו לשאול. ונס על המלגלג. ואמר אם חכמה אין כאן (כלומר אף אם אין אני ס"ח) זקנה אין כאן בהמיה. והלא זקן אני. והיה לך לשאול וכו'. ולא הוציאו את שנתן. (בבבא נ"ט):

אם עם הארץ הוא חסיד. אל תדור בשכונתו. פרש"י שאינו יודע בדקדוקי מנחה ואין חסידותו שלם וסופך ללמוד ממנו. (ונראה לי דיש לדקדק דא"כ שארי ע"ה נמי דשמא ילמוד ממעשיו. ועוד למה דוקא אל תדור בשכונתו. אלא כיון דאמרינן בעלמא לא ע"ה חסיד. וא"כ עושה עגמו חסיד. ורבע הוא. ואזי לרשע או לשכינו. לכך אל תדור בשכונתו. משא"כ ע"ה סתם לא חיישין דילמוד ממנו דת"ח יודע שהוא ע"ה ואין מדקדק במנחה (פסחים מ"ט):

אם

אם בקשת ליחנק. החלה באילן גדול. (פירש"י אם בקשת לומר דבר שיהיה נחמד לנצרות. חאמר בשם רבך רב גדול. ויהיו מקבלין דבריך. משא"כ אם חאמרו משמך או בשם אדם שפל לא יקבלוהו (פסחים ק"ב):

אם יאמרו לך ילדים בנה. וזקנים יאמרו סתור. שמע לזקנים. שבנין ילדים סתירה וסתירת זקנים בנין. וראיה לדבר רחבפס בן שלמה ששמע לעצת הילדים (כדאיהא בקרא) ונחלקה המלכות (נדרים מ')

אם זייך עלך ספרך כאן. פי' אע"פ שזייך עלך. כלומר שאחיה גבור מלחמה, מ"מ ספרך כאן. ספר יחוס שלך כאן. שידוע לכל שאחיה עבד ולא מלך ולא בן מלך. דאמריין סס הורדום כשבגה בית המקדש. וכחז לקיסר רומי בשביל רשיון (שהיו ישראל נכנעים תחת יד רומי) ובעוד שלא באה החשובה בנה הוא הבש"מ. וכחזו לו חשובה. עבדי בישי בחר דעבדין מתמלכין. ואם זייך עלך ספרך כאן. הורדום עבדא קלניא מתעביד (כעשה בן חורין מאליו) (ב"ב ד')

אם פגע בך מגוול זה (הייתה"ר) משכרו לבית המדרש. (רבים מדקדקים בזה מה דאמר משכרו לבה"מ. למה דוקא לבה"מ. ולמה נמשך אותו לשם. ואי דרזנה לומר דיעסוק בחורה להבדילו. הל"ל יעסוק בחורה. וק"ל פ"ס דאמריין ית"ר מאימתי בא לאדם. משעה שנולד שנה' לפתח חטאת רובץ. וי"ס מאימתי בא לאדם. משנעשה בר מזה. בן י"ג שנים ויום אחד. וזהו עפנת הי"ה"ר המסית לאדם לפשות עבירה דאמר אני זקן ממנו. וצריך אחיה לשמוע לי ולא לינ"ס. והנה אמריין במסכת ב"ב (דף קכ"ח) גבי בנות ללסחד להלן חשיב מחלה חגלה וגו'. וכאן חשיב להו מחלה מלכה ונועה וגו'. ומשני במסיבה הלך אחר הזקנה. בשעת נישואין שלהם חשבן דרך זקנתן. בישיבה הלך אחר החכמה. בשעה שאמרו תנה לנו אחוזה וגו' חשבן דרך חכמתן. וזהו דתנא דבי ר' ישמעאל אם פגע בך מגוול זה. היינו להסיחך בסענתו שהוא זקן וקשים מינ"ס ולשמוע לו. דהולכין אחר הזקנה. משכרו לבית המדרש. דשם בישיבה הולכין אחר החכמה. וזהו כוונת הפסוק לב חכם לימונו. ולב כסיל לשמאלו. דינ"ס נקרא ילד מסכן. וינה"ר נקרא זקן וכסיל. ולב כסיל רע מנעוריו. ר"ל אף שהוא מנעוריו אלא שהוא כסיל ודו"ק) (סוכה נ"ב, קדושין ל')

אם רואה אדם שיגרו מתגבר עליו. ילך למקום שאין מכירין אותו. וילבש שחורים ויחטף שחורים. ויעשה מה שלבו חפץ. פירש"י יעשה מה שלבו חפץ עבירה. דהוא"ל דאין מכירין אותו ליכא חילול השם. (ובשם רב האי גאון דה"פ דכיון שילבש שחורים ויחטף שחורים אינו ערב בדבר שלא יחפזין מכאן ואילך בעבירה) (מועד קטן ע"ז):

אם תור בלפס ימות. ובלהרים בכל חאינה ידמוך. דין הוא אדר. (פי' דהרועי בקר היה להם סימן זמניות. אם ראוי לעבר שנה. לעשות שני אדרין. אם השור בלפס (בשחרית) ימות. ר"ל קר לו וקרוב למות. ובלהרים חס לו שבכל אילן חאנה הוא יסן. דין

הוא אדר. ולא נריך לעבר השנה. ואם לאו לית דין אדר. אלא עדיין שבט ונריך לעבר השנה. (ואמרינן שם דלמרו רבנן שהיו שומעים בן מהרופי בקר שהיו מספרים זה עם זה ועברו להאי שחא. ופריך בגמרא רבנן ארעייתא סמכו (בבבא) וכי על דיבורים של הרוסים יסמכו לעבר שנה. ומשני רבנן אחושבנא סמכו (דלפי חשבונם נמי ראוי לעבר שנה והרועים אסתווי לאסתווינו למילתייהו לאשמושיק דים סימנים וכו') (סנהדרין י"ח):

אם אני כאן הכל כאן. ואם אין אני כאן מי כאן. (פי' בשעת שמחת בית שואבה היה הלל הזקן אומר שלא יחטאו ישראל. והשכינה אומרת בן אם אני כאן ושורה ביניכם בבית הזה. הכל כאן. שלא יחטאו. ואם אין אני כאן. שיחטאו ח"ו ואסלק שכינתי ממאן. מי כאן בבית המקדש חרוב. ומי יהיה כאן) (סוכה ל"ג):

אם בארזים נפלה שלשבת. מה יעשו איזובי קיר. (פי' אם בארזים חילנות גדולים נפלה שלשבת לשרוף אותם. מה יעשו איזובי קיר. עשבים קטנים להשתמר מאור השלשבת. בן המשל אם אדם גדול כזה שלט בו מה"מ. מה יעשו שארי ב"א (מועד קטן כ"ו):

אם יאמר לך אדם יבעתי ולא מלאתי אל האמין. לא יבעתי ומלאתי אל האמין. יבעתי ומלאתי האמין. ומפרש בגמרא הנ"מ בד"ה. אבל במו"מ סייעתא דשמיא הוא.

ובד"ה נמי לא אמרן אלא לחדודי. אבל לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא הוא. פירש"י לאוקמי גירסא היינו שלא יסתכח ממנו. דיש שיגע ואינו מולא. (וכ"ל מה דאמר אבל במו"מ סייעתא דשמיא הוא. ר"ל אם הוא נושא ונותן באמונה והבא לקהר מסיפין לו. והיינו סייעתא דשמיא. והפסוק"ה כתב בזה דזהו כוונת הפסוק דאמר דוד המע"ה. האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד. אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב. ר"ל האמנתי. שכל העולם מאמינים לי. כי אדבר אני עניתי מאד. אם אמרתי שיבעתי מאד. אבל אם אמרתי בחפזי. ר"ל שלא יבעתי אלא שלמדתי בחפזי. ואפ"כ מלאתי. כל אדם כוזב. הכל אומרים כוזב הוא. שלא יבעתי ומלאתי אל האמין) (מגילה ו'):

אם ראית כהן בפזות מנח אל תהרהר אחריו שנאמר ועמך כמריבי כהן וגו'. פי' דאמרינן שם דאמר שמואל ארבעה אלפים עבדים נטמנו בבהמה וכל כהן שיש בו פזות פנים אינו אלא מהם. ופליגא אדר' אליעזר דאמר כהן אפ"פ שהוא עז פנים אל תהרהר אחריו שדרכן בכך. שנאמר ועמך כמריבי כהן (קדושין ע'):

אנחה טובת חצי גופו של אדם. ר' יוחנן אמר כל גופו. מפרש בגמ' משמיה דרב דאמר חצי גופו שנאמר ואתה בן אדם האנחה בשברון מתניס (מתניס בחצי גופו של אדם). טעמיה דר' יוחנן שנאמר וזהו כי יאמרו אליך על מה אתה באנח. ואתה על שמועה כי בזה ונמס כל רוח (כחובות ס"ב):

אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפנאי טיבותא. (פי' דיש לזוהר בניסילת ידים ליסול בקרבם מים. דאמרינן שם המזלזל בנפ"י מביאו לידי עניות. מפרש

בגמרא ה"מ דלא משא כלל . אבל משא ולא משא (במעט מים) לית לן בה . ואמר רב
 חסדא אנה משאי מלא חפנאי מיא . כלומר הרבה מים . ויהבו לי מלא חפנאי (ידיים
 מלאות) עיבוחא . דרב חסדא עשיר גדול היה (שבת ס"ב) :

אנא ואת אחים . אנא ואבין אחים . אנא ואמך אחים . אחות ואח נקראים אחים .
 וכי"ל כגון ראובן יש לו שתי בנות ואחת שמעון אחיו ונשא אחת מהן . ואחא בן
 לוי ונשא השנייה . וקאמר ליה בן שמעון לבר בריה דלוי אנא ואת אחים . ר"ל בני אחים
 בני שתי אחיות . אנא ואבין אחים כמשמעו . אנא ואמך אחים (אח ואחות) (ועוד שם
 משלים הרבה . דהוי תמלא . אלא שהן באיסור . ולא רצינו להאריך . וכן כתבו החוס'
 שם כל אלו משלים לה משמעוין לך מידי . אלא לתשובת המינין) (בימות ז"ל) :

אנא קדים שחין נורא מקמיה דידך . (פי' אני הסקתי אש בביתו קודם שהסקת אחת
 אש בביתך . שחין לשון שחונה הסקת אש .) (דאמרינן שם גבי בתי ערי חומה
 שנחלטין לשנה תמימה . ואם מכר שני בהים לשני בני אדם . לאחד מכר בט"ו אדר ראשון
 ולשני מכר באחד לאדר השני . ונמלא בשנה הבאה (שחין עבור) זה שקנה באחד בחודש
 אדר שני נחלט לו הבית באחד באדר . וזה שקנה בט"ו אדר ראשון דאשקד . לה נחלט
 לו הבית עד ט"ו אדר דהאי שחא . ויכול המוכר לנחול עד ט"ו אדר . ומתקיף רבינא ולימא
 זה שקנה בט"ו אדר ראשון . אנא קדים שחין נורא . אני הסקתי אש בביתי (שימשתי בתוך
 הבית) מקמי דידך . מקודם שקנית אתה ביתך בא' לחודש אדר שני . והאיך יהיה ביתך
 נחלט לך . וביתי יגאל . ומשני חין הדיון בן . דזה נחית לעיבורא . דזה שקנה באחד
 לאדר שני נכנס בחדש העיבור . לפיכך נחלט לו עד ט"ו אדר שני . וזה לא נחית
 לעיבורא לא נכנס בחדש העבור . ולא יחלט לו עד ט"ו אדר שני . וכתיב שנה תמימה
 מיום ליום) (ערכין ל"א) :

אנת שלמה מלכא אן חכמתך אן סכלתנותך . לא דייך שביריך סותרין דברי דוד אבין .
 אלא שביריך סותרין זה את זה וכו' (שבת ל')

אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר מן שמים ירחמו . (פי' שמעשה שהיה כך
 היה . שנזרו הרומים שלא ללמוד תורה והיה ר' חנינא בן תרדיון יושב ועוסק
 בחורה ברבים . וכשבא אלל ר' יוסי בן קסמא ח"ל ר"י חנינא אחי אי אתה יודע שאומה
 זו (רומיים) מן השמים המליכו . שהחריבו ביתו ושרפו היכלו והרגו את חסידיו . ועדיין
 היא קיימת . ואני שמעתי עליך שאתה עוסק בחורה ברבים . ח"ל מן השמים ירחמו . וח"ל
 ר' יוסי בן קסמא אני אומר לך דברים של טעם .) (היינו אע"פ שהחריבו בהמ"ק ועשו
 כל המעשים ועדיין קיימת) . ואתה אומר מן השמים ירחמו . לסמוך על הנס . תמה אני
 אם לא ישרפוך עם הס"ת באש וכו') (ע"ז י"ח) :

אסור ליחן שלום לחכרו בלילה . חיישינן שמא שד הוא . פי' בלילה שאינו מכירו .
 (וכ"ל)

ו"ל דלהכי קאמר דאסור ליתן שלום. אבל להשיב מותר. דהתקינו שיהא שואלין בשם. כגון יתברך ה'. או ה' עמך (כדאיתא במס' ברכות). וא"כ אם הוא יתן לך שלום והיינו בשם. וגמירי דלא מפיק ש"ש לבטלה. וע"כ לאו שד הוא). (מגילה ג') :

אסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה. (מפרש בגמרא דשמה אח"כ ימלא בה דבר מגונה וחסונה עליו. ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך. (מקשה המהרש"א הא אמרינן ומציאו רש"י בחומש פ' לך לך. דאמר אברהם לשרה הנה נא ידעתי כי אשה יפה מראה את. עד עכשיו לא הכיר בה מתוך נגיעות ועכשיו הכיר בה ע"י מעשה (שעברו הנהר) וא"כ האך נשא אותה אברהם ולא הכיר בה. הרי אסור לקדש אשה עד שיראנה עכ"ל. ונ"ל דלק"מ דכיון דזיל בתר טעמיה שמה ימלא בה אח"כ דבר מגונה וכו'. וכיון דאברהם מתוך נגיעות לא רצה לראות בה מעולם. וליכא חשש דשמה ימלא בה אח"כ דבר מגונה. ולא היה צריך לראות קודם שקידשה וק"ל) (קדושין מ"א) :

אסור לאדם לקדש את בתו כשהיא קטנה עד שהגדל והאמר בפלוגי אני רוצה. (כתבו תוס' עכשיו שאלו נוהגין לקדש בנותינו אפילו קטנה. היינו משום שכל יום ויום מתגברים הזרות עלינו. ואם יש סיפוק ביד אדם להשיא בתו וליתן לה נדוניא ימחר להשיא אותה. דשמה לאחר זמן לא יהיה לו סיפוק בידו וחשב בתו עגונה לעולם. עכ"ל (בס') :

אסור לאדם לישן בבית יחידי. והישן בבית יחידי אחתו לילת. (פי' שמדוונן בו שדית) (שבת קנ"א) :

אסור לישן ביום יותר משתיים נשמיין. דהוא שינת הסוס כו'. אמר רבבי שינה דרבה בר נחמני כשינה דרב. שלמד ממנו הנהגתו. ושינה דרב כשינה דרבנו הקדוש (שלמד ממנו). שינת רבנו הקדוש כדוד מלך ישראל. ושינת דוד המע"ה כשינת הסוס. (ודכוס שתיים נשמיין). (ו"ל דה"ס דהני תנאי היה שינה שלהן אף בזילה לא יותר משתיים נשמיין. דכן מצינו בדוד המע"ה שממנו למדו זאת כדי שלא יבטלו מלמודם. וכיון דראה שהסוס די לו בשינת ס' נשמיין וע"כ נמי די לאדם בשינת ס' נשמיין לכל מע"ל. ועכ"פ הזהירו חז"ל ביום דלא ניתן לשינה כלל. ואם תקפה עליו השינה. עכ"פ לא יישן יותר מס' נשמיין). (סוכה כ"ו) :

אסור לגנוב דעת הבריות אפי' של עכו"ם. מפרש בגמרא דשמואל עבר במצרא (עבר בנהר מעבר לעבר בספינה). אמר לשמעיה (למשרתו) זיל פייסיה (שלם לו שכר הולכה) ע"ש (חולין ז'ד) :

אסור לאדם לשמש מתחו בשנת רעבון. שנה' וליוסף ילד שני בניו במצא חבא שנת הרעב (דיתורא הוא. אלא לאשמעינן שבשנת הרעב היה אסור לשמש מתחו) (טענית י"א) :

אסא דקאי בניי חילפי. אסא שמיה ואסא קרי ליה. פי' הדם הזומח בין קוליס. חפס"כ

מלין ארת א דרבנן

אעפ"כ דהם שמו . ודעם קורין לו . (הנמשל לדמרינן שם דאמר הקב"ה ליהושע חטא ישראל (במעשה לעכן) אפי"ם שחטא ישראל הוא . פירש"י מדלא אמר הקב"ה חטא העם . אלף חטא ישראל שעדיין קדושת שמש ישראל עליהם (סנהדרין מ"ד) :

אסיא דמנן מנן שויא . (פי' רופא שמרפא בחנם . רפואתו חנם ואינה שויא כלום . לדמרינן שם בהכה לחבירו ומייב לרפואתו . ואמר ליה המזיק אני אביא לך רופא שהוא קרוב שלי וירפא אותך בחנם . יכול לומר לו הניזק אסיא רופא דמנן בחנם מנן שויא . אלף אני אשכור לי רופא ואהה תשלם . (בבא קמא פ"ד) :

אסיא רחיקא פיגא עורא . (פי' לדמרינן שם אחר לו המזיק אביא לך רופא ממקום רחוק . יכול הגיזק לומר לו אסיא רחיקא . רופא שהוא ממקום רחוק שאין מכירין אותו . פיגא עורא . עשה אותי עיור והולך לדרכו . ואומר מה לי אם עורתי עיני של זה (שם) :

אספלנית דכולי כיבי . שב מינאי הרבא . וחד מינאי קירא . (פי' רעים של כל המכות . עושין ז' משקולות של חלב . ומשקל אחד של שעור . רבא אמר קירא (שמו) וקלבא (מין זפת שמוניאין מן עץ פ"י עשן ועושין ממנו חרי"ק) והרעיה ז' טובה לכל המכות . דרשא רבא רפואה ז' במחוזא . קרעו בני מימין שהיו רופאים למנייהו . שהיה מנגלה הרפואה ומסמיה אותה . אמר להו רבא שבקי לכו חדא . הים מפייהו אותה ואמר שבק חדא רפואה שלא גילה . הא דאמר שמואל האי מאן דמשי לאפייה ולא גביב טובא (מי שנתן פניו ולא מנגב יפה) . נקטו ליה חספיתא . פניו מתבקעות . פירש"י שהוא גרב הכתוב בחורה שהוא שחין חרם חרבוש של חרם אספליגיתא . מאי תקנייה לימשי טובא במיא דסילקי (מרב חרדין) (שבת קל"ג) :

אפרור ריש גרנותא מן שמיא מוקמי . פי' דהכל מן השמים הוא . בהשגחה השם . דאפי' ריש גרנותא . דהוא ממשלה קפנה . מי ישאוב מים תחילה ומי אחריו . אפילו אותו שררה מן שמיא מוקמי ליה . ודרשינן כן מן המתגשש לכל לראש . שמתגששין ומברזין עליו מן השמים . לכל לראש . לכל השטרות יסיה מה שיהיה (בבבא פ"ג ב"ב ב"ב ב"ב) :

אפילר לגברא דכוותך לא מחיפיי ליה (פי' לדמרינן שם האי נורבא מרבנן דהוי קמי שומעניה (י"א עליו קלא בושא) שמתיה רב יהודה . לסוף חלש רב יהודה . ואחו רבן לבקר חולי . ואחא נמי האי נורבא מרבנן בהדייהו . כד חזי ליה רב יהודה חייד (שחק) א"ל לא מהחיידך דשמתת אותי . אחויי קא מחייתת בי . א"ל לאו דידוך מחייתת לא . אלף דאי אזלינא לעלמא דאתי בדחתא דעתאי דאפילו לגברא רבא דכוותך לא מחייתת ליה (מועד קטן י"ז) :

אפרור אב ובגו שעוסקים בחורה נעשים שואלים זה לזה . פירש"י מתוך שמקשים זה לזה והיין

ואין זה מקבל דברי זה. ואעפ"כ אינן זינן משם עד שנעשין אורבין זה לזה שנא' את זהב בסופה. (ואמרתו בזה דזהו הכוונה דאמרו חז"ל וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך וגו'). דכיון דאב וצנו הלומדים חורה נעשו שונאים זה לזה ואינן זינן משם עד שנעשה שלום ביניהם. וא"כ ע"י הלימוד שביניהם מתרבה השלום. דאם אין מחלוקת אין שלום. וזה וכל בניך למודי ה'. וא"כ רבו המחלוקת ונעשין שונאים ונעשה שלום. ורב שלום בניך. דאם אין מחלוקת אין שלום. משא"כ כשבניך ע"ה. אין תורה ואין שלום (קדושין ל') :

אף הקורא בספרים החיובים נקרא אפיקורוס (סנהדרין ל') :

אף בספר בן סירא. (פי' דרב יוסף אמר מה דאמר ר' עקיבא הקורא בספרי חיובים ה"ז אפיקורוס. אפי' בספר בן סירא שיש בו דברי הבאי ה"ז אפיקורוס) :

ארבע נשים יספיות היו בעולם. שרה. רחב. אביגיל. אסתר. (מגילה ט"ז) :

ארבעה חשובים כמחים. עני. סומא. מגורע. ומי שאין לו בנים. ומפרש עני דכתיב גבי דתן ואבירם כי מתו כל האנשים. והלא בעדת קרח עדיין חיו. דכל מקום שנא' ניים נצבים הם דתן ואבירם אלא שירדו מנכסיהן וחשובים כמחים. סומא דכתיב במחשכים הוסיבני כמתי עולם. מגורע דכתיב גבי מרים שהיתה מגורעת אל נא תהי כמח. ומי שאין לו בנים דכתיב גבי חן משה הנבי (גדרים ס"ד) :

ארבע לללא וארבע לללא. (פי' ארבע לללא מעבד עורות) כמו שנותנין שכר לאומן המעבד עורות לאומן העני שהוא שכר ד' זוז כן נרזינן ליתן לאומן עשיר שכר עבודה העור ד' זוז. כן הנמשל דאמרינן שם רוינא (שם אדם אחד) היה לו שדה בין שדותיו של רבינא. והיה רוינא רועה ליקח שדה אחת משכניו. והיה רבינא טוען בר מזנן. לפי שהיה לו שם שדות הרבה. והיו רבנן אמרי ליה לית לך דין מזנן משום שיש לך שדות הרבה מד' רוחות ורוינא שיש לו רק שדה אחת יש לו דין מזנן כמוך. דהיינו דאמרי "אינשן ארבע לללא לאומן עני וד' לללא כמו לאומן עשיר. (בבא בתרא ה') :

ארי עלה מצבל. (פי' כשעלה רב כהנא מצבל לא"י. וא"ל רב לרב כהנא שלא יקשה לו לר' יוחנן שם אדרשתו בבה"מ. וקיבל עליו שלא יקשה לו ז' שנים. וכשבא לא"י אמר ריש לקיש לר' יוחנן ארי עלה מצבל. כלומר גבור בתורה כארי. לעיין מר בשמעתא וכו'. וכשבא רב כהנא לבה"מ ועשו לו כבוד להוסיבו בדרי ראשונה אלל ר' יוחנן. וכשבא ר' יוחנן שמעתא לא היה מקשה ליה ולא אמר דבר היה אומר ר' יוחנן ארי נעשה שועל כו' (ב"ק ק"ז) :

ארי נעשה שועל. (פי' אמר ר' יוחנן לריש לקיש. ארי שאמרת נעשה שועל. שלא ידע לשאול ולהקשות. ואמר להשיבו בדרי שניה. עד דרי שביעית באחרונה. ואמר רב כהנא מי יתן והיה זה שב דרי חילוף שב שני שקבלתי עלי שלא להקשות לר' יוחנן וכו'. והדר לדרי ראשונה (שם) :

ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת. מה"ש כמשמעו. א"ד רבן נקראו מה"ש. חגרין מפני מה הויין. (מפני מה יש בני אדם שנולדים חגרין). מפני שהופסין את שלהם. (משמשין שלא כדרכה). אלמים מפני מה הויין (שנולדו ב"א אלמים). מפני שמשקין באותו מקום. הרשין מפני מה הויין (שאינם שומעים). מפני שמשפטים בשעת חשמים. (פי' דברי לינות ולא דברי פיוס). סומין מפני מה הויין. מפני שמשחקין באותו מקום (ואמרינן עליה שאלו לאימא שלום דביתהו דר' אליעזר למה בניך יפסין ביותר. אמרה להן בעלי אינו מספר עמי (אינו משמש מטחו) לא בתחילת הלילה. ולא בסוף הלילה. מפני שבני אדם מזויין. אלא בחצות הלילה. ובשהוא מספר (משמש מטחו) מגלה טפה ומכסה טפה (כלומר בזניעות גדול) ודומה עליו כמו שכתפוהו שד. כאדם הנטרד מחמת שהשד כופה אותו לדבר (כדרים כ')

ארבעה חין הדעת סובלתן. דל גאה. זקן מנאף. עשיר מכחש. פרנס המתנאה על הנכור בחנם. פירש"י חין הדעת סובלתן. דאפילו הם עלמן חין סובלין ח"ע שמתחרטין לאחר זמן. ומבזיזין בעיני עלמן. דל גאה. וכתיב תחנונים ידבר רש. עשיר מכחש. (כ"ל משום דעשיר יענה עזת ויבטבעו יהיה חנוף והוא מכחש ועושה עלמו עני. ע"כ למה הוא חנוף (דבאמת הוא עשיר ויבטעו חנוף) אלא מדחניף כולי האי ש"מ ממזר. נמלא מוציא לעז על עלמו. הרי חין הדעת סובלתו. שהוא עלמו מהחרט). זקן מנאף. (כ"ל דאמרינן כל השטוף בזמה זקנה קופנת עליו וה"ל כאלו מת ועבר ובטל מן העולם. ונצא בעיני עלמו וקן בחייו) (פסחים קי"ב):

ארפונון דמן דידהו אכלי. (פי' ארפונון הניחו להן) דמן דידהו אינון אכלי. דמעשה בטבח אחד שהיה מאכיל טריפות לישראל. פעם אחת בע"ש שהה יין ועלה לנג ונפל ומת והיו הכלבים מלקקין את דמו. שאלו לר' חנינא מהו לפירמיה מקמייהו (להסיר הכלבים ממנו). אמר להו ארפונון. דכתיב ובשר בשדה טרפה ונ' לכלב תשליכון אותו. וזה היה גזל לכלבים ומאכילו לישראל. נמלא הכלבים מדידהו אכלי) (תרומות ירושלמי):

ארחי ופרחי. (פירש"י ארחי. היינו אורחים המעבדים אותם שבת או חדש. פרחי היינו שעובדים לדרכם) (כתובות ס"ה):

ארכביה אחרי רכשי. (פי' כלומר רוכב על שני סוסים. ר"ל שיש לו כח כשני רוכבי רכש. דאמרינן שם דהיה שטר אחד כתוב כמתנת שכיב מרע דחין לריך קנין ואעפ"כ היה כתוב בו קנין. ואמרי דבי רב דהוא ארכביה אחרי רכשי. כמו מתנת ש"מ וכמו מתנת בריא דלריך קנין. ויש לו שתי כחות) (שם נ"ה):

אשה טובה מתנה טובה לבעלה. אשה רעה נרעת לבעלה. פי' אשה טובה והוי מלא אשה מלא טוב. והוי מלאה ומתנה טובה. ואשה רעה נרעת לבעלה (כ"ל לפרש

משום דאשה רעה קשה ממות . וארבעה חשובים כמתים . עני . ומורע . ומי שאין לו בנים .
 וא"כ ע"כ מדמה אותו למורע דחשוב כמה . דאין לדמותו לעני . כיון דבאם באמת הוא
 עשיר ואעפ"כ יש לו אשה רעה . ולא שייך לומר עניות היא לבעלה . וכן אין לומר סומא
 הוא . שטוב לו שאינו רואה במעשה . אלא דוקא נרעה היא לבעלה . יסורים קשים וחשוב
 כמת . ועוד יש לפרש כמו מורע דנרין לנלות קלונו לרבים דכתיב טמא טמא יקרא . כן
 אשה רעה מזוה לנרסה . ולגלות קלונה ברבים (יבמות ס"ג) :

אשה יפה אשרי בעלה . מספר ימיו כפלים . (פירש"י מספר ימיו כפלים ששמה בחלקו
 ודומה לו כאלו ימיו כפלים) . (והמהרש"א כתב לתח טעם דמספר ימיו כפלים .
 דמלינו גבי יעקב ורחל היתה יס"ח . וכתיב ויעבוד עוד שבע שנים אחרות וגו' באהבתו
 אותה . וגמלא שעבד כפלים . והיו צעינו כימים אחדים . היינו כמו השבע שנים שהיה לו
 לעבוד עכ"ל . ולי נראה לפרש דמספר ימיו כפלים . דאמרינן שלשה חיייהם אינם חיים . מי
 שאשתו מושלת עליו וכו' . ואם זכה לאשה טובה . לא עוד שחיי חיים שאינה מושלת
 עליו . יש לו חיים באשה טובה . הרי כפלים) (שם) :

אשה מוכרת באורחים יותר מאיש . דכתיב (בהאשה השונמית) ותאמר אל אישה הנה נא
 ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא וגו' . (וג"ל לפרש דלכך אשה מוכרת באורחים .
 מפני שהיא מעיינת ביה יותר . כדאמרינן אשה עיניה נרה באורחים ולכך היא מעיינת
 ביה במעשיו למזון עליה) (ברכות י') . (ועיין בספרי בית ישראל מ"ש שם לתרץ כל
 המאמר) (פסחים נ')

אשה כלי זיינה עליה . פי' דומה כמו שיש לה כלי זיין . ולא חיישינן על שפיכות דמים .
 דמחוך אהבת נשים חם עליה להורגה . אלא שבה עליה (ע"ז כ"ה) :

אשה חמה מלא זואה ופיה מלא דם והכל רצין אחריה . (פירש"י אשה חמה מלא זואה .
 ולא ראוי להתאוות לה שהיא מלאה מיאוס . אלא שגזירת מלך היא . לשבת יורה
 לקיום העולם) (שבת קנ"ב) :

אשה מניקה לא תאכל דברים הרעים . ומפרש בגמרא מאי נינהו כשות, חזיו . דגים
 קטנים וכו' . מנייהו פסקי חלב . מנייהו עכרי חלב . ר"ל שיש מהם שפוסק החלב
 מנייהו . ויש מהם שעובר החלב מנייהו . שנעשה החלב עב . והוא סכנה לולד היונק
 אותו חלב (כתובות ס')

אשה המשמשת בי רחיא הויין לה בני נכפי . (פי' במקום שנשמעין קול הרחיים הויין לה
 בני נכפי . חולי נכפי . שנחמזזו מוחו . ובא מזה החולי נכפה) (שם) :

אשה המשמשת על ארעא . הויין לה בני שמוטי . פי' ארוכי זואר והוא מוס (במס'
 בכורות) . דאלה חרדלא . (רגילה בעת מניקתה לאכול חרדל הרבה . וכן כל

מין חריף, הויין לה בני זלנטי (רעבתיים), דלכלי תחלי (כרשנין) הוי לה בני זלפני, (עונייה זולפין מים סמוד), דלכלה מונינא (דגים קטנים) הוי לה בני מניני פינא, סורחות ונפות שקורין שילין, דלכלה גרנושא, (אדמה אורזילא"ה בלשון) הוי לה בני מוכפרי, דשתיא שוכרא, הוי לה בני אוכמי, דלכלי בישרא ושתיא חמרא, הוי לה בני זריי (בהיאים), דלכלי ציפוי (בינים), הוי לה בני עיני (עונייה גדולות), דלכלה כיורי, דגים גדולים, הוי לה בני חוניי (בעלי חן), דלכלה כרפא, (כרפס ומיני עשבים) הוי לה בני זיתני, (אח ולבן), דלכלה כוסברתא הוי לה בני בישרנא (צפלי בשר), דלכלה אתרובא (וכל מיני פיכות שיש בהן ריח טוב) הוי לה בני ריחני (שמריחין טוב) (ואמרי' ברחיה לשבור מלכא חללה בה אמה (כשתייה מעוברת עמה) אתרובא, והוי מסיקה לה לקמיה זריש ריחנא, כשהיה רוצה להריח ריח טוב היתה בתו זו באתה לקמיה והריח בה) (שם):

אישור האי אשור האי, פי' מהר, (דאמרין שם רבי אבהו היה עושה י"ג מיני בשר לכבוד שבת, ובכל פ"ט היה הוא עלמו מביא הבשר לבית הכנסת, והיה אומר לאנשי ביתו אשור האי, מהרו לעשות זה כדי שאביא את השלישי, ואמר אשור האי, מהרו לעשות זה כדי שאביא את השלישי, וכן בולן) (שבת ק"ט):

אשרי מי שבה לכאן ותלמודו בידו, דאמרין שם רב יוסף זריה דר' יהושע בן לוי איחלש ותתנגיד (היה גוסס) כי הדר (נחרטא) אמר ליה אבהו מה חזית, ח"ל עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה, ותחתונים למעלה וכו', ושמעתי שהיו אומרים בשמים אשרי מי שבה לכאן ותלמודו בידו (פסחים כ' בבה בתרא י'):

את בניבין ומזדחך פרוסה בירושלים. פי' דהוה ארמאי (מגזיבין) דהוי סליק לירושלים, ואמר יהודי הנה ואכיל פסחים, ואמא לקמיה דרבי יהודה בן חסירא (שהיה דר בניבין) ואמר ליה לקנח כתיב כל ערל לא יאכל בו וכו', ואגא קא אכילנא משופרי שופרי וכו', ח"ל מאליה מי קא ספו לך (דלילה הוא השומן והשופרי) לשה כי קא סליק אמר לאנשי ירושלים מאליה ספו לי, אמרו מה קאמרת, אליה לגבזה סלקא, מי אמר לך הכי, אמר לכו ר' יהודה ב"ב, אמרו מאי דקמן לא לחנס אמר ריב"ב דיבקש מן האלים, בדקו אתריו ואשכחוהו דארמאי הוא וקטלוהו, שלחו ליה לר' יהודה בן זכריא, את בניבין ומזדחך פרוסה בירושלים, דעל ידך הבינו דארמאי הוא, ושמן הולך למרחקים, ועיין בספרי בית ישראל מ"ג שם לתרץ כל המאמר (פסחים ג'):

אתא חמרא ובקס לשרגא, במעשה דרבן גמליאל עם אחוהו אימא שלום, ונתנה שוחד להסופר שרגא דהבבא (מנורת וכו') חזיל ר"ג ונתן לו שוחד חמרא ליבא (חמור הבא ממדינת לוב שהוא יקר מאד), והיה שום יוסר מהמנורה של זבא שנחנה לו אחותו. וכשבאו לדין אמרה אימא שלום נסור נסורך כשרגא (להזכיר לו השרגא) כלומר להוניה

להוציא פדיון לאמחו כאור צהיר. ה"ל ר"ג אחא חמרא ובטס לשרגא. כלומר החמור
 בטס בהסרגא ושברו. וכדי להזכיר לו החמור שהוא נתן לו יומר וכו'. וכל זה פשו
 לחוכא עליה, (שבת קט"ו):
אתרתו ותלת גנבי לא מוקטלא. (פי' על ב' או ג' גניבות לא נהרג ואפ"כ סופו
 לחליה. כן האדם העובר עבירה ראשונה ושניה ושלישית ולא אירע לו
 טרפניות חל יחמה. סופו ללקות באחרונה שמרגיל עמו בכך. וכמ"ש על שלשה שפעי
 ישראל כו' (סנהדרין י')):

אתריגו לי פחמין. ופשו לי שני מגידי בעלטה. פי' כשרעה לאכול חרנגולים כליום.
 אמר לאנשי ביתו אתריגו לי פחמין. הבעירו חס להיות אדומים כאתרוג. שפוחים
 על הכירה שיהיו לוחשין כהב. ותעשו לו שני מגידי בעלטה. שני חרנגולים המגידים
 זמניות שיודעים להבחין בין יום ולילה (עירובין כ"ג):
אתון קאמריחו ואנא לא קאמינא. דמוציא דבה הוא כסול. (פי' דאמרינן התם רב
 כהנא חלם. שדרוכו רבנן לרב יהושע צריה דרב אדי. זיל בדיק מה דיניה.
 אחא אשכחיה דנח נפשיה. קרעיה ללבבויה ובכי ואחו. אמרו לו נח נפשיה. אמר להו אסון
 קאמריחו. אנא לא קאמינא. דמוציא דבה הוא כסול. (מדקדקים בזה וכי לא הוה כולבו
 רבנן נמי ידעי שלא להוציא דבה. ואמרו נח נפשוה. אלא דה"ס. דהס ראו דקרע לבשו
 ובכי. ואמרו בלשון שאלה נח נפשיה. וכי מת הוא. וע"ז הציב להן. אתון קאמריחו.
 ר"ל שאתם אמרתם נח נפשיה. והיא תשובתכם. וא"כ אנא לא קאמינא. ואף גס אתם
 לא הולאתם דבה שבלשון שאלה אמרתם. וכן הוא הפירוש במס' כתובות גבי מיתח רבו
 דאמר בר קפרא כן ועי"ש) (פסחים ג'):

א"כ מה אניח לי לעת זקנה. (פי' אם אחליש כחי בנערותי. לא יהיה לי פח בעת
 זקנותי. ונריך אני להשמר ולחוס על כחי עכשיו. כדי שיהיה לי כח וגבורה בעת
 זקנתי. דאמרינן חס דרבי יוחנן בעל כח וגבורה היה. שפעם אחת איפחת דרגא
 מתחתיו. סליק ואסיק וכו'. אמרו ליה רבנן וכי מאחר דהכי (דבעל כח אתה) למה לך
 למסמכי. שהיה לו חמוד שני עבדים לסמכו. והני למה לך. אמר א"כ מה אניח לעת
 זקנה) (כתובות ס"ב):
אל יפסור חלם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה. שמתוך כך זוכרנו, (עירובין ס"ד):

אות ב

באתר דלית גבר, פי' במקום שאין מ"ח מני, אחס תסיה לגבר, לאורוח, אמר אני
 ש"מ באחר דאית גבר אתה לא תסיה לגבר, דס"ל פמורה קלסה צפני רבו,
 ומסקינן

וּמִסְקִין שֶׁס לֹא נִלְכְּדָה אֶלָּא כְּשֶׁנִּשְׁתַּיֵּם שׁוּין, כִּהְיָ אָמַר אֲבִי אִם הִיָּה שֶׁס ח"ח מִקּוֹדֶם, וְהוּא כְּמוֹתָּ בְּשׁוּיין, לֹא תִהְיֶה גִבֵּר דֶּהֱקוֹדֶם קָדִים, אֶלָּא כְּשֶׁאֲחֵה גְדוֹל מִמֶּנּוּ תִּמְן הוּי גִבֵּר, (וְאִין לֹא־מֵר אֶף שְׁאִין הוּא מוֹקֶדֶם וּבִשְׁתֵּי־הֶס שׁוּיין לֹא תִהְיֶה גִבֵּר, ע"כ ז"ל, דֹּא"כ הִי כֹל אֶחָד לֹא יִהְיֶה גִבֵּר בְּשֵׁנֵיהֶם שׁוּיין, וְמִי יוֹרֵה דַּעַה, אֶלָּא ה"פ בְּאַחַר דִּלִּית גִּבֵּר, הִיִּינוּ מִקּוֹדֶם וְאַחַה עֲתָה בָּאֵת וּבִשְׁתֵּי־הֶס שׁוּיין לֹא תִהְיֶה גִבֵּר, וְק"ל (בְּרִכּוֹת ס"ב) :

בא וְרֵאֵה כִּמָּה גְדוּלִים נְמוּכֵי רוּחַ, מִפְּרֶשׁ בְּנִמְרָא שְׁבַזְמָן שְׁבַה־מ"ק קִיִּים אֲדָם מִקְרִיב עוֹלָה שֶׁכֶּר עוֹלָה בִּידוֹ וְתוֹ לֹא, אֲדָם מִקְרִיב מִנְחָה שֶׁכֶּר מִנְחָה בִּידוֹ וְתוֹ לֹא, אֲבָל מִי שְׁדַעְתּוֹ שְׁפֵלָה מַעֲלָה עֲלָיו הַכְּתוּב כֹּאִילוֹ הִקְרִיב כֹּל הַקִּרְבָּנוֹת כּוֹלן, דְּכֹתִיב זְבַחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבְּרָה (זְבַחֵי לֶשׁוֹן רַבִּים) וְלֹא עוֹד שְׁאִין תְּפִלְתּוֹ נִמְאָסָה, שְׁנֹא' לִב נִשְׁבֵּר וְנִדְכָּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה [סוֹטָה ה'] :

בא וְרֵאֵה כִּמָּה גְדוּלִים בְּעַלֵּי אֲמוּנָה, מִיָּן מִחוֹלְדָה זְבוּר, וְמֵה הַמֵּאֲמִין בְּחוֹלְדָה זְבוּר כֶּךָ, הַמֵּאֲמִין בְּהַקְבָּ"ה עַל אֲחַת כִּמָּה וְכִמָּה, בְּרַש"י וּבַעֲרוּךְ עֶרְךָ חֲלַד מִצִּיָּה הַמַּעֲשֶׂה בְּאוֹרֶךְ ע"ש [שם] :

בא וְרֵאֵה כִּמָּה קֶשֶׁה גִירוּשִׁין, פִּי' דְּבַר קֶשֶׁה מֵאֲדָ לִגְרַשׁ אֶת אֲשֶׁתוֹ שֶׁהִי תִתִּירוֹ לִיחָד וְלֹא תִתִּירוֹ לִגְרַשׁ, דְּדוּד הַמַּעֲ"ה שְׁנֵאֵל אֲבִישָׁג הַשְּׂוֹנְמִית וְהִיָּה מִיחָד עֲמָה וְלֹא בָּא עֲלֶיהָ, כְּדִלִּיתָא בְּקֶרָא מִשּׁוֹם שְׁהַקְבָּ"ה אָמַר לוֹ וְכו' לִישָׁא י"ח נָשִׁים, וְאוֹסִיפָה לֶךְ כִּהְנֵה וְכִהְנֵה, שְׁהִיָּה לוֹ כִּבְר שְׁשֵׁה נָשִׁים וְאַח"כְּ נִשָּׂא עַד י"ח, וַיִּבְקֶשׁוּ לוֹ נַעֲרָה וַיִּפֶּה אֲבִישָׁג וְתִהְיֶה לוֹ סוֹכְנַת וְהַנּוֹלֵךְ לֹא יַדְעָה, דְּלֹא הִיָּה יוֹכֵל לִישָׁא אֶתָּה לֵאשָׁה, דְּכִבְרָה הִיָּו לוֹ י"ח נָשִׁים, אֶלָּא מִפְּנֵי מָה לֹא גִירַשׁ אֲחַת מִי"ח נָשָׁיו, אֶלָּא דְקִשְׁיִן גִירוּשִׁין וְתִתִּירוֹ לוֹ הַחֲכָמִים שְׁבַדּוּרוֹ לִיחָד עִם אֲבִישָׁג, אַע"פ שִׁיחּוּד פְּנוּיָה אֲסוּר, וְלֹא תִתִּירוֹ לוֹ לִגְרַשׁ (סְנֵהֲדִין כ"ב) :

באתר דְּמִרֵּי בִיתָא זְיַיְיָה תֵּלָה, כּוֹלְבָּה רַעִיָּה קוֹלְתִיָּה תֵּלָה, פִּי' בְּמִקּוֹס הִיָּתֵד מִשׁוּבָה, שְׁבַעֲל הַבֵּית תֵּלָה בּוֹ כְּלֵי זִיין שְׁלוֹ, רוֹאֵה הַרְעוּעָה אֲדָם שְׁפֵל לְתַלּוֹת בּוֹ מִקְלוֹ וְתַרְמִילוֹ, דְּאִמְרִין שֶׁס דְּשִׁלַּח רַבִּי לְדִבְרֵיתֵיהָ שֶׁל ר' אֲלַעְזָר ב"ר שְׁמַעוֹן לְדַבֵּר בָּהּ (לִישָׁא לוֹ לֵאשָׁה), לְאַחַר מוֹת רַחֲבָ"שׁ, וְשִׁלַּחָה לוֹ כְּלֵי שְׁנַחֲמַשׁ בּוֹ קוֹדֶם לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ חוֹל, תִּמְן אִמְרִין בְּאַחַר דְּמִרֵּי בִיתָא וְכו' (ב"מ פ"ד) :

באבנתא דְּלִבָּה תֵּלִיָּה מִילְתָּא, דְּהַכֵּל תֵּלִיָּה בְּהַבְנַת הַלֵּב, וְלֹא לְפִי מָה שְׁאוּמֵר בְּפֵה, ר"ל בְּהַבְנַת הַלֵּב תֵּלִיָּה מִילְתָּא ע"ש (מְגִילָה כ"ד) :

בבלאי טִיפְשָׁאֵי דֹאכְלֵי נִמְאָה בְּנִמְאָה, פִּי' מִנְהַגְן שֶׁל הַבְּבַלִּים שְׁאוֹכְלִים מֵאֲכָל שֶׁל קַמַּח בָּסָה, (דְּאִמְרִין שֶׁס הַגּוֹדֵר מִן הַבְּבַלִּי, אָמַר אֲבִי כֹל מִיָּדֵי דְמִיתְּאֲכֵל בִּיה רִיפְתָּא נִקְרָא תְּבַשְׂלִי, וְלֹא כְּבַבְלָאֵי דֹאכְלֵי לִחְמָא לִחְמָא וְטִיפְשָׁאֵי נִינְהוּ) (נִדְרִים מ"ט) :

בבלאי טִיפְשָׁאֵי אֲמַקּוֹל הִכִּי דִיתְבִּי בְּאַרְעָא דְחַשׁוּכָה, אִמְרֵי שְׁמַעְתָּא דְחַשׁוּכָה, (פִּי' דְּאִמְרִין שֶׁס כִּי סִלִּיק רַבִּין מִבְּבֵל לֹא"י, אָמַר שְׁמַעְתָּא, דְּמַעֲשֵׂר שְׁנֵי יַעֲלָה לִיחְשָׁלִים

לירושלים וכו', ואמר ר' ירמיה בבבלי טיפשא, משום דיתבי בארעא דחשוכי (דבבל הוא בעמק דלא שלט אור החכמה כמו בא"י) להכי אמרי שמעתתא חשוכא שאינה מאיר, ולא מעליותא (זכחים ס') :

בדיל רבי אכל תלמידא (פי' בזכותיה דהרב מתפרנס תלמידו), (דאמרינן שם ד' מיני שליו הן, שכיבי, קובלי, פסיוני, שליו, ושליו מעלי מכולן, כי רב חסדא משבח ליה ביני יבבי, שהיו מוציין אותן בין העצים, רבא דהוה חתניה דרב חסדא הוי מייטי ליה זיידא כל יומא מאגמא, ההוא יומא לא מייטי ליה, אמר מאי האי, סליק לאגרא שמע לההוא יוקא דקאמר שמעתי ופרגו בעמי וגו', אמר ש"מ דנח נפשיה דרב חסדא, והיונו דאמרי אינטי, בדיל רבי אכל תלמידא, דכיון דנח נפשיה דרב חסדא פסק השליו דלא מייטי לי האייד) [שס] :

ב"ד של פרס מקבלי שוחד, אבל כשינא פסק דין תו לא שקלי, (דאמרינן שם עדים המעדין על אחד מישראל שינא פסק דינו ליהרג, משיחין את אשתו דודאי נהרג, ב"ד של ישראל נותנין עליו חומרי חיים, דאע"ג דינא דינו ליהרג, זמנין דחזיא ליה זכותא ומחזירין אותו, אבל ב"ד של פרס כיון דינא דינו ליהרג, מיקטל קטלו ליה, א"ל אבוי לרב יוסף הא מקבלי שוחד וליחוש דלמא חזרו ביה, א"ל כי מקבלי שוחד קודם שחסי פורסי שמגן (פירש רש"י בלשון פרס פסק דין, תוס' פירשו בשם רבינו חננאל, פורסי שמגן הגדול שבהם) (גיטין כ"ט) :

בהדי הוצא לקי כרבה, פי' הוצא קוליס הגדלים ונמח כרוב אחד ציניהם, וכשא לעקור הקוליס נחלש גם הכרוב ונלקה עמהן (דאמרינן שם א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינטי בהדי הוצא לקי כרבה, א"ל דכתיב (ירמיה צ) דאמר הקב"ה לירמיהו, כולכם פשעתם בי נאם ה', וכלל לירמיהו עם כל ישראל וה"ל בהדי הוצא לקי כרבה, א"ל רבא את אמרת מהתם, ונחא אמינא מהכא, מן התורה דכתיב עד אנה מאנתם לשמור מצותי וגו', וכלל הקב"ה למשה ואהרן עם כל ישראל, דלמשה ואהרן אמר כן, (בבא קמא ל"ב) :

בהאי אתרא רחמו לי ולא ממלו מילי עלוי, בהאי אתרא סנו לי, ממלו מילי עלוי. (פי' בהאי אתרא אוהבים לי, ולא יאמרו דבר גנאי עלי, ובהאי אתרא סנו לי, ויאמרו דברי גנאי עלי, דאמרינן שם האומר לשלוחו לא וקדש לי אשה במקום פלוני, והלך וקידשה במקום אחר אינה מקודשת, מ"ט דיכול לומר בהאי אתרא רחמו לי וכו', וכן הדין צניטין, אם אמר תנו גט זה לאשתי במקום פלוני, ונתנו לה במקום אחר אינו גט, ואריכא גיטין וקדושין, דאי אשמעינן נבי קידושין ה"א משום דיכול לומר בהאי אתרא רחמו לי וכו' דלקורבה קאתי, אבל גבי גט דלרחקה קאתי לא איכפת ליה דיאמרו עליו דבר גנאי וכו') (קידושין כ') :

בהדי תרגימנא דסבי למה לי, פי' דאמרינן שם רבא אורי דמרחינן את המילה ציוס
 ראשון שחל להיות בשבת, איחלש רבא (נעשה חולה) סבר שנענש משום דאורי
 כך להיחר רוב יהודה ורבה בר אביהו חולקין עליו ואמרי דאסור, ואמר רבא בהדי
 תרגימנא דסבי, מחלוקת עם שני זקנים, למה לי והדר ציה (שבת קל"ד):

בהני תלת מיילי עבידי רבנן לשנות, פי' בשלשה דברים מותר לרבנן לשנות בדיבורם,
 והיינו שיאמרו על הן לאו. במסכת, אם שואלין לו למדת מסכת זו ואש"פ שלמדה

יאמר לאו, זו היא מדת עניה. בפסוק, אם שואלין אותו למה לא בוא לבהמ"ד, שמא
 בעל קרי אחה, יאמר לאו, זו היא מדת נגיפות. באושפיזא, אם שואלין אותו על אושפיזא

שלו, אם מקבל לבני אדם בסדר פנים יפות, יאמר לאו, וזהו מדה טובה כדי שלא יקטנו
 בו בני אדם שאינם מהוגנים לבוא תמיד להתארח אליו ויכלו ממנו, (מקשים חוס' במסכת

והא אמרינן ושננתם שיהא ד"ת מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר אל תמננס ואמור
 מיד, וי"ל דהאם אם שואלין ממנו דין או הוראה, אבל אם שואלין אותו לנסייתו אם יודע

מסכת זו יאמר לאו, ובפסוק כתב המהרש"א היינו בפסוקים שחייב אדם לחיבסומי בפסוק
 עד ללא ידע בין ארור המן וכו' וע"כ לכך יאמר על מסכת דלא ידע וכו') (ב"מ כ"ד):

ברצין בוצין מקטפיה ידעי. פי' כמו הפרי בעוד שהוא קטן ומתחיל לחנוט מכירין אם
 יגדל יפה וגדול, כן ת"ח בעוד שהם קטנים מכירין בהן שיהיו ת"ח, (דאמרינן

שם אביי ורבא כשהיו קטנים הוו יחבי קמיה דרבה, אמר להו רבה למי מברכין, כלומר
 מה שאנו מברכין ונותין שבת על שאכלנו למי מברכין, אמרו ליה לרחמנא, אמר להן

ורחמנא היכא יתיב, רבא אחוי ליה לשמי סלגא (לגבי מעלה) אביי נפק לחוץ ואחוי כלפי
 שמיא, אמר להו רבה חרויכו רבני הויחו, היינו דאמרי אינשי בוצין בלועין קטנים)

מקטפיה ידעי (ברכות מ"א):

בוצינא עבא מקרא, פי' בוצינא דלעת קטן, הוא טוב ליקח מיד ולא ימתין עד שהיא
 גדולה ונקרא קרא, (דאמרינן שם גבי משמורות משמר הנכנס נוסל שבע בשבך

הנפח לתות, ומקסי דל גדל, הסר התקנה ויטול עכשיו שם כדי שיעיל לשבת הבאה ג"כ
 שם, ומשני דמשל הדיוט הוא, בוצינא עבא מקרא, אם אומר קח לך דלעת קטן שהיא

עדיין במחובר אני נושא לך, ואם חרלה להניחה עד שתגדל ויהיה קרא גדול הרשות בידך
 כו', מוטב שתטול אותה מיד ותתלוש אותה כשהיא עכשיו בוצינא קטנה, מלהמתין עד

שתגדל, שמא לאחר זמן יתחרט זה ליתנה לו, ה"ל גבי משמורות מי שראוי ליתול בשבת
 זו יטול מיד ולא ימתין לשבת הבאה) (סוכה ל"ו):

בחייך שילדת שיתין שיתין למה לך, איכפל ואוליד חד הוא משיתין זרין, פי' נופז
 (לאבנן זה בופז), הוליד מאשתו ראשונה ששים בנים, שלשים בנים ושלשים
 בנות, וכולן מתו בחייו, איכפול הדר נשא אשה דות ואוליד חד, עובד, משיתין זרין,
 שהיה

טעיה טוב לו מכל הששים שהוליד מאשתו ראשונה, שיאל ממנו לוד (בבא בתרא ז"ל) :
בירא דשחית מינה מיה אל תישדו ביה קלא. פי' הכור דהיית שוחה ממנו מים אל
 תזרוק לתוכו לרוד או אבן לסותמו, וסגמל בן אדם שקיבל טיבה מחבירו, אל
 יעשה לו רעה לעולם, מלך. דכתיב לא תחטב אלדומי כי אחיך הוא ולא תחטב מלך. כי
 גר היית בארצו וכו' (בבא קמא ז"ב) :

בית תינוק ואשה, אע"פ שאין נישואין יום סימן, פי' אם בנה בית חדש או נולד לו
 תינוק, או שנשא אשה חדשה, ומלליה במו"מ ראשונה, יש סימן שיליח והולך,
 ואי לא מלליה בראשונה, אל ירגיל יותר מדאי שיש לחוש שלא ילליח, ואמר ר' אליעזר וסוף
 דליתחזק שלשה פעמים, דכתיב יוסף אינני שמעון אינני ואם בנימין תקחו וכו' (חולין ז"ל) :
בין קיני לאורבני שוילנאי מאי בעית הסם, פי' דאמרינן סם כזבי בת זור, לא כזבי שמה,
 אלא שוילנאי, ולמה נקרא שמה כזבי דאמרה לאביה כוס בי (שחוט אותם על ידי)
 והיתה מפקרת עצמה לזנות כדי להחטיאם, ואמרו אינני עליה לרך לחוק, בין קיני
 לאורבני, ור"ל בין הקנים וקונים וערבות קטנות (שהוא מקום מונע) שוילנאי בת מלך מה
 צעיר צעיר הסם, אם לא תסום זנות הלכה לשם (סנהדרין פ"ב) :

ביומא דכייצין ליה עינא לא ליכול בוורא, פי' אם יש לאדם כאב עינים לא יאכל
 דגים, שקאים דגים לכאב עינים, (מקשים רש"י ותוס' הא אמרי' בנדרים דף
 ג"ד), נון סמך עיין, גונא הוא דג, סומך עינים, ואדרבא יפה לעינים, ומשני כאן
 בתחלה כאן בסוף, בתחלה החולי יפה לו, בסוף החולי קשה לו, א"ג כאן בתחלה היינו
 בתחלה סעודתו יאכל מעט דגים, אבל כל הסעודה בדגים קשה לו (מעילה כ')

ביניתא כריסו תקליה, (דג הגדול והכבד במשקלו, כריסו הכרם שלו עושה משקלו
 מאי כ"מ למקח וממכר, שלא יקח הדג על המשקל שכריסו גדול,
 שבו מעט שוקלין הרבה ואינו טוב למאכל כבשר הדג (בבא מעיא פ"ט) :

בחברתה ולא בסילתא, פי' אשה רעה מקנתרת, רפואה שלה, אם כחובתה מדובה
 ולא יכול לנרעה, ואמר רבא צרחה בלילה, כלומר קח עוד אחת עליה ותחקא
 בה, דאמרי אינני בחברתה ולא בסילתא, שיותר טוב להוכיחה בחברתה מן בסילתא,
 לטכות אותה בקוף, (ותוס' כתבו דרבא לטעמיה דאמר רבא נושא אדם כמה נשים על
 יבמות ס"ג) :

בכל דרכין דעשו וגו', אמר רבא אפי' לדבר עבירה, פירש"י אפי' לדבר עבירה חן
 אל לב אם לזורך מזה הוא מותר, כגון אליהו בשר הכרמל, (והנה יש לחמוה
 לפירש"י מאי אמר רבא ואפי' לאשמעינן, דהרי אמרינן בכמה דוכתי ובהדיא אמרינן
 גדולה עבירה לשמה כגון יעל אשת חבך הקיני וכו') (נדרים כ"ג, ברכות ס"ג) :

בכה ליה ולא ידע, ותיובא ליה ולא ידע, וי' ליה ללא ידע בן טב לביש, פי' אדם
 שליט

שאינו מבין אם עושין לו טובה, או עושין לו רעה הכל חד אללו, אם מרחין לו פנים של
 זכיה, או פנים שוחקות, וי לו לזה דלא ידע בין טוב לביש ואינו מכיר טובה (דאמרין שם
 א"ר יוחנן משום רשב"י איש חכם נשפט את איש טויל ורגז ושחק ואין נחת ונו', אמר
 הקב"ה כעסתי על אחו ונחתיו ביד מלכי דמשק, זבח וקטר לאלהי דמשק המכיס בו,
 ואמר אלהי מלכי ארס המה מעזרים אותם להם אני אזבח ויעזרוני והם היו להכשילו,
 לאמליה מלך יהודה שחקתי בו ונחתי מלכי אדום בידו והביא אלהים והשתחוה להם,
 שנא' ויהי אחרי כן בא אמליה מהכות את אדומים ויבא את אלהי שעיר ויעמידם לאלהים
 ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר, הרי אחו שהכיתי בו שהיה בעת זרה ביד מלכי דמשק ועבד
 חלילים שלהם, ואמליה שהראיתי לו פנים שוחקות, שנחתי מלכי אדום בידו, ועבד חלילים
 שלהם, הרי רגז ושחק, ואין נחת, והיינו דאמרי אינשי, זכה ליה לא ידע חייבא ליה
 ולא ידע, וי ליה דלא ידע בין טוב לביש) (סנהדרין ק"ג):

בל תשחית דנופא עדיף, פי' דאמרין התם דאמר רב חסדא האי מאן דאפשר ליה
 לאכול והמא דשעורים, ואכל והמא דחטין, עובר על כל תשחית, וכן רב ספא
 אמר מאן דאפשר ליה למשחי שיכרא ושתי חומרא עובר על כל תשחית, ומסקין ולא היא
 כל תשחית דנופא עדיף, ואם יסנף עמלו הרי עובר על כל תשחית דגוף. (ועיין מ"ש בזה
 ה' בד"ה האי מאן) (שבת ק"מ):

במופלא ממך אל תדרוש, ובמכוסה ממך אל תחקור, פירש' דהיינו טעמא, דכיון
 שהוא מופרש ומובדל ממך, וע"כ אין ברצון הקב"ה לגלות לך, ואם תדרוש
 ותחקור לידע, הרי הוא נגד רצון השם, לכך לא תדרוש ולא תחקור (חגיגה י"ג):

במדה שאדם מודד מודדין לו, פי' אם מעשין לאדם על עבירה, משלמין מעין דוגמא
 כמותה עבירה שעשה, כגון סוסה שעברה בירך ובצטן, לפיכך ירכה נוספת ובטנה
 זכה (כדאי' בקרא) וכן כדומה לזה, וכדי לפרסם בצדבר זה נכשל (סוטה ה'):

במערבא (בא"י) כי הוה נסיב אינש איסתא, אמרו לו מלא או מולא, פי' שהיו
 שואלין לו אם היא אשה טובה, היינו מלא, שנא' מלא אשה מלא טוב,
 או היא אשה רעה, היינו מולא, שנא' ומולא אני מר ממות את האשה, (כתב המהרש"א
 האשה בגי' איש, כלומר אם היא איש שהיא מושלת עליו, הרי זו אשה רעה, וזהו
 כוונת הסמוך מולא אני את האשה, שהיא איש, מר ממות, היינו אשה רעה, אבל מלא
 אשה, רק אש"ה ופחותה מאיש, מלא טוב, וק"ל) (יבמות ס"ג):

במקום שחולקין מעשר ולדקה לעניים, נותנין לאשה תחלה, פי' משום זילותא, אמר
 רבא מריש כי הוה חקו גברא ואיתתא לדינא (שהיה להם לכ"א דין עם אחר)
 הו שרינא תיגרא דגברי תחלה, משום דאמיגא דחייב במזות, כיון דשמענא הא דתנו
 רבנן, שרינא לקיגרא דאיתתא ברישא (שם ק'):

במטותא מנייכו לא תרתו תרתי גיהנס, פי' שחטיו עוסקים בפרנסה בשעת זריעה לזרוע, בשעת חרישה לחרוש, וכן מי שפרנסתו ע"י מו"מ, יעסוק בחיזה שעות במו"מ, דאל"כ ירשו תרתי גיהנס, פירש"י שלא חטיו עמלים בחורה ולא תקיימוה, וא"כ אין לכס לא עוה"ז ולא עוה"ב, בחייכס אין לכס הגאה מעוה"ז, ובמוחכס לא יהיה לכס עוה"ב, (כתב המהרש"א למה נקט תרתי גיהנס, פי' דהלדיק נוטל חלקו של רשע בג"ע, והרשע נוטל חלקו של זדיק בגיהנס, וה"ל תרתי גיהנס וק"ל). (יומא ע"ב):

במתא שמאי, בלא מתא תוחבאי, פירש"י בעירי אני לריך להתכבד במלבושים נאים, אלא בשמי, שאני ניכר בשמי, אבל בלא מתא, במקום שאינה עירי, ולא מכירין אותי, בתוחבאי (בשמלתי), דמתרגס שמלתי תוחבאי, דעל ידי שאני מלובש כח"ח שואלין עלי ומנסין אותי (שבת קמ"ה):

במפתח צבא מיטרא, בר חמרא מוך שקין וגני, פי' אם כשתעמוד בצוקר ותפתח הפתח, והמטע יורד, היינו כשהמטע בצוקר, הכר חמרא שנושא ונותן בחבואות שמוליך על החמור מעיר לעיר, מוך שקין (קשור שק חבואה שלך) וגני, שלך לישן, כי הוא סימן זכרה שהחבואה יהיה בזול (תענית ה')

במטותא מנייכו, ביומא דהקזה אצרי לבייכו, רב נחמן איקלע לגבן, פי' רב נחמן בר יצחק אמר לתלמידיו, ביום שאתה מקויון דס, ויום הקזה לריך הכנה וסעודה, האמרו לנשיכס רב נחמן שהיה חתניה דבי נשיאה ואדם גדול ולריך להכין לו סעודה, איקלע לגבן יתארח היום אללנו, כדי שיכינו עמנו לסעודה וישאר לכס, ואף שאסור להערים ולומר שקר, לבר מוזו שרי משום סכנה (שבת קכ"ט):

בני אם יש לך הטיב לך, ואם חאמר איני לבניי חק, בשאול מי יגיד לך, ב"א דומין כעשבי השדה הללו נוזצין והללו מובלין, פירש"י הללו נוזצין כשהן גדלים גדלה פרנסתה עמהם, ואינס לריך לדאוג עליהם (עירובין נ"ד):

בנן של קדושים, ר' מנחם בר סימאי קראו לו בנן של קדושים משום דלא הסתכל בצורחא דזוזי, (וג"ל לבוין דלהכי נקרא בנן של קדושים דאמריין גבי רבי דנקרא רבינו הקדוש משום דלא הסתכל במילתו, ויש לפרש דלכך היה רבי נקרא קדוש משום דהיה בו גדר ערוה, וכל מקום שתמלא גדר ערוה נקרא קדוש, אבל זה רבי מנחם בן סימאי דהוה בו גדר ע"ז, דלא הסתכל בצורחא דזוזי ונקרא בנן של קדושים, דאמריין מאן דמקדש עצמו צמותר לו הויין ליה בניס מהוגנים, ולכן כיון דהוא הגון ה"ל בנן של קדושים וק"ל (פסחים ק"ד):

בן קמאר לא רצה ללמד על מעשה הכתב, מפרש בגמרא אמרו עליו על בן קמאר, שהיה נוטל ארבע קולמוסין בין ה' אלבעותיו ואם הייתה תיבה של ד' אותיות, היה כותבה בנת אחת וכו' (יומא ל"ח):

בנחל שומק נסלה חכה, מה יעשו מי גבים, פי' שהיה בר קיפוד מספיד לרב אשי, ולטורר העם בזכיה, אמר אם בנחל שומק בנהר הגדול יסול החכה ללוד דגים שבו, מה יעשו מי גבים, יאורים קטנים, פשיטא לא יוכלו להשתמר מהניידים בזכיה, כן הדבר, דרב אשי, דמימות רבי עד רב אשי לא היה תורה וגדולה במקום אחד, היה המלאך המות שולט בו, מה יעשו אנשים בינונים וכו' (מועד קטן כ"ו):

בניך ובנותיך נחונים לעם אחר, זו אשת אב, בגויי ככל אכעיסם זו אשה רעה. (יבמות ס"ג):

בני חשע מדות, נתנו בנמרס סימן, אסכ"ת משנע"ה, מפרש בנמרס בני אימה, בני חנוסה, בני שנואה, בני ידוי, בני תמורה, בני מריבה, בני שכרות, בני גרושת הלב, בני פרבוביא, בני חלוסה (פי' בני אימה שהיא מטיל אימה יתירה עליה תמיד, ולפעמים אינה נתרנית לתשמיש, ומחוך אימה עשהה, בני חנוסה שהיא אינה מרוצה, בני שנואה, שאנא אותה בלב ודעתו על אחרת, בני ידוי אם הוא מקודה ובה עליה, בני תמורה, שיש לו שתי נשים ובה על אחת וסבר שהיא השניה, בני מריבה, שמשמש בשעת מריבה אע"פ שהיא מרוצה אלא שעדיין ריב ביניהם. בני שכרות, שמשמש והוא שכור. פי' רש"י דהוי בעילתו בעילת זנות דלא מתכוין אלא לבעול בעלמא. בני גרושת הלב, שבלבו לגרשה, בני פרבוביא, שבה על אשה בין הנשים חף שכולן נשיו ולא יודע על איזה בה. בני חלוסה, פי' שהיא חובעתו. ופריך הנמרס איני והאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן כל אדם שאשתו חובעתו הויין לו בניס כדדורו של משה רבינו וכו'.

ומשני הא דמרזי ארצויי. פי' שאינה חובעתו בפה, אלא שמשלתו בדברים. כגון לאה שאמרה ליעקב בצואו מן הסדה. אלי תבה וגו' היינו אלי לאהל שלי. והיתה משלתו בדברים. וזכחה ואלא ממנה יששכר, ומבני יששכר יודעי בינה וגו'. אבל חובעת בפה הויין בני חלוסה) (גדרים ל'):

בני אחתיה דרבי טרפון הוו יחבי קמיה דרבי טרפון, ולא אמרי מידי. (פי' כשהיה שונה הלכות, לא היו אומרים מידי לא להקשות או לפלפל או לשאול. פתח ואמר יווסף אברהם ויקח אשה ושמה יוחני, אמרו ליה קטורה כתיב, קרי עליהן בני קטורה.) (פירש"י דאמר לן ושמה יוחני. כדי שידברו. ומילי בעלמא אמר לן. קרי עליהן בני קטורה. כמו בני קטורה שאין יודעין הלכה) (זבחים ס"ב):

בני נח. ישראל לא נקראים בני נח. דאמרינן שם הנודר ואמר קונס שאני נהנה מבני נח, מותר ליהנות מכל ישראל אע"פ שגם אנו מבני נח, אלא שאנו לא נקראים אלא בני ישראל. ושאר האומות נקראים ב"נ. (וכן זרע אברהם אע"ג שגם ישמעאל ומדין ושאר אומות יאלו מאברהם, וכן עשו טיאל מיחזק אפ"ה לא נקראו זרע אברהם אלא ישראל, וכן כתיב ביחזק יקרא לך זרע. ביחזק ולא כל יחזק. אלא יעקב לבדו נקרא

נקרא זרע אברהם, לכך הנודר מזרע אברהם, מותר בשאר אומות ואסור בישראל (גדרים ל"ח):

בעינא חוסרה לדי ומהא לקבורה, (פי' צניח חוסרה, מקל להשטן עליו שאהיה מחזיק בו בזקנתי, וגם מלא לקבורה, ביום מותי יקברני, וכותבין אגרת מרד על הארום שאינו רוצה לישא, (כחובות ס"ד):

בעינא למיזל לאפריקא, דאמריין סס עגרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדן את זקני נב. פ"ט (המיד כ"ט):

בצבו נפשיה לקטלא נפיק וצבו לביתיה לית הוא עבד, (פי' רב שהיה רבן של כל בני הגולה, והיה מוטל עליו לדון כל בני הגולה, ואמר בצבו נפשי, ברזין עמי, לקטלא נפיק, אני הולך למיתה לישא פונש חטא שמא אגנה בדון לעשות עול, והוא פונש מיתה, וצבו ביתיה, נורכי ביתי שאני צריך לפרנסת ביתי, איני מביא לי, שלא היה לוקח שכר כלום) (יומא פ"ז):

בקעה מלא וגדר בה גדר. (פי' מלא בקעה, דבר האסור מן החורס, והעולם נהגו בו היתר, וגדר בה גדר, לאסור דבר הדומה לו מותר כדי דיהא פשיטא לאסור דבר האסור עלמו, (כגון האי מעשה, דרב איקלע לפעלפוש (סס מקום) שם: להיחא איתחא דאמרה לחברה, רביע של בשר כמה חלב צריכין לבשוליה, אחר רב לא גמירי דבשר בחלב אסור, איעכוז סס, ואמר להו כחל, דכחל מותר לאכול ע"י גלי ואמר להו, כדי לנדור גדר בשר בחלב עלמו) (פירושין ו', חולין ק"י):

בר צי רב לא ליכול ירקא, פי' דירק מיגרר גריר לאכול בו לחם הרבה, ובר צי רב עני והולך לממס, אמר רב חסדא אנה בעניוטי, כשהייתי עני לא אכלי ירקא, ובעשירותי כשנפשי עשיר לא אכלי ירקא, בעניוטי לא דמיגרר גריר, ובעשירותי לא. דאמינא היכי דעייל ירקא ליעול בישראל וכוורא) (שבת ק"מ):

בר צי רב דלא נפיש ליה רישחא, לא ליבצע ביצוע, פי' ת"ח עני שאין לו לחם הרבה לאכול, לא יאכל מעט מעט דאינו משבינו, אלא יאכל הכל בפעם אחת כדי שישינו, ואמר רב חסדא מסיקרא כשהייתי עני לא הואי בצעי, לא אכלתי לחם, עד לסדאי ידי צמנא, כלומר דהייתי ממשמש בשק שלי ואשכחי ביה כל צורכי, שאהיה אוכל לצבוע דאל"כ היחה אכלתי לריק (סס):

בר צי רב דזבין אומנא, ליזבן אונקא, דאית ביה חלת מיני בשרא. (פי' רש"י ת"ח הנוקח בשר, יקח אונקא מן הוואר דיהיה לו שלשה מיני בשר, שמן, וכחוש, וגיד הוואר. משא"כ שאר בשר במקום שהוא חין לו אלא טעם אחד (סס):

בר צי רב ליכול חמימי ואנא ליכול קירי, (פי' דאושפיזינא דהיא אשת ע"ה חסודה להחליף סבל במשור, מפני שהיא מורה היתר ואומרת דהוא ליכול חמימי ואנא ליכול קירי) (גיטין ל"ז):

בר זי רב דחד יומא . (פי' רב אידי היה רגיל דהיה הולך שלשה חדשים בדרך ללמוד בי רב תורה . והוא היה נרין לחזור לביתו ג' חדשים . שהיה נרין להיות בביתו בחג הפסח ובחג הסוכות . לקיים ושמחת בחגך . ונמצא לא היה יכול לעבד עמלו בי רב רק יום אחד . והיו רבנן קוראים אותו בר זי רב דחד יומא . והיה רב אידי מוסר דין לשמים . וקרא אנפשיה שחוק לרעהו אהיה (אויב י"ב) . א"ל רבי יוחנן במטותא מיך לא תעניש להו לרבנן . ונפיק רבי יוחנן ודרש . כתיב ואותי יום יום ידרשון . לומר לך כל העוסק בצורה אפי' יום א' בשנה מעלה עליו הכתוב כאלו עוסק כל השנה כולה וכו') (חגיגה ה') :

בר הי הי להלל . מעוות שאינו יוכל לתקן זה שביטל ק"ם או תפלה של שחרית או של ערבית וכו' (שם ט') :

בר ברך קירא ליזבין ואת לא תלטער . (פי' מוטב שבן בנך יהא עני מוכר שעוה ואת לא תלטער בחיך . דאמרינן שם דאמר הקב"ה לדוד עד מתי יהא עון (דנוב עיר הכהנים) עמון בידך . שעל ידך נהרגו נוב עיר הכהנים כדאי' בקרא וכו' . רנווך שיכלו זרעך או שממסר ביד אויב . הבכירה בידך . א"ל דוד מוטב שאמסר ביד אויב . וכיון שממסר דוד ביד יצבי בנוב ובא אבישי בן נרויה לעזור לו . א"ל אבישי מה בעית הכא . כלומר למה נמסרת ביד אויביך . א"ל דוד הכי אמר לי הקב"ה שנתן לי הבכירה והכי אהדרי ליה . לקחתי הבכירה לימסר ביד אויבי . ושלא יכלו זרעי . א"ל אבישי אפיך ללותך . כלומר תהפוך תפלתך ותקח הבכירה לבלות זרעך . ואתה לא תלטער ביד אויביך . והיינו דאמרי אונשי בר ברך קירא ליזבין ואת לא תלטער) (סנהדרין ז"ה) :

בר פחתי . פי' בן גדולים . פחתי הוא שר והשוב גדול . וקרא ר' חייא לרב כן (שבח ג') . **בר** מיחס תנורי . (פי' דאמרינן ההם המרבה סעודתו בכל מקום לסוף מחריב ביתו . ומאלמן אשתו . ומייחס את גזוליו (בניו) ותלמודו משתכח ומחלוקות רבות באין עליו . ודבריו אינן נשמעין . ומחלל שם שמים ושם אביו ושם רבו וגורם שם רע לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות. ומאי היא אמר אביו קרי ליה בר מיחס תנורי . כלומר שמחמם תנורים למאכלים) (שם) :

בר מרקד זי כוזי . פי' שמשחק ומרקד כדרך הללנים המרקדים בחנויות ליתן לו לאכול ולשתות (שם) :

בר מלחך פינכי (פי' שלוקק קערות . דהוא מבזה לישב במסובים ולוחך הקערות באכילתו) (שם) :

בר מך רבע . פי' מך ישן . וקופל לבושו תחתיו כשכור . (פירש"י על כל הכי דקרי ליה . היינו לבנו קורין בה מיחס וכו' . וכן כולן בר וכו' לבנו קרי ליה כך) (שם) : **בריש** כל מרעין אנא דס , פי' כל תחלוטי אדם באין על ידי ריבוי דס . (מי שיניגיל

להקיד דס ועובר הזמן ואינו מקוץ . בא לו חולי על ידי ריבוי הדם (צבא צמרא ל"ח) :
בריש כל אסוון אנא חמר . פי' צראש כל הרפואות הוא יין . אס הוא שוחה יין כהלכה
ולא יותר מדאי . אינו בא לידי חולי כלל [סס] :

באתר דלית חמר תמן מחצעי סממנין . (פי' צמקוס שאין יין מצוי באותו מקום מצקשין
סממנין לרפואות החולאים . דאס היין מצוי אינס באין לידי חולי . ולא צריכין
לסממני רפואות) . דאמרינן שם דר' צנאה חזא דהוי כחוצ אצבא דבי דינא דמלכא . בריש
כל מוחא אנא דס . אמר להו אלא מעתה נפל מאיגרא ומת . וכי הדס קטליה . אלא
הכי צעי למיכתב . בריש כל מרעין [חולאים] אנא דס . חזא דהוה כחוצ בריש כל חיון
אנא חמר . א"ל וכי מאן דדרכיה למות (שבא זמנו למות) . משקי ליה חמרא וחיי .
צממיה . אלא הכי צעי למיכתב בריש כל אסוון (רפואות) אנא חמר . כחצו הכי צרס
סבי דיהודאי אמרי . בריש כל מרעין וכו' וצריש כל אסוון וכו' (סס) :

ברוך ה' יום יום . דאמרינן שם שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת . מאל
צממה נאה אפי' באחד צבצב . אמר זו לשבת . מאל אחרת נאה ממנה . מינח
את השמיה לשבת ואכל את הראשונה . אבל הלל מדה אחרת היסה לו כו' . והיה אומר
ברוך ה' יום יום (צ"ה ט"ז) :

בר אינא דאתא לקבילא הוא יאי וגולתיה יאי . (פי' דאמרינן שם ר' ינאי חזיל עס שמעיה
שהיה מראה לו דרך שהיה זקן וכהו עיניו . וצא ר' יהודה נשיאה לאפיה . ואמר ליה
שמעיה לר' ינאי זה האיש צבא לנגדנו הוא יאי . וגולתיה (לבושיה) יאי . וע"כ אדם חשוב
וגדול הוא) [ב"ב קי"ח] :

ברא מזכה אבא ואין אבא מזכה ברא . (פי' הבן מביא לאביו בזכותו לחיי עוב"ב .
אם הבן לדיק אע"פ שאביו היה רשע מביאו לחיי עוב"ב . אבל אם הבן רשע אע"פ
שאביו היה לדיק לא היה יכול להביאו לחיי עוב"ב) ומייתי שם ראייה מחזקיה המלך שהיה
לדיק . אף שאביו אחז היה רשע גמור יש לו עוב"ב והיינו בזכות חזקיה בנו . אבל מנשה
בנו של חזקיה אין לו חלק לעוב"ב ואף שאביו חזקיה היה לדיק גמור לא היה יכול לזכות
אוחו [סנהדרין ק"ד] :

בשעת המכנסין פזר . ובשעת המפזרים כנס . מפרש בגמרא אם ראיית דור שהתורה
חביבה עליהן שרצין ומתכנסין לשמוע תורה . פזר . תאמר להן . ובשעת המפזרים
שאינן רוצין לשמוע תורה . כנס ואל תאמר להן . ופירש"י אל תטיל ד"ת לבזיון (צרכות ס"ג) :
בשעה שהקב"ה בא לבה"כ ולא מלא בה עשרה מיד הוא כועס . (מקשים העולם הא
אמרינן לעיל כל צי שלשה שכינה שריא . וכן בשנים וכן אפי' באחד שיושב ועוסק
צתורה . וכן בעשרה . דכתיב אלהים נצב בעדת אל . ופריך הגמרא מאחר דבשלשה עשרה
מביאו . ומשני עשרה שכינה קדמה ואתיא וכו' . וא"כ ע"כ כיון שבא השכינה לבה"כ .

פ"כ קדמה ואח"כ קודם שבאו העשרה, והאריך כועס, שהרי כן נר"ך להיות לבוא השכינה קודם, ושעפתי לה"פ בשעה שהקב"ה בא לבה"כ, וסיינו מקודם שבאו העשרה. ולא מלא בה עשרה מיד, היינו שיבואו העשרה מיד, ולא חמתין השכינה, ואם לא יבואו מיד, יקראו סוף עשרה וכו' הוא כופס שר"ך להמתין) (שם ו') :

בשעה שאמר דוד אתה ובינא תחלקו השדה. יתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו המלכות. (פי' שהיא מדה כנגד מדה על שקיבל דוד לשם"ר מן ליבא על מפיבושת. ואמר אתה ובינא וכו'). נענש שיחלק המלכות שלו ברחבעם בן בנו עם ירבעם (כדאיתא בקרא) :

בשלושה דברים האדם ניכר. בכיבו, בכוסו, בכעסו. וי"א אף בשחקו. (פירוש"י) בכיסו כשהוא נושא ונותן באמונה. בכוסו אם הוא מיושב ביינו. דאמרין לפיל המפתח ביינו יש בו מדעת קונו. בכעסו שלא יכעס יותר מדאי) (עירובין ס"ה יומא כ"ב): **בשלושה** דברים אדם משתנה מחבירו. בקול. במראה. בדעת. ומפרש בקול ובמראה. משום ערוה שלא תחחלק לבטלה. ביום מפני המראה. ובליילה מפני הקול. ומפני הגולגים והחמסין. בדעת, אם יהא אדם יודע מה שבלבו של חבירו יחפש מלפניו. ויודע היכן ממונו של חבירו ויבא ויעול (סנהדרין ל"ח) :

בשלושה מקומות הופיעה רוח הקודש. בבה"מ של שם. ושל שמואל. ושל שלמה. ומפרש בבית דינו של שם. דכתיב ויכר יהודה ויאמר לדקה ממני. מנא ידע דלמא כי הויכ דאיהו אזיל לגבה. אזיל גמי חניש אחרינא לגבה. אלא בת קול יתה ואמרה דקה ממני. ממני ילאו דברים כבזשים. ושל שמואל דכתיב הני ענו בי נגד ה' ונגד משוחו את שור מי לקחתי וגו'. ויאמרו לא עשקתנו וגו'. ויאמר עד ה' כי לא מנאתם בי מאומה ויאמר עד, ויאמרו מבעי ליה. אלא ב"ק הסיבו ואמרה עד אני בדבר הזה, ושל שלמה. דכתיב ויען המלך ויאמר חנו לה את הילד החי היא אמו. ומנא ידע דילמא אערומי קא מערים. אלא ב"ק יתה ואמרה היא אמו (מכות כ"ג) :

בשלושה פעמים הוי חזקה. (פי' דאמרין עליה בגמרא, אמר ר' מייא בר אבא אמר ר' יוחנן מעשה בניפורי. בארבע אחיות שאחת מלה את בנה ומת. שניה מלה את בנה ומת. שלישית מלה את בנה ומת. רביעית באה לפני רשב"ג. אמר לה לא תמול את בנך. הא קמ"ל דאחיות מחזיקות. אם שלש אחיות. בניהם מתים מהמילה הוי חזקה לכל האחיות. רבי אומר בשני פעמים הוי חזקה. סמך אבוי על רשב"ג. דלא כרבי ונסיב לחומה (אשתו שמה חומה) להיות נכסה לרחבה לפומבדיתא ושביב. וסדר נכסה לרבי יתחב בניה לרבה בר בר חנה. ושביב. ונכסה אבוי דסמך על רשב"ג. דלוקא בשלשה פעמים הוי חזקה. ושביב אבוי, אמר רבא ומי איבא לעבדי עובדא בנפשיה. כי האי דאבוי. דה"ל לוקח לרבי דאמר בשני פעמים הוי חזקה) (יבמות ו"ד) :

בשביל כסף וחסד שהרבה להם לישראל עשו לצבל (פי' אמר משה לפני הקב"ה . רבש"ע אחה גרמת להם לישראל שחטאו ועשו את העגל שהרביח להם כסף וזהב . משל לאדם שהיה לו בן נאה . מאכילכו ומשקהו . ותלה לו כים מפוח צולארו . והושיבו על פתח בית הזונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא) (יומא פ"ו) :

בשביל שאני זכר הפסדתי . (פי' דלמרינן שם מי שמת והניח בנים ובנות . בזמן שהנכסים מועטים הבנות יונו והבנים יחזרו על הפתחים ואמר אדמון שהיה אחד מן הגוזרי גזירות ירושלים . בשביל שאני זכר (יורש דלורייתא) הפסדתי . לזון הבנות . ואני אחזור על הפתחים (בתמים) . ואמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון (כחובות ק"ח , ב"ב קל"ט) :

בשמתא נרש . תרביה ומשכיה ואליתיה . (פי' נרש שם מקום והיו שם כולן רשעים . ואמר רב פפא בשמתא יהיו . תרביה (החלב) משכיה (העור) ואליתיה (השומן) כלומר כולן בקטן כגדול . לא אבה נרש לשמוע דבר ה' (חולין קכ"ז) :

בת תחילה סימן יפה לבנים . (פי' למו שיש לו הולד ראשון נקבה . הוא סימן יפה לשאר הבנים . ומפניו בגמרא איכא דלמרי משום דמריבא ללחויי . שמגדלת לשאר הבנים . ואיכא דלמרי ללא שלטא ביה פינא זישא דלא הראשון זכר . והוא צבור נוטל פי שנים . ושולט בו עה"ר . משא"כ אם נקבה בתחלה כולן שוין לנחלה . ואמר רב חסדא לדידי בנתן עדיפי לי . פירש"י שלא נתקיימו לו בנים זכרים . כי אם הבנות . (מקשים חוס' הא מלינו דהווי לו לרב חסדא הרבה בנים . ר"ג בר רב חסדא . מר יוקא ומר קשישא בני רב חסדא . רב חנן בר רב חסדא . רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא . אלא הכי קאמר דהווי תתנו ויהר גדולי הדור . כגון רבא ורב מרי בר חמא . ומר עוקבא שהיו חתנו לכך אמר בנתן עדיפו לי עכ"ל) . (ב"ב קמ"ח) :

בתך צננה שחרר עבדך . ותנה לו (פי' אם בתך נתגדלה עד שהיא בוגרת ולא יארע לך שידוך הגון לפניו אל תמתין עד שתזקן . אלא אפילו עבדך תשחרר . גייריה ותתנה לו . מפני שאחריותה עליך שמא תזנה ויהיה לך לבזו) . (פסחים ק"ב) :

בת שיתין כבת שית לקל עבלא רהטא . (פי' אשה חף שהיא בת ששים אם שומעת קול עבלא (כלי זמר) היא רזה לחוץ לשמוס כמו ילדה בת שש שנים . כלומר שאשה מתחנה מבלי זמר וכדומה חף שהיא זקונה כמו בימי נעוריה (דלמרינן שם אשה מתקשטת במועד אפילו זקונה . שדרכה בכך . למרינן עליה דביתהו דרב חסדא שהיתה מתקשטת בפני בלתא . כלומר שהיתה לה כלה אשת צנה . והוית יוקא זקונה . אפ"ה היתה מתקשטת עומת חמיד . ותיב רב הונא בר חנינא קמיה דרב חסדא . וקאמר לא שנו דאשה מתקשטת במועד צילדה . אצל זקונה לא . אמר רב חסדא אלהים (שבושה) אפילו אמך . ואפילו אימא דלמך ואפילו פומדת על קברה סמוך למיתה דלמרי אינשי בת שיתין כבת שית וכו') (מ"ק ט') :

בבבול

בתולה זיילנית . אלמנה שובצת . וקטן שלא כלו לו חדשיו . הרי אלו מבלי עולם .
 (פי' בתולה המחפלתת חמיד . ואלמנה השובצת שהולכת לבה"כ להחפלת בתמידות . וקטן שלא כלו לו חדשיו . תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה . הרי אלו מחריבין העולם) . ופריך הגמרא והא אמר ר' יוחנן למדנו יראת הטא מבתולה . וקבלת שכר מאלמנה . דר' יוחנן שמע לבתולה אחת דנפלה על אפה . וקאמר רבש"ע בראת ג"ע ובראה גיהנם בראת דיקים ובראת רשעים יהי רגון מלפניך שלא יכשלו צי בני אדם . להפסיד חלקם על ידי , ואלמנה אחת דהוי צי כנישתא בשיבוצה (בשכונה שלה) . וכל יומא הוית אחיא ומללי צבי מדרשא דר' יוחנן . שהיו מתפללים שם . אמר לה ר' יוחנן צהי הלא בית הכנסת בשכונתך . אמרה ליה רבי ולא שכר פסיעות יש לי וכו' . וא"כ דבר טוב הוא . והאיך אמרת מבלי עולם . ומשני כי קאמר כגון יוחני צת ריעבי (פירש"י אלמנה מכשפה היתה כו' ע"ש) (סוטה כ"ב) :

בתחילה היזה"ר דומה לחוט של בוכיא . (חוט של עכבים . דק מאד) ולבסוף דומה כעצמות העגלה (כחבל עב שקשרין בו העגלות) . (והמשל מתחילה צה ומסית לאדם צעבירה קלה . ואומר לו בלשון רכה מה צזה . ואח"כ אומר לו לעשות דבר חמור מזה ואומר לו מה בין זה לזה . עד שבסוף מסיתו לעצירות החמורים מאד . ובלתי להשיב . ואמרו חז"ל היום אומר לו עשה כך . ומחר אומר לו עשה כך . עד שאומר לו לך עבוד ע"ז . ע"כ אל תזיית לו מיד בראשונה ויניח אותך (סוכה כ"ב) :

בתחילה כשנשתכחה תורה מישראל . עלה עזרא מבבל ויסדה . חזרה ונשתכחה עלה הלל מבבל ויסדה . חזרה ונשתכחה . עלה ר' חייא ובניו ויסדוה . (כתב תוס' וז"ל עלה הלל מבבל ויסדה . שלמדה משמיעה ואבטליון כדאי' בפסחים (דף ס"ו) . ויש לפרש מה צעו תוס' צזה , וז"ל דכיון דאמר שנשתכחה התורה אחר עזרא . עד שבא הלל ויסדה . וכיון שהלל למדה משמיעה ואבטליון הרי כבר יסדה שמיעה ואבטליון , אלא דזה אינו דשמיעה ואבטליון בני גרים היו כדאיתא . והוא אמר שנשתכחה תורה מישראל . ואף שלמדוה שמיעה ואבטליון . לא מישראל המה . אלא הלל מישראל יסדה . וה"פ תוס' עד שבא הלל . וקשה הלא שמיעה ואבטליון יסדוה . אלא שלמדה משמיעה ואבטליון . והיתה אעפ"כ נשתכחה מישראל) (שם כ) :

בתחילה הת"ח דומה לפני ע"ה כקיתון של זהב . סופר עמו דומה לו כקיתון של כסף . נהנה ממנו דומה לו לקיתון של חרס . כיון שנשבר אין לו תקנה . (פי' שלא יבזה עצמו הת"ח לגבי ע"ה . ושלא ירבה בדברים עמו . ושלא יאכל ויטעה עמו . שבתחלה הע"ה סבור דת"ח כמלאך אלהים . ודומה עליו כקיתון של זהב . וכשסיפר עמו . ורואה שאין זה אלא בר נש ולא ידע ההפרס ציניהם . דומה עליו כקיתון של כסף . וכיון שנהנה ממנו ואכל וטעה עמו . הוא מחזיק לעצמו יותר שהרי הוא נריך לי ואין

(פי' ח"ה) (ע"ה) (ע"ה) :

אני צריך לו ודומה עליו כקיתון של חרס . וכיון שגשבר אין לו חקנה להחזיקו . וכן מלינו עדת קרח . שהיו ת"ח ועדה קדושה ונהנו מממונו . ובשביל גנימת פיתה אותם להחזיק במחלוקת ולמרוד בה' [סנהדרין כ"ב] :

בת דינא בעל דינא . פי' בת [לן] כיון שלן הדין הלילה ולא נגמר בטל הדין שמתעשים לדבר אחר . והנמשל שבה סנחריב על ירושלים בריבוא רבבות גייסות . ואמרו לו נישדח ביה ידא האידינא [נתחיל להלחם מיד] . אמר להם תמהיתו . דברתם דבר תימה . השתא נתייגעתם בחולשא דאורחא למחר אייתו כל חד וחד מכס גולמא הרג טינא מנייה . ר"ל דבר קל הוא בעיניו שהיה לו כך ריבוי גייסות . מיד צלילה ההוא ויאח מלאך ה' ויך במחנה אשור (מחנה סנחריב) מאה ושמיים וחמשה אלף [הם היו ראשי גייסות] וישכימו בצוקר והנה כולם פגרים מחים . והיינו דאמרי אינשי בת דינא בעל דינא . [שם ז"ה] .

בתר עניא אזלא עניותא . פי' אחר העני . העניות רודף אחריו . דתן גבי צבורים עשירים מביאין צבורים בקלות [בסלים] של זהב וכסף . והכהן צריך להחזיר הסל לבעל הבית . ועניים מביאין בסל נזרים והסל לכהן . וממלא העני מפסוד גם הסל . רבא אמר מהכא ועמא עמא יקרא . [המזכיר חייב לעזוב ולקרוא על עצמו עמא עמא] פירש"י לא די לו בצרעתו אלא שצריך לבזות עצמו ולקרוא עמא עמא . [בבא קמא ז"ב] :
בתר מרי נכסי ליבי משוך . פי' אחר אדם עשיר . הנקרא מרי נכסי . ליבי משוך . כלומר תמשוך עינים אחריו . שתלך אחריו בכל מקום שהולך ולא תזוז ממנו שהוא בר מזל ועל ידו גם אתה תעשיר . מנ"ל דכתיב וגם ללוע ההולך את הצרם היה לאן ובקר ואהלים . ר"ל דההולך את הצרם מיותר הוא אלא לומר דזה שהלך את הצרם גרם לו שהיה לו בקר ולאן ואהלים . והיינו דאמרי אינשי בתר מרי נכסי ליבי משוך וכו' [שם] :
בתר גנבי גנוב . וטעמא טעים . פי' אע"פ שגנוב מן הגנוב אפ"ה נקרא גנב . דאמרינן שם רב חסדא נעשו לו ח' דמי [חביות] יין לחומץ . אמרו לו רבנן וכי עביד הקב"ה דינא בלא דינא . דודאי עשית איזח חטא ונעשית . אמר להן מי איכא דידע וכו' . ואמרו ליה דלא נתן שיבשא לאריסא [שיבשא זמורות] המגיעים לו לחלקו . ואמר להו מי שביק לי מידי . כלומר דגנב הוא . וגנב גם חלקי . אמרו לו אפ"ה בתר גנבי גנוב וטעמא טעים [שם] :

אות ג

גמילות חסד יותר מן הצדקה בשלשה דברים . צדקה בממונו וגמילות חסדים בין בנופו בין בממונו . צדקה לעניים . גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים .

זרקה לחיים, גמילות חסדים בין לחיים בין למתים, [פירש"י ג"ח בין בגופו בין בממונו, כגון הספד, למת או נושא, או קוברו, או משמח חתן או עושה לוי בדרכ לחבירו, ג"ח בין לעניים בין לעשירים, כגון מלוה לו מעות או משאל לו כלים, או משאל לו בהמה ונ"ל לפרש דרך הלצה דכל השלפה דברים שייכים דוקא בגמילות חסדים, היינו הנעשה עמו גמילות חסד, הוא בגופו ובממונו, דהעני לא יכול לעשות זרקה והאריך שייך לומר בין בגופו בין בממונו, אלא דקאמר על המקבל הג"ח, ושפיר דנעשו עמו ג"ח בגופו, כגון להספידו וכו' ובממונו שמשאל לו ממנו או כלי, ובין לעניים ובין לעשירים, אפי' אם מלוה לעשיר בשעה שזריך, ובין לחיים ובין למתים, אף לעשיר המת וכו' [סוכה מ"ט]:

גברא רבה אמר מילתא, לא תחייבו עליה, [פי' אם גברא רבה אמר דבר דע"פ שגראה שאומר דבר שאינו כן, או שאין בו כלום, אפי' לא תחייבו עליה, דודאי מעמידין אותו על חזקתו, שיש לו סמך או ראיה, ולא לחנם אמרו [בבבבב י"ט]:

גברא בעו חיי נשי לא בעו חיי [בבבבב] דאמרין נשים חייבות במזוזה וכו' דכ"מ שגא' למען ירבו ימיכם אף נשים חייבות באוזה מלוה, דכי גברא בעו חיי נשי לא בעו חיי [בבבבב] [מקבצים חוס' הא גבי חורה כתיב כי היא חייך ואורך ימך ונשים פטורות מת"ס, והוי נמי גברא בעי חיי נשי לא בעו חיי, וי"ל כי הוא חייך דקאי על קיום המצות, כלומר התורה מלמדך המצות שהם חייך ואורך ימך, וא"כ המצות שנים חייבות בהן הרי הן בכלל כי היא חייך ואורך ימך עכ"ל, [ועיין בספרי בית ישראל מה שגא' בזה באריכות] [קידושין ל"ד]:

גברא דנשי קטלוהו, לית דינא, ולית דינא [פי' לא שהגרוהו נשים בידיהם פשיטא דחייבות מיחה כאיש, אלא משל הוא שלא היה לו ליפול בידן, דאמרין שם בדיון שאל שחייב באונסין ההוא גברא דשאל שוגרא מחבירו חבירו עליה עכברי [אספו הרבה עכברים] וקטלוהו לשוגרא, ואמר אבימי מהגרוניא משמיה דרבה, דהוי גברא דנשי קטליה לית דין ולית דינא, דלא היה לו ליפול בידי חלושים, וכן ההוא שוגרא דאכלה עכברי טובא ומיה, מתמתה אכילת הרבה עכברים [בבבבב מ"ז]:

גברא דרחינא עליה, אדייה לגזוזא וקס, [פי' איש שהייתי בועה בו לעזור לי, הוא עמו אדייה לגזוזא, הריס אגרופו לנגדי להכות בי ועומד לנגדי, שגא' גס איש שלומי אשר בטחתי בו הגדיל עלי עקב [סנהדרין ז']:

גברא רבה כרב יוסף לימא כי הא מילתא, כלומר דאיכא להשיב על דבריו, וגברא רבה כמוהו אין לו לומר אלא דברים אמתיים ושאין להשיב [זבחים מ"ד]:

גבה טורא בינייהו [פי' שנעשה הר גבוה ביניהם שלא היו יכולין לבא יחד] [דאמרין במעשה דר' פנחס בן יאיר שהיה רבי מבקש ממנו שיסעוד אללו, והוא לא רצה ליהנות וכו', עד שהרבה והפסיר רבי בו וכו' וגבה טורא בינייהו, בכה רבי ואמר בחייהם כך צמיתקן על אחת כמה וכמה וכו'] [מולין ז']:

גביל

גביל לתורא גביל לתורי. [פי' דאמרינן שם אס הלוה עושה לחזירו המלוה מלאכה
 הוי כריבית ואסור. ואמרינן עליה אס היא גביל [עושה מאכל] לשורו, ואגב הוא
 עושה לשורו של המלוה. לא הוי כריבית. דאמרי אינשי גביל לתורא גביל לתורי. אס עושה
 לפני כור אחד או לפני שני שוורים חדא מילתא היא, וכל כל כיוצא בזה] [כ"מ ס"ט]:
 גדולים לדיקוס במיתקן יותר מבחייסן. שנאמר ויהי הם קוברים איש והנה ראו את
 הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וילך ויגע האיש בעלמות אלישע ויחי
 ויקם על רגליו. נמלא היה מחיה המת במיתחו פ"ט, [חולין ז']:

גדולה מלאכה שמחמתה את בעליה. פי' שהמלאכה מביאה לידי זיעה וכזיעה עובט
 לכריאת הגוף. ואמרינן שם רב יוסף אימסק ברחים [היה עונח הכוחים כדי
 להזיע] רב ששת פסק בכשירא. היה נושא קורה על כתפיו כדי להזיע [ניסין ס"ו]:
 גדולה השוטה שזדונות נעשו לו כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעהו חיים ימים וכו'.
 כ' שומאל בר נחמני אמר גדולה תשיבה שמארכת ימיו של אדם. ר' יונתן אמר
 גדולה תשובה שמקרבת הגאולה. שנאמר וכל לנין גואל ולשבי שפע ביעקב [יומא ס"ו]:
 גדולה לגימא שהרחיקה שתי משפחות מישראל. [פי' לגימא שמכנדין לאדם באכילה
 ושתיים] שנאמר על דבר אשר לא קדמו אחכם בלחם ומים לכך לא יבא עמו
 ומואב בקהל ה'. והיינו שהרחיקה שתי משפחות עמון ומואב מישראל [סנהדרין ק"ד]:
 גדול אונאת דברים יותר מאונאת ממון. פי' שלא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים.
 או זכור מעשה אבותיך שהיו רשעים. או כדומה לזה. ואל ידבר עמו אחד בפה
 ואחד בלב. אלא שיהיה פיה ולבך שוין. ומיטב שיפיל אדם עלמו לפנשן אש. ואל ילבין
 פני חזירו ברבים. ולמדו מהמר שלא רתה לבייש ליהודה לאמר ממנו אני הרה. אלא
 אמרה לני אלה לו אנכי הרה. ואם יודה יודה. ואי לא לא. כדכתיב היא מואלת וכו'.

[בבא מציעא נ"ח]:

גור מכלב ביש לא חרבי. [פי' גור ארי קטן. מן כלב רע לא תוכל לגדל. דמעשה
 שהיה כשבא נבידנלר על ירושלים בזמן יהויקים מלך יהודה. ירדו אליו סנהדרי
 גדולה. אמרו לו הביע זמן של בהמ"ק ליחרב. אמרו לכן לאו, אין אני מצפיק להחריבו
 אלא יהויקים שמרד בו. תנוסו לי ואלך לביתי. תנוסו לו והרגו באכזריות. והמליך
 יכניסו בכו תחתו. והלך לביתו. ויאף בני בכל לגדו לקלסו. אמרו לו מה עשית. אמר
 לכן הרגתי את יהויקים והמלכתי יכניסו בכו תחתו. אמרו לו משל הוא גור מכלב רע
 לא חרבי. גור ביש מכלב ביש לא כ"ס. חזר והלך וכו'] [ירושלמי שקלים]:

גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה [פי' המלאכה מביאה לאדם לידי כבוד] דכי אזיל ר'
 יהודה לכה"מ. שקיל גולפא [כסף של עין] על כתיפו. והציאו לכה"מ ליטב פליו
 וכל הרבנן היו יושבין על הקרקע. ומלא המלאכה מכבדו. וכן ר' שמעון שקיל כסף [סל]
 ע"ג כתיפו. כדי ליטב עליו וכו'.

גוד לית דין צבי למילף. פי' גוד [חתוך] ר' ינאי שטיה כהה פינים. ומשרתיו מוליכים
 אותם אוחו. ובא ר' יהודה נשיאה אליו. ובעא מיניה מנין שכן קודם לבא לירושא אס.
 דלא כתיב בחזרה אלא אים כי ימות וכו'. ואל"ג"ם היא מקה מקה. ואל"ג יקול נמי
 הכבור פי שנים וכו'. ואמר ר' ינאי לשמטיה גוד, חתוך ומשיך אותי ממנו. ולא חרבה
 פמו בדברים. לית דין צבי למילף. אינו רוגה ללמוד ממני וכו' [בבא בתרא ק"א]:
 גזירות נביא חזרות. וגזירות אורים ותומים אינן חזרות, [פי' מה שהקב"ה גזר ע"י
 נביא. יכול לחזור ע"י הפלה [כגון יונה בן אמת] אבל אס שואלין באורים

ותומים. והסיבו להן. טוב אינן חוזרין ע"ם [יומא ע"ג]:
כבוהאי לא כבחין. פי' ר' יבוע בן חגיאי אמר לקיסר כלבוסי. הקול שלי. טוב לא
 [היה יבוע] נשמע, שזקן מאד היה. ושאל לו הקיסר על מה ולמה לא בא לבי אביך,
 והסיב לו דלא יכול עוד ללאת ולבא מחמת זקנה. [שבת קנ"ב]:

גזירא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאי באשיה [דאמרין שם ויחד יתרו, רב ושמואל.
 : [היה הרב אמר שהפזיר הרב חדה על בשרו [שמל פלמו וכתגייר], שמואל אמר שנעשה
 בשרו חידודין חידודין. שמיר על מפתחן של מנרים, אמר רב היינו דאמרי אינטי
 גזירא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאי באפיה], [סנהדרין ל"ד]:

גזירא בנירית מיקטל. פי' שלפטים באותו כלי זיין גירא [חן] שהאומן עושה בו מחקטיל
 האומן עלמו, בענין דחמץ בפסח שהוא בשריפה וכו' [פסחים כ"ח]:
גיהנם למעלה מן הרקיע. ויש אומרים לאחורי הרי חשך [פירוש למעלה מן הרקיע היינו
 בעה"ב. ויש אומרים לאחורי הרי חשך. והוא בעה"ז. דאמרין שם אלכסנדרוס
 מוקדן הלך עד פתחא דג"ע וכו'] [תמיד כ"ח]:

גלה סודך לאחד מאלף, [ג"ל דה"פ. דכיון דאמר שלמה אדם א' מאלף מלאתי ואשה
 בכל אלה לא מלאתי, וכיון דלגה בלב אים ישיחנה לאחרים ונריך לגלות אותה.
 ואס"ה רק לאחד מאלף שתמלא, ולאשה ודאי לא, דאשה בכל אלה לא תמלא] [יבמות ס"ג]:
גמרא גמור זמורתא תהא. פי' השמועה שאמרה. שלא לנודך היא, אלא כזמירות
 בעלמא. כן אמר אביי לרב יוסף [שבת ק"ז]:

גמירא טונא דמדלי איניש אכפסיה תילתא דטעונא הוא. פי' משא שאדם עלמו מגביה
 על כתיפו ואין אחר מסייעו. הוא השליש מן המשא כשמוסייעים אוחו.
 דאמרין שם האבנים שהקימו צירדן. אבא חלפתא ור"א בן מתיה ראו אותן ושיערו כ"א
 משקלו מ"ס סאין. ומכאן אתה מחשב לאשכול שהיו נושאים ח' בני אדם, וכיון שהיו
 מסייעין זה לזה ופ"ס היה שלשה פעמים וגד האבנים שהקימו צירדן, והיה מגיע על כ"א
 ק"כ ככר, והיה משקל האשכול התק"ס ככר [סוטה ל"ד]:

גמל במדי אקבה רקדא. פי' האומר דבר גומא אומר במדינת מדי שהוא רחוק מאד
 (יבוא אלך שתי ימי אפיה שם)

שם הגמל [בהמה גדולה] רוקד על קבא כלי קטן של מדה . והוא דבר שאי אפשר להאמין . ולכך על מקום רחוק הוא אומר . ואם לא תאמין תלך לשם ואי אפשר לבוא על האמה ע"ש [יבמות מ"ה] :

גמלא אזיל למצעי קרנא , אודני דבוז ליה גזיין מיטת , משל הוא , הגמל שאין לו קרנים , והלך למקום אחר למנוחה לו קרנים , ולא זו שלא מנח שם קרנים אלא חפי' האזנים שהיו לו והכבו ממנו , והגמל הוא על בלעם , שהרגו אותו במלחמת מדין , ופריך בלעם מאי צבי ההם , שהוא מפתור , אלא שהלך לשם למדין לתבוע שכר כ"ד חלף שנפלו מישראל ע"י ענה שלו להחטיאם ולא די שלא קיבל השכר אלא שנהרגו [סנהדרין ק"ב] : **גמורדי** דלא כלה שבטא , פי' דלעולם עד ביאת הגאולה לא יכלה שבט אחד כולו מישראל , רחיה לדבר , דכתיב וחתם בני יעקב לא כליתם , שלא יכלו בני יעקב לעולם , [רחימי בספר נחון אחד , פי הפסוק , דשאל איש מהווכח , מאי דכתיב לא יסור שבט מיהודה עד כי יבא שילה , ודרשו חז"ל דאלו גשיא בה"י וראשי גליות שבבבל , והלא סר מכס כל הגדולה , ואפי' ריש גרנותא וכו' , והשיב לו גאון ח' דה"פ , דעכשיו בהיותנו בגולה בכל ד' כנפות הארץ , הונו נקראים מכל ח"ה ע"ש יהודים , ולמה דכיון שאנחנו לא יודעים מאיזה שבט חנו באים אי מראובן אי ממשעון וכו' , ולכך חנו נקראים כולנו על שם יהודה החשוב שבשבטים , אבל כשיבאו משיח ואלהיו ויגלה לנו לכל ח' וא' מאיזה שבט הוא בה כי לא כלה שבטו ונהיה נקראים כ"א על שבטו , וז"ש הכתוב לא יסור שבט מיהודה כלומר דכולנו נקראים על שבט יהודה עד כי יבא שילה שיבוא משיח לדרקו ואז נהיה נקראים כ"א על שבטו] [ב"ב קט"ו] :

גנאי לת"ח שינח שבטעלים המעולאים לשוק , ופריך הגמ' והא ר' אחא בר חיננא נפיק , ומשני בטלחי על גבי טלחי הוא דגנאי הוא לו אבל בהד עלאי שפיר דמי , [שבט קי"ד] : **גרדנא** דלא טייון , שתא בלרי משיה , פי' גרדי אורג פשתן , סהס גרדנא עזי פנים הם , וזה גרדי דלא טייון , שאינו עזי . שתא בלרי משיה , כלומר אינו מאריך ימים ומקלר ימיו , שפריך לעזור עלמו מעוזתו [ע"ז כ"ו] :

גרירתיה לארמאה ושפר ליה , אהלי ליה גורא דדיקמיה ולא שבעת חוכה מניה , הם ארמאי כופה אותך לגרור לו זקנו , הבער לו כר בזקנו ויחרוך זקנו , ותהא שבע חוכה , ונאמר בדרכי הללה בעיניו סחריב , [סנהדרין ל"ו] :

אות ד

דאכיל אליחא עשא בעליחא , [פי' מאן דאכיל אליה דברים שמיים , והם ביוקב , ומבזבזו ממונו סופו צריך ליקח בהקפה , ואין לו מה לשלם ובאים עליו נושים , וטשא בעליחא , צריך להזניע עלמו בעליה שעל הגג (פסחים קי"ד)] : דאכיל

דאכיל קיקלי אקיקלי דמהא שכיב, סי' קיקלי מיני ירקות. שהם צזול, יכול לשכב
 חקיקלי (אשפחות כלו' בצרפסיא) דמהא, שלא חייב לשום אדם, ואין שום אדם
 חובע ממנו דבר, ואינו צריך להגניע עצמו ויכול לישא פניו בצרפסיא [שכ]:
דאזיל מצי דינא וסקילו גלימא מניה, לזמר זמר, [סי' היונא מצ"ד חייב שפסקו לו לשלם
 לחבירו אפי' מגלימא דעל כהסו, ילא ויזמר זמר, ויבמח עצמו שהוליו גזילה
 מתחת ידו] [סנהדרין ז']:

דברי חורה צריך להיות מחוך שמחה של מצוה, ולא מחוך עצבות, ולא מחוך פללות,
 ולא מחוך שחוק, ולא מחוך קלות ראש, ולא מחוך דברים בטלים. ופרוך הגמרא
 האמר רב גידל אמר רב תלמיד היושב לפני רבו צריך לישב באימה ובריאה, לא קשיא
 הא ברב, בשמחה, והא בתלמיד. באימה, ואב"א הא והא ברב. והא מקמי דפתח,
 והא בתר דפתח. כי הא דרבה כי הוה צפא למפתח שבמעפחה. אמר ברישא מילתא
 בדידוחתא וקא בדחי רבנן [פכחים קי"ז]:

דברי חלומות לא מפלין ולא מורדין, [לכאורה קשה הא אמרינן בצרכות דכל החלומות
 הולכין אחר הפה, אלא דה"ס דהיא המוחנת. משום דכל החלומות הולכין אחר
 הפה. ואף שחלם לו דבר טוב ומפסדין ליה לרעה הולכין אחר הפה בהפסדו, וכן להיפך
 וא"כ דברי חלומות אינן כלום, ר"ל דברינן בחלמו לעצמו, א"א יך אלל שלשה וייטיבו
 לו. ואז הולכין אחר הפה של הפסדו, וק"ל] [גיטין כ"ב]:

דביש וכל מיני מתיקה כחירין עיניו של אדם, מפרש בגמרא שנאמר גבי יונתן ראו נא
 כי אורו עיני, כי טעמתי מפס דבש הזה. [אמרינן עליה. הני מילי בשאין אוחזתו
 חולי רעבון. אבל כשהיה לו רעבון, מיגרר גריר, ממשיך הלכ לאחות רעבון יותר, וגבי
 יונתן לא היה חולי רעבון. לכך היו מאירין עיניו] [יומא ס"ג]:

דבר זה רבינו הגדול אמר, והמקום יהיה בעזרו, [רב הסדא אמר כן על רב וקוראו
 רבינו הגדול, ואמר המקום יהיה בעזרו, כמו זכר לדיק לצרכה, כשמזכירין אדם
 גדול, היה שם מנהגן לומר המקום יהיה בעזרו] [סוכה ל"ג]:

דגים קשים לעינים, ופרוך הגמרא הא אמר שמואל גו"ן סמ"ך עין [שמואל היה רופא
 מומחה וכתן זה הסימן, וזו הדג סמך עין [מסמך ומאיר עיניך] ומשני שהיה
 סוף אכלא, [סי' בסיף החולי לנאב עינים הדגים יסין לו, אבל בשעת הכאב עינים
 קשין לו] [גדרים כ"ד]:

דרא ביה כולה ביה, דלא דא ביה מה ביה, דלא קני מה חסר. דלא לא קני מה
 קני. [סי' הדעה. אם דא ביה שהוא חכם, כולי ביה. דלא דא ביה, אם אינו
 חכם. מה ביה וכו', [ונראה לי לפרש מילתא בטעמיה דאמרינן בצרכי אבות. כל
 שחממו קודמת ליראתו. אין חממו מתקיימת, וכל שיראתו קודמת לחממו חממו
 מתקיימת]

מחקימת. ואם אין יראה אין חכמה וכו'. וה"פ דלא ציה החכמה ודאי מולכו ציה. שהוא ע"כ נמי בעל יראה, דכיון דהחכמה ציה היינו שמחקימת, ודאי הימס היראה קודמת. דאל"כ לא יהיה גם החכמה ציה דאינה מחקימת, ללא דא ציה, היינו שאינה מחקימת, מה ציה, דע"כ נמי אין יראה ציה. ולזה אמר דלא ציה מה חסר, כלומר שאין נחסר שהיא מחקימת. ללשון חסר שייך דבבר שהיה מקודם ונחסר, וק"ל [גדריס מ"א]: דורך לפי פרנס ופרנס לפי דור. שנאמר זה דור דורשיו [יש לדקדק מה דאמר דור לפי פרנס ופרנס לפי דור, מאי לפי וק"ל למימר דור כפרנס ופרנס כדור. וק"ל דה"פ דבסמוך אמרין אמר ר' יוחנן משום רשב"י ביקש הקב"ה להחזיר העולם לתוכו וצבו בשביל יהויקים [שהיה רשע] כיון שנסתכל בדורו בהיו לדיקים נתישבה דעתו, וביקש הקב"ה להחזיר העולם לתוכו וצבו בשביל דורו של דקדוה שהיו רשעים כיון שנסתכל בדקדוהו שהיה לדיק נתישבה דעתו. וה"כ ע"כ לריך להיות בהיפוך. אם הפרנס רשע לריכין דורו להיות לדיק, דאם לאו יוחזר העולם לתוכו וצבור, ואם הדור רשעים לריך להות הפרנס לדיק. כדי שלא יוחזר העולם וכו'. וה"פ דור לפי פרנס, היינו בהיפוך, ופרנס לפי הדור. היינו להיפוך. ולא כפסטיה כמו זה כן זה, דאל"כ לא יתקיים העולם,

דוק בכתי ותשכח בנגרי, פי' כלי שניים, תדוק בשניים שתאכל הרבה, ותשכח [חמלא] בנגרי. בפסיפות, שחזק כחך לילך בחזקת ואלא ירגיל עצמו לאכול מעט, שמכחיש כחו, אלא יאכל לטובע נפשו ולא יותר מדאי. [שכובין כ"ג]: דוכרי דמהא יומא ופיגא, [פי' דומי קול דשא שהולך צעיר, הוא יום ופלגא, פירש"י דומי לשון בדדמי שאינה יודעים ודאי [יבמות כ"ה]: דוקיף ליה זקפא בדיוהקיה, נא לימא לו זקף ביניתא, פי' מי שיש לו תלוי במשפחתו, לא יאמר לו תלה לי הדג הזה לייצשו, מפני כשהוא מזכיר שם תלוי, הרי זה סבור שמיישוו על שיש לו תלוי במשפחתו, וכן בכל הדומה לזה, לריך [לשון נזהר בזה [ב"מ כ"ט]: דיבור קשה לעינא, וקשה לראש, [אי' מי שיש לו חולי עינים, או חולי ראש, הדיבור קשה לו, דאמרין שם דאין מבקרין לא לחולי עינים ולא לחולי ראש, מפני שהדיבור קשה וכו', [והמהרש"א מקשה הלא אמרין שם בראשו יעסק בחורה, וה"כ הלא הדבור קשה לו, ומשני דיטסקו בחורה היינו בהרהור ובעיון. ולי נראה אדרבא בעיון קשה לו יותר, אלא דלא ק"מ דדיבור דקשה לראש, היינו דיבור של אחרים שמדברים עמו, אבל דיבור שלו לא קשה לו, שהוא אומד נפשו ומדבר בנחת ויעסק בחורה, אבל המצטר לא יבקר שדיבורו קשה לו, [גדריס מ"א]: דירה נאה, אשה נאה, כלים נאים, מרחיבין דעתו של אדם, [פירש המהרש"א היינו למי

למי שהיה דעתו רחבה, ומהדר אחר העונג עוה"ז כמו דאמרו חז"ל על בלעם נפשו רחבה, והמה אלו השלשה שמרחיבין דעתו ביוהר עכ"ל. וכל לפרש דבריו דה"ל יהא אסור לדור בדירה נאה או ליקח אשה נאה או להיות לו כלים נאים שלא ידמה לתלמידי בלעם, אלא ה"פ שמזהיר הברייתא למי שיש לו דברים אלו, שלא ירום לבבו ויבא לידי עבירה, כמו ורס לבבך ושכחת, מפני שהדברים אלו מרחיבין דעתו של אדם, בגורמים להרחיב דעתו וכו' [בכרוב כ"ז]:

דברה תורה לשון הבאי, ונביאים לשון הבאי, וחכמים לשון הבאי, [פירוש לשון הבאי כאדם המדבר ומגזם לחזק דבריו אע"פ שאינו כן, אלא לשבר אופן]. דברה תורה לשון הבאי, כגון ערים בצורות וגדולות בשמים, בשמים ס"ד, אלא גוזמא, דברו נביאים לשון הבאי ותבקע הארץ לקולם [מלכים א' ח'], דברו חכמים לשון הבאי, השקו את התמיד בכוס של זהב, אמר רבי ינאי בר נחמני אמר שמואל השקו את התמיד בכוס של זהב לאו גוזמא הוא אלא אמת, דאין עניות במקום עשירות, אלא שדברו חכמים לשון הבאי, בצפרכה והפוח וגפן וכו' [תמיד כ"ט]:

דידה בשענה, [פי' אין אומרים לאדם זרה שיבוא לו לאחר זמן, כי די שיחאונן בשעה שחבאו, דאמרין שם אמר הקב"ה למשה אהיה אשר אהיה, כך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשיעבוד זה במצרים, אני אהיה עמכם בשיעבוד מלכות, כשיקיו בגלות, אמר לו משה רבנו של עולם דיה לזרה בשענה] [בכרוב ז']:

דיו לעבד להיות כרבו, [פי' אם העבד הוא בצרה וגם רבו עמו באותו זרה, אין לעבד להאכער כי דיו להיות כרבו, דאמרין שם עולא ורב חסדא הוו קאלו באורחא ע"ש (שם כ"ח): דיו לאכל לעמוד באבלו, [פירוש די לאכל שיש לו זכר אבילות, ואין להוסיף זכר עליו, דאמרין שם רב אמר כלו כל הקיין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, אם אין עושין תשובה אינן גאלין, אמר שמואל די לאכל לעמוד באבלו, וזוה די לנו שיש לנו זכר גלות ומכפר אע"פ שאין עושין תשובה וגאלין] [סנהדרין ל"ג]:

דייק בשמא, דאמרין שם ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי הוו קאלו באורחא כי הוו מטי להאי דוכתא בעו אושפיזא, אמרו לו מה שמך, אמר בידור, אמר ר' מאיר ש"מ אדם רשע הוא, שנא' כי דור הפלגה, ר' יהודה ור' יוסי אשלימו ליה כיסס, (היו נותנים לו כיסס עם המעות לפקדון עד אחר שבת), רבי מאיר לא אשליס ליה כיסיה, ע"ש [יומא פ"ג]:

דייסא עד פרסא, בישראל עד שלש פרסאות, [פי' אם מומנים לך לאכול מיני תבשיל כמו דייסא, תלך עד פרסה, ואם מומנים לך לאכול בשר, תלך עד ג' פרסאות, [פי' אחר, דייסא כל מיני תבשיל סועד לבך עד שתלך פרסה, ותו לא, וסעודה של בשר סועד לבך שקובל לילך שלש פרסאות], [בכרוב ס"ג]:

דל כרעך מניהנס . פי' אם אשה הולכת בדרך . מהר וששא רגלך . להקדימנה שלא תלך אחריה . להליך מניהנס . דהיא איתתא דהויה הולכת בדרך קמיה דרב ורב יהודה שהיו הולכין אחריה , ואמר רב לרב יהודה דל כרעך מקמיה גיהנס . ח"ל רב יהודה והא אמר מר בכשרים שפיר דמי . (בשני אנשים כשרים מותר) , ח"ל מי יומר דכשרים כגון אגא ואת . אלא כגון מאן . כגון רבי חנינא בר שפי וחזביו [קידושין פ"ח] :

דלריוה לרטיבא רפסא ליה בדוכתיה . פי' המנציה עץ קטן ולא מן הארץ שאינו ראוי לבלוס . בידוע שצריך למקומו , דלא לחס הנציה העץ מן הארץ שאינו נצרך לכל מלאכה ואפי' להסקה הרי הוא לה . אלא למקומו הוא צריך . [דאמרינן שם שלחו רבנן לרב יומר סבא לרב חסדא . בערב ר"ה . לראות איך מתנהג רב חסדא לומר זמן צר"ה בקידוש או לאו . דאי' שם פלוגתא . וכיון דחזא ליה רב חסדא . ח"ל דלויה לרטיבא רפסא ליה לדוכתיה . דודאי לא לחס באת לכאן היום בערב ר"ה . אייתו ליה כסא וקדיש אמר זמן כו' . [עירובין מ'] :

דכולפי חיכלא לא בהתא . [פי' אשה שמלומדת ורגילה שבניה מתים . ואם שארע ח"כ עוד שמת ח' מבניה . לא מפחדת ולא מזדעזעת . כי רגילה היא בכך . [כן הנמשל על חורבן בהמ"ק והגלות שאנו רגילין בו ואף שמזכירין לנו החורבן אין אנו נאנחים . כמו על צרה חדשה . ועיין מ"ש בזה דאנחה שזכרת חזי גופו . באות ח' אנחה] [כחובות ס"ג] :

דלא הוה הוי . דהוי לא כ"ש . [פי' דשאל האי מין לר' יהושע בן חנניא מגין לחיית המתים . וכי אפשר להיות מן העפר לחזור להיות גוף וגשמה . ח"ל מה דלא הוי הוי . שנצרב האדם כולו יש מאין : מה דהוי לא כ"ש , שכבר היה אדם] [סנהדרין ז"ד] :

דנפיק מן טעמא מלפך , [פי' בך שיאל ממך הוא מלמדך] , [דאמרינן שם רב הוי נשא אשה הוי קא מצערך ליה , כי אמר לה עבדי לי טלופחא [תבשיל עדישים] עבדה לו חימאי [קטניות] אם אמר לה עבדי לי חימאי עבדה לו טלופחא , כי גדל צריה [רב חייא בר רב נחגדל] היה משלחו לאמו , לבשל לו טלופחא או חימאי , אפיך לה שהיה רב חייא יודע שאמו תהפך הדבר , ואמר הוא ההיפך , כדי שתהפוך היא וגמלא נעשה רזוני , ח"ל רב איעלה אמך [אמר נעשית טובה] שעשתה רזוני , ח"ל רב חייא צריה , אגא הוא דקא אפכינא לה . ח"ל היינו דאמרי אינשי דנפיק מן טעמא מלפך , דאחה מלמד לי התקנה להפוך לה הדבר , [פירש"י דח"ל רב לצריה חגי היה לי לעשות כן] , אבל אחה לא תיעבד הכי שנא' למדו לשונם דבר שקר העוה וגו' [בימות ס"ג] :

דנפצי גברא , תיקרי בסיפי צבא ויחיב , [פי' דאמרינן שם דאשה רולה צבעל אף שהוא שפל , רק להיות לה איש , ובכל דהו ניחא לה , ואמר רב פפא דאמרה

מריץ את דה חזק דרבנן

לנפלי גברא. אף מנסך אמר יהיה בעלי [והוא אומנות ספלה] מ"מ יהיה בחור הקרואים
 פיושנים בסיי גברא. זכף אלל חכקיסות הפסח, ויחייב. דלפס"כ הוא יושב בין
 האנשים [שם ק"ח]:

דשומשמינא גברא. כורסיה צי חרמי רמי. פי' דלמרה האשה. אף שבעלי איש
 קמן כמו גרעין של שומשמי. אפ"ה כסא שלו מוטלת בין החורים אנשים
 חסובים, לשון חורי החרץ ונקרא איש [שכ]:

דקולסא גברא לא צעינא עלופחא לקדירה. פי' דקולסא גברא דמקלסין אוחו צבמך
 סכול. אפ"ה לא צעינא ממנו עדשים לבשל, ר"ל שאל לאכול כלום. רק
 שיכיה צמלי וצמו עלי [שכ]:

דרחים רבנן הוין ליה צנין רבנן. דזוקיר רבנן הוין ליה חתומא רבנן. דדחיל מרבנן.
 הוא עלמו לירבא מרבנן. [פי' דרחים רבנן שהוא אורב לרבנן. שכרו יהיה לו

צניס רבנן. דמוקיר פשוטה להן כביד ומכבד לרבנן. שכרו להיות לו חתויו לוקחי צטויו
 רבנן. דדחיל מרבנן. שהוא מפחד עלמו מרבנן שלא יכוס בגחנהו. שלא לצות אותן. הוא
 עלמו לירבא מרבנן. ואי לאו בר הכי הוא. משהמסין מיליה כל רבא מרבנן. כתב המהרש"א

דרחים רבנן הוין ליה צנין רבנן. והיינו אהבה. ודדחיל מרבנן הוא עלמו לירבא מרבנן.
 והיינו יראה. וז"ל כיון דלסבה הוא עדיף מיראה. וצדין הוא להיות שכרו על אהבה יותר

מיראה. ויהיה על רחים רבנן הוא עלמו לירבא מרבנן. ומחרץ ע"ש. ולכי אומר דיותר
 ניהא ליה נאדם דלהוי בנו ח"ח ומטולה במדות טובות יותר מהיא עלמו. דיגבי ידיה יצרו
 חוקטו שלא לפסוק בתורה יומם ולילה. וכל פעם הוא רוצה בבנו להיות ח"ח. וכן ראונו
 בעינינו וברוש] [שבת כ"ג]:

דרך מיל ושינה כל שהוא מסיגין את היין. פי' אם שחה יין והולך דרך מיל מסיב את
 היין. וכן אם ישן כל שהוא, מסיב את היין. אמר רבה בר אביה לא שנו אלא שמה
 כדי רביעית. אבל שחה יותר מרביעית כל שכן שדרך טורדתו ושינה משכרתו. [עירובין

כ"ד. סנהדרין כ"ג]:

דפרע קיניא. מחריב בימיה. פי' אדם הסורע קנאה. שרואה לנקום מחבירו מחריב ביתו. אפי'
 שהוא מחריב עלמו ואת ביתו, רק לעשות נקמה [כגון דלמרינן שם גבות היזינפאלי.

שסיה נוקם באחאב ויהי רוח שקר צפי כל נכחיו לילך למלחמה על רמח גלעד. ויפול שם
 וימת. ואף שסיה נרץ ללחם ממחילת הקב"ה. אפ"ה נזה לעשות נקמה] [סנהדרין ק"ב]:

אות ה

הארי מאן דלפטר לו לאכול נהמא דשעורים [ואכל נהמא דחסי קא עבר על כל
 חסמים

תשחית. [פי' אם אפשר לו שלא יספיד לזריחת הכוף. דמסקינן כל תשחית דנופס עדיף, אלא אם לזריחת הכוף כמה שווין עובר על כל תשחית. ויהנה לכאורה קשיא רב הסדא אדרב הסדא, דאמר לעיל אגז צנתייתו [כשהייתי עני] לא חללי ירקי, וצנתייתו [כשאתי עכשיו עשיר] לא חללי ירקי, צנתייתו לא, משום דמגרר גריר לאכול הכבש, וצנתייתו לא, דהיכי דעייל ירקא, ליעול צישרא וכורא, וא"כ הכא ע"כ צפסיר איירי דעובר על כל תשחית. היינו דאפשר לו צנתייתו דשטורים, דאי צנתייתו איירי שיטא דכרי און לו, אלא ע"כ צפסיר איירי, א"כ איך אמר דבעשירותא לא אכל ירקא דהיכי דעייל ירקא ליעול צישרא וכורא, הרי מ"מ עבר על כל תשחית, אלא דלא קשה מידי, דכיון דירקא סגרר גריר לאכול הכבש וא"כ לענין כל תשחית, ולא שכרו צנתייתו, דאם אוכל צישרא וכורא שדמיו יקרים וירקא שהוא צזול אלא שמגרר גריר, באוכל הכבש, לזה אמר צנתייתו לשונו היכי דעייל ירקא, ר"ל במקום צנתייתו, ליעול צישרא וכורא, ולא ירקא דמגרר גריר יותר, ונמלא ילא הפסדו בשכרו, דמה דמקמץ במגרר גריר דירקא, מעייל צישרא וכורא וחדא מילתא היא, ולא עבר על כל תשחית] [שצח קמ"א]:

האי מן דאפשר ליה למשחי שיכרא ושחי חמרא עובר משום כל תשחית. ואסא רב ספא לאכמפינן. דיין אפ"ס שהוא בריא לגוף [ומסקינן ולא היה דכל תשחית דנופס עדיף, היכא דזריא לגוף אפ"ס שהוא ציוקר לא עובר על כל תשחית, וא"כ ע"כ אדרבא לריך דוקא לשתות חמרא, כיון דהו"ל כל תשחית דנופס, הרי אם שתה שיכרא ולא חמרא, הרי עבר על כל תשחית דנופס וק"ל] [ככ]:

האי מאן דשפיר שומעניה, שרי לשבחו, ומאן דמשבחיה ינותו לו צרכות על ראשו [מגילה כ"ה]:

האי מאן דנותן צרכה לחבירו יאמר לו וכן למר, [פי' דאמרינן שם רב הונא אמר ריבא [הוי לביש חגורה של גמין] וקאי קמיה דרב, א"ל רב מאי האי למה אין לך חגורה כדרך כל העולם, א"ל לא הוי לי קידושא [יין קדוש] ומשכנתי להמינא, [נחתי בחגורה שלי למשכון פל יין], א"ל רב יהא רפיא דתיטוס צייראי [שתחא מכוסה צנדי משי] כי אכלול רבה צריה, [כשפסה חסונה לבנו רבה צר רב הונא], רב הונא אים גולא הוי [אדם קצר] והוי גני אפוריא [היה ישן מעט על המטה] אחין צנתייתו וכלתייה, [צנתייתו וכלותיו] ושלחן מאלייהו [הפסטיטו צנדיהן של משי] ושדיין אפוריא [דלא ראו אביהן שוכב צמטה מחמת קטני], פד דאיסס צייראי, שחע רב ואיקפד, ואמר מ"מ לא אמרת צנתייתו פטס כשצנתייתו איתך] וכן למר, דהוה עת ראו ומקוייס כך, היה מקוייס גם צי, [לכן יאמר כל פטס וכן למר] [מגילה כ"ז]:

האי מאן דמתייבב אפילו על אינשו ביתו לא מהקבל, פי' מי שיש לו גאיה אפילו על אשתו אינו מהקבל, [ג"ל דאמרינן צפ"ק דטוסה כל שיש צו גסות הוה, סוף

בא לידי ייאוף, ולכך על אשתו לא מתקבל, דאין אשה מהקנאה חלה צורך חכמה [סוטה מ'ו]:

האי מאן דקרא אבא ואמר לו אין, קום אדוכתך משמע, פי' הקירא לחבירו מצדו, והשיב לו זה שצפנים אין, כדרך העולם בשקוראין אותו הומר הן, קום אדוכתך ולא תיעול, דתשובת הן לא משמע שתבוא לפניו, אלא המתן ואני אבוא לחון, (דאמרינן שם פועל שבה לתבוע שכרו מצעל הבית, וקרא אבא אל הבע"ה והשיב לו הן, והוא נכנס ונגחו שורו של בעה"ב או נשכו כלבו. הבעה"ב פטור, דמה דהשיב לו הן, קום אדוכתך משמע ולא שיעול, וה"ל שלא ברשות וכו', ולמידין ממנו הדרך חתך שאם משיב לו הן, קום אדוכתך משמע, עד ששייב לו יכנס, וכן ראיתי הדרך ארץ אם אחד בא ומכה על הפתח, משיבין לו יכנס) [בבא קמא ל"ג]:

האי דמוקיס אזוזי, מוקרי נפש רעה, פי' דמוקיס אזוזי, מדקדק במעות כגון שנותנין לו דינר או שום מטבע, והוא חסר מעט או נשתנה זורתו ויכול להזיאו בקל, ואינו רוצה לקבלו, והוא מדקדק כל פעם במטבעות, פי' הוא שזה בעל נפש רעה, [בבא מציעא כ"ב]:

האי מאן דעבר על מיילי דרבנן, מותר לקרותו עברין, פי' דאם קרא לחבירו עברין, יורד עמו עד לחייו, ואם יש לו עדות שעבר על אחד מאיסורי דרבנן פטור, שהרי נקרא עברין [שבת מ']:

האי מאן דעביד מילתא [הקיו דס] לישהי פורתא והדר ליקום, [פי' מי שמקיז דס לא יעמוד ממקומו מיד אלא ימתין זמן מה והא"כ יקום ממקומו, דסכנה היא לו אם יקום מיד] [שבת קכ"ט]:

האי מאן דעביד מילתא ליטעוב והדר ליפוק, פי' שלא ילא לחון אחר הקזה חליבא ריקנא, ואי לא טעים מידי וילא לחון, אם פגע בנת, [בשעת הולאת המת], ירוקה אפי' [נעשה פניו ירוק כמת], ואם פגע במאן דקטיל נפשא, במאן דעשה ריחה מימיו, מית (ימות), ואם פגע בדבר אחר [חזיר] קשה לדבר אחר [זרעת], [שם]:

האי מאן דבחד בשבת. שולד ביום א'. יחי גבר דלא חדא ציה. ומפרש בגמ' מאי דלא חדא ציה. אולימא דלא חדא ציה לטיבו. שהוא איש רע ולא טוב. והאמר רב אשי אנה בחד בשבת מולד. ואי דלא חדא ציה לבישו. ויהא איש טוב ולא רע. הא אמר רב אשי אנה ודימי בר קקוזתא הוויין בחד בשבת. אנה מלך [ראש ישיבה] והוא ריש גבדי. אלא או כולו לטיבו או כולו לבישו. מ"ט דאיברו ציה אור וחשך. והיינו או אור או חשך יהיה [שם קי"ו]:

האי מאן דבחרו בשבת. יהא גבר רגזן וכו'. מ"ט משום דאפליגו בו מיה. פי' שנא' ויבדל בין המים. כן הוא יהא מובדל מכל אדם [ולמדנו מזה דהרגזן היא

מדה גרועה מכל המדות . וכשהוא מובדל מכל האדם . אף אם ת"ח הוא הרי אין הקפדן מלמד . ובדילין ממנו (שם) :

האי מאן דבג' בשבת יהא גבר עתיר וזנאי . מ"ט משום דאיברו צו עשבים . [פי' דהעשבים צומחין בערבוביא והרבה מאד . והוא עשיר וזנאי . ללא כתיב צם למינהו אלא יונקים זו מזו . כן הזנאי לא די לו במוחר לו אלא יונק מאחרים] (שם) :

האי מאן דכרביעי בשבת יהא גבר חכים ונהיר . מ"ט דחיתלו צו מאורות וכתיב גמורה חור . ולכך הוא גבר חכים בתורה (שם) :

האי מאן דבמימי בשבת יהא גבר גומל חסדים . מ"ט משום דאיברו צי' דגים ועופות . שאין מעריחין עממן לפרנסתן אלא הקב"ה מפרנסם בחדשו . והוא יוס גמילות חסד (שם) :

האי מאן דבערב שבת יהא גבר חזרן במצות . שכן דרך צע"ש לחזור אחר מצות שבת . להכין ולטרוח עמנו ללורך שבת . כן יהא טעמו לחזור אחר מצות (שם) :

האי מאן דבשבת . בשבת ימות . על דאחילו עלוהי השבת . פי' שמחליין שבת בלדת הולד . לפיכך ימות בשבת . ואמר רבא בר רב שילא וקדישא רבא יתקרי . שהוא פרוש וקדוש . שנא' ויקדשהו (שם) :

האי מאן דבמזל חמה . יהא גבר זיומן . אכיל מדיליה ושטה מדיליה . אי גבג לא מללח [פי' דר' חנינא אמר דלא מזל יוס גורס כלום . אלא דחליח במזל שעה . שבעה מזלות המשמשות את השעות והם של"ס חנכ"ל . חמה . לבנה . כוכב . נוגה . שבתאי . דק . מאדים . ומאן דבמאדים יהא גבר אשיד דמא . שופך דמים . אמר רב אשי או טבחא או אומנא [מקוץ דם] או מוהל . אמר רבא חנא במאדים הואי . אמר אביי מר נמי עניש וקטיל . [פלומר מעניש העוברים על דבריו . והוי כמו שופך דמים] (שם) :

האי מאן דמשי לחסיה ולא עיב טובא . נקטו ליה חספיתא . [עיין ערך חספנית] (שבת קי"ג) :

האי מאן דפגע בחשה בעידנא דסלקת מטבילה . אי היהו קדים ומשמש אחזה לה רוח זנויני . ואי היהו קדמה . אחזה ליה רוח זנויני . מאי תקנתיה לימא הכי שופך ציז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך (פסחים קי"א) :

האי מאן דבעי למיטעם טעם מיחה . לסיים מסאני וליגיני . [פי' אם אדם יאן ולא פשט מנעלוו מרגלוו . בחותו שינה הוא קועם טעם מיחה . ע"כ יש ליזהר בזה מאד] (יומא ע"ח) :

האי

האי מאן דנפשי למעבד עוסקא, לירבי תרנגולת, ואי שמין, מזליה, פי' אס' רוגס לידע. אס' יפשה מו"מ זה. אי' לילך למקום אחר לעשות מו"מ. ירבה תרנגולת. ינדל תרנגולת להאכילה לפסס. ואס' היא נעשית שזן וסוב ילליה. ואי לא לא [ומסקין שס': לאו מלחא היא. דאין ממש בסימנים הללו ולא יפשה. כן דילמא חליש דעתיה ויתרע מזליה, שאס' יראה הסימן להרע אפ"ש שאין בו ממש: על ידי כך יתלוש דעתו ויטעור עלמו. ופי' כך יתרע מזליה] (שס'):

האי זורבא דרבנן. דמי לפרזילא דחוחי קלא. כיון דנביט נביט. [פי' פרזילא דחוחי קלא. זרפונין שזרפסין בחוך הקרקע והוא תחת כגוש קרקע ואין נראה. וכיון דהתחיל ללמוח מעל הגוש יומח ועילה למעלה. כן הזורבא מרבנן. כשהוא מתחיל ללמוד וסומע הליכה מרבו. וכיון שהוא לומח ומפיל פילה למעלה מפלה ושמו הולך ומתפרסם בעולם] (תפנית ד')

האי זורבא דרבנן דרחא. אירייתא דקא מרתחא ליה. שאמר הלא כה דברי כאש באים ה' פי' זורבא מרבנן דכפס. לאו משום דנפשי הוא רגזן. אלא לפי שיש לו רוחב לב יותר משארי בני אדם. ומשים על לבו וכבין הדבר על צדו. לכך צריכין לדנוי לכך זכות (שס):

האי זורבא דרבנן דחויב בחסניתא. ליכול כלבא שירוהיה. פירש"י דלעיל מניה איכא פלוגתא. רבי אליעזר אומר היושב בחסנית נקרא קדוש ושמואל אמר נקרא חוסף, ואמר רב ששת כלבא ליכול שירוהיה דהחסנית אינו מופיל לו. דהוי כמי שמתענה מפני שאין לו מה לאכול (חסנית י"ח):

האי זורבא מרבנן דאזיל לקדש אשה. יוליך ע"ה בהדיה. מפרש בגמרא דילמא יחליפו [האשכול]. פי' דת"ח אינו מתחיל הרבה בנשים: ואע"ג דאסור לקדש אשה עד שיראנה וסוף אזיל לקדש אותה. וע"כ נריך שיראנה. מ"מ אינו מדייק כ"כ בפניה ואח"כ יחליפו אותה בחחרת. לפיכך יוליך ע"ה בהדיה שמדייק בנשים בעוב ומכיר אותה שלא יוכלו להחליפה] (ב"ב קס"ח):

האי חנא שליח ערפלאי ורמי מסנאי. [פי' דאמרינן שס' דנותנין לאלמנה בנדים בכל שנה. ומנפלים נותנים לה בכל מועד והיינו ג' זוגות לשנה. ואמר רב שפא הוא חנא שליח ערפלאי הוא. דהולך מופשט וערוס שאין לו בגד אחר. ולא להחליף במועד. ורמי מסנאי. ויש לו מנעלים יפים להחליף בכל מועד. ח"ל הוא תנא במקום הרים קאי. דלא סני בלא תלחא זוגי מנעלים. והא דלוקא בכל מועד אגב אורחיה קת"ל דנתציהו במועד כיוסיכי דהוי שמחה בניויהו. במנעלים חדשים בכל מועד] (כתובות ס"ה):

האי דישנא להאי פרדשא. פי' האי דישנא (דורן זה) להאי פרדשא לאדון גדול כזה בתמיה. וכי ראוי דורן זה לאדון זה. [דאמרינן שס' ששבע הקב"ה לביא סכרנ

פל חזקיה הנדיק לנור על ירושלים וערי הצלרות לבקשה ומחמיה רבינא האי דינא לאי פרדשא להביא סנחריב על חזקיהו להלחם בו וכו' ויש גורסין רישא בריש הוא דוקן מציאו הסרוך צערך רסן] (סנהדרין ז"ד) :

האי גברא נמי צהאי פחדא יתיב . [פי' דאמרין סה דאחא כו' וא"ל לסנחריב כי אזלית לגבי מלכי מזרח ומערב . מה אמריה להו . שלקח לבניהם עמו למלחמה . וכוון נהרגו . דאמרין לעיל פ"ה אלף בני מלכיה הביא עמו וכוון נהרגו . א"ל האי גברא (גם אני ידעתי) ובהאי פחדא יתיבנא . מה להשיב להם . תנה לי פניה היכי איבעד .

האי גברא נמי צהאי פחדא יתיב . [פי' דאמרין סה דאחא כו' וא"ל לסנחריב כי אזלית לגבי מלכי מזרח ומערב . מה אמריה להו . שלקח לבניהם עמו למלחמה . וכוון נהרגו . דאמרין לעיל פ"ה אלף בני מלכיה הביא עמו וכוון נהרגו . א"ל האי גברא (גם אני ידעתי) ובהאי פחדא יתיבנא . מה להשיב להם . תנה לי פניה היכי איבעד .

הא דקמן . הא קפיד מר . [פי' דאמרין סה דדרש ר' יוסי בציפורי אליהו הנביא קסדן הוי שקפד על אחאב ונשבע חי ה' אלהי ישראל אם יסיה השנים האלה על ומסר וכו' . וזויה אליהו רגיל אלל ר' יוסי . ואיכסי מניה ג' יומי דלא בא . כי אחא אל רבי יוסי מ"ט לא אחי מר . א"ל משום דקרית לי קסדן . א"ל ר' יוסי הא דקמן הא קפיד מר . משום שאני היה קירא לך קסדן קסדת ולא ארית . הרי מופש מזה דקסדן אחא] (שם קי"ג) :

הא מילתא הוי בידן ואחא רצי ירמיה ושדא בה נרגא (פי' דהיה בידן דין זה . בני סוכה דאין מסככיין אלא בפסולת גורן ויקב וכו' . ואחא ר' ירמיה ומתקיף לה . כמו נרגא (נרון) המקץ הדבר . שהיא חשוכה ונולח) (סוכה י"ב) :

האומר שמועה זו נאה . שמועה זו אינה נאה . מאבד הון של חורה . פי' האומר על דברי סוכה שמועה זו נאה וכו' . [כתב הזהרש"א ה"פ אפילו על שמועה זו נאה לא יאמר . והיינו טעמא אם אומר שמועה זו נאה משמע אחרת אינה נאה] (עירובין ס"ג) :

האומר סע זו לזדקס בשביל שיחיה בני . הרי זה זדיק גמור . פירש"י אם רגיל הוא בך [ראש השנה ד']

האומר לאחר שבת . חד ושני ושלישי בשבת . פי' אדם האומר אני אהן לאחר שבת . או אני אבוא אחר שבת . יש לו זמן פד יום שלישי בשבת ועד בכלל . לישון ז"א הוא כך אחר שבת פד יום ג' [גיטין פ"ז] :

האומר מקמי שבת . רביעי וחמישי וע"פ . לישון ז"א כך . הוא לומר על ד' וס' וע"פ . קודם שבת . וכן האומר לאחר החדש . יש לו זמן שבוע אחד בחדש . והאומר לאחר השנה . יש לו זמן חדש אחד בשנה השנית . ואם אמר לאחר השמיטה . יש לו זמן שנה תמימה בשמיטה השניה . לאחר הרגל . יש לו זמן שלשים יום אחר י"ט וכו' (סם) :

האורה אח אשתו כגופו . והמכבדה יותר מגופו . ומדריך בניו וצנותיו בדרך ישראל . והמשיאן סמוך לפרקן . פליו הכחוז אומר וידעת כי שלום אהלך וגו' (פי' הליכה אח אשתו כגופו . כדאמרין קדש עלמך במוחר לך כו' . שנאמר ואהבת לרעך כמוך . וכו' כגופו . והמכבדה יותר מגופו . היינו במלבושים נאים . דר' יוחנן קרא למנא מכבדותא .

וזהו לכבדה במלבושים נאים יותר מעלמו. לחמה נרכיבה יותר קיטום. דאמרינן בחולין (דף פ"ד) ילביש אדם עלמו כפי שיש לו. ויכבד לחמתו יותר מממה שיש לו. וא"כ הל"ל

יותר מגופו. וק"ל [יבמות ס"ב] :

האזהרה את שכניו עליו הכתוב אומר אז תקראוהו יענה [יש לדקדק בזה. מה דאמר האזהרה לשכניו לשון רבים ולא אמר לשכנו לשון יחיד. ועוד מה שייכות לשכר

זה משום דאזהרה לשכניו הקב"ה עונה לתפלתו. ועליו הכתוב אומר אז תקראוהו יענה.

וכ"ל כיון דאמרינן בסוכה (דף כ"ו) אוי לרשע אוי לשכנו. טוב לזדיק טוב לשכנו. שגא'

בנגעי בחים וחללו את האבנים, מלמד ששניהם מטפיים וכו'. ואמרתיו שם דמהאי קרא

לא נלמוד רק אוי לרשע אוי לשכנו דלרריך לעפל עם שכניו הרשע לחלוץ האבנים. וטוב

לזדיק טוב לשכנו מנלן. ואמרתיו מהא דאמרינן ומביאו רש"י בחומש כנגע נראה לי צבית.

בשורה טובה ציבר להן. שהאמוריים הטעמו להן אורחות כסף וזהב ומרגליות צבתייהן.

וכיון שבאו ישראל לצתייהן שלח הקב"ה נגע צבית. כדי לנחלו וימלא המטמון. וא"כ ע"כ

אם אותו בית שהיה בו הנגע מלא בו מטמון. הרי טוב הוא לו. ולזה גם שכנו שרריך

לספל עמו גם הוא טוב הוא לו ויחלקו. ונמלא למדין ממנו תרתי. אם לא נמלא מטמון

והנגע בא מאליו בעבורו שהוא רשע. אוי לו ואוי לשכנו. ואם נמלא מטמון שהוא חלל

זדיק ולא בא הנגע אלא בשביל המטמון. הרי טוב לו וטוב לשכנו. וא"כ כיון דאוי לרשע

אוי לשכנו והוא דר עם השכן רע ואוי לשניהם. ולא ידעינן ממי ינא הרעה. אי משכנו.

ואוי גם לזה הזדיק. משום אוי לרשע אוי לשכנו. או הוא עלמו רשע ורע לו. ואוי גם

לשכנו. משום אוי לרשע אוי לשכנו. ומי יבחין. אלא כגון שדר בין שני שכנים. א'

מלך זה וא' מלך זה וספיר יש להבחין. אם לאחד משני זדים טוב לו. ע"כ זה האמנע

הוא זדיק. והא דרע לו משום שיטנו מלך השני הרשע ורע לו. לכך גם רע לו משום אוי

לרשע וכו'. דאל"כ שהוא האמנע הוא רשע. ולכך לשכנו רע לו משום אוי לרשע וכו'.

ע"כ רריך להיות רע לשניהם משני זדויו. אלא כיון דטוב לשכנו מלך אחד. ע"כ הא

דרע להאמנע הוא משום שכנו הרשע מלך השני. וא"כ אם משני זדויו המה זדיקים

וטוב להם. ודאי הוא ג"כ זדיק וכיון דשניהם בא' טובים. ובא השלישי והכריע ציטיהן.

ושלשתן כא' טובים. וזהו דאמר האזהרה את שכניו. היינו שני שכניו (לשון רבים)

משני זדויו וטוב לו. וע"כ הוא ג"כ זדיק. דאל"כ יהיה רע לשכניו. ואז תקראוהו

יענה. שהוא בעצמותו ע"כ זדיק. ודו"ק היטב] (שם) :

האוכל בשוק דומה לכלב. ויש אומרים פסול לעדות. (פירש"י הואיל ואינו מקפיד

על כבודו) (קידושין מ') :

הבא לטהר מטייעין לו והבא לטמא פותחין לו. (פירוש דהבא לטהר מן השמים מטייעין

לו. לצוא לידי טהרה. והבא לטמא פותחין לו, וחולה בצחייתו) (יומא ל"ח) :

הבא

הבא

הבא להורגך השכם להורגו . (פי' באם שאי אפשר להליך באופן אחר) . (דהכי אמר יג
 סס אם במחמת ימלא הגנב חין לו דמים וגו' . ואם זרחה השמש עליו וגו' . אם
 ברור לך הדבר כשמש שעל נפשות הוא בא , אם תעמוד כנגדו וכו' . ולא כמו שהעולם
 אומרים אם שודע שחזירו יעשה לו רעה , מותר לעשות לו רעה אחרת . זה חינו חלה
 דוקא באותה רעה עצמה להליך ממנה ואי לא לא) (סנהדרין ע"ב) :
הבא מן הדרך ושימש מטתו הויין לו בנים ותיקון . פי' בא מן הדרך ולא שהה ושימש
 מטתו הויין לו בנים ותיקון , היינו חלפים . פרס"י שיש להם שרץ במתה (גיטין ע') :
הבא מבית הכסא ושימש , הויין לו בנים נכפין . (פי' ולא שהה שיעור הילוך חני מיל) .
 נכפין (פי' חולי נוסף) (סס) :

הבאים אחריו בהמות ירעו . (פי' דאמרינן סס . שאל רבי את ר' יהושע בן קרחה
 במה הארכת ימים . שהיה ריב"ק זקן מאד . ח"ל קלת בחיי . אתה מחקת
 ורנית במותי . ח"ל תורה היא וללמוד אני לריך . להתנהג כמותך ואחריו ימים כמותך .
 ח"ל מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע וכו' . בשעת פטירתו ח"ל רבי ברבני . ח"ל יהי
 רצון שתגיע לחיי ימי . ח"ל ולכולו לא . ח"ל הבאים אחריו בהמות ירעו בשמיה . דאחה
 נשיא . ואם אחריו ימים כמותי . בניך הבאים אחריו בהמות ירעו . כרועי בהמות הדיועות
 ולא יגיעו לנשיאות) (מגילה כ"ח) :

הגרים והעבדים והעורבים . אהבים זה את זה . (פי' גרים שגלו ממקומן אהבים
 זה"ו . ומבקשים קובתן נגד תושבי העיר . כ"ל דמשום שהמה על הרוב עניים .
 וכיון דעניי עיר קודמין לעניי עיר אחרת . וכולן הגרים שווין בזה דלא ירחמו בני העיר
 עליהן . לכך המה אהבים זה לזה . והעבדים נראה מפני שמרבה עבדים מרבה גזל .
 ולא עכברא גנב חלא חורא גנב . ולכך אהבים זה את זה . דזה הוא חורו של זה . וזה
 חורו של חבירו . דלא יכול לגלות לשאריו בני אדם גיביתו דלמא יפרסמו . משא"כ עבד
 כמותו יודע בו שהוא ג"כ גנב . ומגלץ זה לזה . והעורבים אהבים זה לזה , נראה משום
 שהעורבין שונאין את בניהם . מפני שהן לבנים ואינן שחורים , וכיון דרואה עורב שחור
 סבור שהוא בנו . וכן זה סבור שזה אביו או אמו ואהבים זה את זה) (פסחים קי"ב) :
הדיורא קופץ בראש . פי' היכי דאיכא חבורות של אנשים . השפל שבהן קופץ ואומר
 דעתו . (דאמרינן סס ויאמר ממוכן וגו' . אמר ר' אבה בר כהנא מכאן להדיע
 שקופץ בראש . שממוכן היה השביעי שב' השנים והקרוב אליו כרשנא וגו' . והוא קפץ
 תחילה וכו') (מגילה י"ב) :

הדרת פנים זקן . (פי' איש הדור ונאה כשיש לו זקן . ואם חין לו זקן חף שהוא
 יפה תואר ויפה מראה לא נקרא הדור) דאמרינן סס ר' יהושע בן חנניא היה
 לו זיקום עם סרים לפני הקיסר : ואמר לו ר' יהושע ב"ר להסרים שלא היה לו זקן ואמר

לו לקנתרו. הדרת פנים זקן וכו'. וכדאמרין נבי ר' יוחנן ללא חשיב ליה כהדי הני דמעין
 שופרא. דמשני שאני ר' יוחנן דהדרת פנים לא הוה ליה. שלא היה לו זקן (שבת קכ"ב):
הדרוא אישתתא אי לאו דפרוונקא דמוסא הוא מפלי כי חיזרא לדיקלא. חד לחלפין
 יומי. וכי חירייקא לגוף. (פי' ההוא אישתתא חולי של אש המחממת להגוף.
 אי לאו דפרוונקא דמוסא הוא. ר"ל שליה למיתה הוא דרוב ב"א מתים בחולי אש
 ומפחד עמו. הוא סוב לגוף כי חיזרא לדיקלא. כמו הקוליס שפושין סביב הדקל להיות
 משומר. וכי חירייקא, כמו העריא"ק שבריא לגוף. כן החולי של אש שיהיה אחד לשלשים
 יום. ר"ל יום אחד וסו לא לכל שלשים יום הוא בריא לגוף להיות משומר מכל חלאים
 רעים) (נדרים מ"ח):

הרי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו. (פי' אש ראתי אדם שהשעה משחקת לו.
 שמזלו הולך וגדל. תהא אתה עוסק עמו ויתחברך גם אתה. אמר רב פפא לא
 למיזבן מניה ולא לזבוני ליה. (לקנות מניה כגון סחורות או שום דבר או למכור לו
 סחורות) דלדרבא דחפיף ליה מזלא. שהוא בר מזל יותר ממך וירוח הוא ממך, אללא
 לאשתחופי בהדיה. לעשות עמו שותפות. והשאה דאמר רב שמואל בר רב יחנן. מאי
 דכתיב מעשה ידיו ברכה (נבי איוב) כל הנוסל פרוסה מאיוב מתברך. אפי' למיזבן מניה
 ולזבוני ליה: והיינו ללא כרב פפא (פסחים ק"ב):

הרי זהיר באשתך מחתנה הראשון. מ"ט א"ר חסדא משום זנות. רב כהנא אמר משום
 ממון. ואיתא להא. ואיתא להא. (פי' הוי זהיר באשתך. לריך לשמור אשתך מחתנה
 ראשון. שהיא הדיר עמו ולבו גם בה. וחיישין לזנות. ורב כהנא אמר משום ממון
 שהיא מבזבזת ממון בעלה ונותנה לבתה. ואיתא להא ואיתא להא. דיש לחוש לשהיה (שם):
הרי כשגגה היוצא מלפני השליט, פי' דאל יוציא אדם דבר רע מפיו דהוי כשגגה היוצא
 מלפני השליט. שאם השליט גוזר על אדם לחובשו. או להורגו (בשוגג שלא כדין)
 ואעפ"כ נעשה מלוחו. כן הדבר כיון שהוציא הדבר רע מפיו. עושין אותו מן שמים כך,
 ע"ש (מ"ק י"ח):

הדרוא דאמר לאשתו קונס אני ממך. עד שאראה דבר יפה שכן. (פי' שהיתה אשתו
 מכוערת ומזוללת. ואמר לה קונס שאני אהבה ממך. עד שאמצא בך חיזה
 דבר יפה. בלא לקמיה דר' ישמעאל בר' יוסי. אמר ר' ישמעאל בר' שמא ראשה נאה,
 אמרו לו סגלגל. ראשה עגול והוא מכוער. אמר לכן שמא שעררה נאה, אמרו לו דומין
 לחיני פשן, עבים ארוכים. והוא מכוער: אמר להם שמא עיניה יפות, אמרו לו
 פרוקות (עיניה רכות וזוחלין מים תמיד), אמר לכן שמא איזיה יפות, אמרו לו כפולות
 הן, שלא כברייתא בני אדם. אמר לכן שמא חוטמה נאה, אמרו לו בלוס (הנחיריים
 סחומין הן), אמר לכן שמא שפופתיה נאות. אמרו לו עבות הן. אמר לכן שמא
 יארא

ואחר ש נאם : אמרו לו שקוע הוא . ראשה מונח לה בין כתפיה . שמא כריסה נאם . אמרו לו צבה היא (נפוח) . שמא רגליה גאות . ח"ל רחבות הן כשל אווז . אמר להן שמא שמה נאם . אמרו לו ללכוכיט שמה . אמר להן זו הדבר יפה שבה . שלכוכיט שמה . על שם שהיא מלוכלכת במומין ואין בה דבר יפה . רק שמה שהוא מורה על כל המומין שבה . וזהו הדבר יפה שבה . ושפיר הוחר לו הכדר שהרי מלא בה דבר יפה . ששמה מלוכלכת . ושמה נאם לה (נדריים פ"ו) :

הרי קס מקמי טבא דארמאי . פי' דאי' שם פלוגתא אי מפני טיבה תקום אפילו זקן פ"ה או לא . ואמרין עליה זקן זה שקנה חכמה . והיינו אפי' יניק וחיכים טובא נריך לעמוד בפניו . ואמרין עליה ר' יוחנן קס בפני זקן ארמאי מפני השלום (קידושין ל"ג) : **הוא** אכיל ואגא משינא (בתמיה) . פי' דארמין ההם . אה מאכיל בידו לאחרים נריך נפילת ידיים או לא . ת"ש דאבוה דשמואל אשכחיה לשמואל ביו הקטו דהוי קא צבי . אמר ליה אמאי קא בכית . אמר ליה דמחי לי רבאי (רבי שלי הכה אותי) אמר ליה אמאי . אמר ליה דאמר לי רבאי קא ספית לבראי (שנתתי לבנו הילד לאכול) ולא משית ידי . לא נפילת ידיים . ח"ל אביבו ואמאי לא נפילת ירך . ח"ל הוא אכיל ואגא משינא (בתמיה וכי דינא הכי) . ח"ל אבוה לא מסתייש ללא גמיר . מימחא נמי מחי . לא די שרבי איו יודע ולא בקי בהלכות נפילת ידיים עוד הכה אותך . דהילכתא המאכיל לאחרים לא נריך נפילת ידיים (חולין פ"ו) :

הרי ליה האי תלמוד דכל יומא הוי מקשי ליה . ובשבתא דריגלא לא הוי מקשי ליה : פי' דאותו תלמוד בכל יום דהוי ר' ינאי דורש היה מקשה ליה . שהיה התלמוד חרוץ ושנון . אבל בשבתא קודם הרגל שהת"ח דורש ברבים . לא היה מקשי ליה . (אף שהיה לו להקשות דשמה לא מני לפרוקי והוי מיכסף) . קרי עליו ר' ינאי מקרא זה . ושם דרך ארמנו ביטע אלמים . (פרש"י קרי עליו ושם דרך ארמנו . כלומר שמחשב השעות חיזה זמן להקשות או לא) (מ"ק ה')

הורה ליה לר' אליעזר למידרש ביה מרגינתא ודרש ביה חספא . פירוש דארמין שם במתני' . אמרו לה מה בעלך ונתקדשה ואח"כ בא בעלה . מותרת לחזור לבעלה שראשון . חפ"פ שנתן לה האחרון גם לא פסלה מן הכהונה . את זו דרש ר' אליעזר בן מחיא . אשה גרושה מאישה . ולא מאיש שאינו אישה . ופליה אמר רב יהודה אמר רב דהוה ליה לר' אליעזר בן מחיא למידרש מרגינתא . מאי מרגינתא דחניא אשה גרושה מאישה אפילו לא נתגרשה אלא מאישה . פסלה לכהונה . אה מת ומותרת לכל אדם . ה"ל גרושה . דה"ל ריח הגט ופסולה לכהונה . והוא דרש בה חספא . דבר שלא כדין (יבמות ל"ד) : **הורהו** צבני פניים שמהן תלא חורה . מפרש בגמרא מפני מה אין מניין ח"ח ואלאים מנביהם ח"ח . אמר רב יוסף שלא יאמרו חורה ירושה להן . פי"ש (נדריים פ"ה) :

הזהרו בזמן ששכח תלמודו מחמת אונסו . (פי' דוקא מחמת אונסו . שהיה חולה או שטרוד מאד במזמנותיו) , דלכאורה הרי אמרינן תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן נחוספת עליהן . אלא מחמת אונסו , דאמרינן לוחות ושברי לוחות היו מונחים בארון . הרי היו מכבדין השברי לוחות כלוחות ענמן . (ברכות ח') :

הזהרו בכבוד חבריכם . דאמרינן בפרקי אבות . יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך . (פי' שלא תלמוד לקנות לחבירך . דהוי שלא לשמה . אלא כיון דתזרזר בכבוד חבירך שלא לקנתו . וה"ל לשמה וכדי לחדד זא"ל . וזוכה לעה"כ וללמוד וללמד) (שם) :
החויש בכשרים לוקה בגופו . פרש"י לוקה בגופו . היינו מדה כנגד מדה . באותו דבר שהוא חושד בכשרים . ילקה הוא עלמו . (שמשא חמר והס לא יאמינו לי . אמר הקב"ה אתה אין סופך להאמין . שנאמר יען לא האמנתם בי . ועיין מ"ש בזה באות ח' בד"ה אין אדם נחמד לדבר) (שבת ז"ז) :

היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה . אמר רבבי לא אמרן אלא למיפק . אבל לעייל כל שכן דרהיטנא . מקשים העולם אתה דאביי מוקי ליה בלמיפק . דאל יפסיע פסיעה גסה . הרי בלא"ה אסור חף בלא שינא מבה"כ . דאמרינן בפ"ב דפסחים אסור לפסוע פסיעה גסה . דנוטלת ח' מת"ק ממאור עיניו של אדם . וכן לזיה יוסף לאחיו אל תרגזו בדרכי . אל תפסיעו פסיעה גסה וכו' . ונ"ל דלא קשה מידי דאייטריך לאשמעינן יוצא מבה"כ יותר מסתם הליכה . דה"ל כיון דאמרינן שלוחי מגוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן . וה"ל האי דיוצא מבה"כ ה"ל שלוחי מגוה בחזירתן . וה"ל דמוחר דאינן ניזוקין . ואחי רב הונא לאשמעינן דלא הוי שלוחי מגוה . דכיון דפסע פסיעה גסה שדומה עליו עבינות בה"כ כמשא . ולא הוי שלוחי מגוה , וק"ל . (ברכות ו') :

היכי דמי אשה רעה . אמר רבבי מקשטא ליה חכא (עורכה לו השלחן לאכול) ומקשטא ליה פומא . כלומר מקללת ומגדפת עד הסעודה לערו . ויאל סכרה בהפסידה רבא אמר מקשטא ליה חכא ומהדרא ליה גבה . (הופכת עצמה ממנו שלא לאכול עמו) (יבמות ס"ג) :

הקיו דס וסימש מעתו . הויין לו בנים בעלי ותיקון חלשים ויש להן שרץ במוח (גיטין ע') :
היא ניימא ודיקולא שפיל (פי' האשה שהסל עם הפלך לפניה . והיא מנמנמת ועוסקת בו . ומתוך שהיא עלגית שמנמנמת במלאכתה אין מלאכתה ניכר . משל הוא שלא יעשה אדם עסקיו אלא בזריזות . שנאמר בעלגתים ימך המקרה) (שם) :

הרל מחייב עניים . ר' אליעזר בן חרסום מחייב עשירים . יוסף הלדיק מחייב הרשעים , דאמרינן שם עני ועשיר רשע באין לדיון ע"ש (יומא דף ל"ה) :

היכי דמי בעל תשובה . כגון שצא לידו דבר עבירה פעם ראשונה ופניה וניצל ממנה . מחוי ר' יהודה באותה אשה . באותו פרק . באותו מקום . (פרש"י שבאותה אשה

ובאוחו מקום ובאוחו זמן. ילכו מתגבר עליו ואומר לו. הכי אוחה אשה וזמן מוכשר ומקום
 מוכן. ותוכל לעשות מה שעשית כבר. ואפ"ה הוא מתגבר על ילכו ועוזב ה"ז בעל חסובה.
 ועיין מ"ש בזה באות ד' בד"ה דומי דמתחא (ס"ס פ"ז):

הצפיננו היכן ר' חילעי (היכן הוא ר' חילעי) לפון, אמר להן עלין בנערה אהרנית
 אהרנית עירונית, והנעירתו. פירוש דהשיב להן שנשא אשה חדשה. אהרנית
 בת כהן. אהרנית אשתו שניה. עירונית בעלת חן. והנעירתו שמה עמה לילה זו.
 ועכשיו הוא יסן. ואמרי לה מסכת, כלומר דהכל קאי על מסכת, דלמד לילה זו
 אהרנית ס' קדשים, אהרנית סיים מסכת זו והתחיל אחרת. עירונית עמוקה וחמורה
 ומעוררת לומדיה. ועכשיו הוא יסן (עירובין נ"ג):

הילכתא למשיחא. פי' דאמרת הלכה כר' אליעזר גבי מחשבת פיגול. ואמר רבא
 הילכתא למשיחא. דכשיבנה בהמ"ק ידע משוח חוץ ההלכה, ולמה לרב למימר
 הלכה כר' אליעזר. בשלמא לידע הדין ולמסבר קראי שפיר. אבל לומר הלכה כמאן למה
 לי. אם אנו חין לריבין לידע הלכה האין להתנהג. לכשיבוא משיח הוא ידע הלכה. וכתבו
 סוס' תימא. דבקיודוסין (דף ע"ב) א"ר יהודה אמר רב הלכה כר' יוסי דעתידין ממזרים
 ליטער וקשה גמי הילכתא למשיחא למה לי, וי"ל דהתם נפקא מניה להתרחק מפסול
 משפחות. וכן ביומא (דף י"ג) פסקין כר' יוסי היכי דליבע עומאה לכ"ג ושימש אחר תחתיו
 ראשון חוזר לעבודתו. נפקא מניה עכשיו בנשיא או ראש הישיבה או פרנס שנתמנה על
 הגבור ועבר מחמת אונס ועבר האונס. הראשון חוזר לגדולתו וכו' עכ"ל (זבחים מ"ה):
הידור מנה עד שליש. פרש"י שחייב אדם לבצור במזות לולב או ליניית או ס"ת לקנות
 הדור מחברו, יוסף שליש הדמים שיהיה הדור דכתיב זה אלי ואנוהו עכ"ל.

(ותוספות כתבו כגון מלא אחרוג גדול כגנוז שהוא שיעור ששיערו חכמים, ואחר גדול
 ממנו שליש יקנה הגדול עכ"ל, ואיתא להא ואיתא להא) (ב"ק ע'):

היכי דמי שחוי והיכי דמי שכור. שחוי כל שיכול לדבר בפני מלך, שכור זה שאינו
 יכול לדבר בפני מלך, ר"ל שמגמגם ואינו יכול לדבר בפני מלך. ועיין מ"ש בד"ה
 אל יפטר אדם מחבירו אלא בדבר הלכה (עירובין ס"ד):

הרכיב חיגר על הסומא. פי' דאמריין שם ח"ל חנוונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין
 לפטור עצמם מן הדין, גוף אמר נשמה חטאה. שמיים שפרשתי ממנו הריני פורחת
 מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה הומרת גוף חטא. שמיים שפרשתי ממנו הריני פורחת
 באויר כנפסור, ח"ל רבי אמשול לך משל למלך שיהיה לו פרדס נאה. והיו בו פירות נאים.
 והושיב בו שני שומרים, אחד חיגר, שלא יהא יכול לילך וליטול הפירות. ואחד סומא
 שלא יראה הפירות כלל. אמר החיגר להסומא. פירות נאות אני רואה בפרדס. בא
 והרכיבני עליך. ואוליך אותך ונביאם לאכלם. רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום,
 לימים

לימים בא המלך אל הפרס . אמר להם פירות הנאות היכן הם . א"ל הסומא כלום יש לי עינים לראות , א"ל החיבר כלום יש לי רגלים להליך . מה עשה המלך הרכיב חיבר על הסומא ודן אותם כאחד . חף הקב"ה מביא את הנשמה וזרקה בגוף ודן אותם כאחד וכו' (סנהדרין 5"ב) :

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים . פי' דאין גוזרין מן השמים אם יהיה לדיק או רשע . דמלאך מביא הטיפה לפני הקב"ה ושואל טיפה זו מה תהא עליה . גבור או חלש . חכם או טיפש . עשיר או עני . ואלו לדיק או רשע לא קאמר . דתליא בבחירתו של אדם . (כתב המהרש"א דזבו כוונת הפסוק אל יתהלל גבור בגבורתו . חכם בחכמתו . עשיר בעשרו . כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותו . ר"ל דאל יתהלל אדם אם הוא גבור או הוא חכם או שהוא עשיר דלאו בדידיה תליא מילתא . דכבר כל אלו גזרו מן השמים . והוא לא פעל כל זאת . אלא כי אם בזאת יתהלל בהשכל וידוע אותו . ר"ל בהיראה דתליא בבחירתו ובחר בו . בו יתהלל וק"ל) . (ברכות ו' גדה ט"ו) :

הכל בידי שמים חוץ מזניס ופחים כו' שומר נפשו ירחק מהם . מקשים תוס' הא אמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים . והכא אמרינן הכל בידי שמים חוץ מזניס ופחים . וא"כ ממ"כ ע"כ אחד מהם מן השמים הוא דהרי אמר בכל אחד חוץ . ומתריצים תוס' דהכא בלניס ופחים איירי בחולדות האדם ובמדותיו . והתם ביראת שמים איירי במאורעות כגון חלאים ופורעניות דנגזר עליו מן השמים , חוץ מזניס ופחים שיכול האדם להשמר מהן . והכא מתריצים תוס' דמקשים עוד קשיא , הא אמרינן במסכת (ב"מ דף ק"ו) והסיר ה' ממך כל חולי זה לניס ופחים . וא"כ מן השמים הוא . ומתריצים תוספות דהנכרה והסיר ה' ממך כל חולי דהוא לניס ופחים . היינו שיחמם ה' עולמו . או יזמין לו מלבושים . ולא יצטרך ליזהר מהן עכ"ל . וג"ל לתרץ שני קושיות תוס' דלא ק"מ , דכד עיינת בקרא דכתיב והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מזניס לא ישימם כך וגו' . ודרשינן והסיר ה' ממך כל חולי זה לניס ופחים . ויש לדקדק בקרא דכתיב גבי כל חולי דזה לניס ופחים והסיר ה' ממך . ובני מדוי מזניס כתיב לא ישימם כך . ולמה שינה הכתוב . אלא דהיא הנוחנת . לכיון דלניס ופחים לאו מן השמים הן , וא"כ האיך יאמר דלא ישימם כך . דהרי לאו בדידיה תליא להשימם , אלא והסיר כתיב , דאם לא תשמר מהן ויבואו עליך . יסירם ה' שיש בידי . לרפאות , אבל מדוי מזניס (כל מיני חלאים) לא ישימם כך . שבידי שמים הן . ולא ישימם כך מתחילה שלא יבואו עליך כלל . וא"כ אדרבה מוכח מהאי קרא גופא דלניס ופחים לאו מן השמים הן . מדכתיב והסיר ולא כתיב ולא ישימם . ולא קשה קושית תו' כלל . דשפיר דרשינן והסיר ה' ממך כל חולי . ע"כ זו לניס ופחים . לכיון דלאו בידי שמים הן . לכן יסירם אחר שלא תשמר ויבואו עליך . ודו"ק היטב (כתובות ל') :

הכל יודעין כלה למה נכנסם לחופה . אלא כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו , אפי' נחמס

נחמם עליו גזר דין של צדקים שנה לסובה נהפך עליו לרעה . שאמר על כן על בחוריו
 לא ישמח וגו' כי כל מה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה וגו' (שם) :
 הכי דיינין לך ולכל אלמי חבריך . פי' לחיש גבר חלים דנין אותו חוץ לשורת הדין אף
 שאין הדין כן . דמפשה שהיה צמרי בר איסק שהיה גבר חלים ע"ש (שם כ"ו) :
הכלבים והחרנגולים והחזרין (אומה שנקראת חזרין) שונאין זה את זה . וי"א אף
 הזונות . וי"א אף ת"ח שבבבל (פסחים קי"ב) :
הכרת העובר לשלשה חדשים . (פי' אשה שנחטפה שלשה חדשים ניכר העובר ע"ש)
 (נדפ' ז')

הלכות שבת . חגיגות . מעלות , הן כהררים התלוים בשערה . הדינין . והעבודות .
 הספרות . והטומאות . והעניות . הן גופי חורה . (פי' הלכות שבת והלכות
 חגיגות והלכות מעילות שהן מקרא מופט ונריך הרבה דרשות וה"ל כהררים החלויין בשערה .
 שדבר גדול וכבד חולה בשערה . וכן מן פסוק או חיבה או אוח אחד דרשין הרבה .
 והדינין . דיני ממונות ונפשות . וסדר עבודה . וטומאה וטהרה . ופרייות . שהרבה מקראות
 יש ודרשות מופטין . והן גופי החורה . ר"ל גופי החורה עצמה . ולא לריבין דרשות
 הרבה) (חגיגה י"ט) :

הלומד מן המגוש אפי' דבר אחד חייב מיתה . רב ושמואל . חד אמר מן המגוש היינו
 מכשף , ואפילו לומד דבר אחד של כישוף חייב מיתה (שבת ע"ה) :
הללו צעלי פססין . הללו צעלי חביות . הללו צעלי כדון . הללו צעלי כוכות . הללו צעלי
 מארה . (פי' מעשה שהיה ר' אליעזר יושב ודורש כל היום כלו דיו"ט , והתחילו
 כח ראשונה ללחם . ואמר הללו צעלי פססין (חביות גדולות) שרצין לשחות הרבה מאד ,
 ולכך יוצאים בהשכמה , ועל כח שניה אמר הללו צעלי חביות , שאינו כ"כ הרבה כמו
 פססין . ועל השלישית אמר צעלי כדון . ועל הרביעית אמר צעלי לגיון (כלי זכוכית קטנים
 מכדים) . ועל החמישית אמר צעלי כוכות . התחילו כח ששית ללחם , אמר הללו צעלי מארה
 כלומר קללה , והיה מסיים ואמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שמה וכו' (ביצה ע"ז) :
המלך בקוקר ונא . פירש"י שצריך להספלא קודם שיאח לדרך , דהוי נטילת רשות . ויש
 לדקדק מה לשון המלך (לשון ענה) . ונ"ל מהא דאמרינן במא' ברכות (דף ל"ד)
 אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים . ואמר זה חי וזה מת , אמרו
 לו מנין אתה יודע . אמר להם לא נביא אנכי וכו' , אלא אם תפילתי שגורה צפי יודע אני
 שהוא מקובל , ואם לאו יודע אני שהוא מסורף , נמנא יש סימן בהתפלה אם תהא מקובלת .
 וזהו שאמר אליהו . המלך בקוקר , הטול ענה מהקב"ה פי' התפלה אם תלך או לא , אם
 שתהיה שגורה צפך תהא מקובלת ואי לא לא , וק"ל (ברכות כ')

המדבר אחד נפש ואחד בלל . והיודע עדות בחבירו ואינו מפיד לו . והרואה דבר
 ערוס

ערוה בחזירו ומעיד בו יחידי. אלו הקב"ה שונאן. (כתב המהרש"א דלכך אלו שלשה הקב"ה שונאן. משום דשלשה אלה המה ההיפך מן אהב לבריות. וזה שמדבר אחד צפה ואחד בלב, וכמים הפנים אל פנים כן לב האדם ואין נוח לו, וגמי אין נוח למקום. וכן היודע עדות לחזירו ואינו רוצה להעיד לו ואין נוח לו, וגמי אין נוח למקום. ורואה דבר ערוה ומעיד יחידי. וע"כ אינו עושה אלא להוציא שם רע על חזירו. וכל שאין נוח לבריות אין רוח המקום נוחה הימנו. לכך הקב"ה שונאן) (פסחים ק"ב):

המלבין פני חזירו ברבים, כאלו שופך דמים. ומפרש בגמרא דה"ל רב נחמן בר יצחק שפיר קאמרת. דחזינא דאזיל סומקא ואהי חיורא. (דהדמים מסולקים. וה"ל שופך דמים) (ב"מ נ"ט):

המנהיג עצמו ברבנות. מקלרין לו ימיו ושנותיו, דאמר ר' אחא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו. מפני שהנהיג עצמו ברבנות. (מקשה המהרש"א הא נוח רבי לבנו ר"נ נהוג נשיאותך ברמה. ומאלו לריך דוקא הרב להתנהג ברבנות. ומחרן דה"פ אם הוא מנהיג עצמו. ר"ל שלא קיבלוהו עליהם הקהל והוא מנהיג עצמו ברבנות. אבל כשקיבלוהו עליהם הקהל לריך להתנהג ברבנות, כמו נהוג נשיאותך ברמה דקבלוהו עליהם לנשיא וק"ל) (ברכות כ"ה):

המוסר דין על חזירו הוא נענש תחילה. שנאמר ותאמר שרי חומי עליך. וכתיב ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה (ב"ק ז"ב):

המתפלל על חזירו והוא לריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה. שנאמר וה' ספק את שרה כאשר אמר. כבר. שהתפלל על אבימלך (שם):

המתעצל בהספידו של ה"ח ראוי לקוברו בחייו. פירש"י מדה כנגד מדה הוא לא מתאבל על חכם שמת. אף על חייו לא יחוסו מן השמים. (והמהרש"א בהב דכיון שהוא מהעלל בהספידו ולא מספיד אותו מיד, וע"כ דומה עליו כאלו הוא עדיין חי, ואפ"ה נקבר בקבר. לכך מדה כנגד מדה ראוי לקוברו בחייו עכ"ל) (שבת ק"ז):

המסתכל בשלשה דברים עיניו כהות, בקשה. בנשיא. בכהנים. פי' בקשה שמזכיר עונותיהן של ישראל. בנשיא. מלך שזכה לקרני הוד שנאמר ונתת מהודך עליו. בכהנים בזמן שביהמ"ק קיים שהיו עומדין על הדוכן ומזכרין שם המפורש. והיה הסכינה שורה על קשרי אצבעותיהן. והמסתכל בהן עיניו כהות (הגינה ט"ז):

המוגדל כלב בחוך ביתו מונע חסד מחוך ביתו. שנאמר למם מרעהו חסד שכן בלשון יון קורין לכלב למם. רב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראה שמים. שנאמר בסופא דקרא ויראה שדי יעזוב. סי' רש"י דהכלב אינו מניח להענייס לבוא לפתח ביתו, בהעניי מפחד לכנוס מפני הכלב. (כתב המהרש"א דאירי אפילו בשאין הכלב רע. דאי כלב רע הא אמרינן בב"ק אסור לגדל כלב רע בביתו. שנאמר לא תשים דמים

בביתך



בציתך. והכח אחי לאשמועינן אפילו אינו כלב רע, דעושה רק כדי שייראו מלפניו, וזהו דאמר רב נחמן בר יצחק חף פורק ממנו יראת שמים. שנאמר ויראת שדי ועוזב, דכיון דמגדל הכלב ומעמידו על הפתח לשמירת ביתו. חף שיש שמירה דמוזזה על הפתח. דכתיב על המוזזה שדי. והוא שמגדל הכלב לשמירה. ויראת שדי המוזזה יעוזב) (שבת ס"ג):

המתחילין בדבורו כאלו עובד הלילים. שנאמר והייתי צעירי כמתעתע, וכתיב בע"ז הכל המה מעשה העתועים. (סנהדרין ס"ג):

המקרא בגדיו או משבר כליו, או מפזר מעותיו בחמתו, כאלו עובד הלילים (שבת ק"ה):
המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, מפרש בגמרא מ"ט כדי שלא יהא הוא בג"ע והן בניהנס, שאם הוא יעשה תשובה יהיה בג"ע, לכך אין מספיקין בידו לעשות תשובה, (וג"ל דיש להקשות היאך אמר אין מספיקין בידו לעשות תשובה, דהיינו כלל דלעולם אין מספיקין בידו לעשות תשובה, דהא איכא, היינו אם הן עושין תשובה וה"ל הן בחיס לנן עדן, ואם אין מספיקין בידו לעשות תשובה ויבא הוא לניהנס, וה"ל הן בג"ע והוא בניהנס, אלא דה"ק ממ"ל אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אי דלא יעשו הן תשובה ה"ל הוא בג"ע והן בניהנס, ואי דיעשו הן תשובה על מה שהיה מחטיא להן ויבואו בג"ע, לא צריך הוא לעשות תשובה, דאעפ"כ גם הוא יבוא לג"ע, משום שלא יהיו הן בג"ע והוא בניהנס, וממ"ל אין מספיקין בידו לעשות תשובה וק"ל) (יומא פ"ז):

המוזכה את הרבים אין חטא בה לידו, מ"ט משום שלא יהא הוא בניהנס והן בג"ע, שנאמר כי לא העזוב נפשי לשאול, שאני אבוא לשאול, ולא תהן חסידך (תלמידי החסידים) לראות פחת, ורני בג"ע, אלא כל פעם נהיה יחד במקום אחד (שם):
המהלך יעמין רבו הרי זה בור, פי' דלעולם החשוב צלד יעמין, ואם הוא הולך לימין רבו הרי הוא צימין ורבו בשמאל (שם ל"ז, חולין ל"א):

המהלך אחורי רבו ה"ז מגסי הרוח, אמרתי בזה דזה הוא הכוונה, דאמרו חז"ל בסנהדרין (דף נ"ב) וכבר היו משה ואהרן מהלכים בדרך ונדב ואביהוא אחריהן, אמרו מתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה נגהי את הדור, פירש"י שהיו מצקשין שררות ורצנות, דכיון שהלכו לאחוריהן דמשה ואהרן, וה"ז מגסי הרוח שהיו מצקשין שררות, ולא הלכו מלדיהן בשורה אחת כדין הרב והתלמיד שצריך לילך משמאל הרב וכו', (ועיין בספרי בית ישראל מ"ט שם באריכות) (יומא שם):

הכומציא מעות לעני בשעת דוחקו, עליו הכתוב אומר אז תקרא וכו' יענה, וכן אמרין ביבמות (דף ס"ב) המלוה לעני בשעת דוחקו, עליו הכתוב אומר אז תקרא וכו' יענה, (ויש לדקדק וכו' שייך שכר זה דה' יענה למלוה לעני בשעת דוחקו, ועוד מאי

מאי בשעת דוחקו, פשיטא דיש לעני כל פסע דוחק, ועוד מאי הממליה ולא אמר הנותן, אלא כ"ל לפרש דקאי על המלוה או על הנותן. והיינו דפשיטא דחייב כל אדם ליתן לזקקה ואפילו עני המהפרכס מן התמחווי חייב ליתן לזקקה בדאמרינן בגיטין. ומכ"ש העשיר. אלא אם אין לו צדיתו אף העשיר הוא עני. וה"ל בשעת דוחקו היינו של הנותן או המלוה. ונריך להמליה בתחבולות להביא מעות. ולזה אמר הממליה מעות לעני בשעת דוחקו. ר"ל שממליה מעות לעני בשעת דוחקו של עצמו. וא"כ הוי זה המתפלל על חבירו והוא נריך לאותו דבר. דהוא נריך המעות דהוי בשעת דוחקו. והוא נענה תחילה. ושפיר עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה דהוא נענה תחילה. (וד"ק):

המצפה על שלחן חבירו עולם חשך בעדו. ת"ר שלשה חייבים אין חיים ואלו הן. המצפה על שלחן אחרים. ומי שאשתו מושלת עליו. ומי שיסורין מושלין בגופו (צ"ח ל"ה):

המצפה לשכר אשתו אינו רואה סימן ברכה לעולם. מפרש בגמרא לשכר אשתו היינו מתקולחא. (פירש"י שנוטלת מאזנים בידה ומהלכת בשוק לכל הצרכים. ודבר מועט הוא ומתבזית בה). (והר"ן פי' דנושאת ונותנת בדבר המשקל. וע"ז מגלה זרועותיה ואינו רואה סימן ברכה). (ומפרש בגמרא אבל עבדה ומזבגא. אשתבוחי משבח בה קרא. שנאמר סדין עשהה והמכור) (פסחים כ'):

המרצה מעות לאשה מידו לידה. או מידה לידו. בשביל שיסתכל בה. לא ינקה רע. אפילו דומה למשה רבינו כו'. שנאמר יד ליד לא ינקה (עירובין י"ח):

המסתכל בעקבה של אשה (במקום התורף) הויין לו בנים שאינם מהוננים. ומפרש באשתו אמרו וכו' (גדרים כ'):

המושיא בחו לעם הארץ. כאלו כופתה לפני הארי. מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים. אף ע"ה מכה וצועל ואין לו בושת פנים. (כיון דאמרינן דאסור לצועל עד שיפייסנה. וע"ה אינו יודע דין זה) (פסחים מ"ט):

המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו. שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח וגו'. פי' אם הוא מיטיב לבו ביון מרובה לאדם. ואף שחטא חבירו נגדו הוא מוחל לו ומתפתה ביינו. הוא מדעת קונו. (וכ"ל דיש לדקדק מאי ביינו. וה"ל למימר המתפתה ביון. אלא כיון דאמרינן גדולה לגימא שמקרבת הרחוקים. והיינו שנותן לו יין לשחות ועי"ז מקרבנו וכו'. וא"כ ביון של המפתה פשיטא דגדולה לגימא. אלא הכא אתי לאשמעינן אפי' המתפתה ביינו, היינו ביון שלו, ולא הוי לגימא אלא דשוסה של עצמו. הוא מדעת קונו שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח. וכולא עלמא דליה הוא. ואפ"ה מתפתה ומוחל, וק"ל) (עירובין ס"ה):

הנותן מהנה לחבירו נריך להודיעו. (פירש"י קודם שנותן המנהה נריך לומר לו מהנה סלמי

פלוני אחי לך, שמא לא ירעה לקבל ממנו ויתבייש, (כתבו תוס' דוקא במחנה שנותן לו מכה אחבה, אבל הנותן דרך זדקה דוקא בסחר, מהן בסחר יכפה אף עכ"ל) (שבת י'): הנותן זדקה לפני בפרהסיא הרי זה חופא, דכתיב האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע, מהו אם טוב להביאו במשפט על הטוב שעשה (במחיה), אמר רבי ינאי זה הנותן זדקה לפני בפרהסיא, הו"ל על טוב שנתן זדקה יביא במשפט שהוא מביישו, כי הו"ל ינאי חזא להאי גברא דיהיב זוזא לפניא בפרהסיא, הו"ל ר' ינאי מוסב ללא יהבית ליה, מהשתא דיהבית ליה וכסיפחיה. (וג"ל מה דאמר בפרהסיא היינו בפני עשרה, כדאמרינן בפרהסיא היינו עשרה, ומדע דאל"כ אלא בפני חד, זה ע"כ אינו, דהרי הוא ר' ינאי חזא דנתן בפרהסיא ולמה ליה למימר בפרהסיא הרי ר' ינאי חזא, אלא ע"כ דוקא בפני עשרה) (חגיגה ד') :

הנותן זדקה לאשה בסתר ה"ז חופא, דקא מייתי לה לידי חשדא. (פי' שיחשדוה שקבלה ממנו אתנן זונה) (שם) :

דבנישוא בת אחותו עליו הכתוב אומר אז תקראוה' יענה, פירש"י דיש לחדש גיטועין על אחותו יוחר מאחיו. וממוך כך הוא מחבב לאשהו בשביל אחותו. (ומוס' כתבו דדוקא נקט בת אחותו, משום דהיא בת מזלו דומה לו, כדאמרינן רוב בניס הולכין אחר אחי האם עכ"ל) (יבמות מ"ב) :

הנשיא אשה צריך לבדוק באחיה, שנא' ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון, ממשמע שנא' בת עמינדב איני יודע שהיא אחות נחשון, אלא שבדק באחיה, (פי' הרשב"ם הטעם. משום שרוב בניס הולכין אחר אחי האם) (ב"ב ק"י) : הנשיא אשה לשם ממון, הויין לו בניס שאינם מהוגנים, שנא' בה' בגדו כי בניס זרים ילדו, עתה יאכלם חדש את חלקיהם, ושמה תאזר ממון שלם (ממון יתקיים) ת"ל יאכלם חדש את חלקיהם, ושמה תאמר חלקו ולא חלקה, (כגון נכסי מלוג), ת"ל חלקיהם, ושמה תאמר לזמן מרובה ת"ל חדש, א"ר נחמן בר יצחק חדש נכנס וחדש יוצא וממונס אבד (קידושין ע') :

הנשיא אשה שאינה הוגנת לו, אליהו נופהו והקב"ה רוצנו, (פי' אליהו נופתו כדין הלוקה בב"ד כופהין שתי ידיו על הפמוד וכו') (שם) :

הנפטר מן המטא אל יאמר לך לשלום אלא לך בשלום, והנפטר מן החי אל יאמר לך בשלום אלא לך לשלום, (פי' גבי המטא יאמר בשלום צב"ח, וגבי החי יאמר לשלום בלמ"ד, שנאמר וכו') (מ"ק כ"ט) :

דניי בי מרי דממנפא לכו אשה גדה, (אשה גדה הולכת צניקה) אם תחלת נדתה, הורגת אחד מהם, ואם סוף נדתה. מריבה עשהה צניקה, מה תקניה נפתח באל ויסיים באל, פירוש רש"י יאמר הפסוק שפתח באל ומסיים באל, והוא אל מוציאם

מוציאם ממזרים וכו' עד מה פעל אל (וחוס' כחצו בשם רבינו חננאל דיאמר אל אלהים ה' הילוני מכל רע ומכל זק אשר בידך כח וגבורה כי אתה אל, וכל דאס אירע כך דאסה מהמנעא לשני אנשים, ומספק שמא נדה היא, יאמר כן כרש"י וכרבינו חננאל) (פסחים ק"ה):

הני שמעתה דידי מרפסן איגרי (פי' אני אומר הלכות שמשברין גנות ועליות וקשין לשומעיהם, שאינם מבינים טעמן), (שם אמרינן גבי האב שאמר קדשתי את בתי ואיני יודע למי קדשתי, ובה אחד ואמר אני קדשתי נאמן וכו', ואם היא אומרת נתקדשתי ואיני יודע למי נתקדשתי ובה אחד ואמר אני קדשתיך אינו נאמן, ופליגי בה רב אסי ורב נחמן וכו' ואמר רב אסי שמעתה דידי מרפסן איגרי וכו') (קידושין ס"ג):
 הני הרי זדוקי, חד הוי שמייה ששון, וחד הוי שמייה שמחה, אמר ששון לשמחה, אנה עדיפנא מנך דכתיב ששון ושמחה ישיגו וכו', וכתיב ששון קודם לשמחה, א"ל שמחה לששון אנה עדיפנא מנך, דכתיב שמחה וששון ליהודים וכו', א"ל ששון לשמחה, חד יומא שבקונך יעשו אותך פרוונקא (שליח לרוץ לפניו), דכתיב כי בשמחה תלאו, א"ל שמחה לששון חד יומא שבקונך ומלו בך מיא, יעשו אותך נאד למלאות מים דכתיב ושבתם מים בששון, א"ל האי זדוקי דשמייה ששון לר' אבהו, עתיד שתמלו לי מיא, דכתיב ושבתם מים בששון. א"ל ר' אבהו אי כתיב לששון (בלמ"ד) כדקאמרת, שאנחנו נמלא לך מים, השתא דכתיב בששון (בזי"ת) משכי דהא גברא (העור שלך) משוינן מניה גודא (נעשה ממנו גוד) ומלינן ביה מיא (סוכה מ"ח):

הני צבלי טיפשא דאכלי נהמא בנהמא. פי' כשאוכלין דייסא שעושין מקמח, אוכלין הבני צבל לאותו דייסא בפת, וה"ל נהמא בנהמא, דאמרינן שם לענין עירוב דבעין פת דוקא וכו' (ביצה ט"ז):

הנה לון לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (פי' דבר סרגילין בו, אף שהוא שלא כדין ואי אפשר למחות, מוטב שיהיו שוגגין, דסברי שהוא מותר ואל יהיו מזידין, דאם באנו למחות לומר שהוא אסור, ואעפ"כ הן עושין יהיו מזידין) (שם ל'):

העוסק בתורה לפני עס הארץ כאלו בועל ארוסה בפניו, שנאמר תורה גוה לנו משה מורשה, אל תקרי מורשה, אלא מאורסה, דה"ש"י שהתורה מאורסה לכל קהלות ישראל (עיין במפרשים) (פסחים מ"ט):

הפוכי מטרתא למה לי, פי' אדם הנושא שני משאות אחד צימין ואחד בשמאל, ושניהן שווין במשקלם, ודומין זה לזה בכל מידי, ומה יתרון לו להפוך אותן זה לשמאל וזה לימין, (כן המשל הזה, דאמרינן שם שנים שהוליאו שטר חוב זה על זה, רב נחמן אמר זה גובה וזה גובה. ואמר רב ששת הפוכי מטרתא למה לי, ופליגי הכי דלזה עדות ולזה יזכורית וכו') (קידושין מ"ח):

הרהורי

הרהורי עבירה קשים מעבירה, וסימנך ריחא דבישרא, פירש"י הרהורי עבירה האות קשים להכחיש את גופו יותר מגופו של מעשה, וסימנך ריחא דבישרא, המריח בשר עלי קשה לו הריח מאד שמתאוה לו, (יומא כ"ט) :

הרשות מקבצה בעליה, פי' הרשות רבנות ושורות מקבצת לבעליה, שיש בו אחריות גדול ורחוק לשכר וקרוב להפסד, שקל לבוא לידי טעות ויענש עליו, ובמלי דעלמא מו יכול לעשות כרצון איש ואיש, ומוטב שיתרחק ממונו מה לו וללצה זו, (והיינו באם שאפשר ע"י אחר, אבל אם אי אפשר ע"י אחר, הרי אמרו חז"ל במקום שאין איש הוי משתדל להיות איש, וזריך לקבל עליו עול צבור וכו') (שם פ"ג) :

הרוצה לנסך יין על גבי מזבח, ימלא גרוגס של ת"ח יין, (פי' אם נותן לת"ח יין לשתות הרי הוא פאלו מנסך יין ע"ג מזבח) (שם ע"א) :

הרוצה שיעדן את אשתו לבישנה כלי פשתן, פי' הרוצה שתהיה אשתו מתנאה לבישנה מלבושים נאים, על הא דאמרינן שם במתניתין אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת וכו'. ואם הכניסה לו שפחה אחת לא עוונת וכו', ואם הכניסה לו שתי שפחות לא מכבסת וכו', ג' שפחות לא עושה שום מלאכה, ואם הכניסה לו ד' שפחות יושבת בקתדרא, פי' אפילו שליחות קלה מביא לעליה לא נריכה לעשות, אלא יושבת על הכסא, רבי אליעזר אומר אפילו הכניסה לו מאה שפחות, נריכה לעשות מלאכה מעטה וקלה בלמך, שהבטלה מביאה לידי זימה, רשב"ג אומר הבטלה מביא לידי שיטמוס (שגעון) (כתובות י')

הרוצה שילבין את בתו, יאכילה אפרוחים, וישקנה חלב סמוך לפרקה, (פירש"י בימי הנעורים אם אוכלין אפרוחים ושותין חלב מתעדן הבשר). (שם) :

הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים, יתא רגיל בטיבול, (פי' שלא יאכל פת בלי טיבול בחומוץ או ביון) (גיטין ע')

הרוצה שיחכים ידריס, וישעשיר יפין, וסימנך שלחן בצפון ומגורה בדרום, ריב"ל אומר לעולם ידריס, (פי' כשמתפלל על החמה יחזיר פניו מעט לצד דרום, וכשמתפלל על עשירות יחזיר פניו מעט לצפון, וסימנך בהשלחן שהיה מראה על העשירות, היה עומד בצמ"ק בצפון, והמגורה שהיתה מראה על החמה שמאירה בחורה, היתה עומדת בצד דרום, ואמר ר' יהושע בן לוי לעולם ידריס, שיתפלל על החכמה, ולא אף שיתפלל על העשירות ידריס, דז"א אלא ה"פ לעולם ידריס שיתפלל על החכמה, דמתוך שיהא חכם ממיילא יתעשר) (ב"ב כ"ה) :

הרוצה להתעשר יעסוק בצמחה דקה, אומר רב חסדא דכתבי ועשירות לאתן, למה נקרא שמן עשירות שמעשרות את בעליהן (חולין פ"ד) :

הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולן (תענית ז') :

הרבה מקראות שראוין ליתרף . וסן סן גופי מורה . (פירש"י דהקורא סנר שלא היה לכותנן שאין לסן זורף בחורה . ונגאלי לחבדן עם הקדושה) . וסן סן גופי חורה . כגון העוים היושבים בחזרים עד עזה . ומאלי נ"מ אלא מדאשבעיה אבימלך לאברהם אס משקור לי ולניני ולנכדי וגו' אמר הקב"ה ליחו כפתורים וליפקו מעוים (המה פלשתיים) וליחו ישראל וליפקו מכפתורים . ולא לחכס נכתב וכו') (חולין ס"ז) :

הרואה בחצירו דבר שאינו הגון חייב להוכיחו . פי' שנאמר הוכח מוכיח . הוכיחו ולא קיבל מנן שיחזור ויוכיחו . ח"ל מוכיח (עירובין פ"ז) :

הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו (פי' תרחק מן הדבר שיכולין לחשוד אותך) . ומפרש כגון הדיין שהחיר דבר מאלל לא יקנה לאוחו דבר . שלא יאמרו שבשביל כך הסיר לדבר כדי שיקנה בזה . וכן כל כיוצא בזה . להיות עד בנפ לא יכול ליטא לאותה גרושה שלא יאמרו שבביל כך העיד . וכדומה לו (חולין מ"ד) :

הקורא ק"ש לא ירמז בעיניו . ולא יקרוץ בשפתיו . ולא יורה באצבעותיו . זה"ה בחפלה . (פי' שלא יראה לחצירו איזה דבר . בין בעיניו בין בשפתיו בין באצבעותיו) .

וכל המרמז בעיניו וכו' עליו הכתוב אומר ולא אחי קראת יעקב (כתב המהרש"א מה שייכות לפסוק זה על שמרמז בק"ש . וכתב שמשם נשם גדול ח' דלוי במדרש כשכא יעקב למזמרים וכתבי וירא יוסף וגו' ויבך על זואריו . ויעקב לא נפל על זואר יוסף שקרא ק"ש , וז"ש ולא אחי קראת יעקב . אס הוא מרמז בעיניו בק"ש הוא לא יעקב שלא ראה לרמז בק"ש ולא הפסיק וק"ל) (יומא י"ט) :

הרגיל בנר הוויין לו בניס תלמודי חכמים . פי' בנר שבת ויו"ט וחנוכה (שבת כ"ג) .
הרואה קרי ביה"כ . עונותיו מחולין לו . ופריך הגמרא וההניא עונותיו סדורין לו . ומשני מאי סדורין סדורין למחול לו . תני דבי ר' ישמעאל הרואה קרי ביה"כ ידאג כל השנה . ואס עלתה לו שנה מובטח שהוא בן עוה"ב . (פירש"י ידאג כל השנה שמה לרעה הוא שלא קיבלו חטיותו כעבד המוצג כוס לרבו ושופכו על פניו . אבל אס עלתה לו שנה ודאי' למוצה הוא . וסימן הוא יראה זרע יאריך ימים) . (יומא פ"ח) :

הרי שעבר אביו פל ד"ה אל יאמר לו אבי עברת פל ד"ה . אלא יאמר לו אבא מקרא כתוב בחורה כך ויאמר לו המקרא . וה"ה בכל דבר שרואה שאביו עושה שלא כדון יאמר לו אבא בש"ע כתוב כך . וממילא יבין אביו שטעה (קידושין ל"ב) :

הרואה סי"ת בחלמו סימן יפה לו . ופריך הגמרא מ"ס אילימא משום דכתיב טוב. אימא ושאלתיה במטאטא השמד . ומשני חד סי"ת קאמרין . אבל ב' עמי"ן הוא

סימן רע . ופריך ואימא עמאתה בשוליה . ומשני פ"ו קא אמרינן וכו' (ב"ק נ"ה) .
הישכם ואכול בקיץ מפני החמה . ובחורף מפני הלינה . פי' יאכל אדם פת בשמריה . לטוב בקיץ מפני החמה . ובחורף טוב מפני הלינה . (דאמרינן התם אמר ליה רבא

לרבה בר מרי, מנחם הא מילתא דאמור רבנן השכס ואכול בקין וכו'. אל"ל דכתיב (בישעיה מ"ט) לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכס שרצ ושמש ע"ש (שם ז"ב) :

השתא בהמתן של לדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן לדיקים עלמס לא כ"ש. ומפרש מאי בהמתן של לדיקים. דר' פנחס בן יאיר הוא קאזיל לפדיון שבויים ע"ש (חולין ז'): **השכים** ונפל לו פסוק לתוך פיו, הרי זו נבואה קטנה. ואמר ר' יצחק ג' חלומות מתקיימין. חלום של שחרית, וחלום של הלל לו חבירו, וחלום שנפתר בתוך חלום. וי"א חף חלום שנשנה. שנאמר ועל השנות החלום וגו' (ברכות כ"ה) :

התורה חסה על ממונס של ישראל. דאמרין שם בכל יום היה חותה הגחלים בכף של כסף ולא בשל זהב (ומפני שמחסר) חוץ מיוה"כ היה הכה"ג חותה בכף של זהב, משום חולשא דכ"ג שהיה עורח לערות מכלי אל כלי וכו' (יומא מ"ג) :

השמן בני' שס"ד. שס"ד ימים אית ליה רשותא לאסטוני, ביוה"כ לית ליה רשותא לאסטונא. (פי' דהשנה הוא שס"ה ימים ולית ליה רשות ביוה"כ להסטין). ויש שני פרשים על הא דלית ליה רשותא להסטין. היינו לקטרג למעלה. או דלית ליה רשות להסית לאדם לעבירה וכו' (שם כ') :

התקינו שהיו שואלין בשם. (פי' חף שאין מוזכרין שם שמים לבטלה. אפ"ה כששאל אדם לחבירו בשלום מותר להזכיר השם, שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוראים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה'. ואומר ה' עמך נבצר החיל (המלאך אל גדעון). ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך. שאם תעשה מזה ודבר הגון. תוכל להפך חיזה דבר מהטורה (ברכות ס"ג) :

אות ו

ואו דכתיב אלופתא כתב לך. (פי' אם כותבין וא"ו על הבקעת עץ שיש לו חריצין חריצין ולא ניכר הוא"ו שכותבין עליו. שסבורין שהוא חריץ הבקעת. כן המשל אם כותב אדם דבר לחבירו שלא יכיר ולא יבין הדבר מה שהוא (חולין י'. זבחים י"ט) :

רי לה לדחף דחלולא ולא אחיא. (פי' יש דבר אחד דחזיל מן עולם ולא שב לחזור, וזה היקושתא (הנערות וילדות) דכל יום יום הוא מוזקין. ויש להתאונן עליו וי' דהיום הוא זקן יותר מאתמול. ונמצא אותו יום שעבר מעולם אינו חוזר לבוא (שבת קנ"ב) :

רבי אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חברך. פי' אם יעשה זה איסור קל. כדי שלא יבוא חבירו לידי איסור חמור, דאיתא שם גבי רדיית הפת בשבת, וכן כל כיוצא בזה (שם) :

רבי משה רבינו קיני או בליסטרי הוי. (פי' קיניי לך חיות ועופות. בליסטרי רובה קשת). (ואמרין שם מכאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים. דהיכי ידע משה ומכיר

ומכיר בכל החיות ועיפית לפרשן דזה טהור וזה טמא, ואמר רב חסדא לרב תחליפא בר אביי. כתוב קניגי ובליםטרי באגדתך, שהוא לשון יפה וגאה. וכן על דאמר ר' יונתן על חמשת סרני פלשתיס, ארונקי שלהן חמשה (ארונקי חשובים) ואמר רב חסדא לרב תחליפא כתוב ארונקי באגדתך שהוא לשון יפה (חולין ס'):

וחד מנייהו עדיף כתיי מין. וחד מינן כי סליק להסע עדיף כתיי מנייהו. פי' דאמר אביי שהיה בבבל חד מנייהו מבני א"י עדיף כתיי מין בני בבבל. ואמר רבא וחד מינן מבני בבבל. כי סליק להסע ולומד סס. עדיף כתיי מנייהו. שולדים סס. דבטבע בני בבבל יותר חריפים אלא דבא"י לומדים יותר. דהא ר' ירמיה דכי הוי הכא בבבל לא הוי ידע מאי קאמרי רבין וכי סליק להסע לא"י ולמד סס קרי לן בבבלי טיפשא (כתובות ע"ה): **ולא** תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכס. (פי' דאמרינן סס שהיו הלדוקים אומרים תירש בה עם הבן שלא יהא הבן קודם לבת זירושה. נטפל להן ר"י בן זכאי ואמר להן ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטילה שלכס וכו') (ב"ב קט"ז):

ודריה כי תמלאנה אותה רעות רבות ולרות. עבד שממליא לו רבו רעות רבות ולרות חקנה יש לו (בתמיה). פי' דכתיב רעות רבות ולרות והכי ה"ל למכתב לרות רעות ורבות. אלא לדרות לאו היינו לרות רעות דפשיטא דכיון לדרות הן הן רעות אלא לרות שנעשין לרות זו לזו. כגון זיבורא ועקרבא. (פירש"י זיבורא ועקרבא דאמרינן בעבודה זרה פרק און מעמידין דחמימי יפה לעקרבא וקרירי יפה לזיבורא. וא"כ כיון דרעות הן לרות זו לזו כזיבורא ועקרבא. מה שיפה לזה קשה לזה וכן להיפך לכך אין לו תקנה (חגיגה ה')): **וניבוא** ליה דל בדל (פי' שיא הא בהא. דאמרינן סס גבי הלוקח לחס הפנים. שחלקו כהני המשמרות בכל שבת משמר היואל ומשמר הנכנס. ואמר הת"ק שחולקין בשוה. זה נוטל סס וזה נוטל סס (שהס שנים עשר) ר"י אומר הנכנס נוטל שבע והיואל נוטל חמש. שהנכנס נוטל שטר הגפת לרחות. שהיה משמר הנכנס מניף הדלהות שפתחו משמר היואל. ופריך הגמרא ולימא ליה משמר היואל למשמר הנכנס דל בדל, (הוא לשון חסר) למה לנו חק זה דעכשיו אחא נוטל שבע. ולשבה הבא כשאתה יואל תטול חמש. וכן אני. עכשיו אני נוטל חמש. וכשאני אכנס אני נוטל שבע. וכו' דל בדל ונחלק כל פעם בשוה) (טורח ג'ז):

לא תהא כהנת כפונדקית. א"ל לכשתהא פונדקית נאמנת (פי' דאמרינן סס דאשה אינה נאמנת בעדות אשה דמת בעלה. להשיאם על פיה, ופריך סס מעשה שהיה בשני ב"א שהיו כפונדק אחד (של נכרית) וחלה א' מהם והלך חבירו. ובחזירתו אמר לפונדקית איה חברי אמרה לו מת וקברתיו והשיאו את אשתו ע"פ עדות הפונדקית. וא"כ בה ישראל או אפי' כהנת מיוחסת למה לא תהא כהנת כפונדקית להיות נאמנת לעדות לומר מת בעלה. אמר ר' עקיבא לכשתהא הפונדקית נאמנת. כלומר גם הפונדקית לא היתה נאמנת

נאמנת אם לא שהראתה להם סימנים שהולאה להן מקלו ותרמילו וס"ת שהיו בידו, ואם יהיה כן צבת ישראל פשיטא היא נאמנת (יבמות קכ"ב):

ומאן גבר. הוא גבר בכולהו (פי' ר' יוחנן אמר כן על רב שהוא גבר בכולהו) (דאמר בדין דרוסה שלריך בדיקה משמיה דרב. וא"ל ר"ל לא ידענא ליה. ומנו רב. וא"ל ר"י מנו רב אמרת בתמיה) ולא נהירת ליה (בתמיה). אותו תלמיד ששימש את רבי ואם ר' חייל. ואלהים (בשבעה) כל אותן שנים ששימש אותו תלמיד בישיבה אני שמשתי בעמידה (שהוא היה גדול ממני שהוא היה יושב לפניו ואני הולכתי לעמוד), ומאן גבר (כלומר מה מעלתו) הוא גבר בכולהו בתורה ובחסידות, וא"ל ר"ל ברם זכור אותו איש לטוב (חולין נ"ד):

וי לן דמיתנא, וי לן דמיתנא, (פי' דאמרינן שם מר בריה דרבנא עבד היילולא לבריה, חזינא לרבנן דקא בדחי טובא. ואסור למלאות שחוק פיו בעוה"ז. אייתי כוס דמוקרא בת"ז וזוי ותבר קמיייהו ואיעלבו וכו'). אמרו ליה רבנן לרב המנונא בהילולא דמר בריה דרבנא לישרי לן מר. אמר להו וי לן דמיתנא, וי לן דמיתנא וכו' (ברכות ל"א):

אות ז

ד' דברים מוכוסים מבני אדם. ומפרש בגמרא יוס המיתה. ויוס הנחמה. ועומק הדין, ואין אדם יודע כמה משתכר. ואינו יודע מה בלבו של חבירו. ומלכות בית דוד מתי תחזור (פסחים נ"ד):

וריוזין מקדימין למות. (פי' אפי' באותו יום שאדם עושה המזוה יעשה ביוקר. שנאמר וישכם אברהם בבקר וגו') (פסחים ל'): ^{דל}

זלת קבוץ קנה מניה. (פי' זלת דבר שהוא בזול. היינו פרקמטיא שתראה שהיא עכשוו בזול. קבוץ. תקבוץ הרבה לקנות מנה. שעכשוו אין קונה ואחיה תקנה בזול גדול. וסופה להתייקר ותריוח הרבה מאד) (ברכות ס"ג):

ובין ותתחרט. לבר מחמרת דתזבין ולא תתחרט. פרש"י אם כשתמכור סחורתך ותראה שהיית יכול למכרה ביוקר. אף שבדין הוא שתתחרט על שמהרת למכור. אבל ביין לא תתחרט לומר חילו לא מהרתי למכור הייתי מוכרו ביוקר. דשמא החמיץ והיה לך הפסד גדול (פסחים ק"ב):

דרע ולא תזבון. פי' אם יש לך קרקע. מוטב שתזרע תבואה בקרקע לפרנסתך. ולא תזבון התבואה מן השוק. ואע"ג דכי הדדי נינהו דיעלה לך הולאות הזריעה ויעלה לך המדה כמו שתקנה מן השוק ואפ"ה הוי ברכה וכו' (יבמות ס"ו):

ובין ולא תדול. פי' זבין תמכור כלי תשמישך ותקח לפרקמטיא שלך כדי שלא תדול לבא לידי עניות. (שם לא יהיה לך אח"כ לפרנסה. תצטרך למכור כלי תשמיש אחת

לחת לפרנסתך . ומוטב שתמכרם מיד ולפטוק בזמ"מ בהממונ שלא תצא לידי עניות .
 ומסיק בגמרא וה"מ ביסתריק (כלי בית וכלי כסף זהב) אבל גלימא המלבוש עליון שהוא
 להחכבד לא . ע"ש פירש"י (שם) :

ובין וזבין הגרא איקרי (כלומר בתמיה) . וכי אדם שקונה סחורות ומוכרן בלי ריוח
 בשביל הכי נקרא חבר . אלא אם הוא מוכר בריוח כגון שקונה בז' ומוכר בח' .
 שפיר איקרי חבר וסוחר . דלמרינן שם אמר שמואל וכו' ע"ש . (מנחות ע"ז) :

דווא לעללא לא שכיחא ולתליחא שכיחא . פי' בזמן שהפני רוצה לקנות תצוהא שהיא צול .
 אין לו מטות לקנות . והיינו זוזא לעללא (לתצוהא) לא שכיחא . ולתליחא היינו לתלות
 הפת בסלו שכיחא . לקנות בזמן שהתצוהא ציורק . (וזה אמרו שם שימליחו לו לעני בשעת
 דוחקו . היינו כשהתצוהא צול . כדי שיוכל לקנות שהיא לו פת בסלו) (חגיגה ה') :

דווא עבידי אינשי דמלניעי . פי' דכמה אינשי הם אם יש להם מעות אין מגלין אותן . אלא
 מלניעין המעות בסתר . דלמרינן שם המקדש אשה ואמר לה התקדשי לי ע"מ שיש
 לי מאתים זוז . אע"ג שלא ראו אללו שום מעות הרי זו מקודשת . דזוזי עבידי אינשי
 להלניעו בסתר . אבל אם אמר ע"מ שיש לי קרקע . ולא ראו אללו קרקע אינה מקודשת .
 דכי אית ליה קרקע קלא אית ליה (קידושין ס')

דיל קרי צי רב הוא . פי' הלא דבר זה תינוקות של בית רבן יודעין אותו (דלמר אבי
 שם דנעלם דכתיב גבי עומאה היינו שנעלם ממנו הלכות עומאה . אל"ל רב ספא דזה
 לא נקרא ונעלם . דזיל קרי צי רב הוא דכתיב בהדיא בקרא . אלא נעלם ממנו היינו דבר
 הלכה . כגון שהנגע בכפדשה ולא ידע דמסמח בכפדשה או לא) (שבוטות י"ד) :

דיל תהי ליה חקנקיה (פירש"י תהי . הריח לו חקנקיה אם יין הוא או חומץ . כלומר
 דקדחו אם ת"ח הוא או לאו (עיין אות ת' בד"ה תהי על קנקנו) (שבת ק"י ב"ב כ"ב) :

דקני ת"ח כל זמן שמזיקיט דפתן נחוספת עליהן . וזקני ע"ה כל זמן שמזיקינן דפתן
 מתעפשת בהם . פי' דת"ח כל יום ויום הם עוסקים בתורה ויודע יותר מה שלא היה

יודע מאתמול . כי תורה אין לה קץ ותכלית . וכדלמרינן בחינוק היונק משדי אמו כ"ז שהוא
 מונץ בה החלב מתרבה . כן התורה כ"ז שהוגה בה מולא דבר חדש . משא"כ הע"ה שטוסק

בהצלי עולם ושוכח הראשונות . ואפי' עוסק בעסקי פולס דעתן מתעפשת (שבת קנ"ב) :

דקן שהגיע לגבורות . הוא קרוב למות . וכיון דאיפלוג איפלוג . (פי' בן שמונים שנה
 הגיע לגבורות . כדלמרינן בתענית) . וכיון שהגיע לשמונים שנה ה"ל קרוב למות .

אבל אם הוא לא מת בקרוב לשמונים . ואיפלוג וחי איזה שנים יותר . איפלוג . פירש"י שחי
 עד חשעים שנה אין הוא בכלל קרוב למות . ואפשר שחי ומאריך ימים מאד . על דלמרינן
 שם לענין גט ע"ש (גיטין כ"ח) :

דוודאי קילי ואורחא רחיקא . וזודאי (גידס לדרך) הכימתי לי מעט . והדרך רחוק דלמרינן
 ספ

שם מר פוקבא הים רגיל לשדר להאי מנייא דהוי בשכונתיה כל ע"כ ארבע מאות זוז .
 פסח אחת בעי"כ שדרינהו נהליה ע"י צריה . אחא צריה ואמר לאציו לא צריך . זה
 הפני לא צריך לנדקא . ח"ל אציו מה חזית . מנין אחא יודע דפשייר הוא . ח"ל חזאי
 דהוי מזלפין ליה יין יסן . ח"ל א"כ מפונק הוא כולי האי דאין יכול לשחות כ"א יין יסן .
 שייפינהו (כפלינכו) ושדרינהו . הקשה המהרש"א פ"ט . ולי נראה דלא ק"מ דה"פ בגמרא
 דשלח לו ע"כ זכו ארבע מאות זוז כמנהגו . וכיון דחזא זכו שמזלפין לו יין יסן . לא נתן לו
 אופן ארבע מאות זוז והחזירן לאציו ואמר לא צריך וכו' . וע"ז אמר אציו כיון דמפונק הוא
 ושלח לו במקום הד' מאות זוז שמנה מאות . כי קא ניהא נפשיה אמר אייתו לי חושבנא
 דלדקא כו' אמר זודאי קלילי ואורחא רחיקא כו' (כתובות ס"ז) :

דו קצרה וארוכה וזו ארוכה וקצרה . פי' דאמר ר' יוחנן בן חנניא מימי לא נלחני אדם .
 אלא תינוק אחד ואשה אחת . תינוק שפעם אחת הייתי מהלך בדרך . וראיתי תינוק
 יושב בפרשת דרכים . אמרתי לו באתה דרך אלך לעיר . אמר לי זו קצרה וארוכה . וזו
 ארוכה וקצרה . והלכתי בקצרה וארוכה . וכיון שהגעתי סמוך לעיר . היו גנות ופרדסים
 מקיפין אותה וחזרתי לאחורי וכו' . ואמרתי אצרכים ישראל שכולכם חלמים מקטנים עד

דוהרא לשמשא כשמשא . וסימנך דגא דחלא (פרש"י זיכרנא דשמשא אוחו חוס שהוא
 ביום המסוקן . ללא הוי אלא מזיירי דחמה . הוא כחוס החמה עצמה . וסימנך דגא
 דחלא . חזית של חומץ שפיו סתום יפה שלא יאל הכוח . וכשאתה נוקב בו נקב קטן ויוצא
 שם הריח הוא חזק מאד . כך יום המעונן מחוך שהשמש מכוסה וחוס שלה כבוש . נוקבת
 בכח דרך נקבי העננים (יומא כ"ט) :

זנותא צביתא כי קריא לשומשמי . פי' אם יש זנות צבית מחריבין הצבת כמו קריא דלעת
 לשומשמי . חולפים שאוכלין להדלעת ומחריבין אותה (סוטה ג')

אות ח

חבל על דלית ליה דתחא . ותרעא לדתחא עבד . פי' אוי לכן לאוחן ח"ח שפוסקין בתורה
 ואין בהם יראת שמים . דהוי כמי שאין לו דירה ועבד ליה פתח לדירה . כן התורה
 היא השער ופתח ליראה . וכיון שאין לו יראה אין התורה מתקיימת . כדאמרין בפרקי
 אבות . שצריך להיות יראתו קודמת לחמתו . ואם לאו אין חמתו מתקיימת (יומא ע"ב) :
חבל על דאצדין ולא משתכחין . פירש"י אני אומר חבל ואוי על דצדיקים שאצדו ולא משתכחין
 כמותם . דאצרהם יתקו ויעקב לא הרהרו אחר מדותי וכו' (סנהדרין קי"ח) :
חברותא או מיתותא . פי' שיהיה לאדם חברים צין בלימוד צין במילי דלמלא שפוסק פמהן .
 ואל יהיה דדד כל"ש נדהם . מהאי מעשה דחוני המעגל פ"ט (תענית כ"ג) :
 חצרותא

חברותא גמי (פי' הוא עושה חברותא עמי כאלו אני חברו). (דמעשה דהקפיד ר' יוחנן על ר' אליעזר תלמידו דלא אמר הלכה משמו. וכחו רב אמר ורב אמר לפייסו וכו' ואיקפיד פפי עליהם ואמר חברותא גמי. אחס עושים אחי כאלו אחס חברי. ואחס תלמידי) (יבמות 5"ו):

חברך מית תאשר. חברך תעשה אל תאשר. פי' אם שמעת שחברך מת תאשר (תאמין אותו) ואם שמעת שחברך נתעשר אל תאמין. דמיתא שכוחא אבל עשירות לא שכיחא (גיטין 6"ג):

חברך קרייך חמרא. אוכפא לנבך נוש. פירש"י אם חברך קורא אוסף חמור הודא לדבריו. ושם אוכף על גב שלך (לחמת הדבר). שנאמר ויאמר הגר שפחה שרי וגו'. מפני שרי גברתי אנכי בורחת. כלומר דהמלאך אמר וקרא לה שפחה שרי. וענקה היא מפני שרי גברתי וגו' והודית לו (בבא קמא 6"ב):

חד ברא הוי ליה לכיילול ולא מיתקן. (פי' דאביו של אביו כיילול שמו ואחי אביו ואמר לרב יוסף רבו דשמע משמיה דרב דימי משמיה דרבי דכתיב בצנימין חופף עליו כל היום. כל החפיפות שגרה רה"ק לא יהיו אלא בחלקו של בנימין. וא"ל רב יוסף חד ברא היה לכיילול (דאביו היה בן יחידו) ולא מיתקן. לא מיתקן יפה לתורה וכו' (זבחים ק"ח):

חולדה יש ציבשה ואינה ציס, פי' דכל מה שיש ציבשה יש ציס. חוץ מחולדה שאינה ציס. ולזה אמר דוד האזינו כל יושבי חלד. היינו כל יושבי חרץ (שבת ירושלמי):

חולה העומד מחוליו חוזר לימי עלומיו. פי' אחר שחלה ונתרפא מתחזק טבעו להיות יותר בריא ממה שהיה קודם שחלה. וי"א חוזר לימי עלומיו, כלומר דהוי כקטן שגולד דמחולין לו כל עונותיו (גדרים מ"א):

חזקה אין אדם חוטא ולא לו, פי' אין אדם עושה עבירה ואין לו הנאה ממנה. או שיבזול או שיכפור ממון ואפי' כדי שיירשו בניו. ואוקמינן שם ה"מ דוקא בשכיב מרע ונטה למוט. ואין עושה גזילה כדי שיירשו בניו. אבל בבריא ודאי חיישין. אף שאינו נהנה ממנו ואף שהוא עשיר גדול (שבועות מ"ב):

חזקה אין אשה מעיזה בפני בעלה. פי' דאמרינן שם אשה שאמרה לבעלה גרשני והוא אומר לה גרשתיך נאמנת להנשא לאחר (אבל לא להוציא כתובה) דבשביל ממו מעיזה ומעיזה (יבמות קט"ז):

חזקה אין אדם שותה בכוס אלא ח"כ בודקו. פי' דאמרינן שם המקדש את האשה ונמנא בה מוס ואמר רבא כאן נמנא (ברשות בעל) כאן היה. דחזקה אין אדם שותה בכוס אלא ח"כ בודקו. הכי גמי ודאי אם היה המוס מקדם סבור וקיבל. ואי דבא המוס עכשיו ברשות הבעל נסתחפה שדו. (כתובות ט"ו):

חזי מאן גברא רבה דקא מסהיד עלה . פי' דאמרינן שם העיד ר' יהושע בן זירוז בן חמיו של ר' מאיר לפני רבי על ר' מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן (ר"ל דבית שאן לא מא"י הוא ופטור ממעשר) ופרכינן שם בגמרא בשקלי וטרי' ומסיק חזי מאן גברא רבה דקא מסהיד עלה (ר"י בן זירוז) וע"כ לאו מא"י הוא (חולין ז') :

חזי מאי סליק ביה. (פי' ראה מה שהיה בסופו). (דאמרינן שם א"ר אליעזר שם רשעים ירקב היינו דלא מסקין בשמייהו . שלא קוראין שם בנו כשם של רשע . ופריך הגמרא ומתקן ע"ש . והיינו דאמר חזי מה דסליק ביה דבאמת מה מיתה משונה) (יומא ל"ח) :
חזא להאי ארעא דשדי כרבה לפותיה . אמר אי תשדייה לאורכך אפוכי בעיסקא טב מניה . פי' דאמרינן שם מוטב שיהא לאדם פרנסתו דרך מו"מ יותר משיהיה לו פרנסתו מן זרע תבואת הקרקע . דר' אליעזר חזא האי כרבה שדה של תבואה שהיה חרוש לרחה . ואמר אף אם יהיה נחרש לארבה אפ"ה הפוכי בעסקא (לעסוק במו"מ) טב מניה (יבמות ס"ג) :

חזא להני שבלי דקא מנייפין . אמר אי נייפית איחנופי . הפוכי בעיסקא טב מינק . פי' דקא מנייפין השבלים העומדים בקומתן . שהרוח מניף אותן ומפזרם הנה והנה . והוא דרך גסות הרוח . ואמר רב אף אי נייפית אפ"ה הפוכי בעיסקא טב מינק . שיש יותר להרויח בעסק מו"מ (שם) :

חזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלה עניות (חגיגה ט') :
חטוף ואכול חטוף ושתי דעלמא דחזלינן מניה כבי הלולא דמיא . (פירש"י היום ישנו ומחר איננו ואל ימתין עד למחר שמה ימות) (עירובין כ"ד) :

חטוף ובריך . פי' אם תהיה בין המסובים . תהא זריו שאתה תהא מבכר ברכת המזון) (נזיר ס"ז) :

חירי בני מזוני לאו בזכותא תליא מילתא . אלא בזמלחא תליא מילתא . (פי' חיי , כמה יהיו שני חיייו של אדם . בני . כמה בניו יהיו לו . מזוני . אם יהיה עשיר או עני . אלו שלשה דברים לא נגזר מן השמים . דלא בזכותא תליא מילתא אלא בזמל . באותו מזל שנוול בו . מקשים (הוספות הא אמרינן בשבת דף קנ"ו חין מזל לישראל . וי"ל דפי' חין מזל לישראל דלישראל יכול להשתנות המזל ע"י תפלה עכ"ל . ומסקינן שם דמזל שעה גורם ולא מזל יום) . (מ"ק כ"ח) :

חילך לאורייתא . וא"ל ר"ל לר"י שופרד לגשי . פי' דר"י הוא רחץ בירדנא וחזא ליה ר"ל כשהיה לסקים והיה יפה מאד וסבר שהוא אשה ושורר (קפן לירדנא בגבורתו) . וא"ל ר"י חילך (גבורתך) לאורייתא . כחך וגבורתך יפה ללמוד תורה . שהתורה מתיש כח וטוב אמת לסבול עול תורה . וא"ל ר"ל שופרד שאתה נאה ביותר יפה לגשי . לגשים שופרד נאה . וי"ל דאי לתורה . הא אמרינן תורה מפואר בכלי מכווער . וע"כ שופרד לגשי (ב"מ פ"ד) :

חייל

חייא קליל ממיחא. פי' שנתן לו עצה לעשות עמו מה וישאורו תלמידיו חוץ לשער וכו'. וה"ל שהיו אינו כ"כ כבד כמה. דהוי נשחא את עמו והוא קל להנשאים אותו וכו' (גיטין כ"ז):

חירי דמר דהוי משקי ליה בשופריו כי האי. (פי' דאמרינן שם פוסקין לאלמנה מזונות. ואם רגילה לשחות יין פוסקין לה יין לכל סעודה. ואמרינן עליה חומא אשת אביו באתה לקמיה דרבא לפסוק לה מזוני בשמת אביו פסק לה ע"ש) (כתובות ס"ה):

חיותא דקטרי סברה וקבלית. (פי' המקבל דבר שלא באחריות ה"ל כאלו קיבל שק מלא רוח והוא קשור בקשירות הרבה, וכיון שפותחין אותו יצא הרוח ולא נשאר בו כלום. כן הדבר הזה חף שכחב לו כל נכסיו שלא באחריות וזה מוכר כל נכסיו. אין לו עליו ועל הלקוחות כלום). (וע"ע פירש"י ב"ב י"ד, וכתובות ג"ג) (ב"ק ט'):

חטין נעשות יפות. ח"ל שעורים נעשין יפות. ח"ל לא ובשר לסוסים ולחמורים. (פי' דר"י חקוקאי נפק לראות בתבואות הארץ אם נעשין יפות. וכי אחא שאלו לו רבנן אם חטין נעשין יפות. והוא לא רצה להשיב להן דלא נעשין יפות. משום דמוציא דבה הוא כסיל. והשיב להן שעורין נעשין יפות. כדי שיבינו שהחטין אינן נעשין יפות. ואמרו לו לא ובשר לסוסים ולחמורים, דשעורים לאו מאכל אדם הן אלא מאכל סוסים וחמורים. אלא דהכי ה"ל להשיב. אשתקד חטין נעשין יפות. ויבינו אבל שנה זו לא נעשין יפות. או דה"ל למימר עדשים נעשין יפות. דעדשים הם מאכל אדם) (פסחים ג'):

חירגא דיומא לא שמיא. פי' חירגא דיומא (שמש המנסר כמנסר חרזים) לא שמיא. והיינו דאמר נבוכדנצר וכל דיירי ארעא כלא חשיבין. ואמרינן עליה ג' קולות הולכין מסוף עולם עד סופו. ואלו הן קול גלגל חמה וקול המונה של עיר (רומי שהיא מרובה באוכלוסין) וקול נשמה בשעה שיוצאה מן הגוף. וי"א חף לידה. אשה בשעת לידה. ור"ל לאו דוקא שקול הולך מסוף עולם עד סופו. אלא שהקול הוא כ"כ חזק כאלו הולך מסוף עולם עד סופו (יומא כ'):

חילול השם ה"ד. כגון דאמרי אינשי שרא ליה מרא לפלוני. (פי' מי שאומרים עליו הקב"ה ימחול לו על מעשיו. והוא ת"ה. ודאי הוא בעל עבירה והוי חילול השם וכו') (יומא פ"ו):

חייב אדם לקבל פני רבו ברגל שנה' מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת. מכלל דבחדש ושבת מחייבי אינשי לאקבולי פני רבו (סוכה כ"ז):

חייב אדם לאביסומא בפוריא. עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. פי' חייב לשחות יין עד שתבלבל דעתו ולא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ז'):

חכמה מפוארה בכלי מכוער. (פי' דהתורה מזויה יותר באנשים מכוערים. דאמרינן שם אמרה ברתא דקיסר לריב"ח שהיה אדם מכוער ואמרה לו בלשון תמיה האך היא חורה מפוארה בכלי מכוער וכו' ע"ש) (תענית ז', נדרים כ'):

חכס (ד"א א"א) חכס

חכם חתן נשיא מוחלין להם כל עונותיהם. פי' חתן שנושא אשה. וחכמ' ונשיא שנתמנו על הזכור. מוחלין לו כל עונותיו. (ומפרשים המפרשים משום דנהפך לחי' אחר והוי קקטן שגולד. והנה בנשיא מפרש בגמרא דכתיב בן שנה שאול במלכו וגו'. וכי בן שנה הוי אלא כבן שנה בלא חטא. הקשיטי דא"כ כיון דילפינן מניה לכל הנשיאים והמלכים דמוחלין לו כל עונותיו. בכל שארי מלכים דכתיב שהיו בן עשרים או שלשים. ה"ל למיכתב בן שנה בזולתו. דהרי נמחל להם כל עונותיהם כמו בשאול. ונ"ל דלק"מ דכיון דשאול הוי המלך הראשון לישראל ובה הכתוב לכתוב בן שנה במלכו להודיע ולגלות לנו דמוחלין לו כל עונותיו משנתמנה על הזכור. וא"כ תו לא נריך לכתוב בשארי מלכים אחריו דכבר נלמד משאול.) (ירושלמי):

חכם עדיף מנביא. פירש"י חכם עדיף מנביא שאינו חכם (בבא בתרא י"ב):
חכים ר"ש בן יוחאי. (פירש"י שהיה דורש בחכמה) (מעילה י"ז):

חלא בר חמרא לגבי אבא. פי' מר עוקבא אמר כן אבא חלא (חומץ) נגד אבא. שהוא כיון. דאילו אבא כי הוי אכיל בישראל האידינא. לא הוי אכיל גביה עד למחר כד השתא (היינו מעת לעת). ואבא בהוי סעודתא לא אכילנא לסעודתא אחריתא אכילנא (חולין ק"ה):
חמרא והוי לפוס רבנן. פי' דמעשה בר"ע שעשה משתה לבנו. ועל כל כוס וכוס שהביא אמר חמרא והוי לפוס רבנן. פירש"י דאמר ר"ע לברכה בעלמא (שבת ס"ז):
חמרא וריחני פקחין. פירש"י דהיין עושה פיקח. (ונ"ל לפרש מהא דאמרין (בעירובין דף נ"ח) דאמר רב נחמן כל זמן שלא שתיי רביעית יין לא ללילא דעתאי. ומסיק בגמרא ה"מ ללא שתי יתר מרביעית. אבל יתר מרביעית כ"ש דמטריף דעתו ולא מרגיש תו אם שותה יין או לא. וזהו דאמר רבא חמרא וריחני אם הוא מריח ושותה ויודע ששותה יין. פקחין. אז הוא מפקח וללילא דעתיה. אבל אם לא מריח היין ששתה הרבה יתר מרביעית מטריף דעתו וק"ל) (יומא ע"ז):

חמרא למרא וטיבותיה לשקיא. פי' היין ההוא שייך לאדון הבית. והטובה להמשקה שנותן לפניו היין. מחזיק טובה להמשקה יתר מבעה"ב דכתיב כי סמך משה ידיו עליו על יהושע. (פירש"י דכתיב ויהושע מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו עליו. ותלה החכמה והגדולה של יהושע במשה כאילו הוא נתנה לו והיא אינה אלא מפי הקב"ה) (בבא קמא ל"ב):

חמרא מזלא דמריה גרים. פי' היין תלוי במעשיו של בעה"ב שאם הוא רשע יינו מחמין. שנא' אף כי היין בוגד גבר יהיר. אמר רב מרי מאן דיהיר אפילו על אנשי ביתו (פירש"י על אשתו) לא מתקבל. (כתב המהרש"א משום דרשע נקרא חומץ והלדיק נקרא יין כדאמרין בפ' הפועלים חומץ בן יין. וזה היהיר מראה עלמו כיון היינו דיק. וכיון שראתה אשתו שאינו כן. מיתזיל עלה עכ"ל) (ב"ב ל"ח):
 חמרא

חמרא אפילו בתקופת קריחה ליה (שבת כ"ג) :

חמשה דברים משכחין את הלימוד . האוכל ממה שהעכבר אכל , וממה שהחתול אכל . והאוכל לב של בהמה . והרגיל לאכול זיתים . והשותה מים משיורי רחיה . וי"א חף המניח כליו (בגדיו) תחת מראשותיו וישן (הריות י"ג) :

חמשה דברים משיבין את הלימוד (פי' טובים לזכרון) שהנאפה על גחלים . והאוכל ביצה מגולגלת (ביצה זלויה) בלא מלח . והרגיל בשמן זית . (זית עלזמו משכה ושמנו יפה לזכרון) . והרגיל בבשמים . והשותה מים משיורי עיסה שנילושה (שם שם) :

חמישה דברים של י"ב חדש . משפט דור המבול . משפט חיוב . משפט המלרים , משפט גוג ומנוג לעתיד לבוא . משפט רשעים בגיהנם שנאמר מדי חדש בחדשו . ר"י בן נורי אומר מן הפסח עד עזרת שנאמר ומדי שבת בשבתו (עדיות ז')

חמשה אימות הן . אימת חלש על הגבור . אימת מפגיע על הארי (מפגיע חיה קטנה וקולה גדול מאד ושומע הארי ובורח ממנה) . אימת יתוש על הפיל . (יתוש נכנס לאוזן הפיל ומזערו) . אימת סממית על העקרב . (סממית שרץ עוף קטן נכנס לעקרב באזנו ומיסרו ביסורים) . אימת סנונית על הנשר (שרץ עוף קטן נכנס להנשר תחת כנפיו ומעכבו מלפרוח) . אימת כולבית (שרץ המים קטן) על לויחן . נכנס לדג גדול באזנו . (כן אמרו חז"ל ללמוד מניה שיהא ירא אפי' מן החלש שבחלשים ומי יודע אם לא יוכל להזיקק ולייסרך . ואל תאמר מה יעשה לי זה הקטן והשפל וכו' (שבת ע"ז) :

המשה בעילות בעלתיו ונטעתי ה' ארזים בישראל . (דר' יוסי היו לו ה' בנים גדולי הדור שהם ה' ארזים בישראל . ומאן נינהו ר"י ב"י . ר"א ב"י . ר"ח ב"י . ר' אבטילוס ב"י . ר"מ ב"י) (שם קי"ח) :

חמישת אלפים ות"ת ופ"א פסוקים היון פסוקי התורה . יתר עליהן תהלים שמנה . חסר הימנו (מהתורה) דברי הימים שמנה (קידושין ל')

חמותה סניא לכלתה . וכלה סניא לחמותה . בת הבעל סני לאשת אביה . ואשת אב סניא לבתו . (פי' דע"פ רוב החמיות שונא לכלתה . וכלתה אשת הבן שונא לחמותה . וכן א"א שונא לבת חורגה , וכן הבת שונא לאשת אביה ע"ש) (יבמות קי"ז) :

חנניה מישאל ועזריה היו אונסין עלמן מן השחוק . ומן השיחה . ומן השינה . ומעמידין עלמן בשעה שנלרכין לקבציהן . שנאמר ואשר כח בהם לעמוד בהיכל מלך וגו' . והיו יכולין להתחפק עלמן מכל דברים אלו . כדי שלא יתגנו בפני המלך (סנהדרין ל"ג) :

חן מקום על יושביו . חן אשה על בעלה . חן מקח על מקחו . (פי' חן מקום על יושביו . אע"פ שהמקום אינו כ"כ טוב . אפ"ה היושבים בחובה רוצים בה . וחנה עליהם . חן אשה על בעלה . אע"פ שהיא מוכרתת חנה עליו . חן מקח על מקחו . אע"פ שלקח מקח רע חן הכלי עליו . ואומר שטוב קנה) (סוטה מ"ז) :

חסיד שומע היכי דמי . כגון ששבעה אשה בנהר ואמר לא אוכל להסתכל בה להצילה . ונמלא חסידותו של שפות והרי זה מאבד נפש . וזה נקרא חסיד שומע . (וכבר אמרו דכתיב פת לעשות לה' הפרו תורתך . אם תוכל לקיים מצוה גדולה מותר להפטר החורה ויעבור על הקלה וכו') (קוטה כ"א) :

חס לזרעיה דאבא בר אבא דנימא הכי . (פי' דשמואל וקרנא פליגי בדיון קמנה שנתקדשה שלא מדעת אביה . ואמר שמואל זריכה גט . וקרנא אמר אינה זריכה גט . ואפכיה ושלחו לרב (היינו ששלחו הישיבה לשאל מרב הדיון . ואפכוהו לומר דשמואל אמר לא זריכה גט . וקרנא אמר זריכה גט . משום דרב אהבו של שמואל היה . אולי יאמר דשמואל ויודה לדברי קרנא . ואמר רב חס לזרעיה דאבא בר אבא (שמואל קרי הכי) דנימא הכי . דודאי לא אמר שמואל הכי . אלא הדיון שזריכה גט ואם כן כיון דשמואל (קידושין מ"ד) :

חסרירה לגנבה נפשיה לשלמה נקיס . (פי' אם הגנב לא יכול לגנוב עוד מחמת השות (כה) נפשיה לשלמה נקיס (אומר אבא בשלום ולא רציתי עוד לגנוב) (דאמרין פס אבישג השונמית שהיתה ניקחת לדוד . כדאיחא בקרא ותהי לו סוכנת והמלך לא ידעה . והיתה אומרת לו לינסבן (קח אותי לאשה) . אמר לה כבר היו לי י"ח נשים ואסירת לי וכו' . אמרה לו חסרירה לגנבה . כלומר שדחית אותי בקש . דמשום שחשת כוחך לא רצית ליקח אותי לאשה) . (סנהדרין כ"ב) :

חצבי חיורא דמליין קיטמא . (פי' כלים לבנים ויפין ומלאים אפר . ר"ל אין בהם ממש) . (הנמשל הם במעשה דר"ג שהורידוהו מנשיאותו הושיבו לראש"ע במקומו . ובו ביום נחוספו ח' ספסלי צבה"מ . שנאו אנשים רבים לשמוע דרשות ראש"ע וחלש לבו של ר"ג . ואחיו ליה לר"ג בחלמא חצבי חיורא דמליין קיטמא . כלומר דאוחן אנשים ריקיף הם כמלא קיטמא . ליתובי דעתיה דר"ג) (ברכות כ"ח) :

חצבי לנהרא כגני לייא . (פי' כלים שצורים למה צאים לשאוב מים מן הנהר . (דאמרין פס כ"ע אזלו לקבולי אפי דמלכא (לרשות המלך שבא) ואזיל גם רב ששת בהדייהו (רב ששת סני נהור- קיה) וא"ל האי מין חצבי לנהרא כגני לייא . כלומר לקנתרו דאחה סומא ומאי בעית הכא . שלא תוכל לרשות המלך . והשיב לו פ"ט) (שם ס"ג) :

חצובה מקטע רגליהן של רשעים . נטיפה מקטע רגליהן של קצבים וצועלי נידות . תורמסא מקטע רגליהן של שוגאי ישראל . (פי' מקטע רגליהן של רשעים . שאמרה החורה להמתין שלש שנים לאכול מפריה שהיא ערלה . מקטע רגליהן של קצבים . הממחרים לאכול מזהמה קודם הפסח וניתוחו . וכן צועלי גדות אין יכולין להמתין עד שהסבול . תורמסא מקטע רגליהן של שוגאי ישראל . תורמסא הוא מין קטנית ששולקין אותן ז' פעמים והוא מר ובפעם ז' נעשה מחוק וטוב למאכל בקינות סעודה . וא"כ כשמטריח צעליו ז' פעמים לצלו מיהו נעשין טובים . ואלו רשעי ישראל . אף שהקצ"ם מענים אותן כמה פעמים . לא לקחו מוסר (החזיר למוטב) (ביצה כ"ה) :

מוסר (החזיר למוטב) (ביצה כ"ה) :

חצופה נזח לכסירה . פי' שתי נשים המריבות זו עם זו . כל פעם החופה מנלחת להכשרה (תפנית ירושלמי) :

חוצפה מלכותא בלא חגא . פי' חופסה היא שררה גדולה . ר"ל מי שפגעו בחופסה מופיל לו . ומ"מ לא יבא לידי גדולה מעולם (סנהדרין ק"ה) :

חוצפה אפי' כלפי שמיא מהני . דמעיקרא לחיב גבי בלעם לא תלך עמהם ולבסוף כתיב קום לך אתה . כיון דהחזיף פניו לומר לשלוחיו לינו פה הלילה . אף ט"ל הקב"ה לא תלך עמהם . סמך שיאמר עוד הפעם לילך עמהם . וט"ל הקב"ה קום לך עמהם . והקב"ה עשה להכשילו . ועכ"פ מהני החופסה למלאות רזונו אלא שהוא לרעה (שם שם) : **חרש** שוסה וקמן פניעתן רעה . (פי' אל תהי עסקך עמהם . שאם פגע כך והוא חובל כך פסור . ואם אתה חובל בהן חייב) (ב"ק פ"ו) :

חש בראשו יעסוק בתורה . חש בגרונו יעסוק בתורה . חש במעיו יעסוק בתורה . חש בעלמותיו יעסוק בתורה . חש בכל גופו יעסוק בתורה שגא' ולכל בשרו מרפא . (מקשה המהרש"א מה דאמר חש בראשו יעסוק בתורה . הא אמרינן בנדרים (דף מ"א) דיבורא קשה לראש . והאיך יעסוק בתורה והדרה לחוש בראשו . ומתוך ע"ש . וי"ל דלא קשה מידי . דכיון דמסיק ומייתי קרא דחש בכל גופו התורה מרפא שנאמר ולכל בשרו מרפא . וט"כ אף לאותו חולי שהדבור קשה לראש הרי מרפא . וט"כ לעולם אף דחש בראשו יעסוק בתורה . ואי דהדיבור של תורה קשה לו . ז"א דהרי התורה מרפא לאותו החולי עמו . וק"ל) (עירובין נ"ד) :

אות ט

טובה מרדות אחת בלבו של אדם ממאה מלקיות . פי' מרדות היינו רידוי והכנעה שאדם שם אל לבו . מחזירו למוטב יותר משמכין אותו מאה מלקות . שגא' אחת גערה במצין מהכות כסול מאה . (וי"ל לכיון דאמר מהכות מאה מלקות דוקא . דכיון דאמר רב הונא העובר עזירה ושנה בה נעשית לו כהיתר . וט"כ זה שמכין אותו שלש פעמים מלקות הוי יותר ממאה . ועם כל זה אינו מחזיר למוטב דנעשית לו כהיתר . וזהו דאמר טוב יותר ממאה שהוא קי"ו מלקות על ג' פעמים . דעבר ושנה היינו שלשה ודו"ק (ברכות ז') :

טוביה דשמע ואדיש . חלפוהו בישתא מאה . פי' טוב הוא לשמוע חרפתו וחילותיה . וישתוק (אדיש הוא מלשון דש דש . שירגיל עצמו לשתוק בזילותיה) ולא ישיבנו . יבזה מחליף מעצמו מאה בישות שלא יבואו עליו . דאם ישיב וירבה במחלוקת יבואו עליו רעות רבות . וטוב דישתוק מיד בפעם ראשון (סנהדרין ז') :

טוב חרי מתלת . (פי' טובים שני רגלים של ימי הבחורות שהולך בשני רגליו ולא דריך מקל להשען . מתלת . דימי הזקנה דלריך לשלשה רגלים . היינו המקל רגל שלישי

להשען בו . וכדאמרינן בסמוך וי לה לחדא דלזלא ולא אחיא והוא הינקוחא (שבת ק"ג) :
טובינא דחכימי . (רב קרי ליה לר' אליעזר טובינא דחכימי . הטוב שבחכמים)
 מוצר שמבוצרין (כחוצות מ' . כריתות י"ג) :

טובה לשחא דטבת ארמלתא . פי' סימן טוב הוא להיות שנה טובה . אם טבת
 אלמנה . כלומר שאין גשמים יורדין בו בחדש טבת (תענית ו') :

טבא חדא פלפלא חריפא . ממלא לנא דקרא . פי' טוב חדא גרעין של פלפלא שהוא
 חריף . מסל מלא קשואין ודלוטין שאין בהם בנותן טעם . (ד"ח' שם דפליגי הרבה
 תנאים בהא דאסתר ברוה"ק נאמרה ולבסוף אמר שמואל נמי טעמא ואמרי עליה בגמרא
 לכולהו אית להו פירכא וכו' לבר משמואל דלית ליה פירכא . וע"ז אמר היינו דאמרי אינשי
 טבא חדא פלפלא (דברי שמואל) ממלא לנא דקרא וכו') (מגילה ז') :

טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלא . פי' יותר טוב לישב עם בעל חף שהוא טן (קטן) מ"מ
 הוי דו שנים . (כמו דו פרופים) . מלמיתב ארמלא אלמנה . יחידית בלא בעל כלל
 (יבמות קי"ח) :

טובריה חטא וזיגוד מינגד . פי' ההוא דשמו טוביה חטא באיסור ערוה . ואתא זיגוד
 ומסהיד עליה קמיה דרב פפא . ונגדיה רב פפא לזיגוד מלקות . וא"ל טוביה
 חטא וזיגוד מנגיד . בתמיה . וכי דינא הכי . א"ל רב פפא חין דאת לחודך קא מסהדי .
 ושם רע בעלמא קא מפקית עליה . דכתיב לא יקום עד אחד באיש וגו' (פסחים קי"ג) :
טובא אסר וטוב שרי . פי' דאמרי' שם גבי נידוי אם יכולין להחירו תוך שלשים יום .
 ואמר שמואל טוב (השופר) אסר . וטוב (אותו שופר) מחירו . כלומר מי שאסרו
 יכול להחירו . ואע"ג דסתם נידוי שלשים יום . יכולין להחירו תוך ל' יום . טוב (קול
 השופר . בערוך) (מ"ק ט"ז) :

טובם ולא תשפין . שפין ולא תבנה . פי' אם יש לך חור בכותל שבציתך . טום (תסתום
 אותו) ולא תשפין . להרחיב החור ליפוטו . ואם שהרצה להשפין ליפוטו מ"מ לא
 תבנה . להפיל כל הכותל לבנותה מחדש יותר מדאי . שכל העוסק בצנין מתמסכן (יבמות ס"ג) :
טור חג סחרוהי גלידין . פי' טור הראש שלי חג (לבן) סחרוהי גלידין (השג
 מסבבו בליבון שער) . כלבוהי לא נבחין (כלומר קולי לא נשמע שלא אוכל לדבר
 בקול רם מחמת זקנה ותשות כח) . (שבת ק"ג) :

טחנהי לא טחני . השניים שלי לא טחני עוד , דאי' שם דאמר ליה קיסר לר' יהושע
 בן חנניא מאי טעמא לא אתית לבי אבידן (שם היו מתווכחין) א"ל טור חג
 וכו' . כלומר אני זקן מאד ותם כחי ולא אוכל לילך ולבוא . ולדחותא אמר כן . דאמרינן
 במס' עכו"ם דאסור לילך לבי אבידן (שם שם) :

טלמורא דגברא קשה מדאיתחא . פי' אשה יכולה יותר לטעל עממה מהאיש דכתיב
 צחוכות

(בחוכחות דישייה כ"ב) הנה ה' מטלטלך טלמלה גבר וגו'. דאמרינן בעלמא (ע"ז כ"ז)
אשה כלי זיינה עלה. דחסיין עלה (כתובות כ"ח):

אות י

יאי עניותא לישראל כורדא סומקא לסוסיא חיורא. פירש"י דבר נאה הוא לסוס לבן.
(והמהרש"א פ' דאמרינן הרוחא סוס לבן בחלומו הוא סימן יפה וכו'. ולי נראה
לפרש ע"פ דאמרינן דמדת עניות היא הכנעה וענוה דלכך ניתן התורה לישראל מפני שעזין
הן. פירש"י להכניע לבן שכך היא דרכה של תורה רוח נמוכה ונפש שפלה. והנה אמרינן
בגמרא (וכן פירש"י בשיר השירים) מהו דכתיב סוגה בשופטים. ישראל עשו גדר לעריות
נגדר של שופטים שהוא דק מאד. ואפ"ה לא פרזו. ומדקדקים אפי' על טיפת דם כחדל
וכו'. ואמרינן שלשה דברים בסוס. אהב את הזנות וכו'. וזהו דאמרינן יאי עניותא לישראל
סקבלו התורה. כוורדא סומקא שלא עשו רק גדר של שופטים. אף לסוסיא חיורא דאוב
את הזנות. ואפ"ה די להן בגדר של שופטים. ומדקדקין על טיפת דם כחדל וק"ל (חגיגה ט'):
יארוד ילדה ואבני מתא שדיא. פ' דאמרינן שם מי שאינו רוצה לזון את בניו. ואמר
ר' יהודה כופין אותו לזון את בניו. וקרי עליה יארוד תנין שילדה בנים והטיל
פרנסתא אבני מתא. שיפרנסום בני העיר (יבמות מ"ט):

יגעתי ולא מנאחתי אל תאמין. לא יגעתי ומנאחתי אל תאמין. יגעתי ומנאחתי תאמין.
(פ' יגעתי בלימוד התורה ולא מנאחתי אל תאמין. דהתורה בקרן זוית וכל מי
שרוצה ליעול יכול. ואם הוא מיגע עצמו בתורה בודאי נעשה למדן. ואם הוא אומר לא
יגעתי ואעפ"כ נעשיתי למדן אל תאמין. אף שהוא חריף ביותר אם לא מיגע עצמו בתורה
ועוסק בהבלי עולם. התורה משתכחת ממנו. אלא יגעתי ומנאחתי תאמין. ומפרש בגמ' ה"מ
בד"ס. אבל במו"מ סייפתא דשמיא הוא. אפי' בלא יגיעה יכול להתעשר ע"ש). (מגילה ו'):
ידא רעוא דלא תבייש ולא תבזיש. פ' שלא תבייש אתה לאחרים ושלא תבזיש אתה
מאחרים. פירש"י שאם אתה מבזיש לאחרים. תבוא לידי כך שיבזישו המה אותך (מ"ק ט'):
יהא רעוא כל הני מילי מעליותא תדרשו משמאי. (דא'י) שם דתניא ר' יהודה אומר אם
השיא את הראשונה ונתן לשניה לנדוניה אם מת אביה. כדרך שנתן לראשונה. כמו
שנתן אביה בחיים לראשונה. א"ל רבא לרב סהדא דרשינן משמך הלכה כר' יהודה. א"ל
יהא רעוא דכל כי הני מילי מעליותא לדרשו משמאי). (כתובות ס"ח. ביצה כ"ח):
יומא חדא לשתיים בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר. (פ' גבי האי מעשה דר' אליעזר בן
עזריה שמינהו לנשיא. ואמר אחזיל ואימלך בדביהי. אמרה לו דאח"כ ידחוהו
מנשיאותו. ואמר לה יומא חדא לישתמש אדם בכסא דמוקרא. בכלי חשב להסבד בו
ולמחר ליתבר. אף שאח"כ ישבר מה בכך) (ברכות כ"ח):

יומא דעיבא . ויומא דשוחא . פי' יום המעון . ויומא דשוחא . שרוח דרומית מגשבת . לא מהלין ביה . אין מלין לחינוק . ולא מסוכרין ביה . אין מקיזין דם שהוא מסוכן . והאידנא דדשו בו רבים . שנהגו כ"ע למוול בו ולהקיז דם . שומר פתאים ה' . כתיב (יבמות ס"ה) :

יומא קמא דריש שחא חס . כוליה שחא חס . ואי קריר . כוליה שחא קרירא . פירש"י לאו דוקא כוליה שחא אלא רובו של השנה . (ויהיה לך לסימן חס א' דר"ה הוא יום חס רוב השנה יהיה חס . ואם יום א' דר"ה קריר יהיה רוב השנה קרירא . ונ"ל דבא"י חיירי) (ב"ב קמ"ו) :

יום של עזרת צרור . סימן יפה לכל השנה כולה . פי' חס יום של חג שבועות צרור ולולל ולא יום המעון הוא סימן יפה (שם שם) :

יותר ממה שהעגל רוצה לינק . פרה רוצה להניק . פי' דהאם אהבתי להולד ליתן לו לינק יותר משהעגל רוצה לינק . (והוא משל על שאמר ר' שמעון בן יוחאי לר' עקיבא כשהיה חנוס בבית האסורים על שהיתה גזירה שלא ללמוד תורה . למדני תורה . וא"ל רבי עקיבא יותר משהעגל רוצה לינק וכו' ר"ל יותר אני תאב ללמוד משאתה תאב ללמוד . אלא גזירת המלכות היא וכו') (פסחים קי"ג) :

יותר משהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא . (פי' דתאוות האשה יותר מתאוות האיש , אלא שאינה טובעת בפה . ולזה אמר שרוצה להנשא . ר"ל שיהא טובע אותה . שדרכו של איש לחזור אחר אשה ואז תתראה לו . משא"כ האיש צדידיה תליא מילתא . וע"כ אין לו רצון מקודם . אבל האשה רנונה מקודם . היינו להנשא להאיש שיהיה טובע לה (יבמות קי"ג) :

ירדו גשמים בע"ש סימן קללה . פרש"י מפני שגריבין ללאת ולבוא לערוח ללורך שבת (תענית ח') :

יושבין במסיבה על השלחן . הגדול שבהם שולח יד תחילה . פי' במסיבת הסעודה . הגדול שבהם שולח ידו לאכול תחילה . כיון שהגדול שלח ידו לאכול מה שלפניו יוכלו כולם כא' לאכול . אבל אם אוכלים מקערה אחת החשוב חשוב קודם לשלוח ידיו אל הקערה (מסכת ד"ה) :

יד לעין . יד לפה . יד לחוסם . יד לאוזן . יד לפי הטבעת . יד לאמה תקיץ . פי' אם נגע בלא נטילה ידים שחרית בלא אחד מכל האברים צעין מסמא . באוזן מהרשת . בפה מעלה פילפוס (ריח הפה) וכן בכל האיברים . ופרש"י יד לאמה לאו לענין שחרית קאמר אלא בכל עת משום קרי (שבת קי"ח) :

ידי חלקי עם המתפללים עם דמדומי חמה (פרש"י בעוד שחמה אדומה מיד אחר הנין . וכן הוא בערב סמוך לשקיעה . (והטעם שאז הוא ק"ש בזמנו . ומסמך גאולה לתפלה כדאמרינן בצרכות) (שם שם) :

יהי חלקי ממכתיבי שבת בעצריא . פי' טבצריא היא עמוקה ומחשכת צפוד יום ומאוס להוסיף מחול על הקודש . וטוב לעשות שבת צפוד יום (שס) :

יהי חלקי ממוציאי שבת בציפורי . פי' ציפורי יושבת בחר . ובשקיפת החמה עוד נראה שם אור גדול . ומאחרין ביציאת השבת . וצריכין להוסיף מחול על הקודש בכניסתו וביציאתו (שס) :

יהי חלקי עם המתים בחולי מטיים . דאמר מר רובן של דיקים מתים בחולי מטיים . פירש"י שמתסריין ביסורים וממרק עונותיהם (וחוס' כחצו דא' במדרש . שממרק אכילה שבמטיים . להיות נקיים וטהורים כמלאכי השרת עכ"ל) (שס) :

יהי חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו . אמר רב פפא לדידי חשדן ואין בי וכו' . (שס) :
יהי רעוא דאימא מילתא דתתקבל . (פי' ר' אבא כשהיה רוצה לעלות לא"י אמר והתפלל חפלה זו . כשיצא לא"י . יתקבלו דבריו על אנשי המקום ולא יבויוש . ולמדוין מזה שאף שמקובל דבריו במקום הזה . אפשר שבמקום אחר לא יקובל וצריך להתפלל ע"ז (ביצה ל"ח) :

יובא דמפגרי ביה רבנן . יומא דשמי הוא . פי' יומא דמפגרי . חלשים ביה התלמידים ואין באים לבה"מ . היו קוראין לאותן הימים יומא דשמי (יום של חנם) (שבת קכ"ט) :

יין נחת שבטעים . סוד נחתן שבטעים . ככנס יין יצא סוד . (פי' יין בגימטריא שבטעים . סוד בגימ' שבטעים . ואם שותה יין ונכנס שבטעים לחוך הגוף דוחה שבטעים לחוך שהוא סוד ומגלה הסוד) (פירוזין ס"ה) :

יין יפה לחלב . פי' אשה מניקה היין מרבה ומצריא החלב שלה . דאמרינן שם פוסקין לאלמנה מזונות . ואם היא מניקה פוסקין לה נמי לכל סעודה יין . אבל אינה מניקה אין נוחנין לה יין לכל סעודה . והני מילי באין רגילה ביין . אבל אם היתה רגילה בחיי

בעלה לשחות לכל סעודה יין פוסקין אף יין באשר היתה רגילה (כתובות ס"ה) :
ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח . ולא ישא בת ע"ה וכו' מובטח לו שבניו ת"ח . (פי' רש"י ימכור כל מה שיש לו . וירבה בהוצאות עד שימלא לו לישא בת ת"ח וכו' (פסחים מ"ט) :

ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו . מי שאין לו מנעלים ימכור ביתו וימכור הקורות ויקח לו מנעלים לרגליו . דאין לך מנחה יותר ממי שמהלך יחף בשוק (שבת קכ"ט) :

ימכור אדם מנעליו . ויספיק לזרכי סעודה בזים הקזה . (פי' אפ"י מנעליו וכ"ש קורות ביתו . וכ"ש כל מה שיש לו) . מאי זרכי סעודה . רב אמר בשר . ושמואל אמר יין . ע"ש (שס) :

יבוי עיבורן של תרנגולים כ"א יום (פי' לאחר שנחטברה מהזכר שוהה ביצתה לגמור כ"א יום) . כלב לחמשים יום . חתול לחמשים ושנים יום . חזיר לששים יום . שועל וכל

מיני שרצים לשעה חדשים . בהמה דקה טהורה לחמשה חדשים . בהמה גסה טהורה לתשעה חדשים . בהמה גסה טמאה לשנים עשר חדש . הואב הארי והדוב והגמל והכרדלם והפיל והקוף שלש שנים . אפעה מתעברת לשבטים שנה . וימי עיבורה שלש שנים נחש ימי עיבורו ז' שנים . שנחקלל מכל בהמה וחיה וכו' (בכורות ה') :

ינקותא כלילא דוורדא . סיבותא כלילא דקילפי . פי' הינקותא צפוד האדם עיק . הוא כחר של ורדים . אבל סיבותא כיון שהקין היא כחר של קילפי (שבת ק"ב) : **יפה** שתיקה לחכמים . ק"ו לפסחים . וכן שלמה אמר בחכמתו . גם אויל מחריש חכם יחשב . (ירושלמי ע"ט) :

יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה אותן . וימין מקרבתן . (פירש"י יצר . יצר של תשמים במותר לו . לא לדחות כלל שלא יקוץ בפריה ורביה . ותינוק לא לדחות לגמרי פן יצרה או יאבד את עצמו . ואשה שדעתה קלה ואם ירדפוה תאלא לתרבות רעה . וכל בני שלשה תהא שמאל דוחה אותן . שלא לתרבות בהן . אבל ימין מקרבתן מהאי טעמא) (כוסה מ"ו סנהדרין ק"ז) :

יצר הרע בתחילה דומה לחוט של זוכיא . ולבסוף דומה בעבותות העגלה . (פי' בתחלה הוא צדברים קלים וקל לכבוש אותו) . כחוט של זוכיא . (קורי שממית שהוא דק מאד) . ולבסוף דומה בעבותות העגלה . חבל פב שקושרין בו הפרה לחרישה . שמתחילה צב צדברים רבים להסית על עבירה קלה מה צבא . ואח"כ כשיצית לו . ואמר לו דבר חמור מזה ואומר מה בין זו לזו . עד שלבסוף מסיתו לעבירות רעות החמורות מאד . (סוכה נ"ב) :

יציבא בארעא וגוורא בשמי שמיא . פי' משל הוא . יציבא (החושב) ידור בארעא . והגר שבא לדור . ידור בשמי שמיא למעלה . (בתמיה) דאיתא שם גבי פתח הפתוח לכרמליה . אריך לחי אחר להתירו . אבל לר"ה שרי . ואמר רב חנן יציבא בארעא וכו' (עירובין ז') :

ישן נאה דורש ונאה מקיים נאה ואין נאה דורש . ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים . פי' דאמרינן שם כל אדם שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים . ר' יעקב אומר כאלו מנעט את הדמות שנאמר כי בללם אלהים עשה את האדם . וכתוב בתריה ואחם פרו ורבו . בן עזאי אומר כאלו שופך דמים ומנעט את הדמות . היינו כשניהם . א"ל לנן עזאי יש נאה דורש וכו' ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים (דבן עזאי לא היה נשוי אשה) אמר להן בן עזאי מה אעשה נפשי השקה בחורה . אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים (יבמות ס"ג) :

ישן זדיק טוב ויש זדיק שאינו טוב . יש רשע רע . ויש רשע טוב . (מפרש בגמרא טוב לשמים ומובן לצדקות זה זדיק טוב . טוב לשמים ורע לצדקות זה זדיק שאינו טוב . רע לשמים)

לשמים ורע לבריות זה רשע רע. רע לשמים ומוב לבריות זה רשע טוב. (קידושין מ') :
 יש כספה בלא משפט. פסוק הוא [במשלי י"ג]. ומפרש בגמרא דיש שמה בלא זמניה.
 אף שנזר לו לחיות עוד כמה שנים. אפי"ה מת בלא משפט. ומייתי ראייה ממשנה
 דמלאך המות ע"ש. (חגיגה ד') :

יש זריו ונשכר ויש זריו ונפסד. ויש שפל ונשכר. ויש שפל ונפסד. (פי' יש בני אדם
 זריזין במלאכתן ומתוך כך נשכרים. ויש מתוך זריזותן שמקדימין למכור או לקנות.
 ואף שימתונו עד לאחר זמן היו מרוויחין יותר. ומתוך זריזותן מפסידים. לכן יש שפל
 שהוא עלל. ומתוך שמעלל בדבר מפסיד. ויש שמתוך עללותן המה מרוויחין. דעכשיו
 מוכר ביוקר.) (פסחים ג') :

ישיבת כרכים קשה. פרש"י שהכל מחיישבין שם ודוחקים ומקרבין הבחים זה לזה
 ואין שם חויר. אבל בעיר יש שם ריוח בגנות ופרדסים ואוירה יפה. שנאמר
 ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלים. מכלל דלא ראו להתישב בירושלים,
 משום דישיבת כרכים קשה. (כתובות ק"י) :

ישמעאל כהנא מסייע כהני, דאמרין שם א"ר ישמעאל משום אבותיו חלב שעל גבי
 הדקין. דיש בהם חשק איסור חלב. כהנים נהגו בהן היתר. ואמר ר' ינחק
 ישמעאל כהנא מסייע לכהנים. (תמיד ע"ש. חולין מ"ט) :

ייתי ולא אחמיניה. פי' יבא משיח. ואני לא אחמיניה (אין רלוני לראות אותו ואמות
 קודם בואו). וכן אמר רבא ייתי ולא אחמיניה, אמר ליה אביי לרבא מאי עעמך.
 חילימא משום חבלי משיח (דכרות רבות ומלחמות גדולות יהיו). והא תניא שאלו תלמידיו
 את ר' אליעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח. יעסוק בחורה ובגמילות חסדים ומר
 הא תורה והא ג"ח. א"ל שמא יגרום החטא (סנהדרין ק"ה) :

אות ב

כל שדעתו מיושבת עליו זיינו יש בו מדעת שבועים זקנים. פי' דעתו מיושבת ואינה
 מתורפת בשתיית היין. יין בגימ' שבועים (עירובין ס"ה) :

כל שאין יין נשפך כמים בציחו. אינו בכלל ברכה. שנאמר וברך את לחמך ואת מימך.
 מה לחם שניקה בכסף מעשר אף מים הניקחין בכסף מעשר. ומאי יהוה יין וקרי ליה
 מים. אי נשפך בציחו כמים איכה ברכה. ואי לא לא (שם) :

כל הנותן כסו עינו. כל העולם דומה עליו כמישור. פירש"י שרגיל לשתות יין הרבה
 ומשתכר. כל העולם דומה לו כמישור ממון אחרים דומה לו כהיתר. וחד אומר כל
 העריות דומין לו כהיתר (יומא ע"ד) :

כל הדוחק את השעשע עשה דוחקו. פי' לא יחזק אדם לעלות לגדולה או לעשות דבר
 קודם

קודם זמנו . ומייתי ראייה מאבשלום שביקש למלוך קודם זמנו בעוד שאביו היה קיים . ולא
ראה להסחין עד מיתת אביו . והיה השעה דוחקתו ונתלה (ברכות ס"ג) :

כל הכועס כל מיני גיהנום שולטין בו . כתבו תוס' דהכעס מביא לידי כפירה בעיקר .
כדאמרין במסכת שבת (ד' ק"ה) השובר כלים בחמתו כאלו עובד ע"ז ע"ל (כדרי' כ"ב) :

כל הכועס משכת למודו . ומוסיף טפשות . (פי' ל"ל כיון דאמר' ת"ח אורייתא קא מרתחא
ליה . דהתורה מחממו . וכיון שבעס ומחממו ואין עוד מקום להתורה לחממו . לכך

משכת תלמודו . וכיון שמשכת תלמודו הוי ע"ה . וכ"ז שמוקינין דעתן מתטפשת ומוסיפין
טפשות . וזהו דפרש"י מקורר רוח דאין מקום לקבל שמים) (טס) :

כל השוכח דבר א' ממשנתו גורם גלות לבניו (יומא ל"ח) :
כל אדם שיש לו עזות פנים זידוע שנכשל בעבירה . שנאמר ומוח אשה זונה היה לך .

פי' ומוח דיש לך מוח עזות פנים . ודאי אשה זונה היה לך . (תענית ז') :
כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לשאולו . פירש"י אע"ג דכתב וזהבנת לרעך כמוך . (טס) :

כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע . פרש"י דאמר' בקידושין דיש בו מלקוח .
ומשום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע ואין בו מלקוח (טס) :

כל אדם שיש בו גסות הרוח . אין הקב"ה והוא יכולין לדור בעולם . שנאמר גבה עינים
ורחב לבב אותו לא אוכל . אהו לא אוכל לדור עמו . (סוטה ה') :

כל אדם שאין בו דעה לסוף גולה (סנהדרין ז"ב) :
כל שאין מלמד את בנו אומנות . כאלו מלמדו ליסעות . (פי' דאם אין לו אומנות הרי

מלמדם את הבריות ונמלא מלמדו ליסעות) (קידושין כ"ט) :
כל המנחש לו נחש . פי' ההולך אחר נחשים . ומאמין בהם . כגון פתו נפל מפיו ואמר

סימן רע הוא . לו נחש . מאן דקפיד קפדין בהדיה . ומאן דלא קפיד אין בהם ממש
שנאמר כי לא נחש ביעקב . (כדריס ל"ב) :

כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראה שמים . דומה לגיזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות
ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל (פירש"י ע"ט) :

כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם . (פי' כל שאינו בהסתר פנים . שהקב"ה לפעמים מסתיר
פנים ממנו . ומיסר אותו באיזה יסורים או שיהיה לו איזה הפסד . אלא שתמיד יש לו

כל האותו בלי גער . זה אינו מהם . מזרע ישראל . דאין אדם בארץ וכו') (חגיגה ה') :
כל מי שאין לו אשה אינו אדם שנאמר זכר ונקבה בראש . ויקרא שם אדם (שניהם

זכר ונקבה נקראים אדם) . כתב רב אלשיך בפ' תשא דלכך נתנו ישראל מחצית השקל
לכפר על מעשה עגל כופר נפשו . דנשים לא חטאו בעגל כדאיתא וה"ל רק חזי אדם
לכך נתנו מחצית השקל ע"כ (יבמות ס"ג) :

כל אשה ששהתה עשר שנים וישיאה . שוב אינה יולדת . אמר רב נחמן לא שנו אלא שאין
דעתה

דעמה להנשא . אכל דעמה להנשא לית לן בה (שם) : **כל** שפסקו עם הנשים . סורו רע . (פי' עסקו עם הנשים . מו"מ שלו בתכשיטי נשים . או דברים הנזכרים לכן . או שקונה מהן מעשה ידיהן . סורו רע . שהתקרבנה רעה להשתדל עמה בדברים (וקול בלשה ערוה) ולהיותה סרה אליו לביתו והוא לביתה היו סורו רע) (קידושין פ"ב) :

כל המסתכל בעקבה של אשה הוויין ליה בנים שאין מהוגנים . פי' בעקבה במקום החורף . ובאשתו אמרו והויין לו בנים שאינם מהוגנים (כדריס כ') :

כל האומר רחב רחב מיד נקרי . פי' משום שהיתה יפת תאר מאד . והמזכיר את שמה רואה קרי (תפנית ה') :

כל מי שיש לו בה"כ בעירו ואינו נכנס להשתלל נקרא שכן רע (ברכות ח') :

כל ה"ח שאין חוכו כברו אינו ח"ח . פי' כפיו כן לבו . פנימי כחיוני . (כתב הר"ף בע"י דאם אדם שותה יין הוא ניכר מבחוץ לפניו להובים . משא"כ אם שותה מים לא ניכר אם שותה או לא . וזהו דלמר שהת"ח נר"ך להיות חוכו כברו . כא"ש השותה יין דניכר מבחוץ מה שבחוכו ששמה יין והיינו פיו ולבו שוין . משא"כ השותה מים דלא ידפיין מה שבחוך לבו וק"ל) (יומא ע"ב) :

כל ת"ח המרבה סעודתו ב"מ . סוף מחריב ביתו . ומאלמן את אשתו . ומייתם את בניו ותלמודו משתכח ממנו . ומחלוקות רבות באות עליו . ודבריו אינם נשמעין . ומחלל שם שמים ושם אביו ושם רבו . וגורם שם רע לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות (פסחים מ"ט) :

כל המספר לשון הרע וכו' ראוי להשליכו לכלבים (וכ"ל אחת טעם למה דוקא להשליכו לכלבים . דאמרינן במ"ש שבת דף קנ"ה הקפיד הקב"ה על מזונותיו של כלב ליתן שכרו דלא יחרץ כלב לשנו . כדאמרינן במ"ש פרכין דף ק"ו ע"ש . וה"כ הכלבים שחקו מלחרוך . וזה שפטר וסיפר שהיה לו לשחוק . לכך ראוי להשליכו לכלבים בשכרן ששחקו וק"ל) (שם קי"ח) :

כל שאינו יודע צ"ב גיטין וקידושין אל יהא לו עסק עמהן . (פי' כל מי שאינו בקי בדין גיטין וקידושין לא יסדר קידושין . אפי' בחור לבולה . ואל יסדר גט . ולא יהיה דיין בדבר . שמה יסיר איסור ערוה . והוא משותף שאינו יכול לחקון . (קידושין י')) :

כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה . הוויין ליה בנים זכרים . פי' סמוך לוסתה פונה אחת (י"ב שעות) והויין לו בנים זכרים דכתיב להבדיל בין הפמא לטהור . וסמוך ליה אשה כי תזרע וילדה זכר (שבועות י"ח) :

כל ת"ח שנמא רבב על בגדו חיוב מיחה . (פי' רבב שומן או חלב) שאל כל משנאי אהבו מוח . שממאסין עמך בעיני הבריות . ואומרים אי להם ללומדי תורה . שהם מאוסים ומנוגים . ונמא ממאסין החורה . אלא שהת"ח נר"ך להיות הגון לכבוד החורה (שבת קי"ד) :

כל הקורא בלא נעימה . ופסוק בלא זמרה . עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים

חקים לא טובים . ומשפטים לא יחיו בהם . פי' דלריך לקרות בנינון הטעמים . וכן השונה בתלמוד לריך ללמוד בנינון הגמרא (מגילה ל"ב) :

כל הסובל במומו סובל . (פי' הרגיל לגדף חמיד לדבר מן האנשים ובחששות . הוא עצמו ודאי סובל . ואחן דברים שמדבר יש בו פ"ש) (קידושין ע') :

כל המלמד את בתו חורה כאלו מלמדה חסלות . פרש"י שמתוך כך ה"א מבינה ערמוניות וטושה דברים בהלנע . (וי"ל דלפרש"י ח"כ אנשים נמי מתוך הסודר יבינו ערמונית . אלא כיון דנשים פסורות מת"ח . וח"כ מה שלומדים חורה אינו אלא כדי שיבינו ערמוניות . משא"כ אנשים דחייבין בח"ה ולומדים משום החיצו) (סוטה כ"ח) :

כל הלומד חורה מרב ח' אינו רואה סימן ברכה . (פי' דלריך לילך מחיל אל חיל לידע ולהבין כל ח' וא') . דהרבנן כל חד יש לו מפליה בפלסול ובסברות . (ע"ז י"ט) :

כל מיני מראה אדם בנפשו . חוץ משחיטה ודבר אחר . פי' דלומר לחבירו דרך דוגמא להסביר לו . לומר כגון זה כאשר אני מראה אישך . חוץ משחיטה שמא יחשוך בגרוננו .

ודבר אחר נגע זרפת . שהוא מסיכן לקפוץ עליו על אחד מאיבריו (גיטין כ"ז) :

כל מה דעבד רחמנא לטב הוא דעבד . פי' אף אירע לאדם דבר רע . יאמר כל מה דעבד רחמנא לטב הוא דעבד . דהקב"ה חשבו לטובה . כמעשה דר' פקיבא ע"ש (ברכות ל') :

כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה . חוץ מהולאות שבת ויום טוב . והולאות בניו לת"ת . שאם פוחת פוחתין לו . ואם מוסיף מוסיפין לו . (פרש"י הולאות שבת ויו"ט והולאות בניו לת"ת לא פסקין לו בר"ה מה שיסחך ללרכן אלא לפי מה שהוא רגיל להולאות ממזיאין לו . ואם פוחת ממזיאין לו שכר מוסט . ואם מוסיף ממזיאין לו שכר מרובה) (ביצה ט"ז) :

כל פספטיא בישיבן . ופספטיא דאורייתא טבין . פי' פספטיא ריבוי דברים הן בישיבן (מרובה דברים מרבה שעות) אבל פספטיא דחורה כל מה שמרבה בדברי חורה אפי' אותה דבר עלמו הלכה או משנה ששונה הרבה פעמים הוא יותר טיב . דאינו דומה שונה סרוקן ק' פעמים לשונה מאה ואחד פעמים וק"ל) (ברכות ירושלמי) :

כל זרכייה דאורייתא בישיבן (פי' די וספוק) (שם שם) :

כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש . ח"ל רבא לאביי וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מיקרי רשע נמי לא מיקרי בחמים , אלא אמר רבא קדש עלמך במותר לך . (פרש"י רש"י שיש לך לקדש עלמך לעשות משמרת וסייג אף בדבר המותר לך . שלא יבא לידי שיעבור על דברי חכמים . וסייגו כל המקיים שטושה משמרת לסיות להם קיום לדברי חכמים נקרא קדוש וק"ל) (יבמות כ') :

כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו . פי' שסינה"ר מתגבר יותר באדם חסון וזדיק (סוכה כ"ב) :

כל

cc

כל המשפיל עלמו הקב"ה מגביהו. וכל המגביה עלמו הקב"ה משפילו. וכל המחזר אחר גדולה. גדולה בורחת ממנו. וכל הצורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו. וכל הדוחק את השעה. שעה דוחקתו. וכל הנדחה מפני השעה. שעה עומדת לו (עירובין י"ג):

כל דיין דמיתקרי לדין ומסקין ממנו ממון אינו דיין. פי' אם תובעים אותו לדין. ומזיזין ממנו ממנו אינו נקרא דיין. (ו"ל דממ"ג אם שהיה רוצה לבזול ממון חבריו וממלא גזלן הוא ופסול לדין. ואם שהיה סבור שהוא כדין ולא בדינא. אינו דין להיות ראוי לדין שאינו בקי בדינים וא"כ ממ"ג אינו דיין וק"ל). (ב"ב כ"ח):

כל השונה לתלמיד הגון נופל בגיהנם (חולין קל"ג):
כל הקבור בח"י כאלו קבור תחת מזבח. שנאמר וכפר אדמתו עמו. כשם שהמזבח מכפר כך אדמת ח"י מכפרת (כתובות קי"א):

כל העוסק בחירות עולה. מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב עולה. פי' בזמן שאין בית המקדש קיים יעסוק בפ' קרבנות, והעוסק בפ' עולה כאלו הקריב עולה. והעוסק בפ' חטאת כאלו הקריב חטאת. וכן מנחה וכן כולן (מנחות ק"ו):

כל מי שקורא ושונה. ורואה עריפות לעלמו. ושימש ת"ח. עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל. אשריך וטוב לך. אמר רב צביד זוכה וגוחל שני עולמות. אשריך בעוה"ז. וטוב לך לעוה"ב. (חולין מ"ד):

כל ימי עני רעים זה בעל גמרא. וטוב לב משתה תמיד זה בעל משנה (ב"ב קמ"ה):
כל ימי עני רעים זה שיש לו אשה רעה. וטוב לב משתה תמיד. זה שיש לו אשה טובה (סנהדרין ק"א):

כל ימי עני רעים זה איסתנים. וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה. (פי' איסתנים בלשון יונים איש חלש ומגזר רע. בערוך. ורש"י פי' מי שדעתו קלה ולבו נמאס בכל דבר המנונה קלה הרי כל ימיו רעים. וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה. היינו שאין דבר מאוס מזיקו ואוכל כל מה שבא לידו) (סס):

כל ימי עני רעים זה רחמן. וטוב לב משתה תמיד זה אכזרי (סס):
כל ימי עני רעים זה שדעתו קלרה. וטוב לב מי שדעתו רחבה. (פירש הרשב"ם מי שדעתו קלרה היינו קפדן ורנן. ועינו רעה בשלו ובשלו אחרים. ודעתו רחבה זה השמח בחלקו) (סס):

כל המקיים שלם סעודות בשבת ניזול משלש סורעניות. מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמות של גוג מנוג (שבת קי"ח):

כל המענג את השבת ונתנין לו משאלות לבו. שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך. אמר רב יהודה בר שילת משמיה דרב. כמה מענגו בתבשיל של תרדין (מאכל חשוב) ובגדים גדולים וכו' (סס-סס):

כל אדם שיש לו חן זידוע שהוא ירא שמים . שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו . (ופשוט הוא דכל שרוח הבריות נוח הימנו רוח המקום נוחה הימנו . וע"כ ירא שמים הוא) (סוכה מ"ח) :
 כל מצוה שקבלו ישראל בשמחה . כגון מילה עדיין עושין בשמחה . וכל מצוה שקבלו בקטטה כגון עריות . עדיין עושין אותה בקטטה . דלית כחובס דלא רמו בה היגרא . פירש"י מילה בשמחה דעושין משחה . כתבו חוס' הקבלה בשמחה דכתבי ויעש אברהם משחה גדול ביום הגמל את בנו . ה"ג מ"ל (בשמיני ה"ג בני' . מל את בנו) . ולית כחובס דלא רמו בה היגרא . משום שקבלו בקטטה עריות שנאסרו להן . וכל העם צדק למשפחותיו על עסק משפחות (שבת ק"ל) :
 כל מה שברא הקב"ה . לא ברא דבר אחד לבטלה (שם ע"ז) :
 כל מיני ידענא אסותא הוין מהני שלשה . (פי' דשמואל היה רופא מומחה . ואמר לכל מיני חולאים ומכות . ידעתי רפואתם . הוין מהני שלשה לא ידעתי רפואה למכתם) ואלו הן מאן דאכיל אהינא מרידא (תמרה מר וי"א כל מיני פירות) אליבא ריקנא קודם שאוכל שום דבר אחר . ומאן דאסיר מיתנא דתיגנא רעיבא אחרנייה . מי שלובש חלוק אזו הפי' חגורה של פשתן לכה על גופו . ומאן דאכל נהמא ולא מסגי' ד' גרמידי . מי שאוכל הפילו לחם וחנינו הולך אח"כ ארבע פסיעות קודם שיגן . אלא שנריך לילך לפחות ד' אמות (שם קי"ג) :
 כל מילתא דמתאמרי בהפי תלתא אין צו משום ליטנא בישא . פי' שהבעלים אמרו צפני שלשה צ"א אין צו משום ליטנא בישא . ויכול השומע לספר ולגלות הדבר . דע"כ אין הבעלים מקפידים . דהוי מילתא דעבידי לגלויא . דהברך חברה חיה ליה . וחברא דחברך חברה חיה ליה (חזקת הבתים) :
 כל מילתא דמתאמרי בהפי מרא . ליה ביה משום ליטנא בישא . (פי' דהמלשין אומרה צפני הבעלים ליה ביה משום לשון הרע) ח"ל אצוי כ"ש דהוי חולפס וליטנא בישא (שם) :
 כל שקר שאין בתולתו חמת חיט מהקיים . דכתבי ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה . אפס כי עז העם וגו' וגם בני ענק ראינו שם וגו' (סוכה מ"ט) :
 כל מיני דכדי לא מידכרי אינשי . פירש"י דברים של מה בכך ושל חנם לא מידכרי אינשי . אינן זוכרין אותה . כיון דדברי רוח הן משכתין אותו (סנהדרין ב"ט) :
 כל הנופל אינו נופל לידי גבאי תחלה . פי' כל הנופל לביות עני אינו נופל לידי גבאי תחלה . גבאי של צדקה לפרנסו מן התמחוי הלא קרובים מתגלגלין עמו . ואם אינן מהפוקין לפרנסתו . אז נופל לידי גבאי לפרנסו מן הצדקה (דברים ס"ה) :
 כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא . (פי' כשהיו סומכים לרב אמו ורב חסי ברו הכי-כל כיוולא

ליוגא צאלו ראוין לסמיכה. ולכך כפלו כל מן דין וכל מן דין וכו' מפני שנים היו דב
אמו ורב חמי. וכל חד בפני פלמו היה ראוי לכך (סנהדרין י"ד):

כל המיושן מחזירו יפה מחזירו. (פי' בחבולות ופירות וביין וזכר. היסן טוב מחדש
שנאמר ואלתם ישן נושן. ומשמע להחדש יניחו להתיימן) (צ"ב ז"ה):

כל בית ששטמין בו דברי תורה בליה טוב אינו חרב. שנאמר הנותן זמירות בליה.
וכהיב בריבא דקרא היה אלוה פטי. פי' דהתורה נקראת זמירות (פירושין י"ח):

כל עיר שגנתיה נכסין מבה"כ לסוף חריבה. שנא' לרומם בית אלבינו וגו'. היינו
בבית אלבינו יבא מרומם משאר הכהים שנעיר (שנת י"א):

כל עיר שאין בה ירק אין ח"ה ראשי לדור בחובה. פירש"י לפי שהירק טוב ונלקח
בזול ויכול הח"ה להסתגלם בקל כדי שיוכל לפקוד בחורם (פירושין נ"ה):

כל פיר שיש בה מעלות ומורדות. מזקינכ בחיי ימיכון. פי' שיש בה כהילוך מעלות ומורדות.
מתיסין כח אף בימי ילדות. ונמצא בעת זקנות כבר הוחם כמו ומה יעשה לעת זקנותו (שם נ"ו):

כל הגוי הרפתקאות דערו עליהו. פי' כל המאורעים דעברו עליהו. היינו הלאות
והיבנות המוקדם והמאוחר שהיה נזמן להבחואם. פי' כ בהבגת השם היה. ונדון
עליה. ופי' כ"ה שלכן תשרי וכו'. אמר רבא ש"מ חרי דיגי מיהדנא (רי"ב ע"ו):

כל החלומות הולכין אחר הפה. (פי' דהחלומות הולכין אחר הפה דהפותר. לכך אמרו
חכמים ילך אלל ג' צ"ב אוהבים ויפתרו לו. דודאי יפתרוכו יס בה ויקיים (ברכות נ"ה):

כל שאומרים בפני המת יודע ושומע עד שיסתום הגולל. (פי' דיש לזכר מדבר לפני
המת דבר שנאוי הוא לו. אי דבר שיש בו משום לופנ לרש חרף טובה. היינו דבר שאין
המת יכול לקיים אותו. ולכך אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת) (שנת קנ"ג):

כל מה באסרו חכמים משום מראית עין בלא יראה חזירו. וסבר דבר איסור הוא. זה שאם נהדרי
הדברים ואי אפשר לאדם לראות וכו' דמוחר דכיון דהדבר עלמו מותר. ומשום מראית עין
נמי ליכא. אפ"כ אסור שלא ירגיל בכך ויכשל אף היבא דאיכא מראית עין) (שנת קמ"ו):

כל המוסיף גירע. שנא' אמר אליהם לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. פירש"י הקב"ה לא
הזיז על הנביאה. ומתוך חוסכות שאמרה ולא הגעו בו גרעה. שדחף כנחש את
חזה על האילן עד שננטה בו. ואמר לה ראי שאין מיטה. וכעס באין מיטה על הנביאה

כך אין מיטה על האכילה ולא תמותו (סנהדרין כ"ט):

כל הסריקין חסירין וסריקי בייתים מותרין. (פי' דאין לחקק במה באסרו חז"ל משום
חשש. (כדאמרינן שם אין עושין סריקין (מנות מזויירין בליור) בפסח מפני ששוכין
בפשייתן וכו' חשש חינוך ואמרו סריקי בייתים (שהיה נחתום וביה לו דפים להליור ואין
שואם בפשייתו) יהיו מותרין. אמר רבא חז"ל אמרו כל הסריקין אסורין. וסריקי בייתים

מומחין בתמיה. וכן כל כיוצא בו כל מה שאסרו חכמים משום חשש אף שידענו ודאי כי
 דאין לחוש אעפ"כ אסור ואין לחלק ולסורות היתר) (חולין ק"ח):

כל פירות שאחיה פינה לא יהו אלא דרך ימין. (פי' שאם חרצה לילך ממקום למקום
 וחובל לילך דרך ימין ובס' דרך שמאל אף שאידי ואידי חד שיפוצא הוה חלך דרך
 ימין וילפינן מבעודת המזבח) (יומא מ"ד):

כל הקדירות צריכין מלח. ולא כל הקדירות צריכין חבלין. פי' כל המאכלים וחבשילין
 צריך ליתן מלח. אבל לא כל חבשילין צריכין חבלין. דיש חבשילין בלא חבלין. (דאמרין
 שם דמדוכת מלח צריך ע"י שינוי. אבל מדוכת חבלין לא צריך להיות ע"י שינוי צי"ע.
 דאין כל הקדירות צריכין חבלין. אבל כל הקדירות צריכין מלח) (בינה י"ד):

כל חבלין מפיגין טעמן. מלח אינו מפיג טעמו. (פרש"י כל חבלין כשהן מגולין מפיגין
 טעמן. אבל מלח אף שהוא מגולה אינו מפיג טעמו. לכך חבלין אין צריך שינוי.
 ומלח צריך שינוי) (שם שם):

כל חולי ולא חולי מעיים. (פי' כל חולה אם נגזר על אדם שיכא חולה יבקש רחמים
 שלא יהיה חולה של חולי מעיים דקשה מכולן) (שבת ק"ח):

כל מיחוש ולא מיחוש ראש. (פי' המיחוש הוא דבר קל מחילי. ואם נגזר עליו מיחוש יבקש
 רחמים שלא יהא מיחוש ראש דקשה מכולן) (שם שם):

כל רפה ולא אשה רפה. (פי' דאם נגזר עליו רפה יבקש רחמים שלא יהא לו אשה רפה)
 (שם שם):

כל אגב גביא צפי. כל אשראי ספק אחא ספק לא אחא. (פי' כל אגב היינו כל דבר
 הצריך לחבוב שטר עליו דמקני ליה אגב קרקע גביא. צעין. כלומר יש בו סורח
 לגבות. וכל אשראי היינו שטר אמנה. כמו אשרנובו וקיימנובו. כן הוא צפרוך. ושטר
 אפי' בזה בספק דיגבה או לא) (פסחים ק"ג):

כל שתשמישו ביום נולד ביום וכל שתשמישו בלילה נולד בלילה. וכל שתשמישו ביום
 ובלילה נולד ביום ובלילה (בכורות ז')

כל מה שאומר לך צעה"ב עשה חוץ מלא. פי' כל דבר שצוה עליך הצפה"ב צריך אחיה
 לשמוע לו. חוץ מלא. אם יאמר לך לא אל תעשה לו. (פ"ט מהרש"א) (פסחים פ"ו):

כל די האי ריהתא לירתח הקב"ה עלן ויפרקינן. פי' דאמרין שם אין אומרים סבוק
 זה צפורה פסיקים של מלכות גאס ה' אם לא ביד חזקה אמלך עליכם ע"ש ונאמר
 שם כל כי באי וכו' (ר"ה ל"ב):

כבר מוצתה להן ליבראל שאין איהו דא לא בשבת ולא צי"ע (עירובין מ"ו):

כגון חנו. דשכיח לן בישראל וכוורא בכל יום צמה נכניה. פי' דאמרין שם דצריך לאכול
 בכל ג' כבודות של שבת בשב ודגים. ואמרו צני רב ספא לאציהם כגון אני דעשירים

(ר"ה פ"ג):

אין ואוכלין כל יום בשר ודגים : כמה יש לנו לשנות בשבת : אמר להם חי רגילתו
לאקדומי . היינו לאכול הסעודה שלכם בלילה מיד . וזיוס נמי בהקדס . אחרתו . ואם
רגילתו לאכול בחול באיחור תקדמו (שבת ק"ט) : **כד** רגיו רעיה על ענה . עביר לנגדא סמייתא . כשהרועה כועס על האין . עושה
לאותו האין ההולך בראש העדר . שמוליך אחריו כל העדר . סומא . והוא נופל
למוך הצורות ונופלים כולם . (הגמל אם הקב"ה כועס על ישראל מונה להם פרנס ומנהיג
שאינו הגון והוא נופל וכוון אחריו) (ב"ק ג"ב) : **כד** הוינא זוטרא לבצרא . השתא דקשיטגא לדרדקי . פי' כשהיינו צימי נערוותינו הוינא
לבצרא חשובים . עכשיו לעת זקנתנו היינו לדרדקי . אנשים שפלים (שם ז"ב) :
כד משלים שטרא מבדא . נקיש ואהא תיגרא . פי' כשאין שעורים או לחם צביה והכד
ריקה . נקיש . הכד מקשקש . ואהא תיגרא . מחלוקת בין איש לאשתו . אף על לא
דבר . שהאשה מגלגלת מחלוקת ואומרת ראה איניש אחרונא שממלאין להם פרנסה (ב"מ נט) :
כד הוי בצע יוקא חרובא . הוי נגיד חוטא דדובשא ונפול על תרין דרעוהי . פי' ח"ר
יוהן זכור איני שנים קדמונים . אם החימוק היה אוכל חרוב וגושך צב . היה יורד חוט
של דבש מפיו ונפל על שתי זרועותיו שכל כך היו הפירות שמיים מדבש (ב"ב ז"ע) :
כד הוי נטל עורבא בישרא נגיד חוטא דמשחא מריש שורא עד לארעא . פי' כשהעורב
מנא חסוכת בשם ונטל צפיו . ועלה לראש הכותל היה יורד חוט של שומן מראש
הכותל עד לארץ שכ"כ היה הבשר שמן (שם שם) :
כד הווי מטיילין טליא וטליותא . כבר ט"ז וי"ז לא הווי חטאין . פי' שהיה הדור כ"כ
זכאין , דכי הווי משחקין נער ונערה יחד אף שהיו בני ט"ז או י"ז שנים לא היו
מהרהרין בעבירה כלל (שם) :
כד הוי שאל באושפיזא . אמר גבר פוס דין חי . וכמה טובה יש . פי' כשהיה רולה
להתארח אל אושפיזא שאל שלא יצינו אחרים . גבר פוס דין חי אם הבעל אושפיזא
עדיין חי . וכמה טובה יש ר"ל אם הוא משפיע טובה לפני האחרים (עירובין ג"ג) :
כד טעים בר בי רב . ועייל לבלה . (פי' דאמרי' שם . מה הוי אכילת ארעי) . ואמר
(רב יוסף רב' או ג' צינים . אמר אביי זו היא אכילת קבע . אלא כמו דטעים בר
בי רב . תלמיד שרואה לילך לדרשה דכלה ודואג שמה ימשכו הבמועות לזמן ארוך .
וטועם דבר מועט צביתו ומקודם שיאל לדרשה . זו אכילה עראי) (סוכה כ"ו) :
כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן
קימעא . ואח"כ אקרא ק"ש ותפלל . וחוטפשו שינה ומנא ישן כל הלילה . אבל יהא
אדם בא מן השדה בערב . יכנס לביתו ויקרא ק"ש ותפלל . ואם הוא רגיל לקרות
מקרא . קורא . ואם הוא רגיל לשנות . שונה . ואח"כ אוכל פתו . ומברך בהמ"ז . וכל
העובר על דברי הכמים חייב מיחה וכו' (ברכות ד') :
כורא

כוורא סמוך למיסרחא מעלי. פי' דגים עוצים לאכול קודם שיפתילו להסריח ולא מיד
בשמאספין וחוחכין אותן. כך אמר רב דאמרר ליה חדא זיידא שהיה בקי
במאכלים. אבל בשרא טוב לאכול מיד. לאחר שהיטמו (מ"ק י"א) :

כוורא עווייהו ברחוהו. אסקייהו ברחוהו. מיכיליה בצרוהו. אשהי עליהו ארחוהו. פי'
דגים עווייהו עלי שלהן בשלולים אותן ברחוהו, זה מלח שהוא ארחוהו דדגים.
שהמלח נכרח מן המים. וכן הדגים מן המים נכרחו. וה"ל אחים. אסקייהו ברחוהו.
היינו המים שנותנין אותם במים זונן. מיכיליה בצרוהו אכילתו בצנו. בציר המזבל
היולא מהן. שתיינן עליהן ארחוהו. דמים יסין לשחות על דגים (שם שם) :

כוורא תקלא וחלצה. למעון גופה. ולא למעון פוריא. פי' הדגים בין הכשר או
החלב שלהם. האוכל לריך לנענע גופו בהילוך אחר אכילתם. ולא למעון פוריא
שלא יסין על המטה לאלתר אחריהן (שם שם) :

כוורא מיה ולא שיכרא. שיכרא ולא חמרא. פי' טוב שיטפה עליהן מים. ולא שכר.
ומוטב שיטפה עליהן שכר מהיין. והיינו יטפה עליהן מיד מעט מים. ואח"כ
יכול לשחות שכר או יין (שם שם) :

כולי האי ואולי. פי' דאמרין שם ר' אחי כי הוי מטי להאי קרא דכתיב (בצפניה ב')
בקשו לדק בקשו עמוה אולי הסתרו ביום חף ה'. היה צוכס ואמר כולי האי.
כלומר שבקשו לדק (לכיות לדיק) ובקשו עמוה (להיות עניו) ואעפ"כ ואולי. בלשון ספק.

הסתרו ביום חף ה'. האם ניזולים בחרון חף ה' ע"ש (חגיגה ד') :
כולי עלמא כיילו בקבא זוטא. והאי מרבנן כיל בקבא רבא. פי' כל העולם מודדין
במדה קטנה. והאי מרבנן מודד במדה גדולה. כלומר שהוא סומך על חכמתו
לומר נגד כל העולם ע"ש (קידושין י"ט) :

כולהו בחדא מחתא מחטיהו. פי' וכי באריגה אחת ארנגה. דתיקון דבור קרו ליה אחשי
אריגה שמסדר את דבריו. (דאמרין שם גב' מי שנפרכו ידיו או רגליו לא יערפס
בזונן. ומקשי ליה רב אויא לרב יוסף קושיא. וה"ל רב יוסף כולוהו בחדא מחתא מחטיהו
היבא דאיתמר איתמר היבא דלא איתמר לא איתמר) ושבת קמ"ח) :

כולהו שקיינא מדיבחה עד עלתה מעלי. פי' אם האדם רוצה לשחות משקה של רפואות.
ישתה ויעסוק ברפואות באותן הימים מן פסח עד שבועות. המה ימים שאיברו
טוב להועיל הרפואה. וכדאי שמואל הרופא מומחה לסמוך עליו (שבת קמ"ז) :

כודנא עקרה במאי פרע. פי' דאמרין שם מאה ועשרים משתאות (סעודות חתיים)
עשה בעז. שהיו לו שלשים בנים ושלושים בנות. ולכל א' ואחד עשה שתי משתאות
אחד בבית אביו ואחד בבית חמיו. ועל כולן לא זימן למנוח (שלא היה לו בנים) ואמר

כודנא עקרה (כרדה שהיא עקרה) במה פרע לי. במה יש לו לפרוע שיזמין אותי כיון דאין
לו בנים לעשות משתאות חתות (ב"ב ז"א) :

כוכב אחד יש הטולה אחת לפי שנה. ומטעה את הספנין (הכריות י"א): **אזוז**
כופין על מדה סדום. פירש"י מדה סדום דלפי' מידי דלא חסר ליה לא מהני לחבריה.
 אלא אומר שלי שלי שלך. דלמרינן שם גבי עירוב. עירוב א' לשיהא וכוסין
 אוחו וכו' (עירובין מ"ט):

כופלין שלום למלכי דרבנן. פי' דיאמר כפל ב' פסמים שלום עליכם שנה' בי מלכים
 ימלוכו וכו' (גיטין ס"ב):

כוזב מלפיל כלפיפרא מלחמה. פי' אם החמה זורחת דרך נקב. אם הנקב פוח
 קפן כוזב עושה ול למטה רחב כסלע (סוכה כ"ב):

כד גחמטין הוי עיזא. אפסותיה דכפסירא שכיבן. השתא דלא עיזא רחימתן. פוריא בת
 שיתן גרמדי לא סני לן. (כי הוי אהבה עזה בינינו היינו יכולין לישכב יחד על רוחב
 החרב שהוא הד ודק מלד. ר"ל שהיינו גוהנין טובה עין זה עם זה. אבל כשאין אהבה עזה
 בינינו ועינו של זה לרה בחבירו. אפי' מסה של ס' אמות. כלומר אף שרחוקים זה מזה) לא
 סני לן אינו מחזיק אוחו. שלא יוכל לסבול חד לחבריה ונחלקו זה מזה) (סנהדרין ז'):

כר היכי דלמסי' שיבא מכשורא. פי' שיבא קיסם קטן מכשורא קורה גדול. אם יש
 הרבה אנשים מגיע על א' קיסם. מקורה הגדול. ע"ש (שכ):

כר הוי יים ושכיב רב אחר להא שמעמבא. פי' שלא יהיה דעתיא דרב לולה כשאמר הלכה
 קפחו אלא כי ייב (ישן ושכיב על המטה אמר כן) כלומר בחלום (יבמות ז"א):

כר שבע אינא חמרא. מגרוביה שבע. פי' כששמה אדם יין ומשחכר. והכבדות צא לו
 על שפחה לגימות גסות דהגרונ מרגיבו. ולא פי' שמה מפס מעט זלא הכניש הגרון
 אלא שנכנס היין במסיו. ואין דומה למאכל שמכביעו משום דהכרם מלא. מהא"כ שניפת
 היין להיזח שכור ע"י הגרון הוא (סוכה מ"ט):

כר בשורא ללמי. פי' כמו שהאימן מדקדק בפלים שרואה לעשות מהם ללמים כמו
 כליה נאים. ואריך ליעל עץ יפה וחלק. כך מדקדקין בדינא דגרמי לגבות בשטר
 דדין גרמי (כהובות ס'):

כר הוי סליק לפוריא אחר שרי ליה מארי לנאן דמנפר ליה. פי' שהיה מוחל לכל אדם
 שהיה עושה נגד כבודו (מגילה כ"ח):

כר מינלי חרי בהדדי. הי מנייהו דקדים שתיק. האי מיורם טפי. פי' ב' אנשים המריצים
 זה עם זה ומדברים זלזולים זל"ז. א זה מהם דקדים ושתיק הוא מיוחס טפי (קידושין מו):

כר הוי פתח ריש לקיש בסוקא. אמר חין מזונגין לו לאדב אבה אלא לפי מעשיו. פירש"י כי
 הוי פתח לדנוש בפרשת ס קה. אלא לפי מעשיו לדיק לדיקת ופרוזן לפרוזה (סוכה ז'):

כרלהו גופי דרופתקי גינהו. טוביה לדזכי והוי דרופתקא דאורייתא. פי' כל דרופתקי כלים
 או קים שמחזיקין בו מעות. או נרתק. הם דבר הנעדר לכל. כן הגוף של אדם
 (ה"א ע"ג):

לפמל הוא . אבל טוב לדוכי מי שים לו זכיה והוי הגוף נחחק של חוכה (סנהדרין ז"ס) :
 כל המינר לישראל נפסה ראש . שגח' היו נריה לראש וכו' . ומפרש טעמא כדי שלא
 יאמרו ביד ספל נחק לישראל . (וכחז בהירוש' א"ל דמסיה סיפא דקרא. כי ה' הונה וכו'.
 ר"ל מפלה הוא לישראל שהקב"ה הוא המינר לישראל שהוא מהכח לכל לראש) (שם שם) :
 כגון רב שמואל בר שינת דאכל מד' דיה ושמי מד' דיה וגמי בקילא דאשדניה ולא חליף
 פריכתקא דמלכא חבניה . פי' דאמרינן שם ד' טיילין עונה שלהם בכל יום . ומפרש
 מאי טיילין (דטיילין הוא לשין המטייל ואינו עוסק במו"מ ואין לו שום דאגה) . וכגון מאן
 אמר רב כגון רב שמואל בר שינת שהיה מלמד תינוקות ע"ש (כהובות ס"ב) :
 כי סלקות להיגרא . שירוחך ככנפיך . פי' רב זיה לרב כהנא דברים של מילי דעלמא כי
 סלקית לאיגרא . כלומר אפי' אם אתה הולך למקום קרוב כמו מא' עא לאיגרא (נג) יהא
 שירוחך (ס"ד'ס לדרך) ככנפיך (בידך) דאפשר שיארע דבר של דוחק (פסחים ק"ב) :
 כי הוי מכבד רב נחמן מר' ינחק . ח"ל ליברכן מר' . פי' דמנהגו של יבראל כשהולך
 הכסן מהגדול דרכו שהגדול מברך אותו ואמר ר"ל לרב ינחק ליברכן מר' (ברכתי)
 ח"ל אמשול לך השל למד' לאדם שהיה מהלך במדבר . והיה רעב ואמא ועיף ומא' חילן
 שפיו פירוהו מתוקים וכל שלו נאה . ואמא המים עוברת תחמיו . אבל מפירוהו ושמה
 מממיו וישב בליו . וכבזיקא לילך אמר חילן במה אברכך אה' בפירות מחוקים . פרי
 פירוהו מתוקים . אם ש הא אמא המים תחחק הרי וכו' . אם שהיה לך נאה הרי הוא
 נאה . אלא יפ"ר שיהיו כל הנספות בנוטעין ממך כמותך . כן אהה במה לברכך אם בחורה
 הרי יש לך חוריה . אם בבנים הרי יש לך בנים . אם בצעיר הרי יש לך עושר אם בכבוד
 הרי יש לך כבוד אלא יפ"ר שיהיו להלאיך כמוך וכו' (הפניה ה) :
 כי אחא פניא חקדים ליה רישא , כי היכי דיקלמו לנכך , פי' דא"ר חייא לאשתו
 חלך לקראת העני ליתן לו זדקה , כי היכי דאחכים נס הן יחנו זדקה לנכך , דאמר
 ר"א הקפר אם הוא לא בא (לידי עניות) בא בנו , ואם בנו לא בא , בא בן בנו . דדבר
 מוחזק הוא שלא תחקיים עשירות יותר מג' דורות דלגלל כהוזר בפולס הוא (שבת ק"ח) :
 כיון שיצאו רוב שנתיו של אדם ולא הפא טוב חינו חוסא , פירש"י דכיון דפברו רוב
 שנתיו הוו רגילות וכיון דרגיל בלא רפא טוב חינו חוסא , (יש מפרשים רוב שנתיו
 של אדם היינו לכל אדם כפי ימי שנתיו שהוא חי , דאם ק' שנים יחיה הוי רוב שנתיו
 נ"א , וכן אם כל שנתיו נ' שנים ס"ל רוב שנתיו כ"ו שנים , ויש פירשים רוב שנתיו
 של אדם היינו ל"ו שנים דימי שנתיו של אדם ע' שנה) (יומא ל"ח) :
 כיון שגא לאדם דבר פנייה לידו פעם ראבונה ופעם שנייה ואינו חוסא טוב חינו חוסא .
 (פי' נ"ל מכוס דאמר רב הונא דפובר עזירה ושונה צם נפשה לו כהיתר וא"כ
 פכי נמי אם כושש יצרו ב' פעמים ואינו חוסא וכו' רגילות , כמו אם עושה ב' פעמים
 דטוי רגילות , נפשה כהיתר) , (שם שם) :
 כיון

מליץ אית ב החז ררבנן

כיון דנפקא ליה מפלגא . קרוב וכו' קרי ליה . פי' אם אדם רוצה לומר על מיין . שהוא יותר
 מחמיו . כגון שהוא יותר מחמשים . אומר קרוב למאה דאמרינן שם כמה פרוטות
 יש בשני הלעים ואמר קרוב לב' אלפים . ופריך הא' אלף וחמש מאות ותלפין ושית הוא
 דהויין (דבדרוס היה פרוטה ה' משמנה בחיסר) ומשני כיון דנפקא מפלגא . היינו דהויין
 באלף השני יותר מחמש מאות . קרוב לב' אלפים קרי ליה) . (וקידושין י"ב) :
כיון שהגיד שוב אינו חוזרו גיד . (פי' עדים שהעידו עדות . ואח"כ חזרו בזה ואמרו
 שפך העדנו . אע"פ שנתנו אמתלא לדבריהן על מה דאמרו מהחלה כן . אפ"ה
 אין יכולין לחזור) . (סנהדרין מ"ד) :

כל דאית ליה ריחא וקויהא . אין אוכלין בפני חבירו . פי' דבר מאכל שמריח או שעושה
 קויהא (שעולה רוק צין השיניים) לחבירו הריחא הוא סכנה לו . אם לא יאכל אותו
 דבר (כתובות מ') :
כלום יש עבד שנותן שלום לרבו . פי' דאמרי' שם כשצא משה למרוס מאלו הקב"ה
 שהיה קושר כהרים לאותיות . א"ל הקב"ה למשה משה אין שלום בעירך . כלומר
 וכי הדך ארץ לאדם שצא שאין נותן שלום . א"ל משה כלום יש עבד שנותן שלום לרבו

כלום יש עבד שרבו נותן לו מהנה וחוזר ומוטלה הימנו . פי' דאמרי' שם בשעה שפצעו
 המלכיים בים אמר הקב"ה לשר של ים פלוט אופן ליצפה כדי שיהא ישראל ויטלו
 ביזת הים . אמר השר של ים . כלום יש עבד שרבו נותן לו מהנה (שנתח לי המלכיים לפרנסה
 הדגים) וחוזר ונוטלו ממנו . א"ל הקב"ה אני נותן לך ה' ומחלה וכו' (פסחים קי"ח) .
כרום יש עבד שחוצע את רבו לדין . (פי' דהשיב השר של ים להקב"ה על שאמר לו אני
 נותן לך אחד ומחלה שבהן . דמלכיים היו שם מאות רכב וגו' . ובסיסרא היו חשע
 מאות רכב ברזל . ואמר לו השר של ים כלום יש עבד שחוצע את רבו לדין . ואמר לו

כלה שעיניה יפות אין כל גופה לריך בדיקה . ובזמן שאין עיניה יפות כל גופה לריך
 בדיקה (פירש"י משל הוא אם פרכסו הקהל ופיס וטובים ודאי כל הקהל טובים .
 דהפרכסו דהפרכסו נקראים עינים) . (הענין כ"ד) :
כלך אצל שכמוהך . ואל תשים קטעה בבירך . דאמרינן בשם רבי וקראו לו זקני עירו
 דאמרינן וכו' מלמד שבהנין לו עלה מהונת . שאם הוא ילד ורך בשנים) והיא זקנה או
 הוא זקן והוא ילדה אומרים לו כלך אצל שכמוהך . ואל תשים קטעה בבירך . דאם הוא

זקן והיא ילדה . או להיפך המיד מחלוקת ביניהם (יבמות מ"ד) :
כלבא בלא ממים שז שנין לא נכח (פי' משל הוא כלב שצא למקום אחר ומחירא מפני
 הכלבים שצמקומן . שזע שנים לא זועק . כדרך הכלבים הגוזזים שיערס) . והנמשל
 (אם אדם) , (אדם ששם) , (אדם ששם) :

חדש הגר בארץ נכריה לרץ להעביר על דעתו נגד הבני עיר . (עירובין ס"א) :
כרדאי אמר לי מלפנא הוית . (פי' כלדאי) חוזי כוכביה או מבימיס בצורת היד או
 בצרפוף . ואמר רב הסדא כלדאי אמר לי מלפנא הוית (למדן תהי) אמיתא ע"ש .
 ונ"ל מה דאמר כלדאי אמר לי . מעטמו . דהוי אמרי' אינשולין בכלדייס דהוי נחוש' יבמו' כ"ח) :
כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמרי' סייעו . פירש"י כמה לא חלי . לא לרץ להיות
 חויה ולדאוג . ולא מרגיש בדבר להטער . גברא דמרי' סייעיה . שהקב"ה מסייע
 לו והוא בעזרתו . (יומא כ"ב) :

כמה נפיש האי גברא ממשה וסיתין ריבוא . פי' ר' פנחס בן יאיר . דאלו החס בקריעת
 ים סוף למשה וסיתין ריבוא היה הנס פ"א . והכא לר' פנחס בן יאיר תלמא זמני .
 דנחלק לו הנהר ג' פעמים ע"ש . (חולין ז') :

כמה רחבו של סולם שמנה פרסאות . דכתיב והנה מלכתי אלהים עולים ויורדים בו .
 עולים ב' ויורדים ב' וכי פגעי בהדדי ה"ל ד' . וכתיב במלאך וגויחו כתרשים וגמירי
 תרשים ב' אלפים פרסאות . נמלא רחב של הסולם ח' אלפים פרסאות (שם ז"ב) :

כמה ממון שקעו אבותינו בצנין זה . ח"ל כמה נפשות שקעו באן . לא הוו בני אינשי
 דילעון באורייתא . פי' מעשה שהיה ר' חמא בר חיננא ור' הושעיא רבא מעיילין
 בהני בני כישתי לוד שהיו בנינים מפוארים . ח"ל ר' חמא לר' הושעיא כמה ממון שקעו

אבותינו בצנין זה . כלומר כ"כ ממון הרבה הוציאו על צנין זה . ח"ל רב הושעיא כמה נפשות
 שקעו באן . כלומר דע"י כך כמה נפשות לא היה להם לפרנס . דבממון זה היה טוב להם
 לפרנס לאינשי דילעון דילמדון אורייתא . ומה לי בצנין מפואר דביה"כ (שקלים י"ט) :

כמה טיפשי הני אינשי דקיימי קמי ספר תורה ולא קיימי קמי גברא רבה . דאלו
 בספר תורה כתיב ארבעים יכנו . ואחו רבנן ונ"ל חדא ל"ט מלקות (מכות כ"ב) :

כמה בטלני איכא באוקי . פי' דאמרינן שם שלא לעשות מלאכה בע"פ . ונחנין עליו
 חומרי מקום שינא משם וחומרי מקום שהלך לשם . דהרואה אומר כמה בטלני
 איכא בטוקא . ומאן יומר דלא עשה מלאכה משום מנהג ע"פ . דלמא משום דאיך לו מה
 לעשות . (פסחים לא) :

כמה דמסיק תעלא מבי כרבא . (פי' דבר מועט כמו השועל שדורס כרגלו על סדה
 יור אינו עושה רועש ולא מעלה ועוקר מן האדמה אלא תעט מזעיר) . כך
 הפלוגתא בין ר' יוחנן ור"ל בדין דכשר בפרה וכו' . (יומא מ"ג) :

כמן ימא לטייגא . (פירש"י דהדבר אמת ויש לסמוך עליו דודאי לא שכת . כמו שהשוליה
 דג מן הים ומוכן לפניו המחבת והשמן לפניו . והדליק אש . ובודאי יטנן אוהו ולא
 יפכת . כן הדבר הזה) . (וטוספות פירשו בענין אחר ע"ש) . (קידושין מ"ד) :

כמה גדולים דברי חכמים . פי' ק"ע"פ דאמרו חכמים . דבר ולא אמרו בו ע"ש . הוא
 מעשה שספיר אמרו ע"ש (יבמות קכ"א) :

כמישחל ביניחא מחלבה . פי' דלער מיחה יש לבני אדם שקשה עליהם מאד ויש שהוא קל מאד שלא מרגיש כלום (מ"ק כ"ח) :

כמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו . פי' לוי אמר לרבי דחני במחיתין חמש עשרה נשים פוערות לרותיהן וכו' . ליתני שש עשרה . א"ל רבי כמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו (דבריך בלי שכל המוח) מאי דעתיך חמו אנוסת אביו פלוגתא היא דר' יהודה ורבנן . ובפלוגתא לא קא מיירי (יבמות ט') :

כנגע נראה לי בבית . אפי' ת"ח ויודע שהוא ודאי נגע לא יאמר ויגזור נגע נראה לי . אלא כנגע בלשון ספק (נגעים י"ב) :

כסא דחרשין ולא כסא דפושטין . פי' מוטב שיטעה אדם כוס של כספים ולא יטעה כוס של פושטין . דקשה מאד לבריאח הגוף . ומסיק שם הגי מילי דלא לין (שלא רחח) שלא היו המיס מתחילה רוחחין אבל אם היו מתחילה רוחחין ונתקררו שהיו פושטין לית לן בה (ב"מ כ"ט) :

כסף מתהר ממזורים . שנאמר וישב מלכך ומטהר בכסף והיו לה' מגישי מנחה בלדקה (קידושין פ') :

כים וארנקי מנחשי אינשי ולא מושלי . פי' כים או ארנקי שמשמין זו מעות הוה לאינשי ניחוש שלא משחילין זה לזה . משום דאמרו שיטול המזל ממנו (יבמות ק"ב) :

כפין עניא ולא ידע . פי' העני הוא רעב תמיד . ולא ידע אימת הוא שבט (דאמרין שם דרמי בר מר שלח משלוח מנות לרבה ע"י אביו (ועני הוי) וסיפר לו דבטי למיכל עני אבתריה . כלומר דלא הוי שבט והיה רונה לאכול גם הקערה וכו' . וא"ל אביו היינו דאמרי אינשי כפין עניא) (מגילה ז') :

כריבדא דכוסילתא . פי' דרב שעורי' אחיה דרבה . הוי יתיב קמיה דרבא חזייה דהוי קא מנמנס (גוסס) א"ל איתחזי לי מר לאחר מותך . איתחזי ליה . א"ל רב שעורי' הוי למר זערא בנטילת גשמתך . א"ל כריבדא דכוסילתא כמו הקזת דס (מ"ק כ"ח) :

כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור . אמרו לו תלמידיו רבי אמור ככלב . אמר להם זה נושך ושובר עגס . וזה נושך ואין שובר עגס (פסחי' מ"ט) :

כשהמאורות לוקין סימן רע לישראל מפני שמלומדין במכות . פירש"י כל מיני פורעניות וקללה הבאים לעולם . יש להם לישראל לדחוי יותר משאר כל האומות . מפני שהן רגילין ללקות יותר מכולם . לפיכך יש להם לישראל לדחוי ולומר לא בא סימן זה אלא בשבילנו . משל לסופר (מלמד חינוקות) שבא לבית הספר ורלוועה בידו . מי דואג מי שרגיל ללקות בכל יום הוא דואג . ע"ג (סוכה כ"ט) :

כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה . פי' דאמרין שם שמעון העמסומי היה דורש כל אשין שבחורה . כיון שהגיע ללח' ה' אלהיך תירא פירש

(ד"ה ק"ה) : א"ל רבי אבהו רבא

שאי לשווא למורה מקום) עד שבה ר"ע ולימד . את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח . אמרו לו תלמידיו לשמעון העמסוני . רבי כל האמין שדרשת (דלח בל לרבות) מה תהא עליהן . כיון דפירש . אמר להן כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה (פסחים כ"ב . קדושין כ"ו . בבא קמא מ"א , בכורות ו') :

כשנכנס אב ממעטין בשמחה . כשנכנס אדר מרבין בשמחה (תענית כ"ו) :
כשם שדעות במאכל כך דעות בנשים . מפרש בגמרא יש לך אדם שאם זכוב נופל לו חוך כוסו זורקו ואינו שותהו . זהו מדת פפוס בן יהודה שהיה נוכל בפני אשתו ויוגא . ר"ל כשיגא מצינו היה נוכל אותה בחדרה כדי שלא תדבר עם שום אדם . וזו היא מדה שאינה הוגנת ע"ש (גיטין פ"ג) :

כשאתה יולא למלחמה לא באחרונה כדי שחכום בראשונה פירש"י לא באחרונה . דשמא תצטרך לנוס ולהחזיר לאחורך . ונמצא אתה תהא בראשונה לכנוס לעיר . משא"כ היואלים ראשונה אם ינוסו והשונא ירדוף אחריהם . המה סמוכים להשונא ואף שינללו המה אחרונים לכנוס להעיר (פסחים ק"ב) :

כשורא בדברא בזוזא . וכשורא במתא בזוזא . פי' בלשון בתמיה וכי לוקחין הקורה בשדה בזוז . וגם בעיר בזוז . דהלא בשדה צריך לשלם שכר הולכה לעיר . דאמרין שם בשפת נבילה דשויה בעיר כמו על שפת הבור וכו' (ב"ק י"ח) :

כשהלכתי אל ר"א בן שמוע מלאתי יוסף הבבלי יושב לפניו . והיה חביב עליו ביותר וכו' . פירש"י שהיה יושב לפניו וספרו בהלכות והיה חביב עליו ביותר . עד לאחת . פירש"י עד לאחת שספרו הלכות עד להלכה אחת של זבחים היה קפיד עליו . (ותום' כהנו ר"נ פי' עד לאחת עד מאד דמתרגם מאד לחדא . וי"מ עד לאחת עד הנפש שנקראת יחידה עכ"ל) (מנחות י"ח) :

כפא דחטא נגרה . בגויה נשרף בחדללא . פי' בכף שחקק האומן . באותו כף עלמו שורף האומן לשונו בחדלל שבתוכו . ר"ל דאמרין שם גבי חמץ בפסח שהוא בשריפה דכריך ויכיתו לך וכו' . (והיינו כמו מעונך) (פסחים כ"ח) :

כרכושתי ושורתי עבדי הילולא מתרבת דביש גדא . פי' כרכושתי חולדה ושורתי מעולם שונאים זה לזה . ובשביל איש שמזלו רע עשו שלום ביניהם והרגוהו ועשוין להם הילולא (סעודה) מתרבת מחלבו של זה . דביש גדא . שמזלו רע . (כן המשל דמדון ומואב היו מעולם שונאים זה לזה . ועשו שלום משום שהיו מחיראים מישראל . ומשל הוא נמו לשני כלבים ע"ש) (סנהדרין ל"ג) :

כשם שהשאר יפה לעיסה . כך דמים יפין לאשה . פי' דאשה שיש לה דמים הרבה יפין לה למהר לה הריון ע"ש (כתובות י')

לא

מדין יצאה אות ל חזא דרבנן

לא תירח ולא חטא. לא תירוי ולא חטא. פי' לא תירח לא חכעום שהכעם מביא לידי חטא. וכן לא תירוי לא תשהכר ביין. שהיין מביא לידי חטא (ברכות כ"ט):

לא נכרא יין אלא לנחם אכלים. שנאמר חנו שכר לאווד וגו'. (פי' שהיין משמה לנחם) (עירובין ס"ה):

לא חיברא סיהרא (הלבנה) אלא לגירסא. שיהא יכול ללמוד לקיים והגית בו יומם ולילה באור הלבנה אם אין לו גר (שם שם):

לא חיברא לילה אלא לשינחא. (כתבו תוס' היינו לילי תקופת תמוז שהם קארים) (שם):

לא חשה סמא. פירש"י לא תרגיל עמך לשתות מתיים. היינו שתיית דברים היקרים שיהיה לבך שואל אותם תמיד ותפסוד מעוהך. ואפי' לרפואה לא חשה אותם (פסחים קי"ג):

לא תישור יוגרי. פירש"י לא תפסוע פסיעה גסה. שנוטל מאור העינים (שם שם):

לא תיעקר ככי. פירש"י אם יש לך חולי שן לא תעקור אותו מיד, אלא הגיחו ססופו להתרפאות (שם שם):

לא חקנא בארמאי. דלחו משום מדותיו יתקנא בו. כלומר לא מחוך מדותיו הטובים נהגדל. אלא כדי לקבל שכרו בעוה"ז. כדאמרינן וצבא בתרא דף ע"ז) גבי חיוב חסיד היה באו"ה ואיוב שמו וכפל לו הקב"ה שכרו בעוה"ז כדי לפרדו מעוה"ז (שם שם):

לא ילך אדם אחורי אשה. ואפי' היא אשתו. פירש"י דיבא לידי הרהור. אפילו היא אשתו דנחאי הוא דאין הכל בקיאיין בקרובותיו (ברכות ס"א):

לא ישתה אדם כוסו בבת אחת. והשותה כל הכוס בבת אחת הרי זה גרנן. בשנים ה"ז מדקך ארץ. בשלשה ה"ז מגסי הרוח. (וג"ל דאייירי בכוס המחזיק רביעית. דאל"ה

אם הוא קטן מאד לא יהיה בבת אחת גרנן. ואם הוא גדול ביותר לא יהיה בג' מגסי רוח. וכיון שלא נחנו חכמים שיטור. ע"כ בסתם כוס של רביעית איירוי) (בילה כ"ה):

לא יאכל אדם בשר אלא בלילה. שנאמר בערב בערב האכלו בשר. ופריך הגמרא והאמר אביי מאן דאית ליה סעודתא לא ליכליה אלא ביממא. ואין סעודה בלא בשר. ומשני כעין יממא. בנירות. ולא בכל לילה כמ"ש בסמוך (יומא ע"ד):

לא יאכל אדם בשר אלא בהזמנה. דכתיב כי יזוד ליד וגו'. פי' כשתראה לאכול בשר יהיה דומה לו כאלו נריך להטריח לזוד ולהביא מן השדה לשחוט וכו' ואל יאכל בשר חדיר שלא יעני. מכאן אמר ר"ה בן עזריה מי שיט לו מנה (ק' זהובים) יקח לפסו (לסעודתו) ליערא ירק שהוא בזול ע"ש (חולין פ"ד):

לא מקדים אינש פורענותא. (פי' לא מכין אדם לעצמו דבר רע של פורענות ע"ש) (ביטין י"ח):

לא עביד איניש דינא לנפשיה. והיכא דאיכא פסידא. עביד דינא לנפשיה. פי' אם חנינו עושה לו עולה. והוא יודע בעצמו שעשה לו מעשה רע אעפ"כ לא יעשה לו דין בעצמו אפי"ם

אע"פ איש ביכולתו. אלא ילך אלל דיינים, אבל היכא דאיכא פסידא היינו שמתיירא שביתתיים קודם שילך לב"ד יעשה לו עוד פסידא, מותר לעשות דין לעצמו [ב"ק כ"ז]:
לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים זריבין להן. [פי' אם היה לאדם בור מים. והוא לא זריך להמים. ורואה לשפוך הבור ואחרים זריבין להמים. זריך ליהן המים לאוחן הזריבין להן. ואל ישפוך אוחו לריק. וכן כל הדומה לזה [בימות י"ב]:

לא שזיק אונש מידי דלית ליה הגאה מניה ועביד מה דלית ליה הגאה מניה. [פי' דאמרינן עס המקדש את בתו סתם ויש לו בתו קטנות ובוגרת. חין הבוגרת בכלל. וז"ל דהבוגרת עשאה לו שליח. אלא כיון דקדושי קטנה לאביה לא שזיק הנאש עצמו ויעשה להנאש בתו הבוגרת דקדושיה לעצמה. ופרין הגמרא מי לא עסקין דהבוגרת אמרה לאביה קדושי יהיו שלך וה"ל הנאש עצמו. ומשני, עיין בסמוך]. [קידושין ס"ד]:
לא שזיק אונש מזה דרמיא עליה ועביד מזה דלא רמיא עליה. פירש"י דבתו הקטנה מגוה להשיאה. דכתיב ואת בנותיכם תנו לאנשים. ובוגרת לא הוי אלא שליח. ולמדין ממנו. דבכל מיילי עושה אדם בשביל עצמו יותר מבשביל זכיו. וכן עושה אדם מזה דרמיא עליה. קודם למזה דלא רמיא עליה] [עס]:

לא ישנה אדם מאכסניו שלו. [פי' יחארה במקום שמתארח כל פעם] שנה' עד המקום אשר היה עס אהלה בתחילה גבי אברהם ע"ש. [עירובין ט"ז]:

לא ישנה אדם מאומנות אבותיו. [פי' אוחו אומנות שהיה לאביו. כגון חרש נחשת. או צורף או חייט וכדומה. שנה' ויקח את חירם ממטה נפתלי ואביו איש זרי חורש נחשת וגו' ואמר מר אמו מביח דן היחה וכתיב אהליאב בן אחיסמך למטה דן שהיה חורש נחשת עם בללאל] [עס]:

לא ליסעד איגס את החולה לא בג' שעי קמייחא ולא בג' שעי בתרייתא. פי' לא ילך אדם לבקר החולה לא בג' שעות הראשונים שביום ולא בג' שעות אחרונים שביום. ומפרש בגמרא בג' שעות קמייחא לא דרויחא דעמיה דהחולה. כל פעם באוחן ג' שעות מיקל החולי עליו. ובסבר המבקר דלא זריך לרחמים וימנע מלהספל עליו. ובג' שעות בתרייתא לא דהקיף חולשיה. ובסבר המבקר שהוא באפס חקיה ומתיישב מן הרחמים. אלא בחמנע היום החולה ממונע וזריך רחמים [דברים מ']:

לא ישמח אדם בין הבוכים. ולא יבכה בין השמחים. ולא יאן בין הערים. לא עומד בין היושבים. לא יושב בין העומדים. כללו של דבר אל ישנה אדם דעתו מדעת הזכיריו בכל מיילי. [והיינו שלא יעסקו בדבר עבירה ח"ו וה"ל בכלל ובמושב לים לא ישב וגו'] [מס' ד"א]:

לא ישוך אדם מסרוסה ויטן לחבירו. ולא יחזירנה לקערה. לפי שאין דעת כל הזכירי שנות. שמת חבירו איסמנים ומצאו לידי סכנה] [עס]:

לא לימא חנינא ליוקא יהיבנא לך מידי והדר לא יהיב ליה. (פי' דאף דדברי גוזמא קן מה שאמר ליוקא ול"ז לקיים דבריו. אלא משום דאפי' לאגמורי סיקרה. דהתינוק יראה דזה חנינא מקיים דבריו. ויאמר מותר לומר שקר. וע"ז נאמר למדו לשונם דבר שקר) (סוכה מ"ו):

לא תסובב תרתי. ואי נסיבת תרתי תסובב תלת. פי' לא תקח ב' נשים דשמתא יתייעשו עליך רעה. ואם תרצה ליקח ב' נשים מוטב שתקח ג'. שאם יתייעשו עליך השמים השלישית תביד לך (פסחים ק"ב):

לא יחי יהורא לנשי. פירש"י לא נאה חשיבות לנשים. [מפרש בגמרא תרתי נשים נביאות היו וסניין שמייהו. כלומר היו להן שמות מאוסים. חדא שמה זיבורתא [דבורה]. וחדא שמה כרכושא [חולדה]. דדבורה כתיב ותשלח וחקרה לברק וכו'. ואיהי לא אזלה לגביה [והיינו יהורא]. בחולדה כתיב אמרו לאיש אשר שלח אחכס אלי. [יאשיה המלך שלח את חלקיהו הכהן ואחיקס לחולדה הנביאה לאמר וגו' והשיבה אמרו לאיש אשר שלח אחכס אלי] ולא אמרה אמרו למלך. [דהרי המלך יאשיה שלחם] והיינו יהורא [מגילה י"ד]:

לא המקום מכבד את האדם אלא האדם מכבד את המקום. פי' לא המקום אף שהוא חשוב מכבד לאיש הדר בו ואם הוא שפל ישאר בשפלותו. אלא האדם מכבד את המקום. אדם חשוב הדר באיזה מקום. אומרים ודאי מקום חשוב הוא זה כיון שאדם חשוב כזה דר בו [תענית כ"א]:

לא מפיה חנו חיים. פי' אין מאמינים לה. (כתובות י"ב):

לא ניחא למרייהו למימר הכי. פי' דר' יוחנן אמר כן לר"ל על דאמר ר"ל כו' דכתיב כי טל אורות טלך. כל המשמש בטל של תורה אור תורה מחייהו. וכל שאינו משמש באור תורה אין הטל מחייהו. א"ל ר' יוחנן לא ניחא למרייהו למימר הכי. כלומר לא ניחא להקב"ה לומר כן דאין להם תחיית המתים ע"ש [כתובות קי"א]:

לא הוא ולא תרייקא בעינא. פי' דאמרינן שם האי איששא [חולי של אש שמחמתו] אי לאו דפרוונקא דמותא הוא וכו'. ואמר רב נחמן בר יצחק לא היא ולא תרייקא בעינא. [אני לא חפץ בהחולי ולא בהרפואה] [גדרים מ"א]:

לא הוא בעינא ולא ביעתותי בעינא. פי' דאמרינן שם כשהקב"ה היה רוצה למסור סנהריב ביד חזקיה לבא על ירושלים למלחמה. קפץ הקב"ה ונשבע. אמר אי אמינא לחזקיה מייטנא לסנהריב על ירושלים לעשות מלחמה עמך. ואמסרינהו בידך. יאמר חזקיה לא הוא בעינא. איני רוצה בו שתמסור אותו בידי. ולא ביעתותי בעינא. ולא הפחד והמורא כשיבא במחנה גדולה לעשות מלחמה בעינא. ומוטב שלא יבא כלל. קפץ הקב"ה ונשבע להביאו כדי שימסרהו ביד חזקיה ולא אמר לחזקיה שום דבר מזה [סנהדרין ז"ד]:

לא דיין לרשעים שעושין מלע שלי סומאי. אלא שמטריחין אותי ומחסימין אותי בעל

כרחי. (פי' הרשעים שמולדין ממזרים לא די שמזיפין הסלע שלי של קדושה אלא שמחמימין בוחם שלי בעל כרחי שהולכתי לבראות ממזרים, הכי מי שנא על א"ח דדין קיח שלא תתפטר אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקילקלו עתידין ליתן את הדין (פ"א כ"ד) : לא על חנם פיזר בן אלעשא מעותיו. פי' בן אלעשא חתמה של רבי היה ויהי עשיר גדול מאד. ופיזר ממון הרבה ללמד לספר שפר ראשו בחספירת של כ"ג ואמר רבי נדונו לחתנו לכף זכות שפשה בן ללמד מעשה חספירת של הכ"ג. ואמר לא לחנם פיזר בן אלעשא את מעותיו אלא ללמד וכו' (סנהדרין ל"ב) :

לא תיתלו בי בוקי סריקוי. פי' לא תאמרו משמי דברים ריקים שאינם אלא כמו כדים ריקים (חולין נ') : לא צ"ר משיח ולא יוחר מי"ב אשה ונתיב. (פי' אם של החולה המהממו זן להחולה. שהוא יכול לחיות בלא מאכל) ואמר רב לא צ"ר משיח. היינו אפ"ס שהיה להחולה רק מעט חמימות זן איתו ששה ימים. ולא יוחר מי"ב אפי' שיש לו חמימות גדולה יכול לחיות בלי אכילה י"ב ימים. אבל לא יוחר. ויחר מי"ב ימים לא יכול האדם לחיות בלא אכילה אף שיש לו אש חמימה. (סנהדרין ק"ב) :

לא שדי חיניש זוזי בכדי. פי' דאמרין שם הפודה את הסבויים ומעיד בה שהיא כשירה ישאנה. דעל מנת כן פדאה כדי שישאנה ולא שדי חיניש זוזי בכדי. להוליא מפות על חנם אלא כדי שישאנה. אבל מפיד בה וכו' (כתובות ל"ו) : לא יחא לי דסקלי מילי מגחי. ואולי נדוה קמיה שביבותי. [פי' דאמרין שם המקדש אשה והטעה אותה אינה מקודשת ואם הפכה לשבח כגון דאמר לה פ"מ שיש לי מאה ויש לו מאתים ה"ז מקידשה. ואם יש לו שפחה מגדלה [כלומר מגדלת שפר הכניס] לא טעות לשבח הוא דהיא אומרת לא יחא לי בשפחה כזו דסקלי מילי מגחי. מפני שהיא הולכת לבתי השכנות ומספרת ממני גבי שכנת שלי וחתן אותי ללפני וקלם לפיכך הרי

לא מינה ולא מקלטה. פי' על דאמר ר' חייל בר אשי אתר רב ח"ח רריך להיות בו שמיני שבמינית גאוח. אמר רב נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקלטה. היינו אפי' כל שהוא לא [פי' מ"ש צוה נאות ת' בד"ה ח"ח רריך] [סוטה ג'] : לא מאחאי קל מסובין. וקל מסובין חתן הדור בבית חמיו. וקל מחתן אורח מכניס אורח. וקל מאורח משיב דבר דפרס ישמע. פי' הרשב"ס דסובין הוא דבר קל. וחתן הדור בבית חמיו קל ממנו [ב"ב ז"ה] :

לא כחל ולא שרק ויעלה חן. פי' כשמזמרין ומשחזין לכלה נאה אומרים לפניה לא כחל ולא שרק. כלומר לא לריכה להתקסם בכחל לכהול עיניה ושרק לזבוע פניה ואפ"ה יפלת חן. משום דהיא נאה ויפה מפנימותה. ואמרו לר' יורה כן בשהיו סומכין לו. דרואו

הוא לסמוך בלי שום פניה אחרת ולא מעטס אחר. רק משום שורחו (סנהדרין י"ז):
 לא בכל שפחה ושפחה מתרחיש ניסא. פי' דאמרין שם רבה ור' זורא עבדי סעודה פורים
 : זכדי הדדי. אינסיס [נסחבר] קס רבה ושפחה לר' זורא. למחר צעי רחמי ואחיה.
 לשנה הבאה ח"ל רבה לר' זורא יתי וניעבד סעודה פורים זכדי הדדי. ח"ל לא בכל
 שפחה ושפחה מיתרחש ניסא (מגילה ז') :

לא מוקמי מיין לא רישו גברי ולא גזירנטי. (פירוש ה"א דכתיב וגם אני נתתי אהבה
 נבזים ושפלים (מלאכי ב') היינו דלא מוקמי מישראל לא ריש נהרי. מוכסיס.
 ולא גזירנטי. שטרסי) (חפנית כ') :
 לא היו ימים טובים לישראל כיוצ"כ וכחמכס עשר נאכ. ופריך בשלמא יוה"כ יום כליחה
 ומחילה. ח"א פ"ו ב"ב מאי היא. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן יום
 שכלו בו מחי מדבר ע"ש (ס"ג ל') :

לאו כל אדם זוכה לשתי שולחנות. פי' להיות ח"ת ועשיר (ברכות ה') :
 לאו עכברא נכח חלא חורא נכח. פי' אש לא ידע להניף בגניבה בחור שלו לא
 היה גונב (קידושין נ"ו) :
 לאלהא דישראל לא מגלינא. פי' דאמרין שם וכו' לאלהא דישראל לא מגלינא אבל
 לעמו ישראל מגלינא (פ"ו כ"ח) :

לבעי רחמי אחליא. פי' אחליא הם תלמידי חכמים. לשון אשכול של ענבים. פליא
 הם הבעלי בתים המחזיקין לת"ת ליהן להם פנינסון. (כמו הפלין המגינים של
 האשכולות שלא יכב שרץ ומשם. כן אש לא דהבע"ז יחזיקו לת"ת לא יוכלו לעסוק בחורה.
 ליה שלחו מחס דאחליא בת"ח לבעי רחמי יפשו חפלה על עניא הנפה"ב. דאלו לא פליא
 לא יתקיימו אחליא) (חולין ז"ב) :

לבעי אינטי רחמי. עד זיבולא בחרייתא שלם. (פי' המיד יתפלל אדם שיהא לו שלום
 עד זיבולא בחרייתא. עד שמשביין כל הפסד לקברו. דאפי' נשעת קבורה יש
 לחוש שאין לו שלום [כדאי'] יפיין בלוח ה"ב ד"ס הנפטר מן המת (ברכות ח') :
 לבין של ראשונים כפתחו של אילים ועל אחרונים כפתחו של היכל. פי' רבי יוחנן אמר
 כן על דורו של רבי עקיבא קראס ראשונים. ועל דורו של רבי אליעזר בן שמוע
 קראס אחרונים. ואמר לבן של ראשונים. הוה לנכס פתוח להבין ולהשיג רחב מאד כפתח
 האולם שהיה רחב מ' אמה. ועל אחרונים אמר שהיה לנכס פתוח כפתח היכל (רחב פשר
 אמה) וכו' (עירובין ג') :

לזיתין בחכה הועלה מה יפשו דגו רקק. (פי' הספד דאמר בר קיפוד על רב אשי
 בלשון אש. אש הלויתן דג הגדול בכל הברואים שבעולם והוא ניגוד בחכה. וא"כ
 מה יפשו דגו רקק. כן רב אשי שנסל ביד פה"מ כ"ס כל דורנו שפחה גברו דגמי
 דקק (מ"ק כ"ז) : ר :



לית דין בר נש (אלא מלאך). א"ד כנון דין בר נש. גברא דכולא ביה (שבת ק"ג):
 לבא בכיסא תליא. פי' אס אין לו מעות בכיסו אין דעמו ולבו מתיישבות עליו ע"ש
 (ירושלמי תרומה):

לית נגר וליה בר נגר דיפרקינהו. פי' נגר חכם כמו חורש וחושב מתרגם נגר (ע"ז נ'):
 לית עניא מכלבא וליה עתיר מחזירא. פי' לית עני ככלב דאין כל המאכלים ראויין לו
 ונריך להמתין עד שיזדמן לו דבר הראוי לו לאכול. והחזיר הוא עשיר שכל המאכלים
 ראויין לו לאכול. גם עשב השדה (שבת קנ"ו):

לבי חיכול עליה כורא דמילחא. פי' כשתמדוד לי כור מלח אומר לך דבר זה. ליטנא
 אחרנא לבי חיכול עליה כורא דמילחא. כלומר כשתאכל כור מלח זה שאי אפשר
 כל ימי חייו (שם ד'):

למחא ירקא ירקא שקול. פי' לעיר שנדלים בה ירקות הרבה הציא אהה ירק שלך
 למכור שם. לפי ששם מחקבלים ליקח ירק גם אהה ממכור את שלך. אבל במקום
 אחר אין הנוקחים באים לשם. ומשל הוא כשבת משה רע"ה למזרים ועשה שם הנסים.
 אמרו מזריים מעשה כישוף הוא ומזרים מלא כישוף והאיך הוכל לעמוד לעשות פה כישוף.
 והשיב להם משה דרך שחוק בעיניהם. אדרבא למחא ירקא ירקא שקול (מנחות כ"ד):
 למה התראו בפני עשו וישמעאל. כשאמר יעקב לבניו שילכו למזרים לקנות תבואה
 ועדיין היה להן תבואה לאכול. אלא שאמר למה התראו בפני עשו וישמעאל
 להראות עצמכם שאתם שבעים ויתקגלו בכס. עיין במהרש"א (תענית י').

למה גמסלו ישראל לית שנאמר זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך וגו' מה זית
 אחריתו בסופו אף ישראל אחריתו בסופו (ברכות נ"ג):
 למד לשוקך לומר איני יודע שמא ידע שמא התברא ואתחז. פי' תהא רגיל אס שואלין ממך דבר
 תאמר איני יודע שמא ידעו לך אחרים וגמלא אהה גדאי (ברכות ד').

למה נמשלה התורה לדד. דכתיב דדיה ירוך. מה דד זה כל זמן שהחינוק ממשמש
 בה מולא בה חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מולא בהן עשב (עירובין כ"ד):
 לעורם לא יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו ים. שמא אין עושין לו נס.
 ואם עושין לו גם מנכין לו מזכותיו (שבת ל"ב):

לעולם יכנס אדם כבי טוב וילא כבי טוב. שנאמר הבורק אור והאגשים שולחו (אחי
 יוסף). פירש"י כבי טוב היואל לדרך יכנס ערבית למלון בעוד החמה זורחת.
 ולמחר ימתין עד הבן החמה וילא. ואז טוב לו שהאור טוב לו. שנאמר בלור כי טוב.
 ומה היא עובתו. מפני חיות ולמטיס (פסחים ב').

לעולם יספר אדם בלשון נקיה. פי' כל מה שאדם מספר או מדבר יאמר בלשון נקי.
 ולא יולא דבר מגונה מפיו. שהרי התורה בזב קראו מרגב וגו' (שם ג').
 לעולם

לעולם יהא דן אח כל אדם לכף זכות (שבת קכ"ז) :
 לעולם ישא אדם בת ה"ח וישיא בתו לח"ח. משל לענבי גפן בענבי גפן דבר נאה ומתקבל. אבל ענבי גפן בענבי סנה. דבר מכוער ואינו מתקבל (פסחים מ"ט) :
 לעולם ישליש אדם שותיו. שליש במקרא. שליש במשנה. שליש בחלמוד. ופריך הגמ' ומי ידע כמה חנ. ומשני לא נריכא אלא ליומי. פירש"י ליומי ימי השבוע (קדושין ל') :
 לעולם ישליש אדם מעותיו. שליש בקרקע. שליש בפרקמטיא. שליש תחת ידו. פי' שיחלק כל אשר לו לג' חלקים. שליש מכל אשר לו יהיה בקרקעות. ושליש יהיה לו צמ"מ ובסחורות. ושליש יהיה לו תמיד תחת ידו. שאם יזדמן לו חיזה מו"מ חוץ מפרקמטיא הרגיל בו יהיה לו מעות מזומן (בבא מעינא מ"ב) :
 לעולם יהא כספו של אדם מזוי בידו. שאם מזדמן לו מו"מ יהא המעות מוכן ומזומן לו. ואם יהיו המעות במקום אחר. וקודם שילך להביא המעות שמא יקדימו אחר (שם שם) :
 לעולם יראה אדם עצמו כאלו הוא חליו וחיוב זכאי. ואם עושה מנוה אחת נמלא מרביע עצמו לכף זכות. ואם עושה עבירה אחת נמלא מכריע עצמו לחוב (קדושין מ') :
 לעולם יהא אדם נזיר באונאת אשתו. שמתוך שדמעתה מזוייה אונאתה קרובה. פי' שלא יאמר אדם לאשתו דברי חידודים לנערה באונאת דברים. שהדמעות מזויין נשים והנכה ובקל יענש על כך דשערי דמעות לא נעלו. ולכך אמרו חז"ל באונאת אשתו (וכ"ש באשה אחרת) מפני שבדבר שכיח הוא בכל יום. וגם ידו תקיפה עליהנב"מ (כ"ט) :
 לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו. שאין הכרחה מנויה בחוץ ביתו של אדם אלא בשביל אשתו. שנאמר ולאברהם הטיב בעצורה (שם) :
 לעולם ידבק אדם בטובים. פי' לישא אשה ממספחה טובה. (שהרי משה נשא בת יתרו קודם שנתגייר וילא ממנו יהונתן בן גרשם שעבד ע"ז. והאכהן נשא בת עמינדב. וילא ממנו פנחס) (ב"ב ק"ט) :
 לעולם יצפה אדם לחלוט טוב עד כ"ב שנין. מלך מיוסף ע"ש (ברכות נ"ה) :
 לעולם ישנה אדם לחלמיו דרך קצרה. ולפי שגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שנהמות עמאות מרובות מן הטהורות לפיכך מנה הכתוב הטהורות והשאר עמאות (חולין ס"ב) :
 לעולם אל יספר אדם בשבחו של חבירו. שמתוך שבחו בל לידו גותו. פי' הרשב"ם שמתוך שמספר שבחו מזכיר גם הגנות שלו. (ב"ב קס"ו) :
 לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל. ולא לקראת מלכי ישראל לבד. אלא אפילו לקראת מלכי א"י (ברכות ל"ח) :
 לעולם

לעולם

לעולם

לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה. שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר. שאם כי יפול הנופל ממנו. כיון שיפול לחלוי עליו להביא ראיה ע"ש [שבת ל"ב]:

לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו. וילבש ויתכסה בכדי שיש לו. ויכבד אשתו וצניו יותר ממה שיש לו. פי' שיוציא הוצאות אכילה ושתייה פחות ממה שיש לו.

היינו לפי ערכו שיש ביכולתו. שאפשר לו להוציא כך וכך. יהא פחות ממנו (חולין מ"ד):

לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. (פי' דברים שראוין להתרחק. או בני אדם שראוין להתרחק לא תרחקם לדחוסם בשתי ידיים. אלא קאת מקרבתן שלא לדחוסן לגמרי. ואמרינן עליה. יצר חינוק ואשה חין לדחוסן לגמרי. היינו ה"ה"ר. אם מסית אותך לדבר עבירה. ואם יצרך חוקשך ותרצה לדחוסו לגמרי אי אשה יכול לו. אלא תכבדו אותו מעט מעט ותרגיל בדבר. עד שלא יבא עוד להסיחך. חינוק, אם אשה מדחהו לגמרי.

יהא לתרבות רעה או יאבד עצמו. וכן אשה, דנשים דעתן קלות (סנהדרין ק'):

לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון. (פי' שלא יבטיח עצמו שיהיה כובש יצרו ויכניס עצמו לידי נסיון. לומר אלך במקום עבירה ואכופ את יצרי) שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון וכבש ע"ש (שם מ'):

לעתיד לבוא מביא הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני לדיקים ובפני רשעים. לדיקים נדמה עליהן כהר גבוה. ורשעים נדמה עליהן כחוט השערה וכו' (סוכה נ"ב):

לעכר מוחו. אהא האי מרבנן וקא מוטיב. פי' גבי שבת שקילקל בשחיטתו שחייב לשלם. ואהא ר' חמא בר גוריא ומקשי ליה לשמואל קשיא ואמר שמואל עליו לעכר מוחו (כמו מים עכורים) אהא האי מרבנן וקא מוטיב וכו' (ב"ק ז"ט):

לפום גמלא שיחנא. פי' לפי כח הגמל יעשין עליו משאות. אם הוא גדול וצריא בעל כח. מטעינין עליו משאות גדולות (כתובות ס"ז):

לפום חורפא ששחא. פי' אגב חורפא דחריף אהא וסברת לומר בחריפות וששחא היא (ב"מ ז"ו):

לשון תליחאי קטיל תליחאי. פי' הלשון נקרא תליחאי. שיש לה שלשה סייגים. שתי חומות. השנים ושפטים. והיא מצפנים. והורגת תלחא. שהורגת להנאמר עליו. ולמקבלו. ולמספרו (ערכין ט"ו):

לשון חכמים ברכה. לשון חכמים עושר. לשון חכמים מרפא. פי' דלמדין מחכמים כיצד שיטח ברכה. וכיצד שיעשיר. ורפואות מפרש בנמ' ע"ש (כתובות ק"ג):

אות מ

מזאן דאית ליה סעודתא לא ליכיליה אלא ביממא, ופרין הנמרס הא חין סעודה אלא בצער, וכתיב בערב תאכלו בשר ובצוקר תשבעו לחם. ומשני לאו דוקא ביממא, אלא קעין יממא, היינו להרבות בנרות (יומא ע"ד):

מאן

מאן דמוסיף יסיף, ומאן דלא מוסיף יאסף, (פירש"י מאן דמוסיף לילות על ימים לעסוק בתורה), יוסיף לו חיים על חייו, ודלא מוסיף לעסוק בתורה בלילה יאסף. מאן יאסף חמר רב יוסף תקבריה אמו. פירש"י תקבריה אמו ימות בלא עמו (הענין ל"א):

מאן דלביש מדא ילבש מדא, פירש"י מאן דרגיל כבר בנשיאות יהיה נשיא, ומאן דלא לביש מדא שלא היה נשיא, לא יהיה מכאן ואילך נשיא, מדא הוא מלבוש חשוב הראוי לנשיא, גבי מעשה דר"ג ע"ש (ברכות כ"ח):

מאן דמיבעית אע"ג דאיכוה לא חזי מידי מזליה חזי. פי' מאן דנפל עליו חימה וחרדה פתאום, יש דבר סכנה עליו, ואע"ג דאיכוה לא חזי מידי, מזליה היינו שר שיש לכל אדם למעלה חוזא ולכך מיבעית (מגילה ג):

מאן דבשי למאוי חסידא, לקיים מיני דמיקון, רבא אמר מיילי דאכוח, ואמרי לה מיילי דברכות, (וגרסה דמילי דמיקון, היינו כיון שלא זיק לשום אדם בעולם, ה"ל ואהבנא לרעדך כמור, וזהו כל התורה כולה ופשיטא דהוי חסיד וק"ל) (ב"ק ל'):

מאן דזיף לשבחא, פרעיה שבחא, פי' מי שנותן נאמנות לשבח ולוה לו, השבח פורע לו:

מאן דמשתעי בהדי דריש לקיש בשוקא יהבי ליה עיסקא בלא סהדי, פי' דלא היה ריש לקיש מדבר עם שום אדם אם לא שהיה יודע שהוא כשר וגאמן, (כתבו תוס' דה"פ דהוא לא היה מתחיל לדבר עם זה שאינו קים לו שהוא גאמן, אבל אם התחיל אדם לדבר בו היה משיב לו, עכ"ל) (יו"ט ט):

מאן חוליס רבנן, פירש"י שעסקים בתורה ואינן נהנין מן עוה"ז ונחין לידי חולי, (ותוס' כתבו דאפי' בצריאתן המה חשובי כח מפני שהתורה מתיישב כח עכ"ל) (נדרים מ"ט):

מאן יהיב לן נברי דפרזלא ונשמעיך, מי יתן שיהיה לנו רגלים של ברזל, שנוכל לילך תמיד אחריו כדי שנשמע ממך תורתך ע"ש (ברכות מ"א):

מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דהאי גברא סומק טפי, פי' דהאי גברא (יהודי אחד) דאמר ליה מרא דוראי (שר העיר) זיל קטליה להאי גברא (יהודי אחד) ואי לא קטלינא לך, ואהא קמיה דרבא ה"ל רבא מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, כלומר דחייך יוחר יפיס לחיות, דלמא דמא דהאי גברא סומק טפי להחיותו, פי' רש"י ע"ש (פסחים כ"ה):

מאה קרי בזווא, חותי ככופין ליהוו, פי' אפילו המקומות שחבוב לשם המה בזול אעפ"כ יהיו צידין ותוליהם עמך, ואל תאמר הלא שם אהנה בזול, אלא כי לא חדע מה רעה יהיה על הארץ, ותמיד יהא הנידה מוכן צידך (ושם קי"ב):

מאה זווי בעיסקא כל יומא בישרא והמרא, מאה זווי בקרקע מלחא וחפורא, פי' אם יש לאדם מאה זהובים, ועוסק בהם כמו"מ, יכול לאכול בכל יום בשר ולשמות יין, ואם יש לו מאה זוז בדיעת הקרקע, אין לו אלא עשבים ירק במלח (יבמות ס"ג):

מאה קרי צוזא . ומאה רישא צוזא . מאה שמי צוזא . פי' תקנה מאה קרי (לויפין) צוזא . שהן בריאים לגוף . ומאה רישא (ראשים של צהמה) שע"ס שהם הרבה מאד וכוזל . לא תקנה אותם אלא צוזא אחד . שאין בריאים לגוף . ומאה שמי . השפחים של צהמה בלא כלום . שאין בריאים כלל . וקסין לבריאת הגוף (שבת קכ"ט) :

מאה פפי ולא חדא רבינא . שמחלה אכל עם רב פשא ביחד וכשאלו הוא אחד אכל רב פשא ד' . ואח"כ אכל עם רבינא וכשאלו הוא אחד אכל רבינא ח' . ואמר קן דרך שמוק והלנה וע"ס (שסחים פ"ט) :

מהודרו ועד פוש . רב ושמואל . חד אמר הודו בסוף עולם וכוש בסוף פולם . וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימן . וכשם שמנך על הודו וכוש כך מנך על כל העולם כולו . כיונא בזה אחא אומר כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה . גבי שלמה (מלכים א' ה') (מנינא ז') :

מותר להחניף לרשעים בעוה"ז . (פי' רשע דירא ממני שיהרגנו או לפסוח עמו רעה . אבל לא משום ה.א.ת ממון . כדלמרינן בסמוך פ"ט) (סוף מ"ח) :

מובלינא מנא אכתריה לבי מסותא . פי' אני אוליך כליו לבית המרחץ לשרתו (פירובין נ"ד) :

מותר לשנות מפני השלום . (פי' דמותר לומר אף דבר שקר . כדי להשקיע הריב לפסוח שלום) . תנא דבי ר' ישאאל גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו ע"ס (יבמות ס"ה) :

מותר למירמי אימתא על אנשי ביתו . (פי' דמותר לאדם להסיל אימה של אנשי ביתו אם ראה בהם דבר מגונה) . כדי שלא יפשו פעם אחרת . ולא שיפסח הסלח האימה בבעט ע"ס (שבת ק"ה) :

מזל מחכים . מזל מעשיר . (פי' דהכל תלוי בצול) . ויש מזל לישראל . ר' יוחנן אמר אין מזל לישראל (דע"י חפלה וזכויות יכול לשנות המזל לפונה ע"ס) (שם קנ"ו) :

מזלא דבי חכי עדיף . פ"ט (ב"מ ק"ה) :

מטבע של אברהם הבינו בחור ובחולה מזל אחד . זקן וזקנה מזל השני . פירש"י בחור ובחולה י'תקן וזקנה . זקן וזקנה אברהם ושרה (ב"ק ל"ו) :

מהיות טוב אל חקרי רע . פירש"י אם אפשר לעשות הדבר מן המוכרח קעשה אותו ואל חקרי רע . שע"ס שהוא מותר . אפשר נקרא רע אם אין פשה מן המיבחר פ"ט (ברכות ל')

מהספידו של אדם ניכר אם בן עוה"ז הוא או לאו . פי' אם העולם מתחמין וכוזים בהספדו . הרי הוא בן עוה"ז (שבת קנ"ג) :

מי שלא ראה שמחה בית שאינה . לא ראה שמחה מימיו (סוכה נ"ח) :

מי שלא ראה ירושלים בחפזתה . לא ראה כך נחמד מעולם . פי' שתייחס כך שכולא בה . וכל המדות ודברים טובים וגאים וימים שסיו בעולם . זה בעיר זו זה בפיר זו .

הכל היה צירושלים חוץ מפירות גינוסר לא היה כמוהו צירושלים, כדי שלא יאמרו משום פירות גינוסר עלו לרגל [שס]:

מי שלא ראה בנין ביהמ"ק לא ראה בנין מפואר מעולם, (פי' בנין הורדוס) [שס]:
מי שלא ראה דיופלוססין של אלכסנדריא של מצרים, לא ראה בכבודו של ישראל, (פי' כשחרב בית ראשון היו ישראל הנשארים בא"י הולכים לאלכסנדריא של מצרים והיה להן עושר גדול, ע"ש) [שס]:

מי שרואה לאבד מעותיו, ישחמש בכלי זכויות, וילבש בגדי פשתן, וישכור פועלים ואל ישב עממן, פי' כלי זכויות מהר לשברן ונקחין ביוקר, כלי פשתן של רומיתא הם יקרים מאד ומהר לקורען, וישכור פועלים ואל ישב עממן, שהם מתעטלים במלאכה (פירש"י ע"ש) (ב"מ כ"ט):

מי שאכל שום יא, (פי' דמה בני אדם שלא יוכלו להריח ריח השום. ומעשה שהיה רבי יושב ודורש והריח ריח השום, ואמר רבי מי שאכל שום יא, עמד ר' חייא יא, עמדו כולן ויאלו וכו') (סנהדרין י"א):

מי שאכל שום וריתו נודף וחזור ויאכל שום ויהיה עוד ריתו נודף, בתמיה, פירש"י ע"ש [שבת ל"א]:

מי מטיל כסותו בין לבית ללביאה בשעה שנוקין זה עם זה, פי' מי יכול לעכב ללביא להזדקק ללביאה, שהמה נבזרים ומאוכן מאד, כן הנמשל כיון שהקב"ה רוצה לעשות פדיון לישראל והאבהו מאד עלינו, מי יכול לעכב (סנהדרין ק"ו):

מי שלימו קורמי באגמא, (פי' וכי חין עשבים וירקות באגם על הסדה, שהוא הפקר, שחובל ליתן להבנים לאכול) [עירובין כ"ב]:

מי הוי ידעיתון דאחינא, (פי' וכי הייתם יודעים שאני אבוא היום ואחארח אלליכם, דאחריקן שס, ע"ש) [שבת קי"ט]:

מי עדיפה לן מינה, (פי' וכי את עדיף לנו מינה, משבת, שלא בשבילך נעשה ההכנה זאת אלא בשביל שבת דעדיפה מיק, ובכל שבת ושבת יש לנו כזה, שלא ידענו שחבוא חתה, אבל אלו היינו יודעים שחבוא חתה אללנו היינו מכיזים ויאר) [שס]:

מיום שחרב ביהמ"ק ניטלה נבואה מנביאים וניתנה לשופטים ולתינוקות, ומפרש בנת' חכם עדיף מנביא) [ב"ב י"ב]:

מיום שחרב ביהמ"ק ניטלה נבואה מנביאים וניתנה לשופטים ולתינוקות, ומפרש בנת' לשופטים דהוא שופט. [משוגע] וכו' [שס]:

מיום שחרב ביהמ"ק ניטל טעם ביאה וניתן לעוברי עבירה, פי' רש"י דכשל כח מדאגות ולרות, ואין רוח קמה באיש להיות טאב לאשתו לפיכך ניתן לעוברי עבירה, פי'ה"ר מרבה תאוותן [סנהדרין ע"ה]:

מיזרי לא שמחתי בקלון חבירי , ולא קראתי לחבירי בחניכחו . פי' לא הייתי שמח אם
 בא קלון או שם רע על חבירי . שדנתי אותו לכף זכות . ולא קראתיו בשם כינוי
 לגנאי . ופירש"י חשפי סאותו כינוי בא ממשפחתו ולא מעלמו . חש"ה לא קראתי אותו
 [מגילה כ"ח] :

מימי לא נסתכלתי במילה שלי . פריך הגמרא והא אמרו ליה לרבי מ"ט קורין לך רבינו
 הקדוש . ואמר להן מימי לא נסתכלתי במילה שלי . ח"כ מאי רבותא דרבי יוחנן
 מר' יוסי . ומסני רבי מילתא אחרייתא הוי ביה שלא הכנים כל ימיו ידו תחת אבנטו , מן
 האבנט ולמטה [שבת קי"ח] :

מים מרזו מכה . פי' שהמים חין יפין למכה . מרזו מכבידים כאב המכה . ואם יש לאדם
 חיוה מכה בנפשו לא ירחוץ ולא יטבול [יבמות ק"ז] :

מילתא חלבישייהו יקרא . [פי' מילתא . בגדי משי הנכבדים . המה ראויים לאיש נכבד
 הרגיל ללבושו] . כן תחת נהנה מדבריו של רבי הראויים לך ע"ש [שבת י"ד] :
מילתא דעבידא לגלויה לא משקרי ביה אינשי . פי' כיון דמילתא דעבידי לגלויה היא
 ויהבדא . ואמרין שם דלהכי עד אחד ביבמה נאמן . דמילתא דעבידי לגלויה
 היא ולא משקרי בה אינשי [יבמות ז'] :

מילתא דלא רמיא עליה דאינשי לא מידכרי . פי' דבר שעושה אדם שלא בכוונה לא
 יזכור אותו . וזימנין עביד ולאו אדעתיה [שבועות ל"ד] :

מייגדר מילתא שאני . פי' אם העולם עושין דבר שלא כהוגן . ורגילין בדבר , מותר
 לעבור על דבר תורה לעשות למיגדר מילתא [גדר סיג] להסקיט הדבר , כגון
 אליהו בזה הכרמל בשעת איסור הבמות אלא שמתוך כך הושיעם מע"ז החמורה .
 למיגדר מילתא [יבמות ז'] :

מייגמר בעתיקא קשה מחדתא . וסימנך טיבא בר טיבא . פי' מיגמר מי שלמד והסיח
 דעתו ושכח . קשה לחזור וללמוד מה ששכח יותר ממה שלא למד מעולם . כמו
 טיט שנבליין אותו מטיט עפר יטן . קשה לגבולו יותר משל עפר חדש [יומא כ"ט] :

מימי לא רחיתי לבי קיץ . ארי סבל . שועל חמוני , והן מחפירנאין שלא בלער ע"ש [קדושין פ"ב] :
מיבירא וביה אבא , ניזל ביה נרגא . פי' אבא [יער] . נרגא , בית יד לנרון , וכלומר מיניה
 וביה אבא מן אותו יער עלמו עושין בית יד לנרון לקניץ בו היער [סנהדרין ל"ח] :

מי איכא ספיקא קמי שמיא . פי' דהכל גלוי וידוע לפני הקב"ה . וידוע העתיד וידוע
 לנאמא . מה שחי אפשר לב"ו ע"ש [ברכות ד'] :

מכתבא גללא בזע . פי' מכתבא , ברזל שקורין (טטח) חייקין) והוא מבקע וחוטט אבנים
 של שיש . כן היא בערוך . ומתיירא האבן מפני אותו ברזל , כן המשל דאמרין שם
 דרועי בהמות חמודים על רובע ונרבע . דחד רועה מירחת מפני חבירו וכו' [ע"ז כ"ב] :

מלא נח דדובשא צוזא. וצבלאי לא עסקי באורייתא. פי' עולא חיילקע לצבל. חזא מלא
 סל תמרים. היו לוקחים צדד זוזא, ואמר מלא נגא [סל] דדובשא [תמרים]
 צוזא. שהוא צול. ולא זריכון הרבה לפרנסתן. ואפי"ה לא עוסקין בצורה [תענית ט'] :
מלה כסלע משחוקא בתרין. [פי' לדבר מועט הוא יפה. ולוקחין אותו כסלע] ושתיקה
 בתרין. שהוא יותר טוב לשחוק [מגילה י"ח] :

מלח ממון חסר. [פי' מלח של ממון. היינו שמולחין בו את הממון כדי שיתקיים, חסר,
 היינו שיחסר להממון ליתן נדקה. והוא המלח שלו. שיתקיים ע"ש] [כתובות ס"ג] :

מלאך המוח מה לי הכא מה מה לי התם ע"ש [ב"מ מ"ד] :

מלאך המוח צדיחא דהדין ואנא איעול לאסויה. ע"ש [גדרים מ"ט] :

מלאך המוח צדיחא של זה, ואני אסעוד אליו. פי' דחיתא שם מעשה דר' פנחס בן
 יאיר ע"ש [חולין ז'] :

מלי כריסיה, זני ציבא. פי' אם הכרם מלא צרוב האוח הולך ומזנה וכו' [ברכות] :
ממונו של אדם מעמידו על רגליו. שנאמר וזאת כל היקום אשר ברגליהם. והיינו הא
 דאמרי אינשי על אדם חמיד ועשיר. שהוא עומד טוב. וזהו ממונו של אדם מעמידו.

וכיון דאין לו ממון הוא נופל שאין לו כח לעמוד על רגליו [פסחים קי"ט] :

ממהדרין מילי ומסמרטוטי כלמי. [פי' ממהדורי מילי אותן אנשים המהדרין ממקום
 למקום. פגע פה ופגע פה, מילי, המה מדברים הרבה שמספרין מאורעות
 ממקום זה לזה. ור"ל שהמה צוויים. ומסמרטוטי כלמי. מן בנדים כלום וקרועים שם
 הכנים מזויים] [ברכות נ"א] :

מנין להאומר דבר לחברו. שהוא צבל יאמר. עד שיאמר לו לך אמור. שנאמר
 וידבר ה' אליי לאמר. פי"ש"י לא תאמר הדברים עד שאתן לך רשות. היינו
 לאמר לא אמור [יומא ד'] :

מן שמיא מיהב יחבי מישקל לא שקלי. פי' דאוי' שם מעשה דר' חנינא בן דוסא ע"ש
 [תענית כ"ה] :

מניח מעותיו על קרן צבי. [פי' אדם העושה דבר בממונו שהוא קרוב להפסד הוא
 כמו שמניח מעות על קרן צבי. שהוא חד ודק מלמעלה והלבי רך חמיד, ואי
 אפשר שלא יפלו המעות, כן הדבר הנמשל. לעשות דבר שהוא קרוב להפסד] [גדרים ל"ד] :

מן דליה. דא ליה. פי' כל מה שאדם עושה, עושה לעצמו, ומייתי שם מעשה ע"ש [שבת פ'] :

מן מרא רשוותך פארי איפרע מניה, פי' דבעל חוב שחייב ממון, דהיינו מרא רשוותך,
 פארי (סובין) איפרע מניה, כלומר אם הוא אומר שאין לו במה לשלם רק בסובין, תקח
 ממנו [ב"ב ל"ה] :

מן גברא דלית ליה בעינא, [פי' בלשון בתמיה וקי גברא דלית ליה (שאין ביכולתו)
 ריטי

רציתי שיתן לי . דאמרינן שם דאמר כן ר' אליעזר בן פדת להקב"ה . עיין מהרש"א (שם):
מונחש זה האומר פתו נפלה מפיו . מקלו נפל מיודו . בנו קרא לו מאחוריו . לבי הפסיקו
 בדרך . אל תחיל בי ר"ח הוא . מונחי שבח הוא . שחרית הוא . (פי' דאמרי'
 שם המנחש היו כמכסף . ואסור לנחש . דכתיב כי לא נחש ביעקב . ואסור לישראל
 לעשותו) (סנהדרין ס"ה) :

מוסגנא ושלטתא הוא . איזין לגברא נגרא . פי' אשה שהיתה אשה סגנים ושלטתא היינו
 לשררות . אהיה לזונה לגבר נגר . נגר מושך ספינות או י"א נגר חרש (שם ק"ו):
מוסוכר ואכיל לישראל . פרח לביה כפפור . (פי' מוסוכר (מקוי דם) וחובל בשר עוף .
 פרח לבו כעוף הפורח . אלא שזריך לאכול בשר בהמה להחזיק לבו . ולא
 דברים קלים דכתיב לבו) (משילה ז) :

מועוות שאין יכול לתקון , זה הבא על א"ח והוליד ממנה ממזר (חגיגה ט') :
מעייל פילא בקופא דמחטא . (פירש"י דשונין שמויא דחיקא . כמכבש לעייל פיל . חיה
 גדולה בנקב של מחט . כן הוא דוחה הדבר לעייל ולעולם אי אפשר) (ב"מ כ"ח).
מעשיך יקרבון מעשיך ירחקון . פי' אין אדם זריך השתדלות לפניו . אלא מעשיו
 של אדם (הוריות י"ח) :

מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שעזין הן . פירש"י מפני שישראל עזין הן ניתנה
 להם התורה שהיא מתשת כחם ומכניע לבם (ביצה כ"ה) :
מפני מה אדם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים . (וגלמוד מזה דלא יכניס אדם ענמו
 במחלוקת שבקל יכשל . וקרוצ להפסד הוא . ועוד טעם אחר דסופן לעשות שלום
 ביניהם . ואני נשאר קרח מכאן וקרח מכאן) (יבמות ט')

מפני מה כלב מכיר את קונו . ומחול אין מכיר את קונו . (כלב מכיר את אדוניו ורץ
 עמו בכל מקום שהולך . מושא"כ חתול) . א"ל ומה האוכל ממה שהעכבר אוכל .
 משכח (שהוא קשה לשכחה) . האוכל עכבר ענמו (החתול) עאכ"ו (הוריות י"ג) :
מפני מה הכל מושלים בעכברים . פי' שהכל בוגאים לעכברים ונרדפין חדיר ע"ש (שם שם):

מצוה וגוף גדול . פירות ולא שרר . פירש"י ע"ש (פסחים ק"ג) :
מצוה וגוף טהור . נושא אשה ולו צנים . פירש"י שמושא אשה בעהרה ואח"כ גומד
 תורה . כדי שלא יהרהר בעצירה (שם שם) :

מקרי ליה רב יהודה לר' יצחק צביה . ומונא הני מר ממות את האשה . א"ל ר' יצחק
 צביה לאביו כגון מאן . א"ל כגון אמך (יבמות ס"ג) :
מרגנותא דליח בה טימא . כל מה דאת משבח לה את פוגם בה . פי' מרגלית שאין
 לה חסרון בעולם . מוטב שאין אשה משבחה כלל . שאם אשה אומר בה דבר
 שבח . משמע דיט לה נמי איזה דבר גנאי . כן שבח של הקב"ה (ברכות ירושלמי) :
 מריה

מריה דאברהם תלי תניא גדלה תניא. (פי' מריה דאברהם) הקב"ה. הוא כאדם המתמיה עמו. האך יעלה על הדעת לתלות דבר שנישנית זכרייתא. דדבר שלא נישנית ע"ש. (והא דהמר מריה דאברהם. ג"ל משום דאמרין מיום שברא הקב"ה עולמו לא היה אדם שקרא להקב"ה אדון עד שברא אברהם וקראו אדון, שנא' ויאמר אברהם ה' אלהים וגו', לזה נקרא הקב"ה מריה דאברהם, דהיה אדון של אברהם תחלה וק"ל) (שבת כב): **מר** זוטרא חסידא, איגב ליה כסא דכספא, חזא להאי בר צי רב דנגיב ידיה בגלימא דחבריה אמר היינו האי, דלא איכפת ליה בזמנוגא דחבריה, כפתיה ואודי, פירוש דמר זוטרא חסידא משום דחזא שהיה זה מנגב ליה ידיו בזמנוג של חברו, היה חושדו ואמר הוא הגנב שגנב הכוס של כסף (ב"מ כ"ד):

מריש הוי אמינא, האי דכנשי נשוראה, משום נקירותא, פי' מתחילה הייתי סבר האי דמכנשין להפירורים אחר האכילה, משום נקירותא, היינו לנקר הבית שיהיה נקי, אמר לי מר דהיינו טעמא משום דקשה לעגיות ע"ש (חולין ק"ה): **מריש** הוי אמינא, האי דלא אכלי ירקא מכישא דאחר גינאי, דמתחי כרעזנותא, אמר לי מר משום דקשה לכשפים, להניח האגוד ולאכול הפרי, וישליך האגודה, יכולין לעשות זו כשפים [ע"ש]:

מריש הוי אמינא האי דלא שחי אופיא, (ש"ס בלעז) משום מאיסותא (דעושה כמו ריר סביב הפה, אמר לי מר משום דקשה לכרסום, (יריין הבאין מן החוטם) ומפרש ע"ש (ש"ס):

מריש הוי אמינא, האי דלא אכלי מן דנפל אחתא, משום מיאוס, (פי' דבר הנופל מן המאכל על השולחן, שוב אין אוכלין אותו, וה"ל הטעם משום מיאוס הוא, אמר לי מר משום דקשה לריח הפה) [ע"ש]:

מריש הוי אמינא, האי דלא יתבא תותי מרזיבא, משום שופכין, אמר לי מר משום דשכיחי מזיקין [ע"ש]:

מריש הוי אמינא, האי דשדי מיא מפומא דחלזי, משום ליבתא, אמר לי מר משום מים הרעים, [פי' דהעולם נוהגין כשמציאין להם מים לשחות שופכין מהן מעט לארץ והדר שותין, וה"ל (סבור הייתי הטעם) משום ליבתא קיים, או נוזה השמין למעלה, אמר לי מר משום מים הרעים, שפעמים שמה מהן שד, וזהו הקנתן לשפוך מהן מעט לארץ ע"ש] [ע"ש]:

מריש הוי חטיפנא מתנתא ואמינא חבובי מנוה קא מחביבנא, ע"ש [חולין קל"ג]: **משה** שפיר קאמר, (פי' משה אדם גדול, דמי לנו גדול משה) שפיר קאמר (בתמיה) דאדם גדול כמותך יאמר דבר זה שלא כהלכה ע"ש (סוכה ל"ט):

משל לסופר (מלמד חינוקות) שברא לביית הספר ורצועה צידו, מי דוהג מי שרגיל ללקוח

ללקות בכל יום . הוא דואג . (פי' דאמרינן שם כשהמאורות לוקין סימן רע לישראל . כיון דישאל רגילין ללקות הם דואגין) (שם כ"ט) :

משום ברתיה קנסינן לאבוה (בתמיה) אמר חז"י אין . כדאמרי אינשי שוחא דינוקא בכוקא או דאבוה או דאימיה . (פי' כל מה שהתיק מדבר או שחמם מאביו או מאמו . וכיון שהמירה זו דתה . ודאי למדה מאביה ואמה וכו') (שם כ"ו) :

משירי טורא . (פי' נוסח בוש) . לכבוד שבת . היה כל ע"ש מסייע לבבל מאכלי שבת . והיה הוא יושב על כסא של שן . דעשיר גדול הוה וקרוב למלכות . ובבית המצולין שם היה יושב ומנפח בוש לכבוד שבת (שבת קי"ט) :

מלביש גודל . היה לובש בגדים כדרך המצולים לכבוד שבת (שם) :

מחרין ריבא . היה מחרין ראש של כהמה בפגמו לכבוד שבת (שם) :

מלח טיבסא . היה מולח הדגים בפגמו לכבוד שבת (שם) :

מדליק טרגא . היה מדליק הנרות של שבת בפגמו לכבוד שבת (שם) :

מגדיל סתילא . היה עושה הסתילות נגר של שמן זת לכבוד שבת (שם) :

מפדים כולקא . היה מחקר הירקות הנזכרים לשבת לכבוד שבת (שם) :

מצלחי ליני . היו מגרזין חתיכות עלים קטנים נהיית בהן האור לכבוד שבת (שם) :

מצתת יתוחי . היה מדליק האש בפנים דקים . שהיו מצולים חבשיל (שם) :

מכתף ועייל מכחף ונפיק . היה יונא וכנס כל יום ע"ש נפית הביבול להביא חמיד כלי תכמים ומבדים והבלין כאלם החרד לקבל את רבו (שם) :

משל לאדם שהיה חשוב בבית האכורים ואומרים לו למחר מוז' אין איהך ונוחנין לך ממון הרבה . אימר להם בבקשה מכס הו'איני מיד . איני מבקש כנוכ . דאמרינן שם ואחרי כן ינאו ברכוש גדול . ואמרו ישראל הלו'י נלא בעלמנו . ולמדנו מזה המשל . דאם טהרם ניתן בנראה . כל מה דיבול למכר המלג ימלס . ודף אס ימחין והיה לו ריות בדבר . אפ"ה לא ימחין דשא יקולקל הדבר (ברכות ט')

מינה אדניה ומופרא אבחריה . פי' דאמרינן שם דיתן מזונות לכבו . שהקב"ה הקסיד על מזונותיו בכבר לא יחנך כלל לשונו . ואמר רב מרי משח אודגיה . כלומר החן לו מזונות ומיד ח טרא אבחריה מלקין איתו במקל. כדי שלא ירגיל למיסרך אבחרים (בבא קמ"ה) : **מצא** מין את מינו וניסיר . פי' אף שהדבר נמצא כבר ע"י אחר . כיון שמצא את מינו נחזק הדבר הראשון וניסור . כמו ניסור משיגמו וחזר ומבטל להדגה שנתבטל בו (עירובין ט')

מתרחיש לאדם ניסא ולא איברי מזונא . פירש"י דמתרחיש נם לכמה הלל נפבות לאדם . ולא איברי מזוני . אין זה רגיל שיבואו מזונות לדקים פ"ש . [שבת כ"ג] : **מת** סמאוס זו מיתה חמופה . פי' סמאוס שלא חלה כלל הוי מיתה חמופה ע"ש (מ"ק כ"ט) :

מת צחמשים זו היא מיתת כרת, צחשים זו היא מיתת כל אדם. דכתיב חנה בכלת
 אלי קנר (איוב ה') בכל"ח בני' ששים, בצבעים זהו שיבה, צשמונים זו היא
 צבורות דכתיב ימי שנותינו בהם שנעים שנה, ואם צנצורות שמונים שנה (שם):
 מתוך שני א"י שונאים את הצבליים קוראים לאלכסנדריים על שם צבליים פ"ם (מחור ק"ו):
 מתוך מתוך ארבע מאה זוזי שוויא. המעכה שהיה פ"ם (ברכות כ'):
 מתוך נסיב איסתא, פ"י אס הרצל ליקח אשה, חסא מחון דבר עד שתזדוק אס לא
 חסיה אשה רעה, או קנטריות וכו' (יבמות ס"ג):

אות נ

נשים דנכיות הן. פרכש"י מאריכין בדבריהם אף שיכולים לקצר דנריהם. דכתיב גבי
 שאלו שאלו לו הנשים בדואכס העיר וכו' (ברכות מ"ח):
 נשים דעתן קלות עליהן, פ"י נוחין להסתחות, דאמרינן שם לא יתיחד איש אחד עם
 שתי נשים, אבל מותר להתיחד שני אנשים עם אשה אחת, מ"ס חנו דבי אליהו
 נשים דעתן קלות עליהן ונוחין להסתחות, ולא תירא חדא מחברתה. שאף היא תפשה
 : (שבתות, משא"ס צשני אנשים אשה אחת שאחד בוש מחצירו (קידושין פ"ג):
 נשי לגבי נשו שכיחן דלזלי. גברי לגבי צברי לא שכיחן, פ"י נשים שהן קרובים או
 שכינים, חמוד זו הולכת אלל זו קוזו לזו, אבל אנשים לא שכיחין דהולכין חד
 לחבריה לריק, אס לא שריך לאיזה דבר פ"ם (יבמות כ"ו):
 נשי מנלי צהדרי צעירות הוא דמנלי, פ"י נשים צשמנלין צהדדי ומגנל חדא לחברתה
 סה ק"ו לזו, צדצרי עריות מגנין זו לזו שאומרת זונה את, ולא מגנין זו לזו ציוחסין
 (קידושין ט"ו):
 נחות דגבא ונסיב איסתא, פירש"י לא תקח אשה חשובה ממך, שגמא לא תקבל עליה
 [יבמות ס"ג]:
 נהוג נשיאוחך ברמיס, פ"י רבי היה מורה לצנוע' גמליאל שיהא נשיא אחריו ממלא
 ו מקימו, וצויה לו נהוג נשיאוחך ברמיס, תבא מטיל אימה, שחבא אימתך עליהם,
 : (ש"ס) וסריך הגמרא ע"ם (כהצות ק"ו):
 נכריה המסית לפי חומו מהימן (פ"י לעדות אשה):
 נכרים צבה"ל לאו צובדי ע"ז הן אלא מנהג אבותיהם צידוקן, פ"י כל מקום שזכר עכו"ם
 אינם בכלל (חולין י"ג):
 נהרא נהרא ופשיטי, פ"י דאין המנהג שיה צבל המקומות, כמו הכנה שהולך למקום
 : (ש"ס) שרגיל לילך, כן המנהגים, יש מקום דנשיגין כהאי חנא או מורה שהיה להם,
 וצמקום אחר נוהגין כהאי חנא או מורה שהיה להם, ואין להקשות ממקום למקום (חולין מ"ח):

נזבין איניש ברתיה ולא יזוף בריבית, פי' מוטב שיזבין אדם במו לשפחה ולא יזטרך לטובל
מעוה בריבית [קידושין כ'] :

נחלת ה' בניס, פי' מי שאין לו בנים לא הוי נחלת ה', דכיון דבפ' נחלות כתוב איש כי
ימות וכן אין לו והעברתה את נחלתו לבתו וגו', ואם אין לו אפילו בת, לא הוזכר
שם נחלה, והיינו נחלת ה' ככל [שבת קכ"ב] :

נוח לאדם שלא נברא יותר משנברא ועכשיו שנברא יפספס במעשיו, דאמרינן שם ע"ש
[עירובין י"ג] :

נשיעה מקטע רגליהו של קצבים וצועלי נדות, פירש"י ע"ש, וכן מקטע רגליהו של
צועלי נדות שאין יכולין להמתין עד שהטבול [ביצה כ ה] :

נים ולא נים, הור ולא היר, פי' דלא יסן ולא ער, דלר"ך לכוון לשם ביאה וכו'
[יבמות כ"ד] :

נהי דאהני לך קומרא דאזבך למהוי אב"ד, שוינך נמי נשיא, [דא"י] שם ר' מאיר ור' נתן
דזו להעביר רשב"ג מנשיאותו, ור"ה ר' נתן להיות נשיא תתתיו ור' מאיר לאב"ד תחת
ר' נתן, ואמר רשב"ג לר' נתן, נהי דאהני לך קומרא דאזבך, אבנטו של אב"ך ביהי ג"כ
אב"ד, די לך בחשיבות אב"ך למהוי אב"ד, שוינך נמי נשיא [בתמיה] וכו' (הוריות י"ג) :
נירתו עלי ועל זוזארי, פי' דאמרינן שם הני צו רב שאלו לרב, אם למיזל בלילה לבי רב
משום סכנת מזיקין, אמר להו ליתו [ילכו] עלי ועל זוזארי כלומר הסכנה תהיה
עלי ועל זוזארי, דשלותי מזוהי וינהו והינך זוקין ע"ש פסחים ה' :

נמצא קרח מכאן וקרח מכאן, פי' שנעשה קרחא מלד זה וקרחא מלד מזד זה, ונקרח
הכל ונשאר ריק, דאמרינן שם ע"ש [ב"ק ס'] :

נפל חורה הדד לסקינא, פי' משל הוא כיון דאיתרע מזלו של אדם, הוא מזומן
לפורעניות, הנמשל אם האדם הוא קתה חולה, מלמדן עליו למעלה קטיגוריא וכו'.
וכן אשה הכורעת לילד וכו' [שבת ל"ב] :

נפישו גמלי סבא דטעינו משכי דהוגני, פי' הרבה גמלים הנושאים משאות סבי, שהן
זקנים, ונושאים העורות של גמלים נערים, שהומתו כשהיו נערים, דאמרינן שם
כבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך וכו' (סנהדרין ל"ג) :

נפקא מניה לגירסא דינקותא, פירש"י גירסא דינקותא שדאס לומד בנערותו יותר
מתקיימת ממה שלומד לעת זקנותו ע"ש [שבת כ"ה] :

נרשאי נשקך מני ככ"ך, פי' דאמר רב לשמור עלמו מן הנשים רעים, כגון נרשאי אגשי
נרש, שם מקום, אם הוא נושק אותך על הפה, מני ככ"ך, הספור את שינך, אם
לא גנב, דמוחזקי גנבים הם ולכך נושקך לגנוב השן שבפיך, וכן כיוצא בזה (חולין קכ"ו) :

נהר סקודאי [שם מקום נהר סקוד] לוויד [משלוה עמר בדרך] מגלימא שפיחא דחזי עלך,

מכוס שראה כך בנד נאה ודעתו לגונבה, לכך מהחבר עמך, פומבדיתאי לווך שני
אושפיזך, שלא הלין עמו בחדא אובפיזא, שלא ידע היכן השכב שלא יגנוב ממך בלילה,
כל הני הזכירו חז"ל שלא יתחבר אדם עם איש רע, שאי אפשר להשמר ממנו [נס]:
נר ישראל, פי' רבי קרי לבנו ר' שמעון נר ישראל, פירש"י שאתה מאיר עיני חכמים,
בענין גיבור חדש, תמה רבי, והבין ר' שמעון [ערכין י']:
נתייען במכתיר והגניב למפיבוסת ע"ש (עירובין נ"ג):

אות ס

סבתא בביתא, סימא בביתא, פי' אשה זקונה בביתו של אדם היא זרעה להבית שיכולה
לעשות מלאכה אף בזקנותה, והיא רואה ומשמרת הבית מלעשות בו דבר רע,
סימא הוא יסון זרעה, כמו דבר המכוס, כן הוא צערוך [ערכין י"ט]:
סבא בביתא, פאחא בביתו, פי' איש זקן בביתו של אדם, הוא לעול ולמשא, שאינו
עושה מלאכה, ואין משגיח בצרכי בית, דאמרין שם ע"ש, ואמר חזקיה היינו
דאמרי אינשי סבא בביתא פאחא [לשון שבר] בביתא, סבתא בביתא סימא בביתא
[סימא זרעה] [נס]:

סדנא דארעא חד הוא, פ' דכל הארץ קרקע הדיא נקרא [קידושין י']:

סדנא בסדנא יתיב, מדוויל ידיה משתנים, פי' הנגר שעושה סד לשוס בו רנלי החבוסים
בבית האסורים, אס הוא גונב הוא נחבש בו, ומדוויל ידיה (ממעשה ידיו) משתלם,
כן הנמבל מדברין ויכחו ע"ש (פסחים פ"ח):

סודרא סוד ה' ליריאו, פי' שהיה מנהגן להיות מלבוש מיוחד לת"ח שהיו קורין אותו
סודרא, ובו היה ניכר מי שהוא ת"ח ולכך היו קורין אותו סודרא, סוד ה'
ליראו, היינו ליראו לבד ולא לע"ה ושבת ע"ז):

סהדי שיקרא אחוגרייהו זילי, פי' עדי שקר ששוכרים אותן להעיד עדות שקר,
יודעים הן השוכרים שהעידו שקר, ובשביל שכירתם או משום הגאה הם עושין,
לכך הם מבזים בעיני השוכרים עלמן [סנהדרין ק"ז]:

סוסיא חיורא מעלי להמא, פי' הרוחה סוס נבן בחלוצ הוא סימן טוב, דכתיב ראיתי
הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום ונו' בנבואת (זכריה א'), ומפרש זיקא
הקב"ה להפוך כל העולם כולו לדם, מכלל דסוס לבן סימן טוב הוא, (שם ז"ג):
סווא אוכל והינו שבע, פי' אע"פ שטועם טעם המאכל, כיון שאינו רואה לא נתקררה
דעתו (יומא ע"ד):

סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הן עומדים, פי' כיון שהאדם לרין
להיות לו אחריית טוב, על דרך שוב יום אחד לפני מיתתו, וזהו דאמר סוף אדם
למות



למות דחכור חמיד שמא למחר מת, וצריך לעשות תשובה לפני מותו, וכן סוף בהמה לשחיטה ולא אמר למיחה, הלא דזה טעון ברכה, וזהו אחרית טוב של בהמה שסופה לשחיטה (ברכות י') :

סימנא מילחא היא, ז"ל הגמרא אמר אב"י השתא דלמרת סימנא מילחא היא, והא רביל למיכל בריה שחא, רוביא [סקרין מערין], קרא [לדועין], סילקא מין ירק סקורין סילקא, כרתי סקורין [קרעטין] פ"ט [סוכות י"ג] :

סכינא חריפא, פ"י אדם טנון וחריף, דאמר רבא לחב"י גבי מנחת כהן דכתיב כל מנחת כהן כלל תהיה לא תאכל, היינו חובתו, כיל תהיה היינו נדבתי, וא"ל רבא סכינא חריפא פסקא קרא, וכי יכול חמה לפסיק המקרא בתחיתו להטיל על סופו וכו' (מנחו' מ"ד) :
סנהדרין הסורגת אחד לשבעים שנה נקראת חובלנית, פירש"י בצריכין להפוך בזכותו ולבדוק בפדים עד שלא יעפו להשיב, ר' פקיבא ור' פרסין אמרו אלו היינו בסנהדרין לא היה אדם נהרג מעולם, ע"ש [מכות ו'] :

סקבא דתא ריבלא, פ"י צפוף סקבא חבורות ופלטים היינו עזרות עריות דנפסין בשנה, הוא פ"י הרגל, שבחין אנשים ונשים יחד, ונותנין פין זה על זה, ופ"י כך באין לידי ענינה (קידושין פ"א) :

סק דרגא בחר שובינא, פירש"י בחר לך אדם חשוב להיות שובינך, כ"ל פופ כדאמרינן וכן אי' במדרש שהקב"ה עשה לו שוביניות לאדם הראשון וקנינה נחום וכו', מכאן לאדם גדול שיעשה שוביניות לקטן לכך אם תנחור לך אדם גדול לשיבין, ודאי אל יסרב לנגדך, שהרי הקב"ה עשה שוביניות לאדם וחוה [במות ס"ג] :

סתם ספרי דייני מוגמר גמירי, פ"י דסתם ספרי הדיינים ודאי מומדים הם, דאמרינן שם דהגס צריך להיות נכתב לשמה וכו' [גיטין כ'] :

אות ע

עבד מלך כמלך, פ"י כיון שהוא עבד למלך, צריך לנהוג בו כבוד שהוא כבודו של מלך, (שם) :

עבד שרכו מלפני לאכול על שלחנו יתרחק ממנו, בתמיה [חגיגה ד'] :

עבד שרכו שוקל לו כנגות כזונות, חקנה ים לו בתמיה, פ"י דאמרינן ע"ש [שם ס'] :

עברו בישי בחר דעברין מתלכין, פ"י עבד ביש סרולא לעשות דבר נגד רצון אדוניו, עושה המעשה, ואח"כ שואל מדוניו אם לעשות דבר זה או לא, ואף שאמר

לו רנו ש"א יפשות, כבר המעשה נעשה, דאמרינן שם גבי סורדוס פ"ט [בבא בתרא ד'] :

עבדא דנהוס בריסיה לא שיה נמריה ולמרתיה למאי מתבעי, פ"י עבד דנהוס בריסיה, כלומר מה שהוא אוכל לא שיה, כלומר דלא עושה מלכתה בבית בשויה דאכילתה,

למריה ולמרתיה למאי מיתבטי, למאי צריכי ליה, ע"ש [גיוסין י"ב]:
עבדא בהסקירא ניחא ליה זילא ליה סכיחא ליה פרינא ליה, פירוש דלמרינן ס"ס עבד
 לא ניחא ליה א"ס ישחרר לו רבו, דמפסידו משפחה, דלא יכול אחר השיחרור
 לישא שפחה, ופריך בגמרא אדרבא מתירו בנת חורין, ומאי רב סמואל בר"י עבדא
 בהסקירא ניחא ליה, ורובא שפחה יותר מנת חורין, משום דזילא ליה, דזוללה היא
 בעיניו לזולא בה בכל תלמו, ושכיחא ליה שהיא חמיד אלנו, ופרינא ליה מתנהבת עמו
 בפריעות [א"ס י"ג]:

עבדין ליה יום ביש ופנדין ליה יום טוב, פ"י דלמרינן ס"ס כל העושה מזה א' יתירה על
 חובותיו מטיבין לו, ופריך בגמרא והכיחא כל שכחותיו מרובין על עונותיו מרעין
 לו, וכל עונותיו מרובין על זכותיו מטיבין לו (וה"ל לסיק), אמר אביי עבדין ליה יום ביש
 ויום טוב, פירש"י מי שהיו לו זכויות מרובין מריעין לו, כדי ליפרע ממנו מיטוס טונות
 שפטה בעיה"ז, כדי שיכול שכו בעיה"ב משלם, ומי שהיו לו טונות מרובין מזכויות משלמין
 לו מיטוס מלוח שפטה בעיה"ז כדי נטורדו חסו"ב (קידושין ג"ט):

עד דכפנית אכול, עד דלחית שחה, עד דרתיח קדרך שפך, פירש"י עד דכפנית, א"ס
 אחה רעב חאלל מיד שחא הפבור ממך תלוח האכילה, וכן עד דלמית שחה, וכן
 כשרתח קדרך, כשה"ך לנקב"ס אף שביכולתך לעמוד על נפך אל תשסה ענך (ברכות ס"ב):
עד ארבעין טנין מכל מעלי, מכלן ואיך מיפתח מפני, פ"י עד שאלם הוא קודם מ"ס
 שנה, הוא אוכל יותר מאשתו וחביב עליו האכילה יותר משחיה, מן מ"ס טנין וחייך
 הוא שוחה יותר מאוכל וחביב עליו השחיה יותר מהאכילה (שבת קכ"ח):

עד אברהם לא הוי זקנה ומאן דהוי בעי למ שזעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק, אחה
 אברהם ובעי רחמי והייזקנה, פ"י דעד אברהם לא הוי זקנה בליבון שער, שיהא ניכר
 בין זקן לבחיר, וכיון שהיה קנסתר פנוו של יצחק דומה לאברהם לא ניכר בין אברהם
 ליצחק אבל שער בני אדם היו ניכרים בקלסתר פנים שאין דומין זו לזו, לכך בעא אברהם
 רחמי על הזקנה בליבון שער שיהא ניכר בינו ליצחק (ב"מ פ"ו):

עד יעקב לא הוי חולשא, ואחא יעקב ובעי רחמי והוי חולשא, שגא' ויחמר ליוסף הנה
 אביך חולה וגו', פירש"י דבעי רחמי שיחלה אדם לפני מוחו כדי שיהיה לבניו (שם ש"כ):
עד אלישע לא היה חולה ואיפתח, פ"י מימות מולך עד אלישע לא היה אדם חולה
 ומתכא, אלא כיון שחלה ודאי היה מת בו, ואח"כ אלישע ובעי רחמי ואל תפח, שנאמר
 ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו, מכלל דחיה חולי אחריתא ע"ש (שם ש"ט):

עד היכן הייב אדם ללמוד את בנו חורה אמר רב יהודה אמר סמואל כצולן בן דן,
 שהיה בדורוהו אדם א' ואמו זבולן בן דן, שלמדו אביו מקרא ומשנה במרת הלכות
 ואגדות, רבא אמר חורה זו מקרא, פירש"י אבל משנה גמרא הלכות ואגדות ילמד הוא
 לעלמו (קידושין למ"ד):

עד היכן אדם מתגלגל עם בנו, עד י"ב שנה, פי' עד י"ב שנה אדם מתגלגל עם בנו בדברים רכים ובנחת ללמוד תורה, ואם הוא מסרב ולא רצה ללמוד מכאן ואילך יורד עמו לחייו, פירש"י לרדותו בחוסר לחם [כחובות נ']:

עד דלא שכיב שיכבא קיימא מני ביסא, פי' עד דלא מתה גברת הבית כבר מוכנה אחרת עקרת הבית, ע"ש [ב"ב ל"ח]:

עד היכן מוכסה, רב אמר עד הכאה, שמואל אמר עד קללה, רבי יוחנן אמר עד מיפה, פי' כיון דאמרין שחייב להוכיחו וחוזר ומוכיחו וצני הכא דאם לא שב עד היכן חייב להוכיחו, ואמר רב עד הכאה שמכה אותו הרשע שוב אין חייב להוכיחו, ושמואל אמר עד שיקללו הרשע, ורבי יוחנן אמר עד מיפה היינו שפורש ממנו ואינו רוצה לדבר עמו [ערכין ט"ז]:

עד היכן תכלית יסורין, כל שאורג לו בגד ואינו מתקבל עליו, פי' כיון דיסורין ממרקין שונותיו של אדם, ומנכין לו מן חובותיו, ואמר ר"א עד היכן נקרא תכלית מעט יסורין, סהיו בכלל יסורין שמוכין לו מחובותיו, ור"א חליעזר אם אורגין לו מלבוש ואינו מתקבל עליו, שלא נעשה כרצונו ה"ל בכלל יסורין ע"ש [שם שם]:

עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה, פי' דאמרין שם רב יוסף ברבי דר' יהושע בן לוי אחילש (היה חולה) ואיתנגד (גוע כמו פרהה נשמתו) כי הדר נהרפא ח"ל אביו מאי חזית בעוה"ב, ח"ל עולם הפוך ראיתי עליונים (רשעים) למטה ותחתונים (צדיקים) שהיו שפלים בעוה"ז) למעלה, ח"ל עולם ברור ראית, ואין הובי חזיתן (כגון אנו ת"ת) ח"ל כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם, ושמעתי אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו וכו' [פסחים נ']:

עונה של ת"ח מע"ש לע"ש טהא' אשר פרו יתן בעתו וגו' [כתובות פ"ב]:

עורבא צעי בני והוא גברא לא צעי בני, פי' דאמרין שם האי מאן דלא רצה לפרנס את בניו אלא שיפרנסום הקהל, מכריזין לפניו עורבא, שהוא אכזרי על בניו, ואם"ה צעי בני ומפרנסם, והאי גברא לא צעי בני, ומסיק לא אמרו דמפרנסים אותם מזדקק גדלא חמיד [שהוא עני] אבל חמיד שולא מכלל עני, כייפינן ליה בעל כרחיה [שם ט"ע]:

עיר קטנה ואנשים בה מעט, ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מגדלים גדולים ומנא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בהכמתו ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא, והתכמה תעוז לחכם מעשרה שלישים, ומפרש בגמרא עיר קטנה זה הגוף וכו' ע"ש [נדרים ח']:

ערבוביתא דראשו מתאס לידי עורא, פי' כשאינו מסתק ראשו תמיד, ומערבין השערות להדדי, מביא לידי שכוון עינים [שם פ"א]:

מלין ז"ל אות ע"א דרבנן

ערבוביתא דמאי, מחיף לידי פעמומית, פי' כשאינו מכבדים בגדיו והולך זמן רב
בבגדים מזהמין, מביא לידי שגעון [שם שם]:

ערבוביתא דגופא מחיף לידי שיחנה וכיבא, פי' ערבוביתא דגופא שמוציא תמיד ולא
רוחץ גופו לפעמים, מביא לידי שחין ואבצבועות שבאין עליו וכו', כל הני
חמר שמואל דהיה רופא מומחה כדחיתא והיה מזכיר על זה [שם שם]:

עכברא דשכיב אדיגרי פי' העולם היו קורין לההוא גברא עכברא דשכיב אדיגרא,
שהיה עשיר ולא נהנה מממונו, כעכבר הזה דמאסף ליה ממון ושוכב עליו ומה
הנחה לו בממון [סנהדרין כ"ט]:

עלת תקפית בכד ידאון כשרייה לקיהון, פי' כי הוות רוצה אחתא דבי רבי שילכו
הרבנים לבתיהון ולא רצתה לביישן, אמרה בלשון חכמה, ע"ש [עירובין כ"ג]:
עורבא פרח, פי' אם אדם רוצה להשיא להבירו לדבר אחר, אל ראה עורבא פרח
ע"ש [חולין קכ"ד]:

על ג' דברים הקב"ה בוכט, על מי שאפשר לו לעסוק בחורה ואינו עוסק, ועל מי
שאי אפשר לו לעסוק בחורה ועוסק, ועל פרנס המתגאה על הצבור וכו', [עין
במהרש"א] [חגיגה ה']:

עמי היה ושלחתי, פי' היתה בידי לעשות כן, ושלחתי שלא לעשות עוד כן, [דאמרינן
שם הני חרי תלמידי שהיו קמים דר' יצחק בן אלישיב שהיה בעל מעשיות, כדאי' התם
אמרו לו נבטי מר רחמי עלן דנחכים טפי, אמר להן עמי היתה ושלחתי ע"ש] [תענית כ"ג]:
עמא קטילא קטילת, היכלא קליא קלית, קימחא עחינא עחינה, שנאמר קחי רחיס וטחני
קמח וגו' [ישעיה מ"ז], עחני חטים לא נאמר אלף קמח וכי קמח טוחנין, אלף
שכבר היה קמח וכו', פי' בשעה שהחריב ר"ג הרשע בהמ"ק זחה דעתיה, נפק ב"ק ואמרה
ליה עמא קטילא קטילת וכו' בכח ידי היתה זחה שגזרתי על הם [סנהדרין ל"ו]:

עני המהפך בחררה ובה אחר ונטלה ממנו נקרא רשע. פי' דאמר קן שם רב גידל הוא
מהפך [עמד במקו] בהאי ארעא, אזל ל' אבא זבנה, אזל רב גידל קביל לר'
יצחק נפחא, אל המהפך עד שיעלה חללו לרגל ולדרשה שדורשן ברגל, כי סל קאשכחיה,
אל לרבי אבא עני המהפך בחררה ובה אחר ונטלה מאי, אל נקרא רשע, ואלא
מר מ"ט עבד הכי, אל לא ידענא דרב גידל מהפך זה, ע"ש [קדושין ל"ט]:

עקיבא בן יוסף אחה ששמך הולך מסוף עולם ועד סופו, כמוהו ירבו בישראל יבמות ט':
עקיבא אחה ששמך הולך מסוף עולם ועד סופו ועדין לא הגעת לרועה בקר, אל
ר' עקבא ואסי' לרועה לאן, [עין מהרש"א] [שם שם]:

עקיבא נחמילו ואנא חיי [פירש"י שם ע"ש] [יבמות ט"ז]:
עשירים מקמין, ע"ש [מנחות ט"ז]:

עשיר צבורו, עני צפוי, יתום צדיקו, אלמנה צדקתה. פי' כשהקב"ה מעניש לאדם על עוונותיו. מענישו לפי ערכו, לעשיר צבורו. כלומר נוטל ממנו ממון הרבה, לעני צפוי שהוא חשוב לגבי העני כמו השור לגבי העשיר, וכן לאלמנה צדקתה (פסחי' ק"ח):
עשיר תעשר, עשר בשביל שתעשר (תענית ח'):

ע עשיק לגביך. ושוו לכרישך. פי' עשיק לשון התעסקו עמו בערעור. ובערוך פי' עשיק ביוקר, ועשיק לגביך, כלומר תקנה דברים הנלכדים לגבי שלך כמו מלבוש וכדומה ביותר מדמי שויה, ושוו לכרישך, ותקנה בדמי שויה ולא יותר, מה שגלגך לכרם שלך, היינו חכילה ושפיה (ב"מ נ"ב):

עשה שבתך חול ואל תשכך לצריות. פי' אם הוא עני מוטב שיאכל אפי' בשבת כמו בחול כדי שלא ינטרד לצריות ליטול מן הנדקה, ויחא דבי אליהו אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תשכך לצריות אפי' עשה דבר מעט בשבת יותר מבחול (פסחים ק"ב):
עשרה דברים קשים ללימוד, פי' קשים להשיג ולהפוס לימוד תורני, ע"ש (הוריות י"ג):
עשרה קבין חכמה ירדו לעולם, תעשה נטלה ח"י ואחד כל העולם כולו וכו' ע"ש ונ"ל דלהכי חשבו חז"ל לכל הני, כלו' להזהר מהן העוסק עמהן לידע טעמן (קידושין מ"ט):

עשרה דברים נאמרו בגרע. (פי' גרע חומן או רופא ע"ש) (שם פ"ב):
עשה עד שאתה מולא ומזוי לך ועידך בידך. (פי' עשה עד שאתה מולא. עניים מהוגנים. ואל תאמר אתהן לכשאמלא אדם היותר לךך, ומזוי לך כשיש לך מעות, שאת יבא לך עני הגון, ולא יהיה לך מעות אלגך מוכן, ועודך בידך, קודם שתמזוי וה"א לך טוב לתקן, ולא כחותם המזוויים לבניהם ליתן נדקה לאחר מותן, הלא אתה תתן בידך, לז"א ועודך בידך. כשאתה חי ויש בידך שבת ק"ח):

עשו לי שור במשפט, פי' ר' יוסי ב"ר אשיא כי הוה משתעי בלשון חכמה ושלא יבינו השומעים, אמר לגבי ביתו המבינים. כשהיה רוצה לאכיל חרדין בחרדל. אמר שור היינו תור (תר). במשפט, היינו דין. ת"ר דין וכו' (עירובין נ"ד):
עתידין שרי יהודה ללמד תורה בברייתאם ובקרקסאות של ארס. פי' מפני שהם גדולים ויפים צבניהם ילמדו בחותן בחיים. ע"ש בחוס', ויש גמי לפרש בחיים

שעשין שחוק כמו שקורין (קאזועדי חופערי הייזער) (מגילה ו'):
עת רצון מילתא היא. פי' אם ראינו עשה שנעשה בו גם, אותה עשה היא עת רצון לבקש מלפניו. כגון חזות לילה וכו' (יבמות ע"ב):

עתיר נכסין עתיר פומי זה בעל חנדות. פי' עתיר נכסין שהוא עשיר בנכסים והכל רואין ויודעין זהו עתיר פומי. שדורשין בכל מקום בפרהסיא ומראה עשירותו לכל אדם ומקובל עליהן (ב"ב קמ"ה):

עתיר ס'עין עתיר תקוע זה בעל פלגול. פי' עתיר סלעין שולמני אם מביאין לו מעות למנוח

למנות מונה ואם אין מביאין לו חליו לציטו לא יכול למנותו. כן הצעל פלפול אם אחרים
 חומרים לו הוא מפלפל בו הכל הוא חינו דורש מעגמי. ונקרא עזיר תקוע שהוא תקוע
 : (ה' ד' ז' ח' ט' י' י"א י"ב י"ג י"ד י"ה י"ו י"ז י"ח י"ט י"י) :
 ציטו וחיו יכול לפרסם דבריו (שם שם) :

עזיר משח עזיר כמות זה בעל שמיעות. פי עזיר משח שהוא עזיר בדבר המתד כגון
 צבוחות וצפירות והוא כמות עמו, זה הוא בעל שמיעות שחם שחלין ממנו דבר
 הלכה יודע להשיב (שם), והכל לריכין למרי דהעי זה בעל גמרא, (פי' דהבעל גמרא יודע
 הלכות ואגדות. ויכול לפלפל בדבר. דכוליה ביה והכל לריכין ליה) (שם שם) :

אות פ

פוק חזי מה עמא דבר, פי' אם יש דבר שהוא צספק, אם העולם מוהגין בו לעשות או
 בלא לעשות, עושין כמנהג העולם, דודחי קבלה היא בידם איש מפי איש (מנחו' ל"ה י'
פוק מלאה ושדי ביטרא לחזירא. פי' השך המלח מן הכבש ושבו חינו רחוי חלא לכלבים
 ולחזירים, כך הנשמה היא המלח לגוף לקיימו, וכיון שהלכה הנשמה אז מסרית
 הגוף (גדה ל"ה) :

פחות ממילך וממשדך, והוסיף על דירתך, (פי' תקמוץ מן חכילך ושתייתך ותוסיף
 על הדירה שלך שמהי נאה, והנה אמרין (בברכות דף כ"ז) שלשה דברים
 מרחיבין דעתו של אדם ובתוכו דירה נאה, וא"כ כשתוסיף על דירתך שהיא נאה ותרחיב
 לבך וממילא תוכל לפחות ממילך. וק"ל) (פסחים כ"ו) :

פחד דרך ועון מכחיסין כחו של אדם. פירש'י פחד היינו דאגה שאדם דואג על
 העתיד. כגון ערדת מזונות או פחד חויב (גיטין ע')

פלפלין יפה לריח הפה, וגלגל מלא לדורשיני. (פי' מי שיש לו ריח הפה יתן גרעינין
 של פלפלין לתוך פיו. ומי שיש לו כאב שניים יתן גרעינין של מלח לתוך הפה
 על השן) (שבת ס ה) :

פשוטי מילי בעלמא הוא, פי' אם אדם אומר דבר לעשות לחבירו לפניו משורת הדין
 אין צריך לקיימו. דלא אמר הלל לפשוטי מילי לפטס דבריו (ב"מ ס"ו) :

פסילנא לצורכא מרבנן לדינא, מ"ט משום דחביב עלי כגופאי, ואין אדם רואה חובה
 לעצמו (שבת ק"ט) :

פרצה קוראה לגנוב, פי' הגנוב חע"פ שאין דעתו לגנוב, אם הוא רואה בחיזה בית
 פרצה שבקל יכול לבא לשם לגנוב, הוא עושה גניבה (סוכה כ"ו) :

פרדכת מסייע מתא, (פי' פרדכת אדם בשל שאינו עוסק בזו"מ בעירו חש"ה מסייע
 מתא, לריך ליתן מס להקהל ע"ה) (ב"ב כ"ה) :

פשוט וכליל בשוק ואל תמסרך לבדיות, פי' מוטב שתבזה עלמך לפשוט וכליל בשוק

בשכר להמציא פרכסאך, ואל הנשך לצריות, שהוא יותר ביזוי שמבזין אותו בשכר [פסחים י"ג]:

פשוט נבילה בשוק ולא חיהך במילי, [דס"י לא סי' כלום, וכחז המהרש"א גל"פ שיעסוק אדם בנבילה ולא יעסוק בדברים הרבה, שמחזך ריבוי דברים בא לידו ייבול פה, ומדמה ליה לנבלה דס"י אחד להן, נבילה נבול, עכ"ל [שם שם]: **פתח** פומך קרי, פתח פומך חיי, כי היכי דתוריק חיי, [סי' אל תקרא מקרא או תלמוד בלחש], אלא פתח פיה להוציא בשפתך בקול [עירובין ל"ג]:

פת פורני חריבה במלח ובגלים, קשין לגוף כחרבות, פי' פז פורני של שעורים האובל אותו חריבה בלא דבר ללפס בו, ובמלח ובגלים, המה קשים כחרב לגופו של אדם [יבמות ס"ג]: **פת** נקיה בשכר שזן יין יסן ממעטין את הזבל וזופקין הקומה ומאירים את העינים, פת נקיה פי' פת סולת וכשר ממעטין את הזבל כו', וכן ג' הן שמרבין את הזבל וזופקין את הקומה, ונוטלין מאור עיניו של אדם, פז קיבר (כל שעורים) שפר חדש וירק חיי, כגון ירקות הנאכלין חיי כגון בגלים שומין חזרת גמון [שסחים מ"ב]:

פתיא אוכמי מינאי ומיך תסתיים שמעשתא, פי' פתיא אוכמי, כלי שחור, כלומר דתורה מפוארה בכלי מכושר בלשון שבה לתת, ואל ר זורא לרבה בר' ירמיה מנאי ומיך תסתיים שמעשתא, גבי חין מוכרין תיה גסא וכו' [ע"ז ט"ז]:

אות צ

צא ולמד משוק הזונות, מי שוכר את מי, האים שוכר לאשה, פי' דאמרינן שם ע"ש, דבר אחר זו יורה מצפנים שאשה אינה טובעת בפה אלא בלב, והוא ילכו מבחזן טובע בפה [בתובות ס"ד]:

צדיק אבד לדורו אבד, מפרש בגמרא משל למרגלית שנאבדה מן האדם, המרגלית כל מקום שהיא מרגלית שמה (בחשיבות) ולא נאבדה אלא לבעליה, כן הצדיק אף שהוא בעוה"ב צדיק הוא וצדיק שמו [מגילה ט"ו]:

צדיקן אי אכלי תרי עלמא מי סני להו, פי' דאמרי' שם כתיב (קהלת ח') יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים וכו' אשריהם לצדיקים שמוגיע אליהם כמעשה הרשעים לעוה"ב, יסורין בעוה"ז, ואזוי להם לרשעים שמוגיע אליהם בעוה"ז כמעשה צדיקים לעוה"ב (נחה וקורת רוח, ועז אמר רבא אשו חי אכלי צדיקים תרי עלמא, מי לא נאה להם, כלו' הלא יש צדיקים שיש להם עוה"ז ועוה"ב, וכן הרשעים דאין להן לא זהו ולא זה הכוונת יב): **צורבא** מרבנן לה מעני, פי' צורבא מרבנן לא נעשה עני, ופרך בגמרא והא קא חזין דמעני, שיש הרבה ת"מ עניים, ומעני אע"פ שהוא עני, אהדורי אפסחא לא מוסדא, אינו הולך מבית לבית לבקש על הסומים, שאינו מזולל עצמו לתזור על הפסחים. [שם ק"א]:

[ע"ז ע"ג] אפסחא מרבנן

צורבא מרבנן דמורי לא משכחא אלא דאמי מלוי או מישכר, לוי שנא' יורו משפטין לטקב, ישכר דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה ונו', ומסקין דוקא אסוקי שעשתא אליבא דהילכתא, אבל ת"ת המורין, אפי' מכל השבט [יזא כ"ו]:

צורבא מרבנן עבד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה, פ' אע"ג דאמר קן לא עבד אינש דינא לנפשיה, אע"פ שודע בהדן עמו ארך ליתך לדי נים, אבל צורבא מרבנן שודע בלי שום ספק שהדן עמו עבד דינא לנפשיה [מ"ק י"ז]:

צווח כי כרוכיא. פי' עוף שמו עגור שזווח תמיד בקול משונה (עגור מהרגס כרוכיא) [קידושין מ"ד]:

צרות אחרונות משפחות הראשונות. אם בא על אדם צרה אחר צרה וכיון דדואג על הצרה האחרונה לא יכול לדואג על הראשונה עד שיגלל מן האחרונה [ברכות ג']:

צפידנא שם חולי שניים והחניכס, ומתחיל בפה וגומר בצני מעיים מסוכן הוא [יזא פ"ג ע"ט]:

אות ק

קדימו ואחשיכו ועיילי לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי, פירש"י קדימו ואחשיכו, שחריט וערבת. [וי"מ שהיו מן המקדימים לבוא ומן המאחרין ללאת] [ברכות ח]:

קאקי חיוורי משלחי גלימא דאינשי. פי' רבא אמר קן על רב ושמואל שהיו זקס בל בון שערות והיה קורא אותן קאקי חיוורי כאווזן לבגס, ואמר עליהן משלחי גל מא דאינשי, כלומר מפש טין מלבושי דאינשי, נוסף מן ומחייבן שלא כדון, דהס אמרו תרווייהו ד'ס חפסה לבעל חוב וכו' [כתובות פ']:

קבא מערעא ולא כורא מאינרא, פי' מוסב ליתך למקום קרוב וירוח מעט, מליך למקום רחוק להרויח הרבה [פסחים ק"ד]:

קבא רבא וקבא זוטא מינגדר ואזילי לש'זול, פי' על דאמרו שם בגמ' שיש פסולי משפחות צבבל וצבל עמוקה כשול, ויש שם מקום ששמה הרפניא, שכל מי שאינו מזכיר משפחתו (וי"ל שהוא פסול) נפיק לשם נושא אשה משם, שהפסול מדבק בפסולין) והיינו דאמר רבא קבא רבא וקבא זוטא, ר"ל פסול גדול או פסול קטן, כיון דהוא אינו ודע מי הוא, והיא אינה יודעת מי היא, מינגדר (מתגלגלין) לשאלו למקום אחד (יבמות י"ז):

ק' סתן פירש"י לערתי, ורבינו חננאל פי' לשון קבוסטוס (דגנבת את דעתו) [קידושין כ"ו]:

קרירה דבי בותפי לא קריבי ולא תמימי, פי' שהבוסטוס סמכי אהדדי זה על זה וזה על זה, ואדהכי והכי לא נעשה הדבר כלל [עירובין ג']:

קודם שאכל ושתה יש לו שתי לבבות, ואחר שאכל יש לו לב אחד, פירש"י ע"ג, ונראה דלהכי אמרו בר בי רב דיתבי בעמינתא כלבא ליכול שירותיה, דלא יכול להשיג דעת שלימה [ב"ב יב']:

קוד מראה וריח מיטבן דעתו של אדם, סי' אדם הדואג ציגון ואנחה, אלו ג' דברים מיטבן דעתו קול של כל"ו או קול פרב מאדם, וכן מלאה הכוזה דבר נאה או דבר חידוש, וכן ריח טיב מיטבן דעו וזכרות כ"ו):

קמל קניא באגמא, סי' חוהך קניס באגס (סייל יוס) דלא ידע לפרש המשנה ע"ש (שבת לה):
קמן סליק בישראל הי"ח, גדול לא סליק בישראל היא, סי' קמן שיש לו מכה, מכר להכרחית, היי מהר, אבל גדול לא סליק בישראל הי"ח, ולא יתרפא כל כך מהר, דכתיב ויהי ביום השלישי ביהותם כואבים וגו' (שם קל"ד):

קמן מלימתי בל לפולס הבא, ר' חי"ח ור' שמעון בר רבי, חד אמר משעה שזולד, וחד אמר משעה שסיפר, רבינא אמר משעה שזרע, ר"ג בר יצחק אמר משעה שנמול, הגא מחוס ר' מאיר משעה שאמר אמן, מאי אגז אל מלך נאמן, סי' ט"ז ש"י שחמין הקב"ה עליו, (יג"ל פשוט פעמיה דר' מאיר, מסיס דאמרינן כל העונה חזון וזכה ופוחחין לו פערי ג"ע, שגא' פתחו שערים ויבא גוי לדיק שומר אמונים, אל תיקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמונים, וכו"ל כיון כזה הקטן אמר אמן, ע"כ פוחחין לו פערי ג"ע ויש לו עולם הבא, וק"ל) [שבת קל"ד]:

קמו דשתי חמרא חמרא, קמו רסיקא גרידי דיבלה, (סי' במה שאלם נהנה ממנו ורגיל בו מביאים לפניו לכדור, אה הוא רגיל ונהנה מין מבאים ומכבדן אותו וין, ואם הוא שובד אדמה ורגיל לאכול ירק, מבאן לו ירק, ואמרינן שם הנמשל על שמשון הנגור ע"ש) [איסא י']:

קנאת סופרים חרבה חכמה, פירש"י כל כמה שיש מלמדי חינוקות יותר טיב יותר שמתוך כך שיראו זה מה עושין אומנותן שלמה, ומחיד כך מתרבה חכמה בחינוקות, דפי' סופרים על המלמדים קאי, (והמהרש"א סי' דקאי על החלמידים ולכן נקראים סופרים ולא אמר קנאת חכמים דעדיין אינם חכמים) (ב"ב כ"ח):

קפוץ זבין ארעא, סי' אם תרצה לקנות בית או קרקע אל תמחין בדבר דשגא יקדימו אחר (בימות ס"ג):

קרו למנא מכדוהא, בנדים ומלבושים נאים מכבדין את האדם, דאמרינן שם וכבדתו (לצ"ח) שלא יהיו בנדיך ומלבושיך של שבת כמלבושיך של חול (שבת קי"ג):

קריינא דאיגרתא אהו להו פרוזנא, סי' הקורא את האיגרת, הוא להו השליח להשיב תשובה עליו, דאמרינן גבי מעשה דזמרי, דפגחם ראה היפעה וזכר להכה, ואמר למשה לא כך למדתי הכופל ארמית ע"ש (סנהדרין ס"ב):

קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים, כ"ו פ"ה וכו' ע"ש (קופס נ"א):
קרנונא לשון קינונר ע"ש (קדושין כ"ט):

קרי

ס"ח

מלין אות ק ר דרבנן

קרית לחברך ולא ענק . רמי גודא שדיח עליה . פי' רש"י אם קרית לחברך להוכיחו . ולא ענק לשמוע לך . רמי גודא עליה : הטל הכותל פניו . תניחחו ליפול ודחשו בידים (ב"ק ז"ב) :

קרב לגבי דהינא . ואידהן . פי' רש"י אם תקרב לאדם הנמשח בבשמים אף אחת מבושם ממנו (שבועות מ"ו) :

קשה ענינה בחוד ביתו של אדם יותר מחמשים מלקות . שנאמר כי יד אליה ננעה צי (באיוב) . ובמזמרים כתיב את היר הגדולה . והיו חמשים מכות , דלשנא אלהים

היה פשר מכות . וכאן באיוב כתיב יד אלוהה היו כ' מכות . וקא אמרי ליה חברי דלויב כי על זמ בחרת מפני . דיותר קיב הני' מכות מן הפוני (ב"ב ק"ז) :

קצצתן רגלוי דיוקא . (פי' קצצתי רגליו שלא יכול להשיב ליה) . ר' יוחנן אמר כן על ריש לקיש . גבי אימורין שעלו פ"ג מצח קודם זריקה . ובעינא ליה כ"ו ראיס ואישתק ריש לקיש (מעילה ד') :

אות ר

ראיתי בני עליה וכן מופעים . פירש"י ע"ם (סוכה מ"ה) :

ראש ורגלים . וקנה . וכבד . ולב . ובשר סוף . נקראים בשר . והנידר מן הבשר או שאמר שבועה שלא אוכל בשר . הרי אסור בכלו . ורשב"ג חולק (גדרים נ"ד) :

רב יוסף ביומא דעזרהא עבדי ליה עגלא תילתא . פי' ביום חג שבועות היו עושין לו סעודה מן עגל שלישי לבטן . או בן שלש שנים . שהוא מן המובחר . (דלמדין בפרק

ה' שקיבא דרש האי גילינאי בריך רחמנא דיהיב לן אוריין תליהאי . על יד תליהאי . ביום תליהאי . בירח תליהאי) (שבת פ"ח) :

רב כהנא אכיל מתנות בבביל אשתו . מתנות זרוע לחיים וקיבה שנותנין לכהן . והיתה אשתו כהנה . והיה הוא מקבל מתנות בבביל אשתו ע"ם (חולין ק"ב) :

רבא ביומא קמא דחליש . אמר לא חגלו . מכאן ואילך אמר להו פוקו אכריזו בשוקא . ומפרש בנמרס ע"ם (גדרים ע') :

רבי מכבד פאירים . פי' אף דרבי היה עשיר גדול . דודאי הפני או הפחות מערכו דריך לכבד להעשיר . אלא אפי' רבי שהיה עשיר גדול (שם) :

רבי לא שגאה . ר' חייא מנין לו . ר"ל כיון דרבי סדר מחניחין . ור' חייא סדר ברייתות . וכיון דרבי לא שגא במחניחין סתם אלא במח וקא . דלא רשע לשטת סתם דהלכה כסתם . ר' חייא (תלמוד) מנין לו לסדר בברייתא סתם להלכה [במות מ"ג] :

רבי יהודה מורינא דבי נשיאה הוי . פי' ר' יהודה בר אילעי היה המורה לרב בבית רבי . שמים מורה לכן הכוראות . על פיו היו עושין כל דפריכה (מנחות ק"ד) :

רבים יהיו דורשי שלומך, פירש"י יהיו לך חובבים הרבה (יבמות ס"ג) :
רגלוהי דבר נש חינון ערבין ביה, לאתרא דמתבעי תמן מובלין יתיב, פירש"י הרגלים של
 חדם הם ערבים להביאו למקום שגזר עליו למות שם, ע"ש (סוכה ל"ד) :
רווק (בחור) לא ילמד סופרים, ופי' בחור שלא נשא אשה לא יהא מלמד תינוקות) :
 כ' אליעזר אומר אף מי שאין לו אשה, ומפרש אף שיש לו אשה במקום אחר אלא
 שאינה שרויה אליו, לא יהא מלמד, מ"ט משום שאמון של הילדים מזוין אלל בניהם וצאין
 לבית המלמד, ומשום חשדא דזנות (קידושין פ"ב) :

רווק הדר בכרך ואינו חוטא הקב"ה מכריז עליו לטובה, פי' בחור שדר בעיר שהרבה
 נקבות מזוין שם ואינו חוטא, (וג"ל דלהכי הקב"ה בעלמא מכריז עליו, דכ"ו דאף
 דאינו חוטא במעשה אפשר דמידי הרהור לא יא, ומי יודע להעיד עליהן בדברים שלב,
 לכך הקב"ה בעלמא מכריז עליהן, להודיע שהוא יודע מחשבות ובוהן לבבות ומכריז ומודיע
 עליהן שלא חטאו גם בהרהור) פסחים ק"ב) :

רובן בגזל ומיעוטן בערות וכולן בלשון הרע, (פי' רובן בגזל שמורין לכן הישר בעמק
 מו"מ ונחשדים בגזל) ומיעוטן בערות (בזנות), (ומאי דאמרי לעיל מג' דברים אין
 חדם ניזול בכל יום הרהור עבירה וכו', היינו הרהור אבל במעשה המה מועטים) וכולן
 בלשון הרע היינו אצק לשה"ר והיינו דלעיל שאין ניזול בכל יום, לכך כולן בלשה"ר (ב"ב קס"ה) :
רובן של המרס רשעים, (פי' שרועים בשדות אחרים בגזל) (קדושין ס"ב) :
רובן של גמלים כשרים, משום שפורשין למדברות למקום גדודי חיות ויראים לנפשם
 ומשברים לבס למקום (שם) :

רובן של סנין חסידים משום שהם בסכנה תמיד והם ברעדה יותר מן הגמלים (שם) :
טוב שבטבחים שותפו של עמלק, פרש"י ספק עריפות בה לידו וחס על ממונו ומאכל לן (שם) :
רוצה אשה בקב והשלות מתעשה קבין ופרישות, (פי' רוצה אשה בקב אחד שיחן לה
 בעלה למזונות, והשלות, שיהיה מזוי לה לתשמיש, מת. עה קבין, משיחן לה
 בעלה הרבה מזונות, ופרישות, שיפרש ממנה מתשמיש) (סוטה כ"א) :

רווחא לבם מא שכחא, פי' אף שהם שבע ממאכל שהיה כריסו מלא כיון שבה לו
 דבר טוב ומתוק לחין אוכל ומאכל רוח בכריסו ובמעיו לאכלו (מגילה ז') :

רחמנין ורחמנין ואניני דעת חייבין אין חיון. פי' הרחמן יותר מדאי, דודאי מדת
 רחמנות אין לך מעולה מזו אלא הרחמן יותר מדאי, כל מה שרואה מרחם
 עליו ותמיד נפשו דאבה, והרחמנין בעלי כעס דכל מה שרואה ואינו הגון בעינו מד הוא
 כועס, ואניני דעת מפונקם יותר מדאי, אלו שלשה חייבין אינם חיים, דאין לך רגע
 שלא יארע להם כזה ותמיד הם צוער (פסחים ק"ב) :

רחמי אב על בנו ובנו על בן ולא אביו, פי' האב מרחם על בנו ובנו הדר מרחם על בן
 על

טל, חבל אבי זקינו אינו מרחם כ"כ על בן בנו, וכן אין בן מרחם על אביו (סוטה מ"ט) :
רחילא בחר רחילא אזלה כעובדה דאימא כך עובדה דברחה, פי' דאמרינן שם ממעשה
 דר"ע רשיא דבן כלבא שבוה הוי (רועה לאן ובקר של בן כלבא שבוה), חזייה
 ברמיה דבן כלבא שבוה דהוה ר"ע זנוב ומעלי אמרה ליה אי מקדשנא לך להנשא לך
 אזליה לבי רב (תלך ללמוד תורה). אמר לה אין. איקדישא ליה בזנבה ושדחתיה לבי רב
 וכו'. ברמיה דר"ע עבדה לבן עזאי כך. כאמה לר"ע. וע"ז אמרו היינו דאמרי אינשא
 רחילא בחר רחילא אזלה כעובדה דאמא כו' (כתובות ס"ג) :

רחיים בזוארו ויעסוק בתורה. פי' דסליגי תנאי חד אמר נושא אדם אשה ואח"כ יעסוק
 בתורה. וחד אמר יעסוק בתורה ואח"כ ישא אשה. ואמר ר' יוחנן רחיים
 בזוארו. דמוטל עליו לפרנס אשתו ובניו. והוי כמו רחיים הכבד מאד תולה בזוארו.
 ואח"כ לו לעסוק בתורה אלא כמ"ד יעסוק בתורה ואח"כ ישא (קדושין כ"ט) :

רחיצה סיכה תשמיש אין כנסין לגוף. והגוף נהנה מהן (ברכות ס"ט) :
ראש הוא מלך לכל איבריו של אדם (שבת ס"ח) :

רישך בקריית ורישא דרישך בחמימי ע"ש (שם ל"ח) :
רשע ערום היכי דמי זה המטעים דבריו לדין קודם שגא בעל דין חבירו לא די שהוא
 רשע שבוש ממון חבירו אלא כיון שהוא מטעים דבריו לדין קשה אח"כ להוליא
 מלב הדין זכותו של הראשון (סוטה כ"ח) :

רשעים אפי' על פתחה של גיהנם אין חוזרים בתשובה (עירובין י"ט) :
רעיא חגיגה ועיזי רהיטין אבז חוסר' מילי ואבי דרא חובבנא. פירוש הרועה חגיר
 ואינו יכול לרוץ ועזים רנין ואינו יכול להגיען להלקותם על סרחון. אבז חוסר'א
 כשהגיע לגדרות לאן. מילי. שם מדבר עמם להלקותן. ואבי דרא (לביית הדין של לאן)
 חובבנא באין לחשבון. כן המשל האשה החוטאת ולא נתמלא סאתה כשכורעת לילד מזכירין
 לה עונתיה להענישה לכך מהים יולדות (שבת ל"ב) :

אות ש

שאני מיגנא ממיקס. נוח לו לאדם לנדד שינה מעיניו מליך לישן בליה. מלהיות
 עומד בבקר קודם זמנו (יומא כ"ב) :

שאני לדיק. אשילו הוא רשע גמור הרי היא מקודשת. מ"ט שמה הרהר בתשובה
 (קידושין מ"ד) :

שאני רשע. אשילו הוא לדיק גמור. הרי היא מקודשת. מ"ט שמה הרהר בעבודת
 אילים. והרהור ע"ז הוא כמעשה דכתיב למען תפוש וגו' בלבס (שם) :

שבקיה לרויח. דמנשפיה נפל. פירש"י להשקור לא לריך להסילו. שהוא יפול מאליו
 (שם ל"ב) :



שבשתא כיון דעל על. פירש"י כשהתינוק מתחיל ללמוד, ילמוד בספר מוגה, ובדיוק, דשנשתא כיון דעל על, ואף שא"כ רואה שהוא מבוגר, כיון דסגור הוא בפיו, קשה השיבוש להוליא [פסחים ק"ג]:

שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה. פי' שהיה ר"ע כל פעם דורש לזכות ועכשיו דורש לחוב, דאמרינן שם [סנהדרין ק"ט]:

שב ברא לשלמנא, וחדא לעבד בש, פי' א"ש שלם במעשיו שהולך בתום ובהשכל, אף שעובר לפני שבע בורות אנו נופל לשם, כלומר אירעו לו כמה הרפתקאות ויניל מהם וחדא לעבד ביש, זה עבשה רע, ורשע יפול באתח בתקלה ראשונה הבאה לו [שם ז]:
שב שני הוי כפני, ואבבא דאומנא לא חליף. פי' הרשע ח"ע"ג דמזכירין להם מוסר דיעגשן הקב"ה ברעב, הם משיבין מה צדק, דמשל הדיוט הוא אף שהיו שבע שנים רעב, על בית האומן שיודע להפרכס עצמו לא חליף, לא בא חליו הרעב ע"ש [שם כ"ט]:

שב שני הוי מותנא ואינוש בלא שני לא שכיב, פי' דהרשעים אומרים משל הדיוט דאפי' אם הוא דבר בעיר שבע שנים, אפי' לא מת אחד קודם זמן הנקלצ לו, ומשום כך לא ימות קודם זמן, ונ"ל משום דאמרו חיי בני ומזוני במזלח תליא מילתא, וממ"נ כבר נקלצ ימי שנהויו [שם]:

שבירי דשמשא קשה משמשא, וסימנך דילפא, פירש"י ינילוים של השמש הנוקבים דרך נקב קטן, הנותן עיניו כנגד הנקב קשה לסטורים יותר מן המסתכל בחמה כולה, וסימנך דילפא, דלף היורד על האדם עיטין טיפין, קשה לו יותר משיכנים כל גופו במים [יומא כ"ט]:

שדי כסיך, ופתח שקד, כלומר קבל המעות תחילה מהלוקחים וסתן לכיסך, ואח"כ פתח שקד התבואה או הסחורות, ליתן להלוקחים, מכמה טעמים [פסחים ק"ג]:
שוב יוס אחד לפני מיתקך, כלומר עשה תשובה יוס אחד לפני מיתקך, שאלו תלמידיו לר' חליעזר וכי אדם יודע איזה יוס שימות, אמר להם כ"ס ישוב היום שמת ימות למחר ונמנא כל ימיו בתשובה [שבת ק"ג]:

שוארין בשלום עכו"מ [גיטין ס"ב]:
שופריה דרב כהנא מעין שופריה דר' אבהו, שופריה דרב אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו, שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון [כ"מ פ"ד]:
שורתא דינוקא בשוקא או דהבוי או דאימיה, פי' מה שהתינוק מדבר בשוק הוא מה ששמע מאביו או מאמו, דמעלמו לא ידע וע"כ אביו ואמו אמרו כן ולמד מהם [איכה ו]:

שטנא בתרי אומי לא שליט, דכל אומה יש לה שר בפני עצמה [שבת ל"ב]:
שינה בעמוד השחר, כאיסטמא לפרזלא, פי' שינה של שהרית היא יפה ונעימה לגוף, כאיסטמא

מליץ אות שא דרבנן

כאִיסטמא לפרזלא, פי' הערוך איסטמא הוא דבר שמוצאחין הברזל להעביר החולדה ולעשותו
חד, פירש"י ה'זי"ר בלעז, כן הבינה דשחרית מעביר כל הרעות (ברכות ל"ה):
שתין רהיט רהיט ולא מטי לגבחה דמנפלה פריך, פי' חף חס אדם כן שטים
פסיעות גדולות, לא יכול להסיג לאורו אדם שאכל בשחרית, דזה שאכל כבר
פה שחרית חזק הוא ממנו (ב"ק ל"ב):

שיתין סיכלא ממו לככי דקל חבריה שמע ולא אכיל, פי' שטים חלאים ומכאובות באים
לאדם ששמע קול חבירו שיתין לו לאכול או דבר עוב והוא לא נעשה עמו דבר,
והיינו שיתין תיכלא ממו לככי (השנייס), ששמעו דחבריה אכל והוא לא אכל, ע"ש (שם):
שמיא בחדא מילתא לא סריח, פי' השופה שאמר כל פעם דבר אחד בשטותו, ולא
אמר שום פעם דבר שטות אחר, וודחי ים בו ממש ולאו שגעון הוא, דאמרין
שם, דאשמדאו מלכא דשדין פתקיה לשלמה על ד' מאות פרכה, וביה מחזיר על
הפתחים, וכל היכי דמטי אמר הני קבלת הייתי מלך בירושלים, כי מטי לגבי סנהדרין,
אמרו פטיא בחדא מילתא לא סריח, מאי האי שדרו וכו' (גיטין ס"ה):

שיחת חולין של ח"ח לריכה לימוד, פי' דיבור השטות, שאינם מדברים שיחת חולין שלא
יגא ממנו דבר ללמוד, ולא לחס אמרו דבר זה, וסוכה כ"א):
שכינה נמעלה מרחבותיו של הולה, שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי (נדרים מ'):
שגשגה דברים מביאין את האדם לידי עניות, המשחין מים לפני מטהו ערוס, והמזלזל
בנבילות ידים, ושאשחו מקללתו בפניו, מפרש בגמרא ע"ש (שבת ס"ב):
שלישה הקב"ה לוהבן, מי שאינו כועס, ומי שאינו משתכר, ומי שאינו עומד על
מדותיו (פסחים ק"ב):

שלישה דברים מזכירין עונותיו של אדם. ואלו הן, קיר נטוי, ועיון תפלה, ומוסר
דין על חבירו, פי' קיר נטוי והוא סכנה שמה הפול או כדומה, ומזכירין
עונותיו אם הוא ראוי לעשות לו נס, ועיון תפלה, סומך על תפלתו ובטוח שתהיה
נשמעת, ומזכירין עונותיו אם הוא ראוי לכך (ראש השנה ע"ז):

שלישה דברים מהיטין כחו של אדם, אכל מעומד, שתה מעומד, שימש מטהו
מעומד, פירש"י אכל ושתה מעומד, היינו חף שאכל ושתה מיושב ולא שהה מעט
ועמד מיד, אלא צריך לשהות מעט ויעמוד, וילך ארבע אמות קודם שיישן (גיטין ע'):
שלישה אין ממשעין ולא מתמשעין, פי' שלא יבא האדם ממוגע ביניהם ולא יהיו המה
מתמשעין בין בני אדם, ואלו הן הכלב והאשה ודקל, שני בני אדם
לא ילכו אחד מאד זה ואחד מאד זה והכלב ביניהם, וכן אשה וכן דקל, דסכנה היא,
וי"א חף החזיר כדומה לאלו (פסחים ק"א):

שלישה אינם דואין פני גיהנם. ואלו הן, דקדוקי עניות, וחולי מעיים, והרשות
פי'

פי' דהרשות מי שיש עליו נשים שבאים לתבוע חוב והוא אינו יכול לשלם (עירובין מ"ח):
שלשה זועקים ואינם נענים, המלוה מעות שלא בעדים, ומי שאשתו מושלת עליו,
 ומאן דביש ליה בהאי מתא ולא אזיל לאחרייתא, פי' דאלו שלשה אין הכ"ד של
 מטה יכולין לעשות להן דין, דהוא גרם לעצמו, דהמלוה מעות שלא בעדים והלוה כופר.
 נקבע שבועת היסוס ופסוק. ומי שאשתו מושלת עליו מי יושיענו. ומאן דלא אזיל למתא
 אחרייתא. כיון דשינוי מקום משנה מזל והוא מתעלל [ב"מ ע"ה]:

שלשה דברים עלו במחשבה להבראות. ואם לא עלו. דין הוא שיעלו, על המט
 שסריח. ועל המט שיסתכח מן הלב. ועל התבואה שהרקב. וי"א חף על
 המטבע שיא, (פסחים ג"ד):

שלשה סימנים יש בחומה זו (ישראל). ביישנים רחמנים גומלי חסדים. פי' שיש פי' אם
 הוא ביישן ורחמן וג"ח בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכו' (יבמות ע"ט):
שלשה בחין בהיסח הדעת. משיח. מליאה. עקרב. פי' דוקא כשאינם עולין על
 דעתו. ולא זכר מהן (סנהדרין ל"ז):

שלשה המהלכין בדרך. הרב באמצע. וגדול בימינו. וקטן בשמאלו (יומא ל"ה):
שלשה היו בחותה עליה (בעצת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו). בלעם. יתרו.
 חיוב. בלעם שיעץ (העלה זו) נהרג. חיוב ששתק נידון ביסורים. יתרו שברח
 זכו בניו ליטב בלשכת הגזית (סנהדרין ק"ו):

שלשה שחפים יש בחכם. הקב"ה אביו ואמו. ומפרש אביו מזרע הלובן, שממנו
 המוח וגידין ועצמות. אמו מזרעת אודם. שממנו עור ובשר. והקב"ה נותן
 הנשמה וכו' (נדה ל"א):

שלשה שימשו בחיבה וכולן לקו. חס וכלב ועורב. חס נלקה בעורו, שיא ממנו כוש
 שעורו שחור. כלב נקשר, כשמשמש נקשר בנקבה. עורב רוקק הזרע מפיו
 לפיה (סנהדרין ק"ו):

שלשה דברים עשו ב"ד של מטה. והסכימו ב"ד של מעלה. ואלו הן מקרא מגילה.
 ושילוח שלום. והבאת מעשר. ומפרש בגמרא מקרא מגילה דכתיב קיימו וקבלו.
 קיימו למעלה מה שקיבלו למטה וכו' ע"ש (מכות כ"ב):

שלא יאמר אדם דבר לחבירו. אלא א"כ קראו. פי' שרריך לקרוא לו בשמו ואח"כ
 יאמר לו הדבר. שנאמר ויקרא אל משה וידבר אליו וגו' והיינו שקראו בתחילה
 משה והדר וידבר אליו (יומא ד')

שלחי דקיימא קשה מקיימא. וסימנך תמורא שגירא. פירש"י סוף הקין שהוא חלול.
 החוס קשה יותר מחוס המזון. דכיון שהוא כבר מחומס. עתה בחוס קל מזיקו.
 כמו חגור שהוסק כבר פעמים ובלש. נוח להסיקו בעמים מועמים (גם כ"ט).

ש'לש עבירות אין אדם יוצא מהן בכל יום. הרהור עבירה ועיון הפלה. ולבון הרע. פירש"י
הרהור עבירה בהרהור נשים. עיון הפלה. כשמהפלה ככוונה דן בלבו שהקב"ה
ישמע תפלתו ויעשה לו נרציו. ואם לא ימלא בקשתו יקרה הגר ח"ו. ולבון הרע. היינו
חבץ לשה"ר כמשמעו (ב"ב קס"ד):

שלוחו של אדם כמותו. פי' בכל דבר אפי' לקדש אשה. ומפרש בגמרא חוץ לדבר עבירה.
דאין שליח לדבר עבירה. דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי כומעין קידושין מ(ו):

שלא תהא אשה הולכת בשוק ובנה אחריה. אלא בנה לפני (סנהדרין י"ט):
שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן. שלשים מהן ראוין שתשרה עליהן שכינה כמשה
רבינו. ושלשים מהן ראוין להעמיד להם חמה כיהושע בן נון. ועשרים דינונים.
גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל. קטן שבכולן ר' יוחנן בן זכאי (סוכה כ"ה):

שמחת לב אשה. פי' דעיקר שמחת לב האדם. היא אשה. (שבת קנ"ב):
שמעתתא נריכה ללוחא כיומא דאיסתגא. פי' לעיין בהלכה נריך דעה ללולה כיום
ברור וללול (עירובין ס"ה):

שמש בשבת זדקה לעניים. פירש"י שהעניים מתעדים זה. ונוח להם יום ברור. וגם
מתחממים זה ביום הינה. ופשוט הוא לפי שהעניים אין להם בביתם צמה להתענג
בשבת במיני מחל ומשהה ומגדים. והולכין ומטיילין בשבת. אם הוא יום השמש. וכן
בחורף אין להם עינים להתחמם בחדרם (תענית ח'):

שמונה דברים רובן קשה ומיעוטן יפה. ואלו הן דרך וכו' ע"ש (גיטין ע'):
שמואל הוי זדיק נפשיה בקילחא. פי' דשמואל היה רופא מומחה כדאי' בכמה דוכחא.
והיה זדיק נפשיה. לשלש עלמו. והיא רפואת הגוף פעם אחת בשנה בין
פיסחא לעזרתא (נדרים ג'):

שמעון בר בא היה זקי במרגליתא. ובכל מלאי. ולא היה לו לחם לאכול. פי' דזה
שמעון בר בא היה מכיר בטוב אבנים עובות. ובכל מיני סחורות שבעולם.
ואפ"ם לא היה לו לחם לאכול. פירש"י משום דהעניות הוא גלגל החוזר בעולם. קרי
עליו ר' יוחנן וגם לא לחממים לחם (ירובלמי ק"ה):

שמוא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ ת"ל מה יקר חסדך. פירש"י שמוא תאמר לקפוץ
לעבות זדקה וחסד. עד שיבאו לידך אנשים מהוונים. אלא שאין מזוין אנשים
מהוונים ויקר הוא למאז. שנאמר מה יקר חסדך. (סוכה מ"ט):

שמות החדשים עלו מצבל. (פי' דהשמות של החדשים כגון ניסן טייר סיון וכו')
(ירושלמי כ"ה):

שמות המלאכים מצבל עלו. בראשונה כתיב ויעף אלי ח' מן השרפים. שרפים עומדים
ממעל לו. מכאן ואילך כתיב והאיש גבריאל מיכאל ברכם (שם שם):

שפיל ואזיל בר אווזא ושיניה מטייפין . פי' האווז כשהיא הולכת נמוך עיניה לופת למרחוק . כן המשל האשה המדברת עם אחד בענין זה . היא זוכרת ורואה על דבר אחר (מגילה י"ד) :

שקול טבוחין . ושדיה אחיזרא . פי' אם אדם עושה דבר טובה לחבירו . ואותה טובה אינה מעלה לחבירו כלום . משיב לו חבירו שקול טובהך ושדיה על הקונים . דלי אינה מעלה ולא מורידה . ע"ש (שבת ס"ג) :

שקיל ואזיל דיקלא בישא לגבי קינא דשרכא . פי' דקלא בישא . דקל שנושא תמרים גרושים הוא דרכו לנמוח בין החוחים (חילנות סרק קטנים) . (בבא קמא ל"ב) :

שרי ליה לאיניש לאודועי נפשיה באחרא דלא ידעין ליה . פי' דמותר לומר באחרא דלא מכירין אותו אורבא מרבנן או ת"ח חני . אע"פ שמחזי כיהורא (כדריס ס"ב) :

שרי שקין ועייל נהמא . פי' פתח פיך ואכול לחמא . כלומר כל זמן שמוכל לאכול אכול . ואף שאין אהה רעב אלא לתאוה . כי האכילה מחזקת כח (שבת קנ"ב) :

ש'שה דברים נאמרו בשדים . ג' כמלאכי השרת . וג' כבני אדם . יש להם כנפים וסמין מסיף עולם ועד סופו ויודעין העתיד כמה"ש . וג' כבני אדם אוכלין ושוחין כבני אדם . פרין ורביין כבני אדם . ומתים כבני אדם (חגיגה ט"ו) :

ש'ש שבעות השביע הקב"ה את ישראל (כשנלו בין האומות) שלא ימרדו באומות וכו' (כתובות ק"ח) :

ש'ש דמעות הן . ג' יפות וג' רעות , של עשן ושל לרה ושל בית הכסא רעות , של סם ושל שחוק ושל פירות יפים (שבת קנ"ח) :

שתיקה כהודאה דמיא . פי' אם אומר אדם דבר וחבירו יודע בדבר ואינו מכחישו , כיון דשתיק . שתיקה כהודאה דמיא . וכן גבי עד אחד כיון דשתיק שתיקה כהודאה דמיא (יבמות פ"ו) :

ש'שה דברים נאמרו באיש , אוהב את הזנות . אוהב מלחמה . רוחו נסה . מואש אינה אוכל הרבה ומוציא קימצא . הולך על ידי דרכים . וי"א אף מבקש להרוג בעליו במלחמה (פסחים ק"ג) :

את מ

תבשיל של שבת ריחו נודף . אמרינן שם ח"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף , ח"ל תבלין אחד יש לנו ושבת שמה ואנו מטילין לתוכו

לחוכו וריתו מודף. א"ל תן לנו ממנו, א"ל כל המשמר שבת מועיל לו (וע"כ ה"פ דאם
 אנו עושין להבטיל של שבת מועיל אף לנכרי דל"כ היאך ידע להבטיל של שבת שריתו מודף.
 אלא דוקא אם הנכרי עושה אינו מועיל, אבל אם אנו עושין מועיל אף להנכרי) שבת ק"ט):
תהא לומטא. ולא תהא לחטא. פי' מוטב שהיה אהה לומטא. מקולל מן אחרים. ולא תהא
 מקולל לאחרים. שהקללה סופה לבזבז אל המקולל ואם אהה מקולל מאחרים. הקללה
 תבזבז עליהן. ואהה תצטרך. והביאו ראיה מדוד שקילל ליוזבד וכוון נמקיימו בזרעו של
 דוד ע"ש (סנהדרין מ"ח):

תורה נוה לנו משה. נקרא תורה. חוס' כתבו דלהכי אותו פסוק נקרא תורה. דאמרי'
 בסוכה (דף מ"ב) קמן היודע לדבר אביו צריך ללמדו תורה, מאי תורה, תורה
 נוה לנו משה. וע"כ פסוק זה נקרא תורה דהרי צריך ללמדו תורה (ב"ב י"ב):

הורה היא וללמוד אני צריך, פי' דאמרי' שם ע"ש (ברכות ס"ב):

תורה לא תמלא לא בסחרינים ולא בתגרינים. פי' סחרינים המחזירים בעיירות, ולא
 בתגרינים, תגרינים הן בעירין ובמקומן, שנאמר כי לא מעבר לים היא (עירובין נ"ה)
תורא מדישו קאכיל, פי' כיון שעוסק בדבר. מורה הישר לגזול, כמו השור בדישו הוא
 אוכל מהתבואה שהוא דש בו. וכן הוא סבר שמתר (גיטין ס"א):

תוקפא בביתא. כי קריא לשומשא. פי' תוקפא מחלוקת. אם יש תמיד כעס ומחלוקת
 בבית. מחריב את הבית. כי קריא (קטואין ודלושין) לשומשא. שמרבים
 בהם תולעים (סוטה ג'):

תורך ברשותי מאי בעי, פי' דאמרינן שם (ב"ק כ"ז):

תודע ולא תחמד, פי' שתזרע תבואות ולא תקצור אותן. תעיל ולא תיפוק, פי' שתכנוס
 ולא תזניא. תיפוק ולא תעיל. פי' שתזניא ולא תכנוס, ליחרב ביתך (ביתך יהא
 חריב) וליחב אושפיזך. אושפיזא שלך יהא מיושב. לבלבל פתורך (שולחך יהא מבלבל).
 לא תחזי לשחא חדתא (לא תראה שנה חדשה) וכולהו לברכה (במ"ק דף ט' ע"ש):

תיתי לי מימי לא עברתי על דברי חבירי. אפי' אם אומרים לי עלה לדוכן. אע"פ שאין
 אני כהן (שבת ק"ח):

תיתי לי דקיימתי שלם סעודות בשבת. פי' סעודה שלישיית כמו בשחרית (שם):

תיתי לי דקיימתי עיון תפלה. בכוונת הלז בלא הרהור מחשבה זרה (שם):

תיתי לי דלא תסגינא ד' אמות בגילוי ראש (שם):

תיתי לי דקיימתי מזה תפילין. (פירש"י שלא הלך ד' אמות בלי תפילין. וכן אמר רב
 נחמן בגיטין) (שם):

תיתי לי דכי חזינא נורבא דרבנן דסיים משכח עבידנא יומא טבא לרבנן. פי' עבידנא
 סעודה לרבנן דבב"מ. כדי שיהיה להם קאמא ללמוד בהתמדה שיגיעו לשיום מסכת (שם):

תיתי לי דכי אחא זורבא מרבנן לקמאי לדינא . לא מזיגנא רישא אבני סדיא כמה דלא מהסרינא בזכותיה . פי' אה בא לפני זורבא מרבנן שהיה לו משפט עם פ"ה לא הייתי שוכב בלילה על משכבי עד שהייתי פוסק למאזל לו זכות (שכ) :

תיכף לח"ה ברכה במשפטה ידיה . שנא' ויברכני ה' בגליך (ברכות מ"ב) :

תחילת נפילה ניסה . פי' במלחמה . שאם נסים מפני האויב סופס לנטול (סופס מ"ד) :

תלה קירא לדבר אחר . ואיהו ידיה עבד . פי' דבר אחר (חזר) . אם הולין להחזיר

קורא (מאכל גאס ועוב) בנזוארו . איהו ידיה עבד . כדרכו מלגלל באשפה והנמשל

אם עשין כבוד לאדם שפל שאין ראוי לכבוד . הוא נהג פגמו בשפלותו (ברכות מ"ג) :

ת"ח שפיר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום . שמה פשה תשובה . שמה ס"ד

אלא ודאי פשה תשובה (שם י"ט) :

ת"ח אל ינא יחידי בלילה . שנא' ויאבק איש עמו וגו' . [פירש"י שראינו שיפקדוהו

ניזוק] [חולין ל"ח] :

ת"ח לריך להיות בו שמ נית שבמיניית גאווה . [פירש"י משקל קטן . כלומר שצריך להיות

לו גאווה דבר מופט שלא יהיו קלי ראש מהחיללין בו ושיהיו דבריו נשמעין פל

כרחס . ואמר רבא ומתפרה ליה כשאבא לשבתא . כלימר דאותו קגא גאווה שיש לו גאווה

לו כשאבא שפומד בראש השבולה . כעמיה על הראש (סופס ה')

תלמיד שלא ראש הימן ברכה במשנתו חמש שנים טוב אינו רואה . ר' יוסי א מר ג' שנים

פי' אם יגפ בלימוד ה' שנים ולא קיבל חו לא יקבל דכתיב ע"ג [חולין כ"ד] :

תלמיד הנספס מרבנו לא יחזיר פניו וילך . אלא מזדד והולך . (פי' תלמיד הנופל ראש

והולך . וכן הדרך א"ץ בהקטן שהולך וטפל ראש מהגדול שנשאר בחדר . לא

יחזור פניו מיד וילך אל הפתח . אלא מזדד ילך לאחוריו ולא לפניו . כדי ש"א יתא אחוריו

לפני רבו או הגדול ממנו) (יומא ג"ה) :

תליא באשלי דרבני . פי' דתלין עגלן בחבל עב סקפה לנחא . כן כיון דאמרו הלכה זו

(בבביר שנסל לבור) בשם גדולים וגביה . אי אפשר לנחק לבטל דברייה (גיטס כ"ז) :

תמרי בלחוד . לבי סודנא רהוט . (פירש"י אם יש לך תמרים (שהיו עושין ממנו שכר)

באותו כלי עלמו ש"ם בו התמרים . מיד רהוט לבית הככר לעשות ממנו הסכר

שאם חמתין האכלס אחת לאחת . וכן כל כיונא בזה) [פסחים קי"ב] :

תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה . אם אומר לו טול קיסם מבין שינדך (למס

עשית עבירה קל-) אומר לו טול קורה מבין עניך אהה עשית עבירה גדולה .

פירש"י שכל הדור היו חוטאים . ויכול לומר כן הלכך אין יכולין להוכיח [פירש"י פ"ז] :

תמה אני אם יש בדור הזה מי שידע להוכיח . פירש"י שידע להוכיח שלא יתא פליו

חמא שמלגין פניו (שם) :

מלך אהת רבנן

תושבטו חי קולו אחד . וכשמת קולו שבעה , כיצד קולו שבעה : שני קרניו לב' חלונות .
ב' סוקי לב' חלונים . ערו לחוף . מעיו לכורות . בני מפיו לנבלים [ניסין פ"ג] :
תן חיים לנערותיך . למדס חורס . ד"א שלח ירגיל אדם במו בבשר ויין . [פי' רא"י שבו
דרכי חיים ללמד במו להספק במזומת שאינם ביוקר אלא קלים למזוז אלא רגיל בבשר
ויין ולא ימצא לו . או ימות ברעב . או ילססם את הנריות] [חולין פ"ד] :

העלא בידנה סגיד לו . פי' העלא השועל שהיא שפל שבחיות אה תראה דעילה למעלה
שהספה מנחקת לו גם אהה הודה לו ותסתחווה לו ותתנהג בו כבוד ע"ש] מנ לה ס"א] :
תפרש חירוס אמתה בחד מחצלה להוי . [פרש"י חסוס תרום אמתה . אה השפחה חסוה
סרבה ונחמ' אה סתה . בחד מחצלה להוי . כולן בחבטה אחת מלקין אותה
ווכרין כל מה שחפסה] [בבא מצ"א] :

תפשת מרובה לא תפשת שבעה חפשת . פי' כל מקום שיש לך לחילף מן המרובה ומן
המועט . ילפיק מהמיטיט ולא מן המרובה ע"ש [קידושין י"ט] :

תפלות חבות תיקנוס פי"ט [ברכות כ"ו] :
תקועה [שס מקוב] מחוך שממן זית מלוי שס חכמה מלויס שס . [פי' שהשמן זית מגדל
חכמים שמתקח ה"ב . שגא' וישלח יואב תקיעה ויקח משס אהה חכמה . מאי
שגא תקועה . אלא לפי שממן זית מלויס שס חכמים מלויין שס פי"ט] [מנחות פ"ה] :

תרי אורי יבשי ופד רפיני . תיקדין יבשי לרפינא . פי' שני א' דים ב' חתיכות עלים יבשים
[אוד מלל מאה] וז' חזיקה לחד שורפים סיבשים להלחים . משל הוא אה נחזבר
נדיק אחד עם שני רשעים נלקא כגדיק עם הרשעים פי"ט [סנהדרין ז"ג] :

תורתך פלסזר . פי' דלזריקן שס אחר ר"א אה ר"ז תראה . אמיה חנה אה ראה
מוטב אס לאו תראה אסתזר בפני אלקנה בפלי וישקני מי סוסה ואי אהה עושה
חורתך פלסזר . [פלסזר פי' שצורך לשון סקר וזוויין בלשון יוני סנא' ונקזס ומזרעס
זרע וכי'] [ברכות ז"א] :

תשעה ותשעים מתים בפין ירע . ואחר כד"א [בבא מציעה ק"ח] :
ת"ת גדול יזמר מכבוד אב ואם . שכל אוחן שנים ששים יעקב בבית עבר לא נפגש
פניהם ע"ש [מגילה י"ז] :

תילתא שמעשתא תילתא אנדלחא תילתא מתלי . א"ר יוחנן תלת מאוז משלי שופלים סיו
לו לר' מאיר ואנו אין לנו אלא שלשה . ע"ש רא"י והזרעא"ל [סנהדרין ג"ס] :
תהי פלי קקנו . דלמריקן שס רב דימי אייתי גרונרות בשסנה . [למכרס באוק כנסדדשאל] .
א"ל דים בליחא לרבא . פוק חזי אי גורבא מרבנן הוא נקוס לים אוקא . היינו שלח
ימנו אדם גרונרות עד סימכר רב דימי את שנו . א"ל רבא לרב' אהה בר אהבס זיל תסי
ע"ש

על קנקנו . [פי' למשל במכה על כלי קנקן שהיא מקשקש ומזוזה קול . ונסה לחתום אם
זרנבא מרבנן הוא או לא] [נ"ב כ"ב] :

תא ארזי לך בלועי דקרח . וחזא ביזעי (סדיקות) בארשא דסוי נפיק מייה קפורא שקלינא
גבבא דעמרא (זמר) ומשייה במי' ואנחיה ברישא דרומחא . ופילייה נהסא . וכי
אפקיבו אחרוך איחוכזי (שם ע"ד) :

תא אחוי לך ביכי דנכקי ארעא ורקיע אהדי . פירש"י ביכי דנשקי . מקום גבוה הוה
שם שזשקין זה לזה ולא היו סוף כפולס דברי מהוך העולם ח"ק בנה וארץ
ישגא ארצייתו של עולם . וסיינו מקומו של רבה בר בר חנה [שכ] :

תניא ר' אליעזר הקפא אומר עמידן כל בני כנסיות ובתי מדרשות שבחזקה לארץ
שיקבעו בא"י . שנאמר כי בחבור בהרים ובכרמל בים יבוא , והלא דבני ק"ץ . ומה
חבור וכרמל שלא באו ללמד תורה אלא לפי שעה נקבעו בא"י . בני כנסיות ובתי
מדרשות שבחזקה לארץ שקורין ומרביזין בהן תורה פאכין (מגילה כ"ט) :

תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוה עלמא . ב' אלפים חייו . ב' אלפים תורה . שני
אלפים ימות המשיח . מפרש בגמרא ב' אלפים תוהו בלא תורה . עד וכנפא אשד
עשו בחנן . שהיה אברהם אבינו בן נ"ב שנה מתחילין בשני אלפים תורה . ואח"כ שני
אלפים ימות המשיח (ע"ז פ) :

אסיים בסוב אמר ריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל זדיק וזדיק ש"י עולמות שנאמר
להנחיל אברהם ים ואזרחיהם אמלא , והנה רבו המפרשים חדשים ואחרונים ונס
ראשונים . דלמה דוקא ינחיל לכל זדיק ש"י עולמות לא פחות ולא יותר , ועי"ש בהרשב"ם
ובמהרש"א ובחזו"ן שהאריכו בזה . אלא שאין מספיקים לפדש למה דוקא ש"י עולמות .
ועוד מדקדקים המפרשים מאי רבותא . דכיון דלכל זדיק וזדיק ינחיל כך . והרשעים עוד
חינט ומה זה להזדיקים בכל העולמות הללו ריקים . ואין מלך בלא עם . ומחזי"ס דהא
דינחיל לכל זדיק וזדיק . היינו לאותן ק"ץ זדיקים דעיילי בלא צר . (כדאמרינן אשרי כל
חוכי לו . לו בנימס' הכי הוי) . לאלו ינחיל לכל אחד ואחד ש"י עולמות . אבל לשאר הזדיקים
יתן לאיש כפי ערכו וכו' . והנה אמרתי להוסיף על דברייהם דע"כ לאו לכל זדיק וזדיק .
היינו מי שנקרא זדיק יתן ש"י עולמות . דמ"כ יהיו כל אשין שווין . דכיון דאף הפוסה
מזוה א' יותר מעונותיו מכריע להיות זדיק ואינם שווין במעשיהם המרבה והממעי' והלא
לפוס זערא אגרא . ואתה חשלא לאיש כמעשהו . אלא כן הוא דודאי בסי ל"ו זדיקים
היושבים ראשונה במלכות איירי . להם ינחיל לכל אחד ואחד ש"י עולמות , ולשאר
הזדיקים יתן לאיש כפי ערכו לפי גודל זדקתו . אלא דמ"מ קשיא למה דוקא ש"י עולמות
לא פחות ולא יותר . וג"ל לכיון דהנה ידוע בכמה דוכתי וכן הרב אבן עזרא בפרשת

ימרו דשגשה שלמות הן. עולם העליון, ועולם התחתון, ועולם האמצעי, והגן עדן הם
 שנים גן עדן עליון וגן עדן התחתון, וכן איחא בנמרא. וכחכ רש"י דג"ע התחתון
 הוא מכוון נד ג"ע העליון, נמלא המה ג' עולמות ושני גנים לעדן, ועדן עלמו עין
 לא רחקה אלהים זולתך. והנה אמרינן בפסחים (דף 57ד) וכתענית (דף י') מזכיר
 א' מס' כבוש, כוש א' מס' בעולם, עולם אחד מס' בנן, גן אחד מס' לעדן וכו'.
 נמלא גן הוא גדול מס' פעמים מן העולם, והיינו מכל ג' עולמות, דנקראים כולם על
 שם עולם, והוי גן ק"פ עולמות ונמלא שני גנים המה ש"ס עולמות, ועדן שהוא ס'
 פעמים לכנד גן נמלא העדן ס' פעמים ק"פ עולמות, והוא עשרת אלפים ושמונה מאות
 עולמות. ושני גנים המה ש"ס עולמות, נמלא העדן ושני גניו המה יחד אחד עשר אלף
 ומאה וששים עולמות. ונמלא ל"ז דיקום לכל אחד ש"י עולמות הם מכוונים אחד עשר
 אלף ומאה וששים עולמות. והוא דאמר ריב"ל דעמיד להנחיל לכל דריק ולדריק מהני
 שלשים וששה דיקום דעייילו בלא בר לכל אחד ש"י עולמות דהוא העדן ושני גניו
 מגיע לכל אחד ש"י עולמות:

תם ונשלם שבה לאל בורא עולם



...הוא המה יחד אחד עשר אלף ומאה וששים עולמות. והוא דאמר ריב"ל דעמיד להנחיל לכל דריק ולדריק מהני שלשים וששה דיקום דעייילו בלא בר לכל אחד ש"י עולמות דהוא העדן ושני גניו מגיע לכל אחד ש"י עולמות:

...הוא המה יחד אחד עשר אלף ומאה וששים עולמות. והוא דאמר ריב"ל דעמיד להנחיל לכל דריק ולדריק מהני שלשים וששה דיקום דעייילו בלא בר לכל אחד ש"י עולמות דהוא העדן ושני גניו מגיע לכל אחד ש"י עולמות:

...הוא המה יחד אחד עשר אלף ומאה וששים עולמות. והוא דאמר ריב"ל דעמיד להנחיל לכל דריק ולדריק מהני שלשים וששה דיקום דעייילו בלא בר לכל אחד ש"י עולמות דהוא העדן ושני גניו מגיע לכל אחד ש"י עולמות: